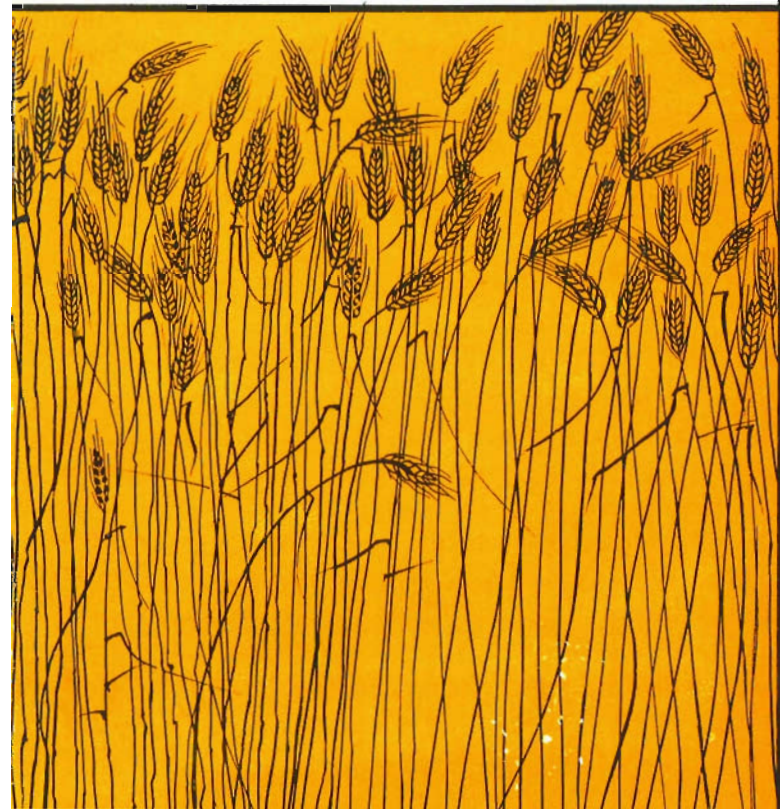

АЛЬМАНАХ
УКРАЇНСЬКОГО
НАРОДНОГО
СОЮЗУ* *

1973

ALMANAC
of the
Ukrainian
National
Association

FOR THE YEAR

1973

SVOBODA PRESS

Jersey City — New York

Альманах

УКРАЇНСЬКОГО
НАРОДНОГО
СОЮЗУ

НА РІК

1973

Річник 63-йй

ВИДАВНИЦТВО „СВОБОДА”

Джерзі Ситі — Нью Йорк

*Обкладинка і мистецьке оформлення заголовків статей
роботи артиста-маляра*

БОГДАНА ТИТЛИ

— 2 —

Printed in U.S.A.

Svoboda — 81-83 Grand Street, Jersey City, N.J. 07303

ДЕРЖАВНІ ГИМНИ

THE STAR-SPANGLED BANNER

*O say, can you see, by the dawn's early light,
What so proudly we hail'd at the twilight's last gleaming?
Whose broad stripes and bright stars, thro' the perilous fight,
O'er the ramparts we watch'd, were so gallantly streaming?
And the rockets' red glare, bombs bursting in air,
Gave proof thro' the night that our flag was still there.
O say, does that star-spangled banner yet wave
O'er the land of the free and the home of the brave?*

УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ГИМН

*Ще не вмерла Україна і слава і воля,
Ще пам, браття молодії, усміхнеться доля.
Згинуть наші воріжсньки, як роса на сонці, —
Запануєм і ми, браття, у своїй сторонці.
Душу-тіло ми положим за нашу свободу
І покажем, що ми, браття, козацького роду.*

O CANADA!

*O Canada! Our home and native land!
True patriot-love in all thy sons command.
With glowing hearts we see thee rise,
The True North, strong and free,
And stand on guard, O Canada,
We stand on guard for thee.
O Canada, glorious and free!
We stand on guard, we stand on guard for thee.
O Canada, we stand on guard for thee!*

РИЧАРД М. НІКСОН
37-ий Президент ЗСА
Переобраний в 1972-ому році
на другу каденцію

Світлив: Юрій Вірт

ЦЬОГОРІЧНИЙ АЛЬМАНАХ УНС

Як у багатьох попередніх роках, так і цим разом Альманах Українського Народного Союзу присвячений різниціям замітніших подій нашої — як окреслюють — то під небеса славної, то до безодні трагічної історії.

У першу чергу відзначено сторіччя створення Наукового Товариства ім. Шевченка, яке протягом цього сторіччя записало одну з найсвітліших сторінок нашої історії, зокрема в розвитку української науки в найтрудніших обставинах її заборони, гноблення і нищення ворогами-окупантами.

Поруч цієї світлої різниці, відзначається в цьому збірнику також одну з найбільш трагічних, якщо не найтрагічнішу: 40-річчя зорганізованого комуні-московським окупантом штурмового голоду в Україні, жертвою якого впали мільйони осіб, між ними жінок і дітей.

З історії Американської України відзначено окремою згадкою 80-річчя її головного співтворця, виразника і хронікаря, офіційного органу Українського Народного Союзу „Свободи” та 40-річчя її англійського „Українського Тижневика”.

Крім статейних та ілюстраційних матеріалів для відзначення цих роковин, зміст цієї книжки доповнять статті, вірші, есеї, оповідання та ілюстрації на прерізні теми з багатьох дільнок, що можуть мати вагть та заслуговують на увагу читача.

Цей Альманах, як і попередні, друкується в мистецькому оформленні артиста-маляра Богдана Титли.

Дальшою новістю цього збірника є подані при його кінці англійськомовні резюме важливіших статей і матеріалів. Робимо це, йдучи назустріч побажанням багатьох наших читачів.

Маємо надію, що й цей черговий Альманах УНСоюзу приймуть читачі з такою ж доброзичливістю, як приймали попередні.

РЕДАКЦІЯ

Січень - January

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

к. ст. дні

Юліанський:

Григоріанський:

1 19 П Боніфатія, мч.
2 20 В Ігнатія, мч.
3 21 С Юліянії, мч.
4 22 Ч Анастасії, мч.
5 23 П Св. мч. у Криті
6 24 С Навеч. Різдва, Євгенії

7 25 Н **РІЗДВО ГНІХ.**
8 26 П Собор Пр. Бог. Йосипа
9 27 В Степана, архид. і первмч.
10 28 С Мч. у Ником. Домни, Агафії
11 29 Ч Дітей убит. у Вифлеємі
12 30 П Анисії, мч. Теодори, Тимона
13 31 С Меланії, прп., відд. Різдва

14 1 Н **НАЙМЕН. ГОСП. Св. ВАС.**
15 2 П Сильвестра, папи
16 3 В Малахії, прор.
17 4 С Собор 70 Ап. Зосима
18 5 Ч Навеч. Богоявл. Теопемпта
19 6 П **БОГОЯВЛ. — ХРИЩ. ГОСП.**
20 7 С Собор Ів. Христ.

21 8 Н Нед. після Богоявл.
22 9 П Полієвкта, мч.
23 10 В Григорія Нис.
24 11 С † Теодосія В.
25 12 Ч Тетяни, мч. Сави, Евпраксії
26 13 П Єрмила, Стратоніка, мч.
27 14 С Отців уб. у Синаї, Ніни

28 15 Н 30 нед. п. Шестя
29 16 П Дамаскина, Неоніли
30 17 В † Антонія В.
31 18 С Атанасія й Кирила

НАЙМЕН. ГОСП. С. ВАС.
Сильвестра, папи
Малахії, прор.
Собор 70 Ап., Зосима
Нав. Богоявл. Теопемпта
Богоявл. - Хрищ. Госп.

Нед. після Богоявл.
Юрія, Еміліяна, Домініки
Полієвкта, прп.
Григорія Нис., Маркіана
† Теодосія В.
Тетяни, мч. Сави
Єрмила, Стратоніка

29. п. ШЕСТЯ
Павла, Прохора, Івана
Покл. оковам св. Петра
† Антонія В.
Атанасія й Кирила
Максрія, прп.
† Євтимія В., Ірини, Інні

30 п. ШЕСТЯ. Максима
Тимотея, ап. Леонтія, мч.
Климентя, свщмч.
Ксенії, прп.
† Григорія В., Фелікса
Ксенофонта, прп.
† Перен. мщ. Ів. Золот.

31 нед. п. ШЕСТЯ. Єфр.
Перен. мщ. Ігн. Богок.
Трьох Святителів
Кири й Івана, безсребн.

СІЧЕНЬ 1973

ЩОБ НЕ ЗАБУТИ

1 січня — Новий Рік

Лютий - February

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст. дні	Юліанський:	Григоріанський:
1 19 Ч	Макарія преп.	Трифона, мч.
2 20 П	† Евтимія, Ірини, Інни	Стрітення Господнє
3 21 С	Максима, ісп. Валеріяна	Симеона й Анни, прав.
4 22 Н	31 п. Шестя	32 про Закхея. Ісидора
5 23 П	Климента, свщмч.	Агафії, мч. Полієвкта
6 24 В	Ксенії, преп.	Вукола, мч.
7 25 С	† Григорія В. Фелікса	Партенія, преп.
8 26 Ч	Ксенофонта, Аркадія, преп.	Теодора, Сави
9 27 П	† Перен. мщ. Івана Золот.	Никифора, Панкратія, пр.
10 28 С	Єфрема, Паладія, преп.	Харлампія, Валентини
11 29 Н	32 п. Шестя — Закхея	Н. про Мит. і Фарисея
12 30 П	Трьох Святителів	Мелетія, Алексія
13 31 В	Кира й Івана безсребр.	Мартиніяна
14 1 С	Трифона, мч.	† Кирила, св.
15 2 Ч	Стрітення Госп.	Онисима, ап.
16 3 П	Симеона й Анни, прав.	Памфіла, Валентина
17 4 С	Ісидора, преп.	Теодора Тир., Маріяمني
18 5 Н	Нед. про Мит. і Фарисея	Нед. про Бл. Сина. Льва
19 6 П	Вукола, Христини	Архипа, ап. Доситея, пр.
20 7 В	Партенія, преп.	Льва
21 8 С	Теодора Тир. Сави	Тимотея, преп.
22 9 Ч	Никифора, Панкратія, преп.	Відн. мщ. у Євгенії
23 10 П	Харлампія, Валентини	Полікарпа, свщмч.
24 11 С	Власія, свщмч.	† 1 і 2 відн. гол. Ів. Хр.
25 12 Н	Нед. про Бл. Сина. Мелетія	Нед. Мясопусна. Тарасія
26 13 П	Мартиніяна, св. Світлани	Порфірія, св.
27 14 В	† Кирила, св.	Прокопія
28 15 С	Онисима, ап.	Василія, преп. Марини

ЛЮТНИЙ 1973

ЩОБ НЕ ЗАБУТИ

12 лютого — Уродини Лінкольна

19 лютого — Уродини Вашингтона

Перезень — March

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

к. ст. дні	Юліанський:	Григоріанський:
1 16 Ч	Памфіла	Евдокії, преп., Домніни
2 17 П	Теодора Т. Маріямни	Теодота, свящмч.
3 18 С	Льва, папи	Евтропія, мч.
4 19 Н	МЯСОПУСНА , Архипа	СИРОПУСНА . Вячеслава
5 20 П	Льва Кат.	Конона, мч. Великий Піст
6 21 В	Тимотея, преп.	42 мч. у Аморії
7 22 С	Відн. мц. у Євгенії	Василія і ін. мч.
8 23 Ч	Полікарпа, сщмч. Деміана	Теофілякта, еп.
9 24 П	† 1 і 2 відн. гол. Івана Хр.	† 40 Мч. у Севастії
10 25 С	Тарасія, св.	Кондрата, мч. Віктора
11 26 Н	СИРОПУСНА . Порфірія, св.	ПЕРША НЕД. ПОСТУ
12 27 П	Прокопія, преп. Вел. Піст	Теофана, пр. Григорія Д.
13 28 В	Василія, преп. Марини	Никифора, еп. Савина
14 1 С	Евдокії, преп. Домніни	Венедикта, пр. Ростислава
15 2 Ч	Теодота, свщмч.	Агапія, мч.
16 3 П	Евтропія, мч.	Савина, папи
17 4 С	Герасима, Вячеслава	Олексія, преп.
18 5 Н	ПЕРША ПОСТУ . Конона, мч.	ДРУГА НЕД. ПОСТУ
19 6 П	42 мч. у Аморії	Хрисанта й Дарії, мч.
20 7 В	Василія і ін. мч.	Патрикія, Сергія і ін. мч.
21 8 С	Теофілякта, еп.	Якова, ісп.
22 9 Ч	† 40 Мч. у Севастії	Василія, свщмч.
23 10 П	Кондрата, мч. Віктора, Гал.	Нікона, преп. Лідії, мч.
24 11 С	Софронія, св.	Захарії, преп.
25 12 Н	ДРУГА ПОСТУ . Теофана	ТРЕТЯ ПОСТУ . Благов.
26 13 П	Никифора, св.	Собор Арх. Гавриїла
27 14 В	Венедикта, преп. Ростислава	Матрони, мч.
28 15 С	Агапія, мч. Мануїла	Іларіона, преп.
29 16 Ч	Савина, папи	Марка, свщмч.
30 17 П	Олексія, преп.	Івана Ліств.
31 18 С	Кирила, Александр.	Іпатія, преп.

БЕРЕЗЕНЬ 1973

ЩОБ НЕ ЗАБУТИ

Квітець - Април

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

к. ст. дні

Юліанський:

Григоріанський:

1 19 Н ТРЕТЯ ПОСТУ — ХРЕСТУП.
2 20 П Патрікія, Сергія і інш. мч.
3 21 В Якова, ісп.
4 22 С Василя, свщмч.
5 23 Ч Нікона, преп. Лідії
6 24 П Захарії, преп.
7 25 С **БЛАГОВЩЕННЯ ПР. БОГ.**

8 26 Н ЧЕТВЕРТА ПОСТУ. Гавриїла
9 27 П Матрони, мч.
10 28 В Іларіона, преп.
11 29 С Марка, свщмч. (Поклони)
12 30 Ч Івана Лівств.
13 31 П Іпатія, преп.
14 1 С Марії Єгипт. Акаф. субота

15 2 Н ПЯТА ПОСТУ. Тита, преп.
16 3 П Никити, преп.
17 4 В Йосипа пісноп.
18 5 С Теодула, Агатопода
19 6 Ч † Методія, ап. слов.
20 7 П Георгія Мел.
21 8 С Іродіона, Келест. Лазар. суб.

22 9 Н **ВЕРБНА (цвітна) НЕДІЛЯ**
23 10 П Тарентія, Зинона, Харит.
24 11 В Антими, свщмч.
25 12 С Василя, преп.
26 13 Ч Артемона, свщмч. Вел. Четв.
27 14 П Велика Пятниця
28 15 С Велика Субота

29 16 Н **ВОСКРЕСІННЯ ХРИСТОВЕ**
30 17 П Світлий Понеділок

ЧЕТВЕРТА НЕД. ПОСТУ
Тита, преп.
Никити, преп.
Йосипа, пісноп. Юрія
Теодула, Агатопода, мч.
† Методія, слов. ап.
Георгія Мел. ісп., Ак. суб.

ПЯТА НЕД. ПОСТУ. Ірод.
Євсихія, мч.
Тарентія, Зинона, Харит.
Антипи, свщмч.
Василя, преп.
Артемона, свщмч.
Мартина, ісп. Лазар. суб.

ВЕРБНА (цвітна) НЕДІЛЯ
Агапії, Ірини, мч.
Симеона, преп. Зосима
Івана, Віктора, преп.
Івана, пр. Христоф. В. Ч.
Велика Пятниця
Велика суб. Януарія

ВОСКРЕС. ХРИСТОВЕ
Світлий Понеділок
Світлий Вівторок
† Марка, ап.
Василя, свщмч. Глафіри
Симеона, сп.
Ясона, ап.

Нед. про ап. ТОМУ. Арт.
† Якова, ап.

КВІТЕНЬ 1973

ЩОБ НЕ ЗАБУТИ

20 квітня — Велика П'ятниця

Травень - Мау

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст. дні	Юліанський:	Григоріанський:
1 18 В	Світлий Вівторок	Єремії, прор.
2 19 С	Івана Ветхп. Христофора	Атанасія Вел.
3 20 Ч	Теодора	† Теодосія Печ. Маври
4 21 П	Януарія, свщмч. Тавіти	Пелагії, прел.
5 22 С	Теодора, преп. Віталія	Ірини, мч.
6 23 Н	Нед. про ап. Тому. † Юрія	Нед. про Мирносиць
7 24 П	Сави, преп.	Акакія, мч.
8 25 В	† Марка, ап.	† Івана Богосл., ап.
9 26 С	Василія, свщмч.	† Перен. мщ. св. Миколи
10 27 Ч	Симеона, сп.	† Симона Зил. ап., Таїсії
11 28 П	Ясона, ап.	Мокія, свщмч.
12 29 С	Мч. у Кизиці, Артемія	Епіфанія, св. Савина, св.
13 30 Н	Нед. Мирносиць, † Якова	Нед. про Розслабленого
14 1 П	Єремії, прор.	Ісидора, мч.
15 2 В	Атанасія Вел.	Пахомія, преп.
16 3 С	† Теодосія Печ., Маври	Теодора Освщ. Віта
17 4 Ч	Пелагії, преп.	Андроніка, ап.
18 5 П	Ірини, мч.	Теодота, мч. Клявдії
19 6 С	Йова Многостр.	Патрікія, свщмч.
20 7 Н	Нед. про Розслабленого	Нед. про Самаріянку
21 8 П	† Івана Богосл. ап.	† Константина й Єлени
22 9 В	† Перен. мщ. св. Миколи	Василіска, мч.
23 10 С	† Симона Зил. Таїсії, мч.	Михайла, Ефросинії, мч.
24 11 Ч	Мокія, свщмч.	Симеона, преп. Маріянии
25 12 П	Епіфанія, св. Савина, св.	† Третє відн. гол. Ів. Хр.
26 13 С	Гліхерії, мч.	Карпа, ап. Олени, мч.
27 14 Н	Нед. про Самаріянку. Ісид	Нед. про Сліпородженого
28 15 П	Пахомія, преп.	Никити, преп.
29 16 В	Теодора Освщ., Віта	Теодосії, препмч
30 17 С	Андроніка, ап.	Ісаакія, преп. Відд. Пасхи
31 18 Ч	Теодота, мч. Клявдії	ВОЗНЕСІННЯ ГОСПОДНЄ

ТРАВЕНЬ 1973

ЩОБ НЕ ЗАБУТИ

28 травня — День Поминок

Червень - June

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

к. ст. дні	Юліанський:	Григоріанський:
1 19 П	Патрикія, свщмч.	Юстина Філ., Хариті, мч.
2 20 С	Талалея, мч.	Никифора, ісп.
3 21 Н	Нед. про Сліпородженого	НЕДІЛЯ СВ. ОТЦІВ
4 22 П	Василіска, мч.	Митрофана, св.
5 23 В	Михайла, Евфросинії, мч.	Доротея, свщмч., Ігора
6 24 С	Симеона, Маріянини. Відд. П.	Іларіона, Висаріона
7 25 Ч	ВОЗНЕСІННЯ ГОСПОДНЄ	Теодота, свщмч.
8 26 П	Карпа, ап. Олени, мч.	Теодора Тир. преп.
9 27 С	Терапонта, свщмч.	Кирила Алекс. Марти
10 28 Н	НЕДІЛЯ св. ОТЦІВ. Никити	ШЕСТЯ СВ. ДУХА
11 29 П	Теодосії, препмч.	Пресв. Трійці
12 30 В	Ісаакія, преп.	Онуфрія В. Петра Ат.
13 31 С	Єрмея, ап.	Акилини, мч.
14 1 Ч	Юстина Філ. Хариті, д.	Єлисея, прор.
15 2 П	Никифора, ісп.	Амоса, прор.
16 3 С	Лукиліяна, мч.	Тихона, еп.
17 4 Н	ШЕСТЯ Св. ДУХА	НЕДІЛЯ ВСІХ СВЯТИХ
18 5 П	Пресв. Трійці	Леонтія, мч.
19 6 В	Іларіона, Висаріона, Теклі	† Юди Тадея, ап.
20 7 С	Теодота, св.	Методія, свщмч
21 8 Ч	Теодора Тир.	Юліяна Т
22 9 П	Кирила Олек. Марти, Марії	Євзевія, мч. Зини, мч.
23 10 С	Тимотея, свщмч. Антоніни	Агрипини, мч.
24 11 Н	НЕДІЛЯ ВСІХ СВЯТИХ	Н. 2 л. ШЕСТЯ. Р. Ів. Хр.
25 12 П	Онуфрія, преп. Петра Ат.	Февронії, дівн
26 13 В	Акилини, мч.	Давида, преп.
27 14 С	Єлисея, прор.	Самсона, преп. Мартина
28 15 Ч	Амоса, прор.	Пер. мщ. Кира й Івана
29 16 П	Тихона, еп.	Петра й Павла, Ап.
30 17 С	Мануїла, мч.	† Собор 12 Апостолів

ЧЕРВЕНЬ 1973

ЩОБ НЕ ЗАБУТИ

Липень - July

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

к. ст. дні

Юліанський:

Григоріанський:

1 18 Н Н. 2 п. **ШЕСТЯ**. Леонтія, мч.
2 19 П † Юди Тад., ап.
3 20 В Методія, свщмч.
4 21 С Юліана Т.
5 22 Ч Євзевія, мч. Зіни
6 23 П Агриппини, мч.
7 24 С Різдво Ів. Христ.

8 25 Н Н. 3-тя п. **ШЕСТЯ**. Феврон.
9 26 П Давида, преп.
10 27 В Самсона, Мартина, мч.
11 28 С Перен. Мщ. Кира й Івана
12 29 Ч Петра й Павла, ап.
13 30 П † Собор 12 Апост.
14 1 С Косми й Деяна, безсрб.

15 2 Н Н. 4 п. **ШЕСТЯ**. † Пол. Ризи
16 3 П Якинта, мч.
17 4 В Андрея Крит. Марти
18 5 С † Атанасія Ат., св
19 6 Ч Сісоя, мч. Валентина
20 7 П Томи, преп.
21 8 С Прокопія, мч.

22 9 Н Н. 5 п. **ШЕСТЯ**. Панкратія
23 10 П † Антонія Печ., преп.
24 11 В Ольги, кн. укр.
25 12 С Прокла, мч.
26 13 Ч Собор Арх. Гавриїла
27 14 П Акили, ап.
28 15 С † Володимир В.

29 16 Н Н. 6 п. **ШЕСТЯ**. Антиоґ.
30 17 П Марини, мч.
31 18 В Якинта, Еміліяна, мч.

Н. 3 п. **ШЕСТЯ**. Косми
† Положення Р. Пр. Бог.
Якинта, мч.
Андрея Крит., Марти
† Атанасія Ат., св.
Сісоя, мч. Валентина
Томи, преп.

Н. 4 п. **ШЕСТЯ**. Прокоп.
Панкратія, св.
† Антонія Печ., преп.
Ольги, кн. укр. Евфимії
Прокла, мч.
Собор Арх. Гавриїла
Акили, ап.

Н. 5 п. **ШЕСТЯ**. † Волод.
Антиногена, свщмч.
Марини, Маргарити
Якинта, Еміліяна, мч.
Мокрини, преп.
† Іллі, прор.
Симеона, преп.

Н. 6 п. **ШЕСТЯ**. Марії
Трофима, Теофіля, мч.
† Бориса й Гліба, мч.
† Успіння св. Анни
Єрмолая, свщмч.
† Пантелеймона, влмч.
Прохора, ап. Юліана, мч.

Н. 7 п. **ШЕСТЯ**. Калініка
Сяли, ап.
Євдокима, преп. Юліти

ЛИПЕНЬ 1973

ЩОБ НЕ ЗАБУТИ

4 липня — День Незалежності

Серпень - August

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

к. ст. дні

Юліанський:

Григоріанський:

1 19 С Мокрини, преп.
2 20 Ч † Іллі, прор.
3 21 П Симеона, преп.
4 22 С Марії Магд., преп.

5 23 Н Н. 7 п. **ШЕСТЯ**. Трофима
6 24 П † Бориса й Гліба, мч.
7 25 В † Успіння св. Анни
8 26 С Єрмолая, свщмч.
9 27 Ч † Пантелеймона, влкмч.
10 28 П Прохора, ап. Юліяна, мч.
11 29 С Калиніка, Венямина, мч.

12 30 Н Н. 8 п. **ШЕСТЯ**. Сили, Вал.
13 31 П Євдокима, преп. Юліти, мч.
14 1 В Винесення Ч. Хр.
15 2 С Перен. мщ. Степана
16 3 Ч Ісаакія, мч. Саломії, мирон.
17 4 П 7 Молод. у Ефесі
18 5 С Евсигнії, Нони, мч.

19 6 Н Н. 9 п. **Ш**. Преобр. Госп.
20 7 П Дометія, прпмч. Пасива, мч.
21 8 В Еміліяна, Мирона, мч.
22 9 С † Матея, ап.
23 10 Ч Лаврентія, мч. Романа
24 11 П Євпла, мч.
25 12 С Фотія, мч.

26 13 Н Н. 10 п. **ШЕСТЯ**. Максима
27 14 П Перен. Мщ. Теод. П.
28 15 В **УСПІННЯ ПР. БОГОРОДИЦІ**
29 16 С Перен. Образа Спас.
30 17 Ч Мирона, Левкія, мч.
31 18 П Флора й Лавра, м.

Винесення Ч. Хреста
Перен. Мщ. Степана
Ісаакія, мч. Саломії, мир.
7 Молод. у Ефесі

Н. 8 п. **ШЕСТЯ**. Евсигнії
Преображ. Госп.
Дометія, препмч., Пасива
Еміліяна, Мирона, мч.
† Матія, ап.
Лаврентія, мч. Романа
Євпла, мч.

Н. 9 п. **ШЕСТЯ**. Фотія, м.
Максима, ісп.
Перен. Мщ. Теод. Печ.
УСПІННЯ ПР. БОГОР.
Перен. Образа Спасителя
Мирона, мч. Левкія
Флора й Лавра, мч.

Н. 10 п. **ШЕСТЯ**. Андрея
Самуїла, прор.
Тадея, ап.
Агатоніка, мч.
Іринея, св. (Відд. Усп.)
Евтихія, свщмч.
Вартоломея, Тита

Н. 11 п. **ШЕСТЯ**. Адріана
Пімена, преп.
Августина, св.
† Усіки. Гол. Ів. Христ.
Олександра, св.
† Пол. пояса Пр. Богор.

СЕРПЕНЬ 1973

ЩОБ НЕ ЗАБУТИ

Вересень — September

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

к. ст. дні	Юліанський:	Григоріанський:
1 19 С	Андрея Страт., мч.	† Нов. Церк. Рік. Симеона
2 20 Н	Н. 11 п. ШЕСТЯ. Самуїла	Н. 12 п. ШЕСТЯ
3 21 П	Тадея, ап.	Антима, свщмч.
4 22 В	Агатоніка, мч.	Вавили, свщмч.
5 23 С	Іринея, св. Відд. Успіння	Захарії, прор. Раїси, мч.
6 24 Ч	Евтихія, свщмч.	Чудо Арх. Михаїла
7 25 П	Вартоломея, Тита, ап.	Созонта, мч.
8 26 С	Андроніка, мч.	Різдво Пр. Богор.
9 27 Н	Н. 12 п. ШЕСТЯ. Пімена, п.	Н. 13 п. ШЕСТЯ. Й. й А.
10 28 П	Августина, св.	Минодори, Митродори
11 29 В	† Усікн. Гол. Ів. Христ.	Теодори, преп.
12 30 С	Олександра, св.	Автонома, свщмч.
13 31 Ч	† Пол. Пояса Пр. Богор.	Корнилія Сотника
14 1 П	† Нов. Ц. Рік. Симеона	Воздвж. Ч. Хреста
15 2 С	Маманта, Руфіни, мч.	Никити, влкмч.
16 3 Н	Н. 13 п. ШЕСТЯ. Антима	Н. 14 п. ШЕСТЯ. Евфим.
17 4 П	Вавили, свщмч.	Софії, Віри, Надії, Люб.
18 5 В	Захарії, прор. Раїси, мч.	Євменія, прп. Ірини, прп.
19 6 С	Чудо Арх. Мих., Архипа	Трофима, Саватія, мч.
20 7 Ч	Созонта, мч.	Михаїла, мч. Плакиди
21 8 П	Різдво Пр. Богор.	Кондрата, ап.
22 9 С	Йоакима й Анни, прав.	Фоки, свщмч.
23 10 Н	Н. 14 п. ШЕСТЯ. Минодори	Н. 15 п. ШЕСТЯ. З. Ів. Х.
24 11 П	Теодори, преп.	Теклі, первмч.
25 12 В	Автонома, свщмч. Відд. Р. Б.	Євфросинії, преп.
26 13 С	Корнилія сотн.	† Івана Богослова, ап.
27 14 Ч	Воздвж. Ч. Хреста	Калістрата, мч.
28 15 П	Никити, влкмч.	† Харитона, преп. Вячсл.
29 16 С	Євфимії, Людмили, мч.	Кіріяка, преп. Петронії
30 17 Н	Н. 15 п. С. Софії, Віри, Н. П.	Н. 16 п. ШЕСТЯ. Григ.

ВЕРЕСЕНЬ 1973

ЩОБ НЕ ЗАБУТИ

3 вересня — День Праці

Жовтень ~ October

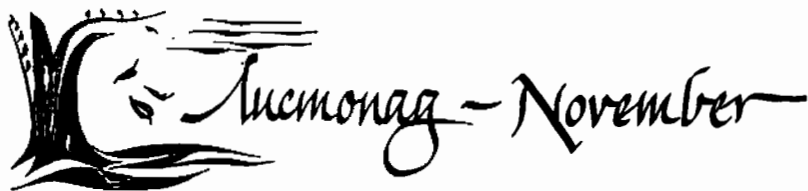
УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

к. ст. дні	Юліанський:	Григоріанський:
1 18 П	Євменія, Ірини	† Покрова Пресв. Богор. Киріяка, свщмч. Юстини Діонісія Ареопаг.
2 19 В	Трофима, Саватія, мч.	Єротея, свщмч. Онисима Харитини, мч.
3 20 С	Михайла, Плакиди, мч.	† Томи, ап.
4 21 Ч	Кондрата, ап.	
5 22 П	Фоки, свщмч.	
6 23 С	Зач. Івана Христ. Іраїди, мч.	
7 24 Н	Н. 16 п. ШЕСТЯ. Теклі	Н. 17 п. ШЕСТЯ. Сергія Пелагії, преп.
8 25 П	Євфросинії, преп.	† Якова, ап.
9 26 В	† Івана Богосл., ап.	Євлампія, мч.
10 27 С	Калістрата, Филимона, мч.	Филипа, ап. Зинаїди
11 28 Ч	† Харитона, преп. Вячеслава	Прова, Домніки, мч.
12 29 П	Киріяка, преп. Петронії	Карпа, Хриси, мч.
13 30 С	Григорія, свщмч.	
14 1 Н	Н. 17 п. С. † Покрова Пр. Б.	Н. 18 п. ШЕСТЯ. Параск. Евтимія, свщмч. Лукіяна
15 2 П	Киріяка, свщмч. Юстини	Лонгіна, мч. Дометія
16 3 В	Діонісія Ареопаг., свщмч.	Осії, прор. Лазаря, прав.
17 4 С	Єротея, свщмч. Онисима	† Луки, ап.
18 5 Ч	Харитини, мч.	Йоїла, прор. Клеопатри
19 6 П	† Томи, ап.	Артемія, влкмч.
20 7 С	Сергія й Вакха, мч.	
21 8 Н	Н. 18 п. ШЕСТЯ. Пелагії	Н. 19 п. ШЕСТЯ. Ілар. Аверкія, мч.
22 9 П	† Якова, ап.	Якова, ап.
23 10 В	Євлампія, мч.	Арети, мч. Теофіла, преп.
24 11 С	Филипа, діяк. Зинаїди	Маркіана, Мартирія, мч.
25 12 Ч	Прова, Домініки, мч.	Д м и т р і я, влкмч.
26 13 П	Карпа, Хриси, мч.	Нестора, мч.
27 14 С	Параскевії, преп.	
28 15 Н	Н. 19 п. ШЕСТЯ. Евтимія	Н. 20 п. ШЕСТЯ. Параск. Анастасії, преп.
29 16 П	Лонгіна, мч. Дометія	Зиновія й Зиновії, мч.
30 17 В	Осії, прор. Лазаря	Стахія і ін. ап.
31 18 С	† Луки, ап.	

ЖОВТЕНЬ 1973

ЩОБ НЕ ЗАБУТИ

8 жовтня — День Колумба
22 жовтня — День Ветеранів

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст. дні	Юліанський:	Григоріанський:
1 19 Ч	Йоїла, преп. Клеопатри	Косми й Демяна, безср.
2 20 П	Артемія, влкмч.	Акиндина, Домни, мч.
3 21 С	Іларіона В. Філотєя, преп.	Акепсима, мч.
4 22 Н	Н. 20 п. ШЕСТЯ. Глікєрії	Н. 21 п. ШЕСТЯ. Йоанік.
5 23 П	Якова, ап.	Галактіона, мч.
6 24 В	Аретія, мч. Теофіла, преп.	Павла, сп. Клавдії, мч.
7 25 С	Маркіяна, Мартирія, мч.	Мч. у Мелетії
8 26 Ч	Дмитрія, влкч.	Арх. Михайла
9 27 П	Нестора, мч.	Матрони, преп.
10 28 С	Параскєвії Ік. Неоніли, мч.	Ераста, ап. Орєста, мч.
11 29 Н	Н. 21 п. ШЕСТЯ. Анастасії	Н. 22 п. ШЕСТЯ. Мини
12 30 П	Зиновія і Зиновії, мч.	† Йосафата ,свщмч.
13 31 В	Стахія і ін. ап.	† Івана Золотоустого, св.
14 1 С	Косми й Демяна, безсрб.	† Филипа, ап.
15 2 Ч	Акиндина, Домни, мч.	Гурія, мч.
16 3 П	Акепсима, мч.	† Матея, ап.
17 4 С	Йоанікія Вєл., преп.	Григорія, св.
18 5 Н	Н. 22 п. ШЕСТЯ. Галакт.	Н. 23 п. ШЕСТЯ. Платона
19 6 П	Павла, сп. Клавдії, мч.	Авдія, прор.
20 7 В	Мч. у Мелетії	Григорія Декап.
21 8 С	Арх. Михайла	Введення у храм П. Б.
22 9 Ч	Матрони, преп.	Филимона, ап. Ярополка
23 10 П	Ераста, ап., Орєста, мч.	Амфілохія, св.
24 11 С	Мини, Степаніди, мч.	Катєрини, влкч.
25 12 Н	Н. 23 п. ШЕСТЯ. † Йосаф.	Н. 24 п. ШЕСТЯ. Клим.
26 13 П	† Івана Золотоустого, св.	Аліпія, преп.
27 14 В	† Филипа, ап.	Якова Перс., мч.
28 15 С	Гурія, мч.	Степана, прєлмч. Ірини
29 16 Ч	† Матея, ап.	Парамона, мч., Нектарія
30 17 П	Григорія, св.	† Андрєя, ап. Первозв.

Листопад 1973

ЩОБ НЕ ЗАБУТИ

6 листопада — День виборів
22 листопада — День Подяки

Грудень - December

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

к. ст. дні	Юліанський:	Григоріанський:
1 18 С	Платона й Романа, мч.	Наума, прор.
2 19 Н	Н. 24 п. ШІСТЯ. Авдія, пр.	Н. 25 п. ШІСТЯ. Авак.
3 20 П	Григорія Декап., св.	Софонія, прор.
4 21 В	Введення у храм Пр. Б.	Варвари, мч.
5 22 С	Филимона, ап., Ярополка	† Сави Освц.
6 23 Ч	Амфілохія, св.	Миколи Свят.
7 24 П	Катерини, влкмч.	Амвросія, св.
8 25 С	Климентя, папи	Паатія, преп.
9 26 Н	Н. 25 п. ШІСТЯ. Аліпія, прп.	Н. 26 п. ШІСТЯ. Н. За ч.
10 27 П	Якова Перс., мч.	Мини і ін. мч.
11 28 В	Степана, препмч. Ірини	Даниїла, преп.
12 29 С	Парамона, мч. Нектарія	Спиридона, св.
13 30 Ч	† Андрея, ап. перевоз.	† Евстратія, Лукії, мч.
14 1 П	Наума, прор.	Тирса, Калиника, мч.
15 2 С	Авакума, прор.	Елевтерія, свцмч.
16 3 Н	Н. 26 п. ШІСТЯ. Софонія	НЕДІЛЯ ПРАОТЦІВ
17 4 П	Варвари, мч.	Даниїла, прор.
18 5 В	† Сави Освц.	Севастіяна, Зої, мч.
19 6 С	Миколи Свят.	Боніфатія, мч.
20 7 Ч	Амросія, св.	Ігнатія Богон.
21 8 П	Патапія, преп.	Юліянії, мч.
22 9 С	Непорочне За ч. Бог.	Анастасії, мч.
23 10 Н	Н. 27 п. ШІСТЯ. Мини	НЕДІЛЯ ОТЦІВ. 10 мч. у К.
24 11 П	Даниїла, прор.	Вавч. Різдва. Євгенії, мч.
25 12 В	Спиридона, св.	РІЗДВО Г. Н. ІС. ХРИСТА
26 13 С	† Евстратія, Лукії, мч.	Собор Пр. Бог. Йос.
27 14 Ч	Тирса, Калиника, мч.	Степана, архд. і првм.
28 15 П	Елевтерія, свцмч.	Муч. у Нікомидії
29 16 С	Аггея, прор. Теофанії	Дітей уб. у Вифлємі
30 17 Н	НЕДІЛЯ ПРАОТЦІВ. Даниїла	НЕДІЛЯ п. РІЗДВА. Анісії
31 18 П	Севастіяна, Зої, мч.	Меланії, преп.

ГРУДЕНЬ 1973

ЩОБ НЕ ЗАБУТИ

25 грудня — Різдво Христове

Урядові свята в Канаді

Новий Рік, Велика П'ятниця, Великодній Понеділок, День Вікторії — 24 травня, День Народження Королеви — дату проголошується, День Домінії (Держави) 1-го липня, День Праці — 1-й понеділок у вересні, День Подяки — назначується, День

Замирення — 11-го листопада, Різдво — 24-го грудня.

У римо-католицькій провінції Квебек святкують ще й ці свята: Богоявлення, Попелева Серeda, Вознесення, св. Івана Хрестителя, Всіх Святих, Непорочне Зачаття.

Державні свята в інших країнах

Австралія — 26 січня — День Австралії.

Англія — 7 червня — День уродин королеви Єлисавети II.

Аргентина — 25 травня — Травнева Революція, 1910. — 9 червня — Деклярація Незалежності, 1816.

Бельгія — 21 липня — День Незалежності, 1831.

Бразилія — 7 вересня — День Незалежності, 1822.

Голляндія — 30 квітня — День уродин королеви Юліяни. — 5 травня День Визволення, 1945.

Греція — 25 березня — День Незалежності, 1821.

Домініканська Республіка — 27 лютого — День Незалежності, 1844.

Індія — 26 січня — День Республіки, 1950.

Ірляндія — 17 березня — День св. Патрика.

Італія — 4 листопада — День Перемоги, 1918.

Китай — 17 лютого — Новий рік. — 10 жовтня — День Республіки, 1911.

Куба — 20 травня — День Незалежності, 1902.

Мехіко — 16 вересня — День Незалежності, 1810.

Нова Зеландія — 26 вересня — День Домінії, 1907.

Норвегія — 17 травня — День Конституції, 1814.

Пакістан — 14 серпня — День Пакістану, 1947.

Перу — 28 липня — День Незалежності, 1821.

Південна Африка — 31 травня — День Унії, 1910.

Польща — 3 травня — Конституція 3-го травня, 1791. — 11 листопада — День Визволення, 1918.

СССР — 7 листопада — Жовтнева Революція, 1917.

Туреччина — 29 жовтня — День Республіки, 1923.

Франція — 14 липня — Збурення Бастилії, 1789.

Чехо-Словаччина — 28 жовтня — День Незалежності, 1918.

Швайцарія — 1 серпня — Національне Свято.

Швеція — 6 червня — День Конституції, 1809.

Виказ слов'янських святих

- Богодар 9. листопада.
Богомир 13. січня.
Богуслав 29. квітня.
Богухвал 18. березня.
Богдан 19. березня.
Богданна 6. лютого.
Богдар 27. травня.
Бойомир 6. січня.
Божена 14. березня.
Божеслава 31. травня.
Болеслав 22. липня і 19. серпня.
Борис і Гліб 9. серпня.
Боян 28. березня.
Бронислав 16. жовтня.
Будислав 1. березня.
Ванда 23. червня.
Вислав 7. червня і 9. грудня.
Витослав 22. січня.
Вірослав 27. лютого.
Властимир 23. жовтня.
Войтіх 23. квітня.
Володимир 16. I., 9. IV. і 28. VII.
Володимира 9. січня і 11. серпня.
Володислав 3. квітня.
Володислава 13. грудня.
Всеволод 6. листопада.
Вячеслав 15. квітня і 28. вересня.
Гліб 2. травня, 24. липня, 5. вересня.
Годислав 22. березня.
Годимир 31. жовтня.
Горислав 28. листопада.
Гнівомир 8. лютого.
Гримислав 12. жовтня.
Дам'ян 27. вересня.
Держислав 16. липня.
Добриня 20. лютого, 2. березня.
Добромир 4. січня і 5. червня.
Доброслав 10. січня.
Довгослав 18. червня.
Домослав 15. січня.
Збігнєв 17. березня і 1. квітня.
Збоїслав 28. червня.
Здислав 29. січня.
Здобислав 30. липня.
Земислав 13. жовтня.
Зимовит 19. жовтня.
Ізяслав 6. липня.
Казимир 4. березня.
Казимира 21. серпня.
Красислав 17. квітня.
Любомир 1. травня.
Любомира 21. III., 24. III. і 24. VII.
Любослав 12. квітня.
Любомир 10. листопада.
Людослав 30. листопада.
Лютослав 26. жовтня.
Мечислав 1. січня.
Милослав 3. липня.
Милош 25. січня.
Мирон 17. серпня.
Мирослав 26. лютого.
Мирослава 26. липня.
Мстислав 8. січня.
Мстислава 9. березня.
Олег 7. серпня.
Ольга 24. липня.
Остромир 4. серпня.
Пребислав 22. жовтня.
Предислав 23. лютого.
Перемислав 13. квітня і 30. жовтня.
Прибислав 27. січня.
Радивой 10. липня.
Радомир 28. січня і 16. листопада.
Радослав 15. липня.
Ратимир 19. січня.
Ратислав 2. червня.
Радослав 2. березня і 8. квітня.
Ростислав 17. січня і 4. вересня.
Світлана 20. лютого.
Слабовій 25. лютого.
Славомир 17. травня і 5. листопада.
Славомира 23. грудня.
Станислав 5. II., 8. V. і 18. XI.
Станомир 2. жовтня.
Судомир 2. квітня.
Святополк 1. червня і 25. вересня.
Святослав 7. січня і 3. травня.
Святош 12. березня.
Томир 27. листопада.
Томира 24. травня.
Тоμισлав 21. грудня.
Щастибог 14. грудня.
Щастислава 1. лютого.
Яромир 11. квітня і 28. травня.
Ярополк 18. січня.
Ярослав 21. січня і 25. квітня.

ПОРІВНЯННЯ ГОДИН В АМЕРИЦІ І У ШИРОКОМУ СВІТІ

ЗСА мають т. зв. „звичайний час” — Стандарт Тайм — від 1883 р., а 19 березня 1918 р. Конгрес доручив Міжстейтовій Торговельній Комісії встановити докладний час для різних зон країни. ЗСА поділені на 4 зони звичайного часу, якими є часові зони Східня, Центральна, Гірська і Тихоокеанська. Час у тих зонах рахується від 75-го, 90-го, 105-го й 120-го полуденника на захід від Грінвічу. У кожній з отих зон час є повільніший (пізніший) на 5, 6, 7 чи пак 8 годин від часу Грінвічу.

На межі між Східньою часовою зоною в ЗСА і Центральною лежить напр. місто Aroplachicola на Флориді,

зараховане до Східнього часу (зони). На межі Центральної і Гірської зон такі міста користуються центральним звичайним часом: Мардо, Мекенсі, Савт Дакота; Філіпсбург, Кензас; Стоктсн, Кензас; Плейнвїд, Кензас; Елліс, Кензас; — всі інші в тій самій смузі — мають гірський звичайний час. Всі місцевості на межі між Гірською і Тихоокеанською часовою зонами вживають гірського звичайного часу за винятком м. Гантінгтон у стейті Орегон, що має тихоокеанський час. Впродовж останніх 15 років названа вгорі Комісія перевела різні зміни щодо часу для окремих частин країни. В тій самій порі:

12 ГОД. ВПОЛУДНЕ ЗВИЧАЙНОГО СХІДНЬОГО ЧАСУ 12 O'CLOCK NOON EASTERN STANDARD TIME

Atlanta, Ga.	Detroit, Mich.
Baltimore, Md.	Miami, Fla.
Boston, Mass.	New York, N.Y.
Buffalo, N.Y.	Newark, N.J.
Charlston, N.C.	New Haven, Conn.
& W. Va.	Philadelphia, Pa.
Cincinnati, Ohio	Pittsburgh, Pa.
Cleveland, Ohio	Washington, D.C.
Columbus, Ohio	Wilmington, Del.

10 ГОД. РАНКУ ГІРСЬКОГО ЧАСУ 10 A.M. MOUNTAIN STANDARD TIME

Albuquerque, N.M.	Helena, Ark.
Boise, Idaho	Pierre S.D.,
Butte, Montana	Phoenix, Ariz.
Cheyenne, Wy.	Salt Lake City,
Denver, Colo.	Utah

11 ГОД. ПЕРЕД ПОЛ. ЦЕНТРАЛЬНОГО ЧАСУ 11 A.M. CENTRAL STANDARD TIME

Birmingham, Ala.	Memphis, Tenn.
Bismark, N.D.	Milwaukee, Wisc.
Chicago, Ill.	Minneapolis, Minn.
Dallas, Tex.	New Orleans, La.
Des Moines, Iowa	Oklahoma City,
Galveston, Tex.	Okla.
Houston, Tex.	St. Louis, Mo.
Indianapolis, Ind.	Topeka, Kans.
Kansas City, Mo.	Tulsa, Okla.
Louisville, Ky.	Wichita, Kans.

9 ГОД. РАНКУ ТИХООКЕАН- СЬКОГО ЧАСУ 9 A.M. PACIFIC STANDARD TIME

Los Angeles, Calif.	Seattle, Wash.
Portland, Ore.	Spokane, Wash.
Reno, Nevada	Tacoma, Wash.
San Francisco, Cal.	

КОЛИ У НЬО ЙОРКУ Є 12 ГОД. ВПОЛУДНЕ, ТО НАСТУПНІ
МІСТА У СВІТІ МАЮТЬ ТАКИЙ ЧАС:

Александрія -----	7	по пол.	Йокогама -----	2	по пол.
Амстердам -----	6	по пол.			наст. дня
Атени -----	7	по пол.	Київ -----	7	по пол.
Багдад -----	8	веч.	Ленінград -----	8	веч.
Берлін -----	6	по пол.	Лондон -----	5	по пол.
Бомбай -----	10:30	веч.	Львів -----	6	по пол.
Бремен -----	6	по пол.	Мадрид -----	5	по пол.
Брюссель -----	6	по пол.	Монтреал -----	12	впол.
Букарешт -----	7	по пол.	Москва -----	8	веч.
Будапешт -----	6	по пол.	Осьльо -----	6	по пол.
Буенос Айрес -----	2	по пол.	Париж -----	5	по пол.
Варшава -----	6	по пол.	Ріо де Жанейро -----	2	по пол.
Відень -----	6	по пол.	Рим -----	6	по пол.
Гонг Конг -----	1	по пол.	Стокгольм -----	6	по пол.
		наст. дня	Тегеран -----	8:30	веч.
Гданськ -----	6	по пол.	Токіо -----	2	по пол.
Делі -----	10:30	веч.			наст. дня
Женева -----	6	по пол.	Цюріх -----	6	по пол.
Істанбул -----	7	по пол.	Шангай -----	1	по пол.
					наст. дня

МІРИ І ВАГИ

12 інчів (inches) — 1 стопа (foot)	16 драм (drams) - 1 фунт (pound)
3 стопи (feet) — 1 ярд (yard)	100 фунтів (pounds) — 1 сотнар (hundredweight)
5,280 стіп — 1,760 акрів — 1 миля (mile)	20 сотнарів — 2,000 фунтів — 1 тонна (ton)
9 кв. стіп — 1 кв. ярд — (sq. yard)	1 стопа — 12 інчів — 30.48 см.
4,840 кв. ярдів — 43,560 кв. стіп — 1 акр (acre)	1 ярд — 36 інчів — 3 стопи — 91.44 см. — 0,914 м.
640 акрів — 1 кв. миля	1 миля — 63,360 інчів — 5,280 стіп — 1,609.34 м.
16 унцій (ounces) - 1 пайнт (pint)	1 метр — 39.37 інчів - 3.28 (0833) стіп — 1.09 (3611) ярда
2 пайнти (pints) — 1 кварта (quart)	1 кв. миля — 640 акрів
4 кварта (quarts) — 1 гальон (gallon)	1 гектар (ha) — 2,471.04 акрів — 10,000 кв. м.
27 11/32 грейнів (grains) — 1 драма (dram)	

ЩО ТАКЕ КАЛЕНДАР?

Слово календар походить від латинського „calendarium”, а це знову від слова „calendae”, яким означувало початок кожного місяця.

Основою кожного календаря є астрономічні зміни дня й ночі, періоди місяця й пори року. День і ніч, себто доба, у всіх народів уже від найдавніших часів правили на означення короткого протягу часу. Довший протяг часу, наприклад рік або ряд років, під такий спосіб мірення не підходив, тому всі народи почали користуватися місяцем і його астрономічними змінами від одної повні до другої і цей протяг часу також у багатьох мовах задержав назву місяця. Рік після всіх майже календарних систем виносив дванадцять місяців по 29 і по 30 днів. Але що ні рік, ні час обороту місяця не виказують круглого числа днів, тому поставали різні системи для обчислювання часу, а кожна система тим самим творила окремий календар.

На протязі віків постало багато календарів; деякі з них задержалися ще по нинішній день. З важніших це календарі: єгипетський, грецький, жидівський, китайський, перський, юліянський і ліліянський або григоріанський.

ЄГИПЕТСЬКИЙ КАЛЕНДАР

У старинних єгиптян мірилом часу був рік, що складався з 12 тридцятиденних місяців і 5 додаткових днів. Цей період часу відповідав більшменш протягові часу, в якому відбулися розливи Нілю, а саме Ніль, головна ріка Єгипту, виступала з берегів що 365 днів і 6 годин. Через кожних чотири роки розливи відбувалися на один день пізніше і тому початок року автоматично посувався взад. У зв'язку з цим на протязі 1461 років зміни в природі, тобто пори року і розливи Нілю, відбувалися тільки 1460 разів, значить лишався зайвий рік. Щоб його усунути, єгипет-

ські астрономи завели так званий період Сиріюса, що зачинався днем першого місяця в момент сходу зірки Сирія. Зайвий рік зовсім відкидали і цей період охоплював 1460 соняшних років.

ГРЕЦЬКИЙ КАЛЕНДАР

Основою числення часу у греків був спочатку місячний рік, зложений з 12 місяців по 29 і 30 днів. Згодом установили вони період восьми років, в якому до другого, п'ятого і восьмого додавали по місяцеві. З огляду на те, що цей період виказував різницю півтора доби, грецький астроном Ментон в 430 році перед Христом, запропонував 19-річний період, в якому 12 років мало б по 12 місяців, а 7 по 13 місяців. Різниця виносила тільки $\frac{1}{4}$ доби. В часах Арістотеля, астроном Каліпп зладив період 76 років, в якому рік обіймав $365\frac{1}{4}$ днів, тобто такий сам, що і в юліянському календарі.

ЖИДІВСЬКИЙ КАЛЕНДАР

Жидівський рік основувався на рухові місяця довкола землі і ділився на звичайний і переступний. Звичайний рік має 12 місяців, а переступний 13. Днів в місяці є 29 і 30. Від греків прийняли жиди ментонський, 19-літній період. Початком доби вважають жиди захід сонця. Уживаний тепер у жидів календар походить щойно з XI століття по Христі і уложив його рабін Гіслель Ганасі.

ПЕРСЬКИЙ І КИТАЙСЬКИЙ КАЛЕНДАР

Перський календар подібний був до єгипетського. Рік складався спершу з 365 соняшних днів і ділився на 12 місяців по 30 днів. Крім цього додавали по 5 днів до кожного року. В XI столітті перський календар змінили і від того часу що чотири роки

почали додавати по одному днів. Потім це робили що п'ять років.

Основою китайського календаря є місяць і соняшний рік при 19-річному періоді, в якому сім років має по 13 місяців, а решта по 12. Місяць зачинається повнею: доба ділиться на 12 годин.

ЮЛІАНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

Юліанський календар постав в 46 р. по Христі в часі панування Юлія Цезаря. Спочатку римський календар вносив 304 днів і ділився на 10 місяців, а саме: березень, квітень, травень, червень, липень, серпень, вересень, жовтень, листопад і грудень. Коли римляни завоювали Єгипет, прийняли вони від єгиптян їх календар і додали ще два місяці: січень і лютий. Щоб як слід урегулювати справу календаря, Юлій Цезар запросив з Єгипту астронома Созігена і цей зладив новий календар, який зберігся до наших часів під іменем юліанського.

Юліанський календар має $365\frac{1}{4}$ днів. На кожні чотири роки, три були звичайні і числили 365 днів, а четвертий був переступний при 366 днях. За переступний рік вважали той, якого два останні числа без решти діляться на чотири. Додатковим в переступному році був день 24 лютого, який рахували два рази. Початком року був перший день березня, а основним роком числення 707 рік від заснування Риму. Пізніше початок року перенесено на день 1 січня. Юліанський календар прийняла церква на Нікейському соборі в 325 році по Христі.

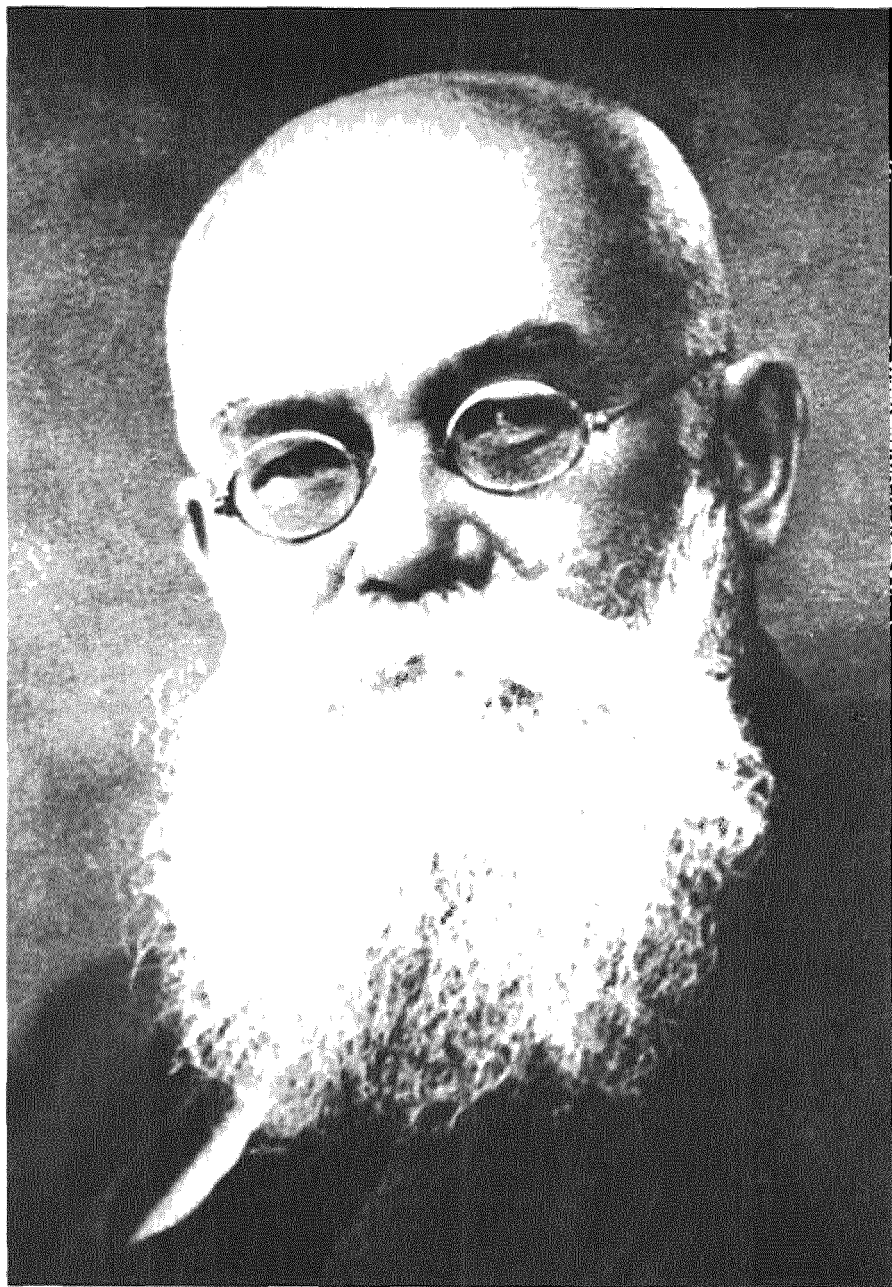
Соняшний рік виносить 365.2422 дня, а за юліанським календарем $365\frac{1}{4}$. Наслідком цього постає там різниця, а саме 0.0078 дня менше. Ця різниця протягом 128.5 років наростає

до одного дня, так що юліанський календар постійно відбігає від початку соняшного року. В XVI столітті ця різниця вносила вже 10 днів. Тоді то астроном Людвик Лілій зладив проєкт нового календаря, який затвердив папа Григорій XIII і видав наказ завести такі зміни: замість 5 жовтня 1582 р. вважати 15 жовтня 1582 р. і переступним роком вважати кожний четвертий рік, але ті роки, що кінчаються двома зерами, вважати звичайними, крім тих, що діляться без решти на чотири. Новий календар названо григоріанським або новим стилем, хоч у дійсності повинен він називатися ліліанським в честь свого творця.

Різниця між юліанським і григоріанським календарями вносила в 1582 р. 10 днів, в 1700 р. 11 днів, в 1800 р. 12 днів, а тепер виносить 13. Обидва ці календарі християнські, це значить, що числять початок ери від народження Христа, а цілий рік присвячений або пам'яті святих або різним християнським торжествам. Християнський календар в юліанському стилі датується від VI століття і є твором римського абата Діонізія Егізна. Прийнявся він дуже поволі. Католицька Португалія прийняла його в XV віці, православна Росія щойно в XVIII віці, а єгипетські копти не узнають його по нинішній день.

Ця сама історія була й з календарем в новому стилі. Німці, як протестанти, довго не хотіли його прийняти, бо трактували це як наказ папи і прийняли його щойно в 1700 р. Англія прийняла його ще пізніше, а саме 1752 р., одначе перед тим уряд мусів побороти великий спротив населення, який в багатьох випадках мав кривавий перебіг. Сьогодні новий стиль обов'язує серед усіх культурних націй, за виїмком церков східних обрядів.

МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ
*Голова Наукового Товариства ім. Шевченка
в 1897 - 1913 роках*

У сторіччя Наукового Товариства ім. Шевченка

написав Василь Стецюк

У наступному році промине сто років з того часу, коли у Львові засновано Наукове Товариство ім. Шевченка, яке, хоч спершу виступало під скромною назвою „Літературне Товариство ім. Шевченка“, чи здебільша тільки, як „Товариство ім. Шевченка“ і щойно згодом під сьогоднішньою назвою, було фактично, через довгі десятки років, єдиним центром української вільної науки, чи, як колись твердив наш найбільший історик і довоглітній голова НТШ, „першою некоронованою українською академією наук“.

Щоб належно оцінити ту важливу роль, що її відіграло НТШ в історії української науки і культури впро-

довж свого столітнього існування, треба мати на увазі ті часи й ті умови життя українського народу, що привели до створення цього першого українського наукового осередку.

Коли, після знищення гетьманщини і зруйнування Січі та закріпачення українського селянства і перетворення залишків козацької старшини на „малоросійське дворянство“, Москва старалася всіма засобами затерти сліди ще недавньої української державности, змушуючи українську провідну верству вживати в щоденному житті тільки урядової російської мови, здавалося, що національна свідомість на цілій Придніпрянщині завмерла раз назавжди.

Подібна ситуація панувала також і на західно-українських землях, зокрема в Галичині, якою фактично керувала польська шляхта, як офіційний чинник австрійської імперіалістичної політики, з усіма її привілеями, включно з польською урядовою мовою, навіть, в українських церквах. Українським залишилося тільки селянство, яке, хоч і заглушене та прибите польською панщиною, ждало на якесь чудо. І це чудо сталося.

Рідною мовою українського села заговорив перший Іван Котляревський, і його сердечний український сміх понісся по всій Україні. Яким сильним було слово Котляревського, вистачить згадати, що вже в кілька років після появи його „Енеїди”, постас Харківський університет, довкола якого незабаром розгортається широко літературна і наукова праця українських романтиків, пристрасних дослідників рідної старовини і рідної словесности, таких, як Гулак-Артемовський, Квітка-Основ'яненко, Гребінка, Метлинський, Максимович й інші. На ці перші почини відродження рідного письменства відгукнулася галицька „Руська Трійця” у Львові своєю збіркою „Русалка Дністрова”. Очевидно, ті перші кроки відродженої української літератури і науки мусли зустріти важкі перешкоди, як збоку москалів, так і збоку поляків, але виступ Шевченка поклав кінець усяким сумнівам щодо існування окремої української мови та її національної літератури. І хоч царський уряд ужив всіх засобів, щоб затерти сліди Шевченкової правди, запроторюючи самого Шевченка на десятилітнє заслання і розгромлюючи Кирило-Методіївське Братство, всі ті ворожі зусилля показалися даремними, бо розбиті кирило-методіївці згуртувалися довкола журналу „Основа” в Петербурзі і звідтіль розсилали друковані українською мовою мистецькі, літературні і наукові твори по всій Україні Правда, циркуляр міністра внутрішніх справ, Валуєва, з його сумнозвісною формулою щодо української

мови перервав на короткий час діяльність українських письменників і наукових діячів, але звести їх з наміченого шляху вже було годі. Очі всіх звернулися в той час на Галичану, де конституційні умови в тому часі сприяли чи не найкраще дальшому розвитку і української літератури і мови та культури.

Місію поширення і скріплення якнайтісніших зв'язків з галицькою інтелігенцією взяв на себе молодий ще тоді письменник Олександр Кониський, який, після своїх кількакратних відвідин Галичини і розмов з галицькими народолюбцями, прийшов до переконання, що для заснування відповідного літературно-наукового товариства і для закуплення потрібної друкарні треба відповідних фондів. За старанням Олександра Кониського і його власним поважним вкладом у цю фундацію пішла відома українська дідичка з Полтавщини — Єлисавета Милорадович із Скоропадських, а крім того колишній кирило-методіївець Дмитро Пильчиків, адвокат на Слобожанщині, Михайло Жученко і з галицьких народолюбів відомий український патріот посол до галицького союму і віденського парламенту, о. Степан Качала. Крім того засновники товариства зібрали окремі пожертви між заможнішими галичанами, що разом із внесками 32-ох заможніших львов'ян дало понад 18 тисяч австрійських корон. Місцем осідку обрано місто Львів. Отже місцеві діячі мусли перебрати на себе і головну частину праці і відповідальність за купівлю друкарні і дальші фонди на товариство.

Наддніпрянські основники задумували назвати це товариство „Галич”, інші „Т-вом Маркіяна Пашкевича”, але врешті перемогла пропозиція Олександра Кониського назвати його „Товариством ім. Шевченка”. Статут цього Товариства приготували професор Михайло Драгоманів і Дмитро Пильчиків, а його підписали, з формальних причин, тільки українці, що були австрійськими громадянами, а

са́ме: о. Степан Качала, посол Михайло Димет, купець і радний міста Львова, Михайло Косса́к, радний міста Львова, д-р Омелян Огоновський і д-р Олександр Огоновський, обидва професори Львівського університету, д-р Корнило Сушкевич, секретар прокуратури ска́рбу, Теофіл Барановський, інженер Крайового Виділу, Лонгін Лукашевич, асекураційний урядник і Юліян Романчук, учитель гімназії та згодом посол до союму і державної ради. Статут затвердило Галицьке Намісництво 11 грудня 1873 р.

Свою діяльність розпочало Товариство вже в лютому 1874-го року, тобто зараз після закуплення друкарні, але перші Загальні Збори Товариства відбулися щойно 4-го червня 1874 р., і на них обрано першим головою д-ра Корнила Сушкевича, видавця першого повного Шевченкового „Кобзаря” в 1867 році. Головою Т-ва ім. Шевченка залишався він аж до своєї смерті 8-го червня 1885 р., тобто цілих 11 років. Статутівні вимоги новозаснованого Товариства не були великі. Головною метою його діяльності було тільки „допомагати розвиткові руської словесности”, тобто „завести власну друкарню, видавати літературні і наукові твори і журнали, допомагати літератам у виданні їх творів, скликувати зібрання вечерніх і літератів та улаштувати публічні доповіді, літературні вечерніці тощо”. (Перший статут, § 2.).

Кошти закуплених друкарських машин та взагалі ціле улаштування друкарні перевищили зібрані на це фонди. Розраховувати на якийсь прибуток з друкованих книжок було важко, бо друкарня Товариства, маючи такого конкурента, як відома й добре улаштована друкарня Ставропігії була й так змушена друкувати книжки за найнижчими цінами і найчастіше на сплату. Ситуація покращала щойно з 1880-их років, коли Т-во ім. Шевченка дістало до друку видання українських шкільних підручників для гімназій і соймових звідомлень в українській мові. В тому часі Т-во ім.

Шевченка видало два річники журналу „Правди”.

У 1885 році Товариство перебирає від проф. Омеляна Партицького видання часопису для українських родин „Зоря” і веде його аж до 1898 р. Від того часу починається вже постійна видавнича діяльність Товариства. Завдяки старанням відомого громадського діяча і нотаря в Станиславові, Володимира Левицького, що редагував „Зорю” під псевдонімом Василь Лукич, від 1890-1896 цей журнал став всеукраїнським літературно-науковим журналом, якого співробітниками були і галичани як, напр., Іван Франко, Василь Щурат, Олександр Колесса, Кирило Студинський, Ольга Кобилянська, Наталя Кобринська, Осип Маковей, Кость Левицький, Омелян Огоновський, Євген Озаркевич, Євген Олесницький, Михайло Павлик, Юліян Романчук і багато інших, і наддніпрянці, як, напр., Володимир Александрів, Людмила Василевська (Дніпрова Чайка), Микола Вороний, Леонід Глібів, Павло Грабовський, Борис Грінченко (В. Чайченко), Марія Загірна (дружина Грінченка), Михайло Грушевський, Олександр Кониський, Ольга Косач (Олена Пчілка), Михайло Коцюбинський, Агата́нгел Кримський, Володимир Леонтович (Левенко), Іван Нечуй-Левицький, Іван Липа, Володимир Самійленко, Максим Славинський, Людмила Старицька-Черняхівська, Михайло Старицький, Іван Степенко, Іван Тобілевич (Карпенко-Карий), Олександра Косач-Квітка (Леся Українка), Олександр Черняхівський, Яків Щоголів та інші. „Зоря” з фірмою Т-ва ім. Шевченка потрапляла великою кількістю і за Збруч, очевидно, нелегальним шляхом і на спеціальному тонкому папері. Але Т-во ім. Шевченка не могло прайняти мовчанкою нових царських репресій на Україні в формі сумної слави Емського „указу” і не виступити проти нових московських затій та зусиль стерти з карти Європи сліди давньої дійсної Русі-України.

В тих часах умови політичного

життя галицьких українців під Австро-Угорщиною почали ставати вже кращими. Заснування кількох українських гімназій і катедра історії України на Львівському університеті та збільшення кількості молодих лікарів, адвокатів і гімназійних учителів, часто з докторськими ступнями, з австрійських і німецьких університетів давали надію на поживлення нашого культурного і наукового росту в Галичині. Тому, що для українських науковців за Збручем взагалі не було надії ані можливості на розвиток наукової діяльності, виринула konieczність створити у Львові такий український центр, що його мають інші народи світу. У зв'язку з цим, за ініціативою Олександра Кониського, рішено переформувати Т-во ім. Шевченка на наукове, за зразком західноєвропейських академій й опрацювати відповідний статут.

Вже в лютому числі „Правди” за 1889 рік О. Кониський вмістив свою статтю, в якій вияснив потреби такої реформи. З галицьких культурних діячів його думку підтримав проф. Олександр Барвінський, який, сподіваючися, що Наукове Т-во ім. Шевченка добре і скоро розвинеться, нав'язав негайно контакт не тільки з Кониським, але й із визначним істориком і археологом Володимиром Антоновичем, професором Київського університету і на найближчих Загальних зборах Т-ва ім. Шевченка, що відбулися 19 квітня 1890 року, схвалено на пропозицію саме проф. Барвінського перевести реформу Т-ва ім. Шевченка на Наукове Товариство та після опрацювання окремого статуту скликати Загальні збори. Відбулися ці збори 13-го березня 1892 року і на них прийнято новий статут, який затвердило Галицьке Намісництво 16-го листопада 1892 року.

Зреформоване Товариство ім. Шевченка мало за своїм статутом плекати і розвивати українську науку в українській мові, провадити наукові дослідження з українознавства і з інших галузей української науки, влаштуву-

вати наукові зібрання з доповідями, з'їзди вчених і письменників, видавати наукові „Записки” членів і інші наукові твори, удержувати музей і бібліотеку, власну друкарню і книгарню. За зразком західноєвропейських академій зорганізовано в Науковому Т-ві ім. Шевченка три окремі Секції, а саме: філологічну, історично-філософську і математично-природничо-лікарську. Для спеціальних досліджень створено при кожній науковій секції відповідні комісії. Для керування Секціями обирали директора секції і секретаря, а для керування комісіями обирали голову комісії і секретаря. Членів НТШ поділено на науковими кваліфікаціями на дві групи: а) дійсні члени, тобто дійсні науковці, що могли бути членами відповідних секцій і б) звичайні члени, тобто кандидати на дійсних членів, що об'єднувалися і працювали в відповідних їм комісіях. Таким чином кожний член НТШ мав змогу виявити свою діяльність і наукову заінтересованість у відповідній йому галузі науки. Належне ведення наукових справ забезпечено так, що найважливіші пости і в Головному Відділі і в секціях могли займати активні дійсні члени.

Підготовка до такого поділу членів на секції і комісії в переформованому НТШ тривала майже повних три роки, бо вже на загальних зборах 1889 року номіновано нових дійсних членів, що їх проголошено щойно в 1892 році, а на загальних зборах 1890 року рішено випускати друком свій науковий орган „Записки”.

Восени 1894 року приїхав до Львова на керівника катедри історії України у Львівському університеті тоді ще молодий історик, Михайло Грушевський і як дійсний член Історично-філософської секції зразу ж став до праці в НТШ, і його обрано директором Історично-філософської секції замість проф. Н. Вахнянина. В 1895 р. передано в його руки також і редакцію „Записок НТШ”. З того часу він видавав їх аж до 1913 р., випустивши друком 110 томів „Записок”, а від

1898 року 88 томів „Літ.-Наукового Вісника“, що його в 1905 р. передало НТШ Видавничій Спілці, яка видавала цей журнал аж до серпня 1914 року.

Престиж НТШ за часів головування Михайла Грушевського збільшувався з дня на день і завдяки тим силам, що їх мало тоді НТШ, і завдяки своїй зразковій праці. Треба пам'ятати, що саме на ті часи припадає його праця над капітальною „Історією України-Руси“, що її вісім томів вийшло накладом НТШ в Києві. Це дало йому ім'я найбільшого українського історика і немало причинилося до піднесення престижу НТШ. Одночасно збільшилися довір'я до НТШ і жертвенність громадянства для цієї установи. І так уже 1898 р. прийшла доволі велика пожертва від проф. хірургії у Воєнно-медичній Академії в Петербурзі, д-ра Павла Пелехина в сумі 90 000 корон, за яку НТШ купило будинок при вул. Чарнецького 26, де приміщено друкарню і переплетню НТШ. Другим фондом були гроші зібрані на будову Академічного Дому, на що подарував 64 000 корон відомий український діяч з Києва, Євген Чикаленко. До того прийшли ще дрібні пожертви в сумі 10 000 корон і 100 000 корон доклало ще НТШ та за те все в 1905 році збудовано Академічний Дім. В 1912 році заходами Грушевського НТШ закупило великий будинок при вул. Чарнецького 24, за 400 000 корон і там приміщено бібліотеку та музеї НТШ. На ту ціл прийшла пожертва від відомого мецената, інж. Василя Симиренка в сумі 250 000 корон, а решту покрити центральний австрійський уряд. Безпосередньо перед першою світовою війною адвокат, д-р Теофіл Дембицький записав на НТШ село Белелуя коло Снятина, що її в 1921-22 роках розparcelьовано частинно між місцевими селянами, залишаючи тільки двір і 93 морги поля при НТШ.

Після уступлення Грушевського з посту голови НТШ і виїзду до Києва в 1913 р. на чолі НТШ став молодий

історик Степан Томапівський, як обраний заступник голови. Але його урядування не тривало довго, бо в 1914 році почалася перша світова війна і його покликано до австрійської армії. НТШ продовжувало свою діяльність за визначеним планом, видаючи „Записки НТШ“, збірники окремих секцій та з нагоди сторічного ювілею з дня народження свого Патрона видано фототипічно перший „Кобзар“ Шевченка й його малюнки за редакцією О. Новицького. Крім того Іван Стешенко піднявся на ювілей Патрона НТШ підготувати нову біографію Т. Шевченка, але, на жаль, цього задуму йому не вдалося здійснити.

НТШ МІЖ ДВОМА СВІТОВИМИ ВІЙНАМИ

Після вибуху першої світової війни російські війська в скорому часі окупували Галичину разом зі Львовом, заборонили всяку діяльність НТШ, опечатали книгарню, а в друкарні примістили редакцію російського воєнного часопису „Львовское Военное Слово“, сконфіскувавши найкращу і найдорожчу друкарську машину. Найбільше шкоди зазнала бібліотека Товариства і Архів етнографічної комісії, зокрема його чудова збірка гучульської зброї і багато інших цінних експонатів. Тоді також пропали рукописи українських письменників, депозит Лесі Українки, архів Юрія Федьковича, збірки пісень О. Бодянского, різні річніники українських часописів і журналів та багато інших цінних речей.

Поруч цих шкід НТШ зазнало ще й великих втрат у своїх членах. Під час війни померли: Іван Франко, Михайло Павлик, Володимир Шухевич, меценат НТШ — д-р Т. Дембицький, Іван Джинджора, М. Свашан-Федюшка і кустос музею, О. Назарів. Москалі арештували і вивезли на заслання Митрополита Андрея Шептицького, В. Охримовича, управителя книгарні НТШ, А. Дермаля (що залишився пізніше в Києві і помер в Києві під

час голоду в 1922 році) та багато інших.

Правда, в 1918 році повернувся до Львова в. о. голови НТШ Ст. Томашівський, але доволі скоро покинув Галичину і виїхав закордон. Головою обрано тоді виконуючого обов'язки керівника НТШ від 1914-18 рр. Василя Щурата і на чолі НТШ він був аж до 1925 року, тобто повних 11 років. Почало відновлювати НТШ свою діяльність вже після відходу москалів з Галичини. Створено тоді дві нові комісії, а саме Комісію класичної філології під головуванням Філарета Колесси і Комісію для історії мистецтва, під проводом Василя Щурата, і видано 22 томи наукових праць з різних галузей. Почавши від 1 листопада 1918 року, ситуація зовсім змінилася. Галичину і Волинь окупували поляки. Наставлення польської окупаційної влади до НТШ було не тільки негативне, але вороже від самого початку до кінця.

Однією з основних причин переслідування НТШ з боку польського уряду була справа українського університету у Львові. Скасувавши всі українські катедри в Львівському університеті, поляки вважали, що цим фактом вони сплять раз на завжди розвиток української науки і культури та української інтелігенції взагалі. Правда, в 1922 р. Варшавський сойм видав закон про окремий український університет, але доля того закону була ідентичною з долею польського закону про автономію Галичини. В зв'язку з цим НТШ зорганізувало вже в 1919 році приватний Український Університет, але польська влада заборонила його. Тоді НТШ передало формально його Товариству Наукових Викладів ім. Петра Могили, але і йому польська влада не дала дозволу на існування. Це стало причиною створення Українського тайного університету, який проіснував аж до 1925 року, а його професорами були в основному дійсні члени НТШ.

В 1918 році, коли зорганізовано в Києві Українську Академію Наук,

першими її дійсними членами, тобто академіками, були дійсні члени НТШ, як М. Грушевський, В. Гнатюк, С. Єфремов, А. Кримський, М. Петров, Ст. Смаль-Стоцький, а згодом М. Возняк, Ф. Колесса, В. Щурат і К. Студинський.

М. Грушевський, опинившись в 1920-их роках на еміграції в Відні, заснував разом із проф. О. Колесою та І. Горбачевським й іншими визначними членами НТШ Український Вільний Університет, який згодом переноситься до Праги, де діє аж до 1945 року, коли, з приходом большевиків, змушений був перенестися до Мюнхену в Баварії і тут діє посьогодні. В тому самому часі існували також на терені Чехо-Словащини Український Педагогічний Інститут та Українська Господарська Академія, переформована пізніше на Український Технічно-Господарський Інститут, який діє ще й сьогодні у Мюнхені. В усіх тих трьох наших високошкільних установах гуртувалися поруч західноукраїнських учених також учені з центральних земель України і всі вони стояли в дуже тісному контакті з НТШ, співпрацюючи з НТШ в його окремих виданнях і публікаціях, а згодом, стаючи дійсними членами НТШ, уміщували свої цінні праці в „Записках НТШ” і в інших серіях видань. Згадати тут треба зокрема праці В. Віднова, І. Борщака, І. Лоського, С. Наріжного, Д. Олячина, В. Січинського, А. Яковлева, Д. Дорошенка, В. Щербаківського й інших.

Дуже корисною для української науки була співпраця НТШ з іншими науковими та професійними організаціями. І так, ще в 1921 році при НТШ засновано два перші наукові інститути, а саме: Інститут нормальної і патологічної психології під проводом проф. Ст. Балея і Бактеріологічно-хемічний Інститут під проводом доц. д-ра М. Музики. Перший Інститут існував, на жаль, тільки до часу виїзду проф. Балея на катедру психології в Варшаві, а другий існував до 1938 р.,

*Будинок Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові
(Колісь — рiг Чарнецького й Куркової, тепер Радянська)*

коли його бактеріологічну лабораторію влучено до новоствореного Українського Шпиталу у Львові. Обидва інститути вели інтенсивну дослідну діяльність, зокрема Бактеріологічно-хемічний інститут, який успішно досліджував кровні групи населення Західної України. Дуже діяльно в тому часі була також Природничо-лікарська комісія НТШ, під проводом д-ра М. Панчишина, при співпраці д-рів М. Музики, Р. Осінчука, Т. Бурчинського, проф. Б. Матюшенка й інших. Комісія ця видавала спільно з Українським Лікарським Товариством у Львові журнал „Лікарський Вісник” (до 1939 року вийшло 16 річників і 32 „Збірники”), і звідомлення з її діяльності друковано також у німецьких звідомленнях Мат.-Природ.-Лікарської Секції НТШ. Також спільно з Об’єднанням Українських Професійних Музик видавало НТШ журнал „Українська Музика” з цінними працями наших музикологів.

Тісний зв’язок втримувало також НТШ з Українським Технічним Товариством, якого члени-науковці працювали в Науково-технічній комісії

НТШ і пізніше також в Науково-агрономічній комісії НТШ, видаючи спільно з Українським Технічним Товариством журнал „Технічні Вісті”. Крім того НТШ співпрацювало також з деякими українськими видавництвами, зокрема з „Українським Видавничим Інститутом”, який видав першу „Українську Загальну Енциклопедію” під редакцією проф. Івана Раковського і при співпраці В. Дорошенка, М. Рудницького, В. Сімовича, В. Щурата й інших членів НТШ.

Поза тим, члени НТШ друкували свої праці також в „Українському Науковому Інституті” в Берліні і в „Українському Науковому Інституті” в Варшаві та в інших наукових установах поза межами України.

В тісному, хоч і формальному тільки, зв’язку стояло НТШ з 1922 року до 1930-их років з Всеукраїнською Академією Наук в Києві, з часу, коли Рада Народних Комісарів УССР признала Бібліотеці НТШ обов’язковий примірник всіх видань УССР і коли ВУАН почала організувати спільні конференції в справі єдиного українського правопису. Така спільна го-

ловна загальноукраїнська наукова конференція відбулася в Харкові влітку 1927 року, і в ній взяли участь деякі члени НТШ, як М. Возняк, І. Зілинський, І. Свенціцький, В. Сімович, К. Студинський й інші. Правопис цей увійшов у життя щойно після того, як його затвердили в 1928 році і ВУАН і НТШ. Та в 1933 році, коли більшовики розпочали свою пресію на українську культуру й науку, цей загальноукраїнський, т. зв. академічний правопис визнав режим за „націоналістичний” і, забороняючи його взагалі, почав видавати свої правописи з наявними позначками русифікаційної політики в українській літературній мові. З цим моментом перериваються всякі зв'язки з українськими науковцями під більшевицькою окупацією. Стан цей тривав до вибуху другої світової війни в 1939 році.

ДОПОМІЖНІ УСТАНОВИ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМ. ШЕВЧЕНКА

В діяльності НТШ важливу ролю відігравали його допоміжні наукові установи, а саме: музеї і бібліотека, що фактично почали існувати і розвивалися щойно після перемани Літературного Товариства ім. Шевченка в Наукове Товариство, тобто після 1892 року.

а) М у з е ї

Музей НТШ почав свій розвиток у 1893 році, коли — за старанням О. Кониського і В. Антоновича — вдалося дістати за дуже дешеvu ціну незвичайно вартісні збірки старовини княжих часів з Княжої Гори біля Канева, а згодом і збірки з княжого городища в Звенигороді коло Львова. Більший вплив цінних музейних експонатів почався фактично щойно з 1900 року, коли покликано до життя окрему Музейну Комісію, яка звернулася до українського громадянства з окремим закляком у справі збірок і дарів цінних експонатів для Музею НТШ.

Першим, що відгукнувся на це звернення Музейної Комісії НТШ, був проф. Федір Вовк, який привіз з Парижу закуплені крем'яні знаряддя з французьких палеолітичних стоянок. Він був також першим, що упорядкував всі музейні збірки в НТШ в 1904 році. Саме в тому часі засновано при Музею НТШ галерію портретів значних українських діячів науки, літератури і мистецтва, як також збірку їх автографів, подаровану Володимиром Антоновичем і Є. Тригубовим.

В 1907 році засновано ще Етнографічний відділ Музею НТШ з великою збіркою вишивок, плахт і килимів з Наддніпрянщини та зі збіркою експонатів з хліборобської виставки в Стрию.

Поруч культурно-історичних дарів і закупів, що стали основою окремого Історично-культурного Музею, почали згодом напливати дари, що з них пізніше розвинувся Природничий Музей НТШ в 1910 році. У 1920 році заходами І. Раковського, І. Труша та Ю. Полянського музеї НТШ впорядковано і віддано їх до загального вжитку, як два окремі відділи: а) культурно-історичний музей під керівництвом проф. Ярослава Пастернака з відділами: археологічний, етнографічний, образотворчого мистецтва, історичних пам'яток та нумізматики, і б) природописний музей, спершу під керівництвом Володимира Левицького й Івана Раковського, а потім під постійним керівництвом проф. Юрія Полянського.

В 1937 році створено ще й третій музей — Музей Воєнно-Історичних Пам'яток, куди згодом увійшов також, як окремий відділ т. зв. пластовий музей, що його, після ліквідації польською владою Пласту, передала пластова старшина.

В 1940 році, після перемани НТШ в Філіял АН УРСР, давніший культурно-історичний музей замінено на історичний, етнографічний і картинну галерію, яку перенесено до колишнього Національного Музею, а При-

*Проф. д-р Іван Раковський
Голова НТШ в 1935 - 1949 роках*

родописний Музей НТШ замінено на т. зв. Львівський Науковий Природознавчий Музей АН УРСР. За німецької окупації багато цінних експонатів з музеїв НТШ загарбали німці і вивезли в Німеччину.

б) Бібліотека

Другою, після музеїв, найважливішою установою НТШ була його бібліотека, що її створено вже при новозреформованому НТШ в 1893 році. В її основу лягла доволі велика збірка, що її переслав О. Кониський, а вслід за ним прислали для НТШ та-

кож великі колекції книжок О. Бородай та Мих. Грушевський, який подарував тоді цілу книгозбірню свого батька. По смерті О. Кониського і О. Бородая надіслано решту їх великих книгозбірень; так само Мих. Грушевський залишив для НТШ всю свою бібліотеку, що її мав у Львові. З галицьких українців першими жертводавцями книжок були: Кость Паньківський, Олександр Барвінський, М. Павлик і Іван Франко. Згодом прийшли цінні збірки від різних письменників, науковців, видавництв, зокрема було багато книжок з обміну з іншими установами, головню чужими, так

що з кінцем 1913 року бібліотека мала вже понад 70 тисяч томів, включно з великою книгозбірнею філософа В. В. Лесевича. Після першої світової війни почали напливати до НТШ різні бібліотечні фонди і то дуже цінні, як напр., цілий архів і книгозбірня Івана Франка, О. Барвінського, Ю. Медведецького, Івана Верхратського, Модеста Менцінського, о. Петра Крип'якевича, І. Мандичевського, І. Курівця, і менша збірка, але незвичайно вартісна від М. Грушевського з Києва. Отже на 1 січня 1939 року бібліотека НТШ нараховувала 73 828 назв книжок у 207 923 томах та 2 249 мап. Крім того було ще понад 50 тисяч дублетів і стільки ж некаталогованих книжок та понад 1 500 скаталогованих і стільки ж ще не скаталогованих рукописів, що в сумі давало понад 300 тисяч томів бібліотеки НТШ. Але вартість бібліотеки була не так у кількості томів, як у якості їх. Бібліотека НТШ мала чи не найповнішу збірку друків в українській мові, присвячених українознавству, як, напр., збірка українських стародруків XVI-XVIII ст. і збірка друків XIX-XX ст. та збірка української періодичної преси, головню з-перед першої світової війни. Другим скарбом її була незвичайно цінна збірка наукової літератури з усіх галузей українознавства. Крім того в рукописному відділі було багато рукописів з XIV-XVIII ст., як, напр., великий пергаментовий рукопис, т. зв. Библівський Апостол з XIV ст., різні світські співанки з XVII-XVIII ст., пам'ятки карпато-українського письменства з XVII-XVIII ст. З XIX-XX ст. в бібліотеці знаходився великий збір рукописів і листів багатьох українських діячів з цілої майже України. Були там також автографи майже всіх українських письменників, починаючи від Шевченка і кінчаючи на В. Стефаникові і Б. Лепкому. Крім того бібліотека НТШ містила в собі архіви різних українських організацій, товариств, установ та редакцій галицьких, буковинських і наддніпрянських, як,

напр., архів редакції „Правди“, „Літературно-Наукового Вісника“, „Зорі“, архів „Української Бесіди“, Української Видавничої Спільки, Українського Горожанського Комітету, архіви різних студентських Товариств, матеріали і документи Українських Січових Стрільців, Української Галицької Армії тощо.

Первісно бібліотека не мала свого постійного бібліотекаря, а книжки складали й описували принагідно різні особи, що стояли ближче НТШ і хотіли для нього працювати. Очевидно, це були різні громадські діячі, письменники і науковці, як, напр., Кость Паньківський, Микола Вороний, Осип Маковей, Михайло Павлик і ін. Щойно осінню 1898 р. Виділ НТШ покликав на бібліотекаря Михайла Павлика, що провадив бібліотеку аж до 1905 року. В 1905 році пост цей перебрав учень проф. М. Грушевського Іван Джиджора, а йому допомагали також молодші учні Грушевського Іван Кревецький і Іван Созанський. Крім них працювали ще в бібліотеці НТШ від 1907 року М. Залізник і Ол. Назаріів, а від 1909 року Володимир Дорошенко. Від того часу до вибуху першої світової війни, і від 1923 року аж до 1937 року директором бібліотеки НТШ був Іван Кревецький. Його заступником від 1914 р. до 1923 року формально і фактично був Вол. Дорошенко, який, після відходу Івана Кревецького на емеритур у 1937 р., перейняв пост директора бібліотеки НТШ і його виконував у Львові до 1944 року і потім на еміграції, після відновлення НТШ, від 1947 року аж до своєї смерти в 1965 році.

в) Друкарня НТШ

Заснування друкарні тісно зв'язане з заснуванням самого Товариства ім. Шевченка в 1873 році, його статутними вимогами і з дальшим розвитком діяльності НТШ. Правда, початки були доволі важкі, бо друкарню закуплено значно більшу, як дозво-

*Проф. д-р Володимир Кубійовиз
Генеральний секретар НТШ в 1947 - 1963 рр.
Головний редактор Енциклопедії Українознавства*

ляли зібрані фонди, але в короткому часі ті турботи минулись і до вибуху першої світової війни друкарня не тільки позбулась фінансових клопотів, але й почала розвиватися і розбудовуватись так, що на день 1 січня 1914 року чистий дохід з друкарні вносив уже близько 43 тисячі австрійських корон.

З вибухом першої світової війни друкарня зовсім підупала. Російська окупаційна влада перебрала друкарню НТШ для друку російського воєнного часопису „Львовское Военное Слово”, а при відступі з Галичини сконфіскувала найновішу і найдорожчу машину, багато черенок і тех-

нічного устаткування. Багато черенок забрала також австрійська влада в 1916 р. За часів польської окупації Галичини різні поліційні дошкульовання, ревізії в самій друкарні, надмірні податки та відібрання друку шкільних підручників для українських шкіл, змусили управу НТШ зредувати друкарський персонал та поробити відповідні ощадності і заходи для удержання друкарні на відповідному економічному рівні. Фактично матеріальний стан і друкарні і переплетні, що почала свою діяльність щойно в 1903 р., почав підноситися щойно в кілька років перед вибухом другої світової війни.

При НТШ існувала також від 1892 року книгарня, що розвивалася доволі добре до першої світової війни, коли вона була в контакті з краєвими книгарнями і коли мала свій ринок збуту, зокрема після заснування своїх власних філій у Києві і Харкові. Після першої світової війни, коли вона втратила ті свої філії, почала підупадати, а новозасновані її філії в Стрию, Перемишлі і Крем'янці не просперували, як можна було сподіватись. Щойно від 1936 року фінансовий стан книгарні почав кращати. З вибухом другої світової війни книгарня і всі три її філії перестали існувати.

НТШ В ЧАСІ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Зараз після вибуху другої світової війни й окупації більшовиками Галичини у Львові, як і цілій Західній Україні закрито всі установи і наставлено над ними комуністичних комісарів. Про дальшу долю тих установ вирішувала Москва, чи теоретично Київ. Наукове Товариство ім. Шевченка мало, згідно з тим рішенням, перетворитися в філію Академії Наук УРСР. Переміну ту мали перевести, за „демократичним” більшовицьким принципом, Загальні Збори членства НТШ. В зв'язку з тим, доручено Виділові НТШ скликати такі Загальні збори на день 14 січня 1940 року і винести ухвалу про розв'язання НТШ і його перемену в Філіял УАН УРСР. На знак протесту виїхав зі Львова голова НТШ, проф. д-р Іван Раковський в день перед самими Загальними зборами на Захід. Збори ці переведено згідно з наказом партії і в цьому дні створено на місце НТШ Філіял Академії Наук в Києві. Разом з урухомленням Філіялу Академії Наук урухомлено також і Львівський Університет, що дістав навіть назву „Український Університет ім. Івана Франка”, яку незабаром замінено на

Університет ім. Івана Франка. Правда, деякі дійсні члени НТШ працювали як професори Львівського Університету та інших львівських високих шкіл та частинно працювали також наші дійсні члени НТШ і в Філіялі Академії Наук, але фактично там української вільної науки не було, і тому за весь час большевицької окупації до 22 червня 1941 року не видано ніяких наукових праць. Що більше, більшовики вже в перших тижнях окупації Галичини вивезли на Сибір проф. д-ра Володимира Старосольського, що згинув там з голоду, замордували у в'язницях Львова і д-ра Романа Зубика і д-ра Карла Коберського, і в момент вибуху війни з німцями в 1941 році вбили і о. д-ра Андрія Іщука та відступаючи зі Львова, забрали з собою проректора Львівського Університету — проф. д-ра Кирила Студинського в глибину Росії і там його знищено разом із його дружиною.

Частина дійсних членів виїхала на Захід, головню до Кракова, де проф. д-рові В. Кубійовичеві вдалося заснувати Український Центральний Комітет і при ньому створено також Наукову Раду під проводом голови НТШ, проф. І. Раковського. Коли німці зайняли Західню Україну і Львів, члени НТШ думали про відновлення діяльності НТШ, але німецька окупаційна влада не дала на це дозволу. Правда, окремі Секції і Комісії відбували приватно свої засідання, але про випуск дальших серійних праць важко було думати. Тільки в перші тижні перебування німців вдалося випустити кілька наукових праць з української філології, працю проф. Я. Пастернака „Княжий Галич” і друге видання „Географії України” проф. д-ра Кубійовича.

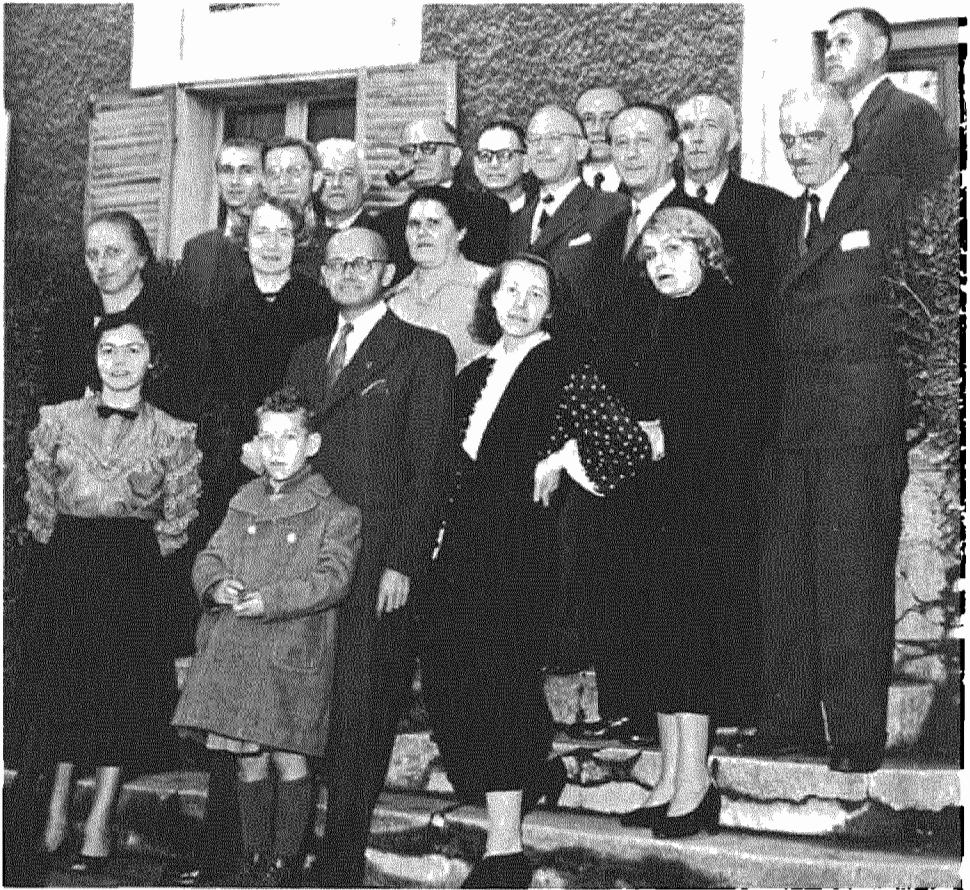
Відновився і поширився також зв'язок українських науковців з Західньої України з нашими науковцями Східньої України. Такий стан тривав до нового приходу більшовиків у 1944 році.

ДІЯЛЬНІСТЬ НТШ ПОЗА МЕЖАМИ УКРАЇНИ

Перед другим приходом большевиків влітку 1944 року більшість членів НТШ і головно майже цілий його останній Виділ подалися на Захід, до Німеччини і тут у столиці Баварії Мюнхені, куди перенесено і відновлено діяльність Українського Вільного Університету, за старанням проф. д-ра Володимира Кубійовича і за згодою останнього діючого ще тоді голови НТШ, проф. д-ра Івана Раковського скликано дня 30 березня 1947 року в Мюнхені Загальні Збори НТШ

і на них відновлено діяльність НТШ. Головою НТШ залишився проф. д-р І. Раковський, що очолював НТШ вже від 1935 року аж до своєї смерти 28 лютого 1949 р., його заступником обрано проф. д-ра Зенона Кузеля і генеральним секретарем — проф. д-ра В. Кубійовича. Членами Виділу обрано: проф. М. Чубатого з Америки, проф. В. Щербаківського, Є. Храпливого, Ю. Павликовського, о. мітрата Лабу і інших, а бібліотекарем й архіваром дир. Володимира Дорошенка.

Зразу після відновлення Товариства окремі секції і комісії почали свою

*Осідок Європейського НТШ — Український Сарсель
в 1956 році*

*Проф. Зенон Кузеля
Голова НТШ на еміграції
в 1949-1952 рр.*

нормальну діяльність. Розпочато видавати „Записки”, що вийшли в чотирьох томах до 1950 року, відновлено журнал „Сучасне і минуле”, що його видано в 1937-1939 рр. у Львові в чотирьох томах, але під дещо зміненою назвою „Сьогоднішнє й минуле”, що появилося в двох томах у Мюнхені. Згодом видано „Хроніку” т. 75 і розпочато видавання „Бюлетеня НТШ”. Поруч того зорганізовано чотири окремі Інститути, а саме: Інститут Національних дослідів, Інститут української мови і Бібліологічний Інститут.

Коли в 1948-1950 рр. почалася масова еміграція до Північної Америки, за старанням проф. д-ра Миколи Чубатого створено в Нью Йорку філію НТШ в 1948 році. Згодом таку саму філію чи відділ створено в Канаді під керуванням проф. д-ра Євгена Вертигороха, і в Австралії під головуван-

ням проф. д-ра Євгена Юлія Пеленського.

В 1951 році Централья НТШ перенеслася з Мюнхену до Сарселю у Франції, де продовжує свою діяльність як Європейський Відділ НТШ по сьогодні. Крім цієї діяльності, в Сарселі містяться осідок Історично-Філософічної Секції та редакція газетової Енциклопедії Українознавства, яка вийшла досі в 29 зошитах, тобто в шістьох чергових томах. Крім того Європейське НТШ випустило за час свого перебування в Франції багато інших праць, зокрема чотири томи Записок НТШ, два числа „Просідінгс” Історично- філос. Секції НТШ і Бюлетені.

Після смерти голови Головного Відділу НТШ, проф. д-ра Зенона Кузеля в 1952 році, тодішній генеральний секретар НТШ, проф. В. Кубійович опрацював спільно з іншими членами НТШ новий статут НТШ, за яким працювали б всі відділи НТШ в вільному світі. Згідно з цим статутом, створено чотири окремі відділи НТШ, а саме: 1) Відділ Європейського НТШ, чи конкретно Європейське НТШ; 2) Відділ Американського НТШ, або Американське НТШ; 3) Відділ Канадійського НТШ, або Канадське НТШ і 4) Відділ Австралійського НТШ, або Австралійське НТШ. Кожне з тих НТШ має свою окрему Управу і дбає про фінансовий та науковий стан свого НТШ, видає свої публікації і збирає та комплектує свій архів і бібліотеку. Крім того існують Секції, що об'єднують дійсних членів за їх спеціальністю і членів-кореспондентів, а при Секціях існують окремі комісії, в яких беруть участь поруч дійсних членів і членів-кореспондентів також і звичайні члени, очевидно тільки за своїм фахом. Надрядним і координаційним чинником наукової діяльності всіх Секцій і окремих НТШ є Головна Рада, що її очолює президент і нею керує генеральний секретар і в її склад входять голови всіх чотирьох НТШ та директори всіх Секцій НТШ і поруч того від-

повідна кількість відпоручників окремих НТШ, відповідно до кількості дійсних членів у даному НТШ. На терені Америки діють Секції: Філологічна і Математично-природописно-лікарська Секція НТШ, поділена в 1970 році на дві окремі Секції, тобто 1) Математично-фізичну і 2) Хемічно-біологічно-медичну Секції НТШ. Починаючи з 1966 року членство НТШ поділяється на такі категорії: дійсні члени, члени кореспонденти, звичайні можуть належати тільки дійсні члени члени, члени прихильники, спомагаючі члени і почесні члени. До Секцій можуть належати тільки дійсні члени і члени кореспонденти, до комісій можуть належати звичайні члени й інші члени, що працюють в якійсь науковій ділянці.

КЕРІВНИКИ НТШ НА РІДНИХ ЗЕМЛЯХ І НА ЕМІГРАЦІЇ

а) Голови НТШ на рідних землях:
Корнило Сушкевич: 1873 — 1885.
Сидір Громницький: 1885 — 1887 і 1889 — 1891.

Дам'ян Гладилевич: 1887 — 1889 і 1891 — 1892.

Юліян Целевич: 1892 — 1893.

Олександр Барвінський. 1893 — 1896.

Михайло Грушевський: 1897 — 1913.

Степан Томашівський: 1913 — 1918 (офіційно), 1913 — 1914 і 1917 — 1918 (фактично).

Василь Щурат: 1919 — 1925 (фактично від 1914 — 1917 і 1918 — 1925).

Кирило Студинський: 1925 — 1931.

Володимир Левицький: 1931 — 1935.

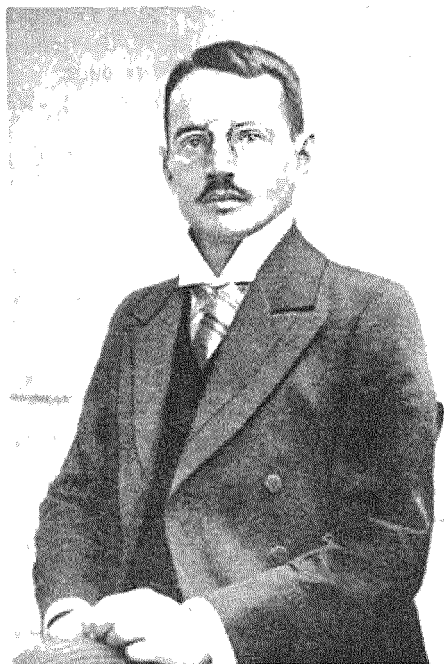
Іван Раковський: 1935 — 1949.

б) Голова цілого НТШ на еміграції: проф. Зенон Кузеля: 1949 — 1952.

в) Голови окремих крайових НТШ:

Амер. НТШ: Микола Чубатий: 1948 — 1952; Роман Смаль-Стоцький: 1952 — 1969; Матвій Стахів: 1969 по сьогодні.

Австралійське НТШ: Євген Юліян Пеленський: 1950 — 1956, Іван Рибчин: 1956 — 1969; Теодосій Ляхович: 1969 по сьогодні.

*Володимир Дорошенко
довголітній директор Бібліотеки
НТШ в краю й на еміграції*

Європейське НТШ: 1952 по сьогодні — Володимир Кубійович.

Канадійське НТШ: 1949 по сьогодні — Євген Вертипорох.

г) Теперішні директори і секретарі окремих Секцій:

1) Філологічна Секція: директор — Василь Лев, секретар — Василь Стецюк.

2) Історично-філософічна Секція: директор — Володимир Кубійович, секретар — Володимир Янів.

3) Математично-фізична Секція: директор — Осип Андрушків, секретар — Олекса Біланюк.

4) Хемічно-біологічно-медична Секція: директор — Микола Зайцев, секретар — Едвард Жарський.

Головна Рада НТШ:

Президент — Євген Вертипорох, генеральний секретар — Василь Сте-

цюк, директори всіх чотирьох Секцій — Кубійович, Лев, Андрушків і Зайцев; представники окремих НТШ:

Америка — Стахів, Лужницький, Стерчо (в заступстві за В. Стецюка).

Австралія: Теодосій Ляхович.

Європа: Кубійович, Кульчицький, Янів.

Канада: Євген Вертипорох, Василь Іванис.

В И С Н О В К И

Роля, що її відіграло Наукове Товариство ім. Шевченка на полі української науки впродовж своєї столітньої діяльності, велетенська. Досягнення НТШ, як всеукраїнської наукової установи, що розвинулась не в умовах власної державности, але під чужою окупацією, зуміла своєю наполегливою і відданою діяльністю поставити український нарід під науковим і культурним аспектом на рівні з іншими культурними народами світу, заслугоує спеціальної уваги.

Мусимо пам'ятати, що Наукове Товариство ім. Шевченка, це єдина наукова установа в світі, що в важких умовах нашого бездержавного життя заступала і Українську Академію і університет і наукові інститути окремих галузей. Довкола НТШ гуртувалися для спільної праці найкращі українські вчені, а згодом і чужинецькі вчені світової слави. І тут саме лежить чи не найбільша заслуга наших перших дійсних членів НТШ, що зуміли нав'язати і держати майже постійний контакт з чужинецькими академіями, університетами й іншими науковими установами, а далі з окремими визначними фахівцями. Завдяки цьому зросла konieczність обміну науковими виданнями НТШ з багатьма академіями світу і з окремими чужинецькими вченими. Вслід за тим виринула konieczність участі українських учених, як членів НТШ, в різних наукових конгресах, на які було запрошене НТШ на рівні державних академій, незалежно від ворожої пропаганди, що її вели російські і польські науковці.

Величезний вклад і в українську науку і світову науку дали члени НТШ в усіх майже галузях науки, зокрема в усі галузі українознавства. Згадати тут тільки капітальні праці найбільш заслуженого дослідника в галузі нашої історії і довголітнього голову НТШ, Михайла Грушевського і праці та досліді широчезного діапазону Івана Франка в галузі української літератури та врешті згадати сотки томів, дослідів, наукових тез і різних звідомлень та документів, що їх видало НТШ на протязі своєї столітньої діяльності і під цим аспектом НТШ випередило не одну чужинецьку академію. Коли до наукової продукції НТШ додати ще й доволі широку громадську діяльність НТШ, що воно її провело в справі українського університету, культурних річниць та допомоги для українських студентів і молодих учених, зокрема в справі оборони прав українського народу перед Москвою і Варшавою, заслуги НТШ мають неоціненне значення.

Перед Науковим Товариством ім. Шевченка на чужині стоять сьогодні на порозі його сторіччя величезної ваги завдання: репрезентувати українську вільну науку так, як репрезентувало її НТШ на рідних землях, тобто опрацювати головно ті проблеми, що в боротьбі українського народу за свою державність стають якнайбільш актуальними. До того потрібно об'єднання найкращих наукових сил в НТШ і спільних зусиль всіх членів НТШ, гармонійної співпраці та належного плану для виконання цих незвичайно відповідальних завдань. Українська спільнота мусить пам'ятати, що досягнення НТШ за сто років його діяльності, це досягнення цілого українського народу. На порозі нового сторіччя НТШ українська спільнота повинна взяти до уваги, що й досягнення НТШ на майбутнє буде залежати від розуміння і зацікавлення діяльністю НТШ всієї української спільноти на еміграції.

Наукова й видавнича праця НТШ

написав д-р Василь Лев

Наукове Товариство ім. Шевченка засновано заходами галицьких і придніпрянських діячів культури й науковців в 1873 р. з метою видавати твори українського письменства і розвивати літературознавство. Тому спершу називалося воно „Товариство ім. Шевченка“. Але вже з початком свого існування воно стало розгортати видавничу діяльність і гуртувати придніпрянських та галицьких робітників пера, науковців і вчених. На закупно друкарні й будинку жертували гроші різні меценати, придніпрянські Олександр Кониський, Дмитро Пильчиків, Михайло Жученко, Єлисавета з Скоропадських Милорадовичка, згодом брати Платон і Василь Смиренки та Євген Чикаленко, а з галицьких о. Степан Качала, Теодор Дембицький, Михайло Димет та інші. Т-во ім Шевченка стало соборницькою установою й об'єднало українців з-під обох займанщин, коли під Росією двома указами, Валусевським (1863) та Емським (1876) заборонено українське слово в школі, літературі, письменстві, навіть на сцені.

Товариство ім Шевченка видало своїм коштом два річники журналу „Правда“ (тг. IX і X), „Зорю“ (1885-1897), „Кобзар“ Шевченка за редакцією Омеляна Огоновського (1880), його мовознавчу працю „Studien auf dem Gebiete der ruthenischen Sprache“, „Історію літератури українсько-руської“ і багато творів красною письменства, пера передусім придніпрянських письменників, як Бориса Грінченка, Івана Нечуя-Левицького, Костя Подоленка, Степана Руданського й ін.

Вже в перших десятиріччях свого існування Товариство гуртувало й науковців, як Іван Верхтратський, Іван Горбачевський, Корнило Заклинський, Іван Еміліянович Лєвицький, Омелян Огоновський, Гнат Онишкевич, Омелян Партицький, Іван Пулюй, Остап Терлецький, Олег Целевич, Володимир Шулевич, а трохи пізніше в 90-их роках Григорій Величко, Михайло Зобків, Михайло Зубрицький, Ілля Кокорудз, Олександр Колесса, Михайло Кос, Володимир Коцовський, Кость Левицький, Данило Леп-

кий, Осип Маковей, Євген Озаркевич, Євген Олесницький, Михайло Павлик, Юліян Романчук, Щасний Сельський, Петро Стебельський, Кирило Студинський, Іван Франко, Остап Макарушка, Іван Копач.

Розвиток української культури в Галичині в 80-их і 90-их рр., згуртування літераторів і науковців з усіх українських земель та факт, що Товариство „Просвіта” перейняло друкування популярних творів літератури, опісля й класиків, спричинив потребу спрямувати працю Товариства до наукової діяльності. Тому перемінено його в Наукове Товариство ім. Шевченка. Сталося це 13-го березня 1892 р. НТШ, що ввійшло в другу фазу свого існування, поставило собі завдання плекати й розвивати науку й мистецтво українською мовою, збирати і зберігати всякі пам'ятки старовини й матеріали для наукового вивчення України. В новоопрацьованому статуті, затвердженому Галицьким Намісництвом 16 листопада 1892, з'ясовано плян праці Товариства на засадах поділу й угруповання окремих ділянок науки та на відповідній програмі наукової праці. Намічено взяти наукові досліді: а) з філології української і слов'янської, з історії українського письменства і мистецтва; б) з історії та археології України, а також наук філософічних, політичних, економічних і правничих; в) з наук математичних, природничих, з географічних та лікарських. Крім того влаштовувати наукові відчити, виголошувати й публікувати розвідки, скликати з'їзди вчених, літераторів і мистців, видавати наукові „Записки” Товариства та інші періодичні журнали, збирати музейні та архівні матеріали. Відповідно до головних відділів наукової праці поділено НТШ на три секції: Історично-філософічну, Філологічну і Математично-природописно-лікарську. В 60-их рр. нашого сторіччя останню секцію поділено на Математично-фізичну й Хемічно-біологічно-медичну.

Членів секцій поділено спершу на

дві групи: дійсних — кваліфікованих науковців, яких за наукові заслуги і друковані праці обирає одна з секцій і затверджує виділ, і звичайних, що ними може бути кожний український громадянини із високою освітою. В 50-их рр. XX ст. утворено також категорію членів-кореспондентів за наукові праці. На еміграції в вільному світі установлено групи членів прихильників, що стало підпомагають Товариство фінансово. Також іменуються почесних членів НТШ за особливі заслуги на полі науки або за працю для матеріальної допомоги Товариству.

Для піднесення наукового рівня і поваги Товариства окремі секції обирають своїми дійсними членами чужинців, що заслужилися на полі науки для української справи.

При Філологічній Секції утворено такі комісії: 1) Літературознавчу та історії літератури для дослідів у ділянці літератури і літературознавства; 2) Мовознавчу — для дослідів мови; 3) Етнографічну для організації наукових екскурсій, записування й публікування фолкльорних матеріалів; 4) Бібліографічну для збирання бібліографії з різних ділянок українознавства. Пізніше засновано теж: 5) Бібліографічне бюро для реєстрації всіх друкованих праць із ділянки українознавства і засновано 6) Комісію для мови і правопису. Продовж існування ФС по сьогодні утворено також комісії: 7) Шевченкозна в с т в а; 8) Слов'янознавства; 9) Клясичної філології. До ФС прикріплено 10) Комісію Термінологічну і 11) Комісію Регіональних Дослідів і Публікацій, що займається збиранням і публікуванням матеріалів про минуле й сучасне окремих околиць і повітів рідного краю для збереження відомостей про них і представлення правдивих подій, що їх тепер представляють у невірному світлі під большевиками.

При Історично-філософічній Секції засновано комісії: 1) Археологічну для опрацювання і публікування праць з історії України, яку поділено

на 2) Комісію нової історії України і 3) Комісію історично-джерелознавчу. Далі: 4) Комісія національної економії, 5) Соціології і статистики. 6) Правно-термінологічна, 7) Історії мистецтва, 8) Музикологічна, 9) Музею та воєнно-історичних пам'яток.

При Математично-природописно-лікарській Секції засновано: 1) Комісію лікарську, 2) Фізіографічну, 3) Географічну, 4) Технічно-наукову, 5) Агрономічно-наукову, 6) Охорони природи, 7) Термінологічну (сьогодні при ФС). В 1921 р. засновано Інститут нормальної і патологічної психології під проводом д-ра Степана Балея. Робітню для бактеріологічних і мікроскопійних дослідів та лікарської аналізи крові провадив д-р Максим Музика.

В міру потреби засновано згодом Видавничу комісію для накладів книгарняних видань, наукових праць і літературних творів. Крім того засновано Музейну комісію. Коли впорядковано музеї після першої світової війни, цю комісію розв'язано.

З початком 20-их рр. ХХ ст. засновано для допомоги виділові НТШ адміністративні комісії: 1) рухомим майном, 2) друкарню, 3) книгарню, 4) бібліотечну, 5) для роздавання допомог із фонду літературів, утвореного в 1918 р.

Для публікування наукових досягнень НТШ стало видавати від 1892 р. науковий журнал „Записки НТШ”, спершу один том у рік, далі два, а згодом, за головування М. Грушевського 6 томів. Та скоро виявилася потреба утворювати нові серійні видання для секцій чи комісій.

Коли вимоги часу, konieczність розвитку української науки під Австрією через переслідування українства під Росією стали змагатися щораз сильніше, НТШ згуртувало в секціях і комісіях всіх українських науковців, а також притягнуло чужинців, зацікавлених українською культурою. За головування проф. М. Грушевського розгорнуто українську науку в усіх ділянках, а передусім історичні нау-

ЗАПИСКИ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМ ШЕВЧЕНКА
MEMOIRES DE LA SOCIÉTÉ SCIENTIFIQUE SHEVCHENKO
MEMOIRS OF THE SHEVCHENKO SCIENTIFIC SOCIETY
MITTEILUNGEN DER SHEVCHENKO-GESELLSCHAFT FÜR WISSENSCHAFTEN

ТОМ CLXXVI

ТАРАС ШЕВЧЕНКО

ЗБІРНИК ДОПОВІДЕЙ СВІТОВОГО КОНГРЕСУ
УКРАЇНСЬКОЇ ВІЛЬНОЇ НАУКИ
ДЛЯ ВШАНУВАННЯ СТОРІЧЧЯ СМЕРТИ
ПАТРОНА НТШ

За Редакцію:
В. Стецюк — Б. Кравців

Накладом Наукового Товариства ім. Шевченка в США

Нью Йорк — Париж — Торонто

Заголовна сторінка Записок Наукового Товариства ім. Шевченка том 176 із збірником доповідей Світового Конгресу Української Вільної Науки для вшанування сторіччя смерти Патрона НТШ.

ки. Грушевський — сам історик, розбудував вартати науково-дослідної праці, притягаючи до них таких дослідників минулого, як Степан Томашівський, Мирон Кордуба, Вячеслав Липинський, Остап Терлецький, Юліян Целевич, Іван Крип'якевич, Федір Срібний, Іван Кревецький, Василь Герасимчук, Теодор Голійчук. Іван Джиджора.

Філологічна Секція розвинула й поглибила філологічні дисципліни в трьох основних напрямках: літературознавство й історія літератури, історія мови і мовознавство і близька до них етнографія з етнологією. В вище поданих комісіях, зв'язаних із ФС, розбудовано філологічні науки все-

бічно й основно завдяки згуртованим у секції науковцям і вченим філологам, як Омелян Огоновський, Олександр Барвінський, Іван Верхратський, Іван Франко, Олександр, Філярет і Іван Колесси, Кирило Студинський, Михайло Тершаковець, Ярослав Гординський, Іван Брик, Василь Щурат, Михайло Возняк, Володимир Радзівкевич, Платон Лушпинський, Михайло Мочульський, Іван Зілинський й інші молодші.

Досліди з історії українського письменства і літературознавства усистематизовано за епохами й літературними родами та жанрами. В висліді того в виданнях НТШ появилися основні праці зі старого письменства, а саме адокрифи й легенди, виготовлені Ів. Франком, студії з Маріології І. Свенціцького і Петра Крип'якевича, пам'ятки мови й літератури з XII-XIV ст. О. Колесси, Кодекс Ганкенштайна К. Кисілевського, студії про Івана Вишенського пера Франка, студії про полемічне письменство Студинського, Возняка і Франка, про освіту й шкільництво 16-17 ст. пера Франка, Возняка, Срібного, Тишинської, Щурата, М. Зубрицького, Ю. Кміта і ін.

Серед дослідів над письменством XIX ст. на першому місці стоїть Шевченкознавство. Тут заслуговує на увагу кількатома монографія про життя і творчість Т. Шевченка пера Олександра Кониського. Хоч подекуди перестаріла й недостатня, то в свій час була вона основоположним джерелом для студій Шевченкознавства. І сьогодні кожний дослідник Шевченкознавства користується цією студією. Вслід за цією монографією ідуть інші джерельні студії про Шевченка пера О. і Ф. Колессів, І. Франка, В. Щурата, К. Студинського, І. Брика, П. Лушпинського, С. Смаль-Стоцького, Є. Ю. Пеленського, С. Никифоряка, Л. Луцева, П. Зайцева і ін. Треба також згадати монографічну студію про Шевченка пера шведського вченого Альфреда Енсена, що крім цієї монографії написав розвідки

про Котляревського і Мазепу. До Шевченкознавчих студій належить також критичні видання творів Шевченка О. Огоновським та І. Франком, і різних джерельних матеріалів до творчости поета, а далі студія О. Новицького про Шевченка-малюва. Всі ці й багато інших праць про Шевченка, що появилися у виданнях НТШ, стали фундаментом до дальшого розроблювання Шевченкознавства по сьогодні і то в вільному світі та під большевиками.

Іншою темою літературознавчих дослідів із XIX ст. було Галицьке відродження і культурний рух під обома займанщинами. Студинський, Тершаковець, Возняк, Брик, Щурат, Мочульський дали джерельні опрацювання культурного і літературного життя епохи.

Подібно і в ділянці мовознавства розвинуто досліди над історією мови, її минулим і сучасним станом та над діалектами. Іван Верхратський дав цінні праці — спроби описів галицьких говорів і дав спробу класифікації їх на основі дослідів і зібраних у терені матеріалів. За Верхратським розробляли питання діалектології Свенціцький, В. Гнатюк, Іван Зілинський, Іван Панькевич, К. Кисілевський, Я. Рудницький, Марія Овчаренко, Микола Пушкар, Софія Рабій-Карпінська, В. Лев. В ділянці вивчення історичного мовознавства, і сучасного і сучасного і теорії мови визначилися Степан Смаль-Стоцький, Роман Смаль-Стоцький, Василь Сімович, Ярослав Рудницький, Агенор Артимович, Олекса Горбач, В. Лев і інші.

Студії на полі етнографії й етнології розробляли Франко, Гнатюк, Зенон Кузеля, Михайло Зубрицький, Іван і Філярет Колесси, Осип Роздольський, Станислав Людкевич, Ярослав Рудницький, Віктор Петров і ін. Праця в цій галузі йшла різними напрямками, саме: 1. Збирання фольклорних матеріалів, народних пісень, казок, оповідань, приказок тощо. 2.

Збирання етнографічних матеріалів, що відносяться до звичаїв та обичаїв. 3. Етнологічні студії. 4. Теоретичні праці й описи українських етнографічних мотивів у наших і чужих літературах, а також відгуки чужої культури в нашій фолкльорній літературі. 5. Соціальні проблеми та вкінці мистецтво в етнографії, як напр. писанки, вишивки, солом'яні хрещики на вікнах, різьбарські прикраси, господарське знаряддя тощо.

Спільно з двома або трьома секціями діє Бібліографічна Комісія, переорганізована в 1930-их рр. в Бібліологічну, Термінологічну і Комісію Регіональних Дослідів і Публікацій.

Однак видання з ділянки бібліографії не реєстрували повністю всі українознавчі друки. Частинно заповнювано їх бібліографічними реєстрами й рецензіями праць із українознавства в кожному томі ЗНТШ, в ЛНВ, а головню в Збірнику М-п-л Секції і в „Лікарському Віснику”.

В Математично-природописно - лікарській Секції проведено наукові досліді в трьох напрямках, одноіменних із назвою секції. До того при кожній групі існують окремі комісії.

В першій групі розвинено науки математичні, фізичні й астрономічні. Завдяки працям і напрямним, даним Іваном Пулюєм, а опісля Володимиром Левицьким, зорганізовано дослідні праці в ділянках математики і фізики та астрономії. В. Левицький поставив математичні науки на високому академічному рівні, згуртувавши в комісіях таких науковців, як Микола Чайковський, Роман Цегельський, Володимир Кучер, Олександр Смакула, Тома Цюропайлович, Мирон Зарицький, Василь Міліянчук, Юліян Богачевський і ін.

Під проводом хеміка Івана Горбачевського проведено досліді в ділянці хемічних наук. Тут визначаються дослідники, як Юліян Гіряк, Іван Феценко-Чопівський, Іван Кандяк, Євген Вертипорох і ін. В ділянці природописних наук працювали Верхратський, Григорій Величко, Ми-

ЗАПИСКИ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМ. ШЕВЧЕНКА
MEMOIRS OF THE SHEVCHENKO SCIENTIFIC SOCIETY
MEMOIRES DE LA SOCIÉTÉ SCIENTIFIQUE SEVČENKO
MITTEILUNGEN DER SEVČENKO-GESELLSCHAFT
DER WISSENSCHAFTEN

Том СLXXXII

ІВАН ФРАНКО

ЗБІРНИК ФІЛОЛОГІЧНОЇ СЕКЦІЇ
ДЛЯ ВІДЗНАЧЕННЯ 110-РІЧЧЯ НАРОДНІЙ І 50-РІЧЧЯ
СМЕРТІ ІВАНА ФРАНКА

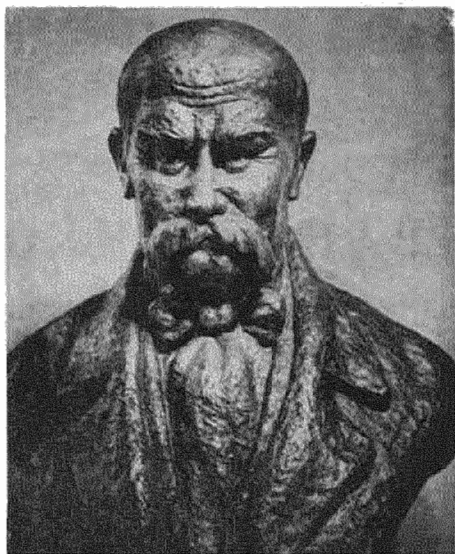
Т. 32

Накладом Наукового Товариства ім. Шевченка в ЗДА
Нью Йорк — Париж — Торонто
1967

Збірник Філологічної Секції НТШ для відзначення 110-річчя народин і 50-річчя смерти Івана Франка, виданий в серії Записок НТШ 1967 року.

кола Мельник, Іван Раковський, Теодор Дакура, Мих. Роскович і ін. Проведено також дослідні праці в ділянці географії і фізіографії та агрономії в досвідних лабораторіях і в терені. Тут визначаються Ст. Рудницький, Вол. Кубійович, Григор Величко, Юл. Кордюк, Юрій Полянський, Ольга Мриц, Вол. Огоновський, Теодор Фотинюк, Едвард Жарський і ін. Комісія охорони природи працювала в терені, досліджуючи заповідники кедровий і вербовий, утворені в митрополичих добрах, у бойківських Карпатах.

Під час першої світової війни в третій фазі НТШ потерпіло великі матеріальні втрати під окупацією Галичини царською армією. Під польською займанщиною Товариство втратило

НАШ ШЕВЧЕНКО

ЗВІРНИК - АЛЬМАНАХ
НА 1961 РІК

Збірник „Наш Шевченко”, виданий в сторіггя смерги Поета УНСоюзом й НТШ у В-ві „Свобода”, як календар-Альманах на 1961 рік.

колишні дотації австрійського уряду, отримуючи тільки невеличкі субвенції від польського уряду. До того польська влада перешкоджувала розвиткові наукової діяльності НТШ і наражувала його на різні неприємності. З початком 30-их рр. внаслідок загальної кризи в Польщі НТШ попало в матеріальну скруту, з якої допомогли йому видобутися наші фінансові установи Центросоюз і Ревізійний Союз Українських Кооператив. Тоді Товариство стало видавати популярно-науковий журнал „Сьогодні і минуле”.

В 1938 р. вибрано Наукову Раду, складену з президії виділу, секцій і трьох дійсних членів (Є. Храпливий, І. Витанович, Є. Ю. Пеленський). Бу-

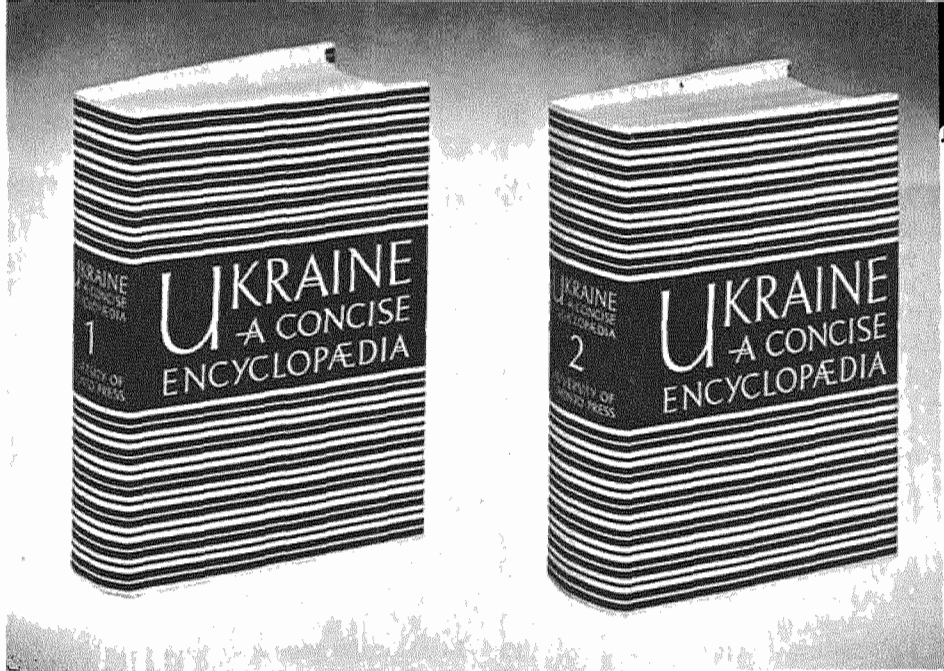
ла це надрядна організація в наукових справах, яка стала кермувати всіми проявами наукової діяльності Товариства.

З вибухом другої світової війни і прилученням Галичини до УРСР перемінено НТШ в Філіял Академії Наук УССР (14 січня 1940) з інститутами мови, літератури, фольклору, історії, археології і природознавства. Це тривало до вибуху німецько-більшевицької війни. То четверта фаза в розвитку НТШ.

Друга частина четвертої фази НТШ тривала під німецькою окупацією в рр. 1941-1944. Роботу в інститутах Філії АН перервано формально і наставлено комісаричним управителем проф. К. Кисілевського. Робітники інститутів перейшли до різних своїх професійних занять. Залиш е н о тільки деяких, що мали берегти майна й інвентаря інститутів. Німецька влада (Генеральна Губернія) не дозволила на відновлення НТШ хоч би у зменшеному виді. Тоді в 1942 р. НТШ неофіційно відновило свою працю в секціях і комісіях. Одначе через щораз важчі умовини культурного життя українців у ГГ Товариство не могло розвинути своєї діяльності, тільки обмежувалося до праці окремих гуртів і осіб, які прилюдно виступали із доповідями в дозволеному владою Літературно - мистецьк о м у Клубі. Тоді відновлено працю в інститутах філіялу АН УРСР. Одначе багато із попередніх наукових робітників виїхало на захід.

Остання (п'ята) фаза існування НТШ в'яжеться з еміграційним періодом та переїздом членів товариства в країни вільного світу.

На еміграції і в вільному світі НТШ відновило всі три секції і майже всі комісії, а крім того утворило нові інститути і нові комісії, а саме: Інститут Національних Дослідів під проводом проф. В. Кубійовича та Військово-Історичний Інститут під проводом мгра Зенона Стефанова, а також осередки праці в ЗСА. Хоча члени НТШ живуть у діаспорі і гуртуються в чо-

Енциклопедія Українознавства, англійською мовою, у двох томах (1963-1971) видана Науковим Товариством ім. Шевченка за головною редакцією проф. Володимира Кубійовича заходами й коштом Українського Народного Союзу.

тирьюх НТШ, в Європі, ЗСА, Канаді і Австралії, вони об'єднані в секціях і комісіях, продовжують працю своїх попередників із рідного краю та видають праці у виданнях товариства. Коли під час другої світової війни і після неї НТШ втратило багато дійсних і звичайних членів, то ряди Товариства поповнюються новими членами, тепер уже із усіх територій України, а також ученими чужинцями.

За 100 років свого існування НТШ, найстарша українська установа, проробило велику наукову роботу, засвідчену, м. ін., своїми виданнями, яких налічується ок. 1 500 томів чи випусків. Крім того найважливіше досягнення лежить у його духовому впливові, що спричинив розбудження національної свідомости в українському народі по обох боках Збруча, яка в другій половині XIX ст. занепа-

ла була глибоко. Поборюючи всі труднощі матеріального і морального характеру, що виникли в умовах української дійсности спершу під Австрією, опісля під Мольщею та під більшовицькою і німецькою окупаціями, НТШ виконало важну працю впродовж свого 100-річного існування, несучи високо прапор української науки і стоячи на рівні академії наук у державних народів.

ВИДАННЯ НТШ

Сюди входять серійні збірники й окрім книжки, від початку існування НТШ до сьогодні:

- 1 Записки Наукового Товариства ім. Шевченка 187
- 2 Збірник Історично-філософської Секції 16

3	Збірник Філологічної Секції ..	32	ärztlichen Section	26
4	Збірник Мат.-прир.-лікарської Секції	32	31 Proceedings of the Philological Section S.S.S.	2
5	Збірник Правничої Комісії	2	32 Proceedings of the Historical Section S.S.S.	2
6	Етнографічний Збірник	38	33 Proceedings of the Mathematical and Medical Section	6
7	Збірник Фізіографічної Комісії	7	34 Бібліотека У к р а ї н о з н а в с т в а (34+9 кн.)	43
8	Джерела до історії України	11	35 Доповіді (Papers)	36
9	Лікарський Вістник	18	36 Бюлетень К НТШ	7
10	Матеріали до української антропології й етнології	20	37 Енциклопедія Українознавств (1-3 тт, II-5 тт).	8
11	Матеріали до української бібліографії	20	38 Ukraine: A Concise Encyclopaedia	2
12	Пам'ятки української мови й літератури	8	39 Бюлетень Термінологічної Комісії	2
13	Правничка бібліотека	4	40 Бюлетень Бібліотечної Комісії	1
14	Праці Комісії Клясичної Філології	1	41 Бюлетень Осередку праці НТШ в Філядельфії	1
15	Праці Географічної Комісії	1	42 Резюме доповідей виголошених на Світовому Конгресі Війної Науки	1
16	Праці Комісії Шевченкознавства	2	43 Наукові видання (окремі книжки)	26
17	Стара Україна	24	44 Відбитки з серійних видань НТШ і інших збірних публікацій	451
18	Студії з поля суспільних наук і статистики	5	45 Окремі літературні видання	9
19	Український Архів	21	46 Мали	2
20	Сьогоднішнє й минуле	5	47 Наукові підручники	2
21	Українська Бібліотека (літературна)	11	48 Літературні часописи	103
22	Українська Історична Бібліотека	9	49 Інформаційні видання	35
23	Українська Книга	5	Разом 1 413 томів і різних друків.	
24	Українська Музика	2	Підрахунок зроблений на основі статистики в книжці Волод. Дорошенка „Огнище української науки Наукове Товариство імени Т. Шевченка”, Нью Йорк — Філядельфія, 1961, стор. 113-116 із доданням друків, що вийшли після появи цієї книжки.	
25	Український Статистичний Річник	1		
26	Хроніка НТШ	80		
27	Часопис Правнича	7		
28	Часопис правнича й економічна	10		
29	Chronik der wissenschaftlichen Ševčenko Gesellschaft	59		
30	Sitzungsberichte der mathematisch-naturwissenschaftlich-			

НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ім. ШЕВЧЕНКА В КРАЮ І НА ЕМІГРАЦІЇ

*З приводу сторічного
ювілею діяльності
НТШ - 1873-1973*

написав Матвій Стахів

I

**В яких умовах відбувалося
заснування Товариства ім.
Шевченка 1873 року**

З 1947 року Наукове Товариство ім. Шевченка на своїх Загальних Зборах у Мюнхені, що відбулися 30 березня, постановило продовжувати свою діяльність на еміграції. Дехто ставить собі питання: чому НТШ постановило тоді продовжувати свою діяльність, коли в Україні діють різні науково - академічні і науково - педагогічні й навчальні високі школи, — Академія Наук Української Советської Соціалістичної Республіки і ряд університетів і інститутів? Відповісти на це можна, коли дати відповідь на інше питання: чому саме і в яких

умовах засновано Товариство ім. Шевченка в 1873 році?

В 1860-их роках витворилася в Соборній Україні небувала до того часу дуже важка ситуація, яка смертельно загрожувала самому дальшому існуванню українського народу, як окремої самостійної національно-культурної спільноти, рівнорядної з іншими слов'янськими народами (чехами, словаками, болгарами, поляками, москалями і т. д.). Хоча в Придніпрянській Україні панували тоді легальні умови, витворені окупаційним авторитарним російським режимом, відмінні від умов, накинених конституцією австрійської монархії, то в практиці в тому часі нависла над українським народом однакова смертельна загроза в обох займанщинах.

Після повороту Тараса Шевченка із заслання український національний і зокрема культурний рух видатно оживився. До нього пристало молоде покоління українських культурних діячів. Старші провідники цього руху зібралися після повороту Шевченка із заслання в громаду і під його проводом заснували свій літературно - суспільний орган під назвою „Основа”. Тут співпрацювали, крім найближчих приятелів Шевченка — Миколи Костомарова, Панька Куліша і Білозерського, всі інші старші діячі. Смерть Шевченка не перервала видавництва цього журналу, що виходив у 1861-1862 роках. По більших міських осередках організувалися „Громади” таких активних діячів, в яких грали видатну роль не лише старші діячі („Старі Громади”), але й молодші з-поміж студентської молоді („Молоді Громади”). Після скасування кріпацтва в російській імперії ці „Громади” мали змогу започаткувати освітню діяльність серед широкого суспільства шляхом недільних українських шкіл. Пожвавився також науковий рух. Ця животворна течія була нагло перервана, бо царський уряд не тільки заборонив недільні школи, але також заборонив українську наукову діяльність і навіть усяке письменство українською мовою.

Цей унікальний в історії людства декрет російського царату був виданий міністерством внутрішніх справ за підписом міністра графа Петра Валусва. Декрет був скерований до всіх урядовців цього міністерства і зокрема до начальників цензурних бюр, від яких залежало, чи якийсь рукопис пустити до друку чи його заборонити. Видано цей розпорядок після нарад із „Святішим Синодом” Російської Православної Церкви. Від імені цього Синоду, його голова, митрополит Ісидор, рішуче вимагав від міністра Валусва зокрема заборонити українську мову в будь - яких публікаціях з релігійним змістом. В цьому розпорядженні міністер Валусев писав, що „малоруське” нарiччя є лише од-

ним з диалектив-говiрок єдиної „русскої мови”. Окремої української мови, писав Валусев, ніколи не було, нема і бути не може. Думку про самостійність української мови в родині слов'янських мов, твердив далі безпідставно міністер Валусев, можуть обороняти тільки вороги „русского” народу і Росії. Теорію про окремішність української мови, мовляв, вигадала польська інтрига для розчленування єдиного „русского” народу і його держави. Після царського підтвердження проєктованого розпорядку Валусев розіслав його всім установам міністерства внутрішніх справ дня 20 липня 1863 року. Так нависла над Придніпрянською Україною чорна хмара антигуманної і антикультурної заборони розвитку української культури.

На тому російська імперіялістична влада не спинилася. Хоча у відношенні до московського народу тодішній цар, Александр II, виступав з різними ліберальними реформами в цілій своїй імперії, за що підлесливі московські вчені і публіцисти надали йому назву „царя-освободителя”, то ставлення його влади до українського народу з кожним роком загострювалось. Заборонена під владою царської цензури українська література мала в тому часі змогу розвиватися в Придніпрянській Україні, в межах австрійської монархії. Від жовтня 1860 року там були відновлені конституційні закони, спершу в обмеженому розмірі, а з 1867 року в широкому обсязі. На основі австрійської конституції з 1867 року кожна національність мала рівноправність у взаєминах з іншими і кожна мала забезпечену свободу свого культурного розвитку. Тим то також підавстрійські українці здобули право, рівне із своїми західними сусідами: поляками, словаками і чехами. Тоді все залежало далі від того, скільки з того конституційного права українці будуть користати в практичній реалізації. Українські письменники і вчені з Придніпрянщини, маючи над собою уряду російську цензуру на основі роз-

*Будинок Наукового Товариства ім. Шевченка у ЗСА
при 302-304 Захід 13-а вулиця в Нью Йорку*

порядження Валусєва, перенесли публікування своїх творів до Галичини і Буковини. Таким способом, Львів став огнищем вільної від урядової російської заборони літератури й науки.

Це загрожувало ударемнити діяння указу Валусєва з 1863 року. Українські публікації з красної літератури, науки та українські журнали і часописи з Галичини й Буковини пересилано поштою в Придніпрянську Україну у межах російської імперії і там вони були поширювані. Коли цей факт запримітили російські шовіністичні і реакційні чинники, то підняли крик у своїх часописах знову про те, що нібито Росія zagrożена українською „партією”, яка є нічим іншим, як

тільки нібито польською інтригою. Цей галас знайшов бажаний відгук у російських урядових колах. В 1876 році зібралась у столиці імперії, Петербурзі, спеціальна урядова комісія, до якої входили: міністер внутрішніх справ, міністер народної освіти, представник „Святішого Синоду” і шеф жандармів (тобто керівник усієї політичної поліції в царській імперії). Ця комісія однодушно прийняла постанову запропонувати самому „цареві-освободителєві” видати „указ” (тобто наказ) з такими загостреними засобами проти української культури:

1. заборонити ввїз українських книжок і взагалі будь-яких публікацій з-поза кордонів імперії;

2. заборонити друкування й публікування будь-яких українських творів і перекладів на українську мову в межах імперії, за винятком історичних документів, а винятково можна дозволити друкувати твори з красивого письма, але за дозволом тільки головної цензури в столиці і тільки правописом, який обов'язує для „русскої” мови.

3. заборонити українські сценічні твори і друк музикально - вокальних творів з українськими текстами.

Всі заборони, вказані в розпорядженні Валуєва 1863 року, підтверджено, тобто виразно заборонено будь-які видання з релігійним змістом і також заборонено вживати українську мову в церковних проповідях і молитвах. Не вільно було давати будь-які театральні вистави українською мовою або влаштовувати концерти, на яких були б співані пісні українською мовою.

Курйоз історії полягає в тому, що цей „указ” рекомендували цареві вже не жандармські чинники з шефом жандармів, як розпорядження з 1863 року, але на рекомендацію міністра освіти і представника „Святішого Синоду”. Це щось таке макабричне, що за спонукою проф. Михайла Драгоманова проти цього запротестував однозгідно міжнародний літературний конгрес у Парижі. Проте, цього „указу” притримувався цупко царський уряд аж до 1906 року. Тим то в тій добі, між 1863 і 1906 роком, Львів був всеукраїнським, соборним огнищем української культури.

Проте, Львів і взагалі Придністрянська Україна в добі між 1860 і 1876 роком не мали національно-суспільного життя з медом. Це ми з'ясуємо нижче, але наперед тут власне треба підкреслити важливий історичний факт. Це — заснування Товариства ім. Шевченка в дні 11 грудня 1873 року. Цей знаменний почин став переломовою подією в історії української культури, бо це вперше в історії України зорганізовано установу, яка ставила собі за ціль розвивати віль-

ну й незалежну від чужого встрявання українську літературу й науку, незалежно від будь-якого чужого натиску. Доконано цей почин соборними заходами і соборними фінансовими засобами придніпрянських діячів (Олександр Кониський, Володимир Антонович, Єлисавета із Скоропадських Милорадовичева, Михайло Жученко й інші) та придністрянських національних культурних провідників (о. Степан Качала, проф. о. Омелян Огоновський, проф. Олександр Барвінський, проф. Олександр Огоновський, проф. Юліан Романчук, д-р Кость Сушкевич і інші). Статут для цього Товариства уклали проф. Михайло Драгоманів і Дмитро Пильчиків, обидва кияни.

II

Політичні обставини в час заснування НТШ у Західній Україні

У Придніпрянській Україні, як видно з попереднього огляду, в 1860-1870-их роках панували під легальним оглядом такі обставини:

1. легально обов'язувала російська урядова доктрина, що українського народу нема і бути не може, а ніби є тільки один „русский народ” з різними діалектами;

2. була легальна можливість публікувати наукові праці щодо України лише такі, які не суперечать цій доктрині і тільки в московській мові.

У Західній Україні (Галичина, Буковина, Карпатська Україна), в межах австрійської монархії, була під легальним оглядом цілком інша ситуація на основі конституції наперед з 1860, а потім з 1867 років. Коротко можна це окреслити так:

1. в межах австрійської монархії є кожний нарід легально рівноправний і може свobodно розвивати свою культуру, а державна влада визнає в урядуванні мови всіх цих народів;

2. Навчання в школах легально повинно бути в мові кожного народу, а наука і література кожного народу

Репродукція Медалі Наукового Товариства ім. Шевченка, встановленої за заслуги для української науки, літератури і мистецтва за проектом мистця-скульптора Мих. Черешньовського

має змогу вільно і без якоїсь накиненої урядом доктрини розвиватись відповідно до сил народу.

Власне ці легальні умови в Західній Україні спонукали учених і письменників Придніпрянщини до того, щоб тут творити базу для соборної української культурної творчості до часу, поки не буде повалене російське самодержавство, тобто доки не буде хоча б обмеженої волі публікувати літературні і наукові праці без накиненої урядової доктрини і доки там не буде свободи організувати освітні, наукові і інші культурні установи.

Проте, мусимо мати на увазі, що так виглядала ця справа в Австрії лише під легальним оглядом у цих роках. В дійсності була цілком інша ситуація. Фактична рівноправність, до

деякої міри, панувала лише в часі революційних реформ у 1848-1849 роках. Тоді австрійський уряд визнавав українську національність і старався стосувати до неї ту саму адміністративну практику, яку стосовано до поляків. Ішли заходи, щоб землі, заселені в більшості українцями, були злучені в один край із власним красивим парламентом і власним красивим урядом. Але, при новім подуві реакції в цілій Європі, австрійський уряд скасував усі демократичні реформи і далі володів, як абсолютний монарх. Будучи крайніх аристократичних поглядів, цей цісар волів співпрацювати з аристократією окремих народів, а не з „плебейською” інтелігенцією, яка репрезентувала селянство й міщанство та робітництво. В цій ситу-

ації українці втратили доступ до цісарського двора, бо в Західній Україні не було тоді вже аристократів-великовласників землі, а тільки селянство, трохи міщанства і світська й духовна інтелігенція (група бідної „жодачкової” шляхти, що нічим не відрізнялася від загальної селянської класи, тут не могла входити в рахунок). Цілковитим іншим становищем займали поляки в Австрії. Вони мали численну шляхту з високою аристократією. Провід польської шляхти легко досягнув доступу до цісаря і його міністрів. Він брав на увагу, що фактична влада була в руках німців, які однак не становили більшості в цілій Австрії. Польський шляхетський провід уклав з цим австро-німецьким урядом угоду того змісту, що поляки будуть підтримувати цісаря і його уряд, а за те дістануть владу в краю, Галичині, до якої долучено польське велике краківське князівство. У такому, штучно утвореному, краєві, наполовину українському і наполовину польському, новий конституційний лад в Австрії давав крайову автономію, але крайовий сойм (парламент) і крайовий уряд мав бути у польських руках. Це досягнуто в той спосіб, що вигадано такий виборчий закон, накинений цісарем Галичині, що шляхта і польське міщанство мали гарантовану двотретинову більшість. Цісарський намісник у Галичині мав завжди бути поляк, а він був керівником адміністрації в краю. В тій ситуації легально могли українці добитися тільки тоді виконання своїх рівноправних вимог, коли на них погодилася б польська соймова більшість, спрепарована протиукраїнським законом. Цей легальний, але безправний, стан, окреслив австрійський міністр Бойст* коротко й цинічно так:

„Рішення про питання, чи і в якій мірі мають у Галичині існувати русини, залишається галицькому крайовому соймові”.**

Легально віддавав таким робом і цісар і його німецький уряд долю українців в руки штучної польської сой-

мової більшості: вона легально мала право рішати, чи взагалі існує український нарід у Галичині і в якій мірі признавати йому в адміністрації усіх ділянок життя належне йому право. Все це законодавство цісаря для Галичини було суперечне з пізнішою конституцією з 1867 року, яка на основі самого права визнавала рівноправність усіх народів у межах Австрії. Але, добитись цих рівноправних прав міг тепер український нарід у межах Австрії вже не легко рукою, але важкою, зорганізованою і довготривалою політичною боротьбою. Міністр Бойст цинічно висловив розуміння угоди польської шляхти з цісарем і австрійськими німцями. Проте, він власними словами не заперечував існування українського народу (русинів), як це робив царський міністр Валув. Він ще залишав відкриті двері і легальну можливість боротьби українців за свою належну рівноправність.

Але, після цієї польсько-німецької угоди в Австрії виступили на сцену репрезентанти польської більшості в галицькім крайовім соймі, проголошуючи свою солідарність з доктриною Валувєва. Цю роль перебрав на себе посол граф Лешек Борковський. Він від імени поляків заявив на адресу українських послів у соймі на відкритім засіданні:

„Світ знає Польщу і Московію. Руси (тобто України) немає...”

В дальшій ході цієї промови граф Борковський повторяв давню польську вигадку ще з 1848 року, що, мовляв, „Русинів вдумав мозок Стадіона”, тодішнього цісарського намісника у Львові.

В цій ситуації заломилися деякі посли „староруської дати” і консервативних переконань. Вони цілком втратили надію на те, щоб добитися прав свого народу в межах Австрії ле-

* Beust.

** Die Entscheidung ueber die Frage, ob und inwiefern die Ruthenen in Galizien zu bestehen haben, wird dem galizischen Landtag anheimgestellt.

*Проф. д-р Роман Смаль-Стоцький
Президент Головної Ради Наукових Товариств ім. Шевченка
в 1955-1969 рр.
і Голова НТШ у ЗСА в 1957-1969 рр.*

гальним способом. Їм накидувалася думка, що треба покласти всі надії на царську Росію, яка в недалекому майбутньому прийде війною „визволяти” для себе з-під Австрії всі землі, що колись належали до Галицько - Володимирського Королівства. Цю думку в них одночасно вмовляли царські агенти і також російські вчені і політики, які в своїх працях боронили доктрину Валуєва „один русский народ”. На чоло цієї групи висунулися

посол о. Іван Наумович і редактор півтижневика „Слово”, Венедикт Площанський. У відповідь на ці перехвалки й обурливі заяви польських політиків промовив від імени названої групи заломаних людей, орієнтованих на Московію і її силу, фактичних національних ренегатів, посол о. Наумович. Він промовив у соймі:

„Русь Галицька, Київська, Московська, Тамбовська і інші під зглядом етнографіческим, політическим, лек-

сикальним, лігературним, обрядовим єсть одна і та же самая Гусь. Ми насто-
тоящі русскіі... Нині сгало вже дока-
зано, як не можна лучше, що мало-
рус, коли не хоче стати настоящим
поляком, імієт єдинос прибіжище в
приобценіі к високо ообразованной,
головой книжной богатой русской ли-
тературі.***.

Перед тією заявою о. Наумовича
хід його думок у промові був такий:
Посол граф Лешек Борковський тут,
у крайовім галицькім соймі, від іме-
ні поляків твердив, що в Галичині мо-
же бути лише Польща або лише Мос-
ковія, бо він казав, що Руси (Украї-
ни) взагалі нема. Русь це нібито ви-
гадка графа Стадіона. „Коли Руси не-
ма, а є тільки Польща і Московія, то
ми воліємо бути рускими. Волимо
втопитися в російськім морі, як уд-
шитися в польськім болоті”.

Отож, доктрина Валуєва, Бойста
і Лешка Борковського викликала на
історичну сцену групу духово заломан-
их національних ренегатів - москво-
філів у Галичині подібно, як така ж
група виникла також у Придніпрян-
щині. Заперечувано саме існування
українського народу, як окремої, са-
мостійної національної спільноти з
власною самостійною мовою, культу-
рою і політично - державною історією.
В тому стані справи перед батьками
Товариства ім. Шевченка стало у всій
висоті й ширині завдання розвинути
й поглибити науку, зокрема україно-
знавчих ділянок, щоб наукові праці з
ділянок мовознавства, історії літера-
тури, етнографії, історії України від
найдавніших часів аж до сучасної
доби, історії української етногенези і
націогенези, історії державотворчих
досягнень українського народу на
протязі віків, історії його культури,
релігійної думки і християнства та йо-
го Церкви, його права і розвитку йо-
го економічного ладу, — дали доказ
у документований спосіб, що україн-
ський нарід жив і діяв у минулому ти-
сячоліттями, що він є тепер і що він
буде існувати, як самостійна націо-
нальна спільнота. Коротко кажучи,

наука в рамках Наукового Товарист-
ва ім. Шевченка мала завдання дати
тверду наукову базу для всього куль-
турного розвитку народу і для його
політичної боротьби за свою суверен-
ність.

III

**Як Наукове Товариство ім. Шевченка
виконало свої завдання в час свого
існування у Львові?**

Переформоване 1892 року Науко-
ве Товариство ім. Шевченка згурту-
вало в своїх рядах усі визначні нау-
кові сили Соборної України для пра-
ці в кожній ділянці. Досить тут зга-
дати, що провідними членами НТШ
були такі науковці, як Михайло Гру-
шевський, Іван Франко, Володимир
Антонович, Агатангел Кримський, О-
мельян Огоновський, Федір Вовк, Ста-
нислав Дзєстрянський, Олександр
Кониський, Степан Смаль-Стоцький,
Володимир Старосольський, Іван Огі-
нко і ряд інших з усіх земель Укра-
їни, включаючи Верховного Архие-
пископа Кардинала Йосифа Сліпого.

2. НТШ у різних своїх Секціях і
Комісіях опублікувало у Львові разом
1,172 томів і випусків наукових праць
і періодичних видань.

3. НТШ дало почин до ширшого
супільного - національного ружу і до
організації різних наукових академіч-
них і навчальних установ.

Цілком слушно ствердив чільний
провідник НТШ на протязі ряду літ,
як його голова, Михайло Грушевсь-
кий, що НТШ від його зміненої сис-
теми праці в 1892 році стало першою
Українською Академією Наук, якій
того титулу не признав австрійський
уряд внаслідок впливових заходів
польського шовіністичного проводу в
австрійськім парламенті.

В часі діяльності НТШ у Львові
зорганізовано в рамках НТШ най-

*** Наумович уживав українську
народну мову, переплетену словами
московськими і церковно - слов'ян-
ськими.

*Президія Світового Конгресу Української Вільної Науки,
влаштованого заходами НТШ в березні 1961 року
для вшанування Патрона НТШ в сторіжжя з дня його смерті*

більшу тоді українознавчу бібліотеку, яка до 1936 року мала 72,492 томи.

Хоча така незалежна від чужих впливів і натисків діяльність НТШ не могла припасти до вподоби шовіністичним польським елементам, то вони не мали сили, щоб в будь-який спосіб обмежити чи піддати наукову працю НТШ під цензурні обмеження. На це вже не дозволяла суспільно-політична сила українського національного руху в межах Австрії. Але такої вільної і незалежної академічної установи не бажав толерувати уряд СРСР і йому підлеглий уряд УРСР тоді, коли в ході Другої Світової Війни ця советська влада прийшла до Галичини.

Треба тут пригадати, що советський уряд на свій спосіб наслідував царсь-

ку владу. Він крок-за-кроком забороняв і ліквідував існуючі в Західній Україні національні організації й установи, не маючи відваги негайно, ще восени 1939 року зліквідувати насильно НТШ. Сталося це щойно дня 14 січня 1940. Його майно і зокрема бібліотеку передано Академії УРСР.

Незабаром, в червні 1941 року прийшла на зміну советській німецька окупація Західної України. Націонал - соціалістичний („нацистичний”) режим під проводом Адольфа Гітлера вповні наслідував советську владу в своїй окупаційній адміністрації: він не допускав ніякої національної, власною волею утвореної організації, хоча б навіть чисто добродійної. На території влади цього режиму могли існувати і діяти виключно дозво-

лені режимом допомогіві комітети. Віднова діяльності НТШ була заборонена. Тим то НТШ діяло в часі німецької влади нелегально, відбуваючи збори Наукових Секцій і Комісій. Найдіяльнішою була Історично-Філософічна Секція.

IV

Чому постановлено продовжувати діяльність НТШ на еміграції?

При кінці 1944 року знову в ході війни прийшла в Західню Україну советська влада. Ще в часі першої советської окупації цієї частини України, як також в Придніпрянщині до вибуху Другої Світової Війни ця влада арештувала і заслала сотки українських науковців, а в тому 29 дійсних членів НТШ, більшість з-поміж яких були фізично знищені по тюрмах, концтаборах і на засланні.

Ще в перших роках своєї влади в Україні советський уряд, після свого зміцнення по знищенні масових повстань в 1921 році, започаткував перші заходи для опанування заснованої при кінці влади гетьманату Української Академії Наук у Києві. Щоб відвернути увагу українського суспільства від цієї політики, змінено назву цієї академії на „Всеукраїнську Академію Наук” (ВУАН). Панівна монопольна Всесоюзна Комуністична Партія большевиків (ВКПб) дуже добре розуміла, що окупант не може ніколи вповні опанувати завойованої нації самими адміністративно - політичними засобами, як довго існує і розвивається національна культура завойованої нації. Вона дає підбитому народові почуття національної ідентичности і окремішности від завойовника і завжди утримує живим бажання відзискати втрачену національну суверенність. Тим то Москва, як видно з фактів, вирішила давно зліквідувати українську культуру, з метою перемінити її лише в деяку обласну різновидність єдиної советсько-російської культури. Тому на почат-

ках 1930 років зліквідовано історичний відділ ВУАН, де були зосереджені українські науковці під проводом Михайла Грушевського. Його депортовано, а його учнів і послідовників викинено з Академії, якщо вони не відреклися принципів „історичної школи Грушевського”. Цю школу проголошено устами і перами різних ренегатів націоналістично - буржуазною і навіть фашистською з усіма з того випливаючими наслідками під советським режимом. Від того часу запанував в Україні під владою СС-СР чи пак УСССР стан, який виглядає так:

1. Вся культурна творчість є під абсолютною контролею советської влади, контрольованої центром комуністичної партії.

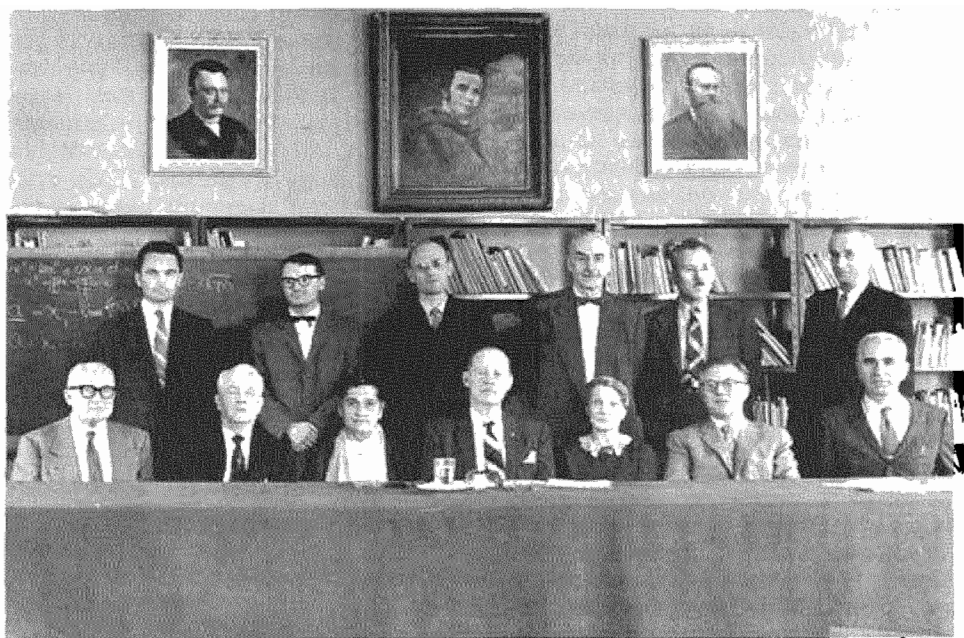
2. Всі засоби публікації літературних, мистецьких і наукових творів (друк, сцена, збори, радіо, телевізія тощо) є в монопольному розпорядженні влади, яка стосує безумовну урядову цензуру.

3. Наукова праця є також під контролею і її публікації мусять відповідати вимогам доктрини марксизму-ленінізму і кожночасних директив партійного центру. Внаслідок того ці публікації своїм змістом з-правила є однобокі.

4. Зокрема поневолена в той спосіб наука чи пак науковці обов'язані писати так, щоб було виразно, що

а) нібито сам український нарід завжди бажав єдности з „великим російським народом”, який є нерозривно нібито етнічно, мовно й історично зв'язаний від передісторичних часів з українським народом, бо вони обидва нібито є лише відмінами одного колишнього „прусського” народу. В майбутності, після повної перемоги комуністичного ладу в межах ССССР, всі народи в цих кордонах мають злитися в один якийсь „советсько-русский народ”.

б) нібито спеціально в новітніх часах, у добі Української Національної Революції і будівництва української суверенної державности, сам україн-

Різна наукова Конференція Математечно-Природотисно-Лікарської Секції в Нью Йорку 1958 року під проводом проф. М. Зайцева

ський „трудящий народ” бажав і встановив в Україні советську владу в єдності з теперішньою системою „союзу” і що він не був завойований Советською Росією, а тільки мав від неї допомогу на власне бажання.

В тім дусі є перероблювана, переписувана, перекручувана і фальшована історія України і всіх українознавчих наук. Робить це сучасна влада зручніше як царська, бо переводить цю протиукраїнську програму українською мовою.

Тепер для кожного є ясною відповідь на питання: в яких обставинах і з яких причин Загальні Збори дійсних членів НТШ дня 30 березня 1947 року в Мюнхені вирішили однозгідно продовжувати діяльність цієї академічної наукової установи далі на еміграції. У цих Загальних Зборах взяла

участь особисто або через уповноваження більшість усіх живих дійсних членів, а саме 29, та звичайних членів в кількості 23. На голову НТШ був переобраний проф. д-р Іван Раковський. Всі учасники Загальних Зборів Товариства 30 березня 1947 року були захоплені ідеєю, яка присвічувала батькам НТШ в 1873 році при заснуванні Товариства, а саме, що

1. тепер лише у вільних країнах є можливість вільної української науки;

2. тим то тут ця наука може бути незалежною від чужих чинників;

3. тільки тут українська наука в рамках НТШ може служити сумлінно українському народові вислідами своїх праць;

4. тільки тут українська громада в кожній незалежній від Москви країні

має змогу морально і фінансово підтримати таку службу НТШ для науки і нації.

З огляду на розселення маси скитальців по різних країнах вільного світу, НТШ змінило на еміграції свою організаційну систему, беручи на вагу віддалення і правні приписи про організації міждержавного характеру в тих чи інших країнах. Тим то дотеперішню систему одного централізованого Товариства змінено на федерацію окремих НТШ в різних країнах, але реально об'єднаних єдиним членством, єдиними Науковими Секціями і начальною науково-організаційною Головною Радою Наукових Товариств ім. Шевченка. Тепер діють чотири Наукові Секції: Філологічна, Математично-Фізична, Біологічно-Медична та Історично-Філософічна. В цих спільних для всіх НТШ Секціях відбувається автономно вся наукова діяльність НТШ і вони обирають нових дійсних членів і членів-кореспондентів. До Головної Ради входять голови усіх НТШ (Америка, Європа, Австралія, Канада), голови усіх Секцій і делегати Загальних Зборів усіх НТШ.

НТШ, як кожна наукова академічна установа, мусить мати належні фонди для своїх наукових публікацій. Ці фінансові засоби може дати тільки українське суспільство. Залежно від розуміння ваги розвитку української науки, вільної і незалежної, яке мають заможніші члени суспільства, може НТШ сповнити свою відповідальну службу для науки і нації, зокрема в ділянці інформації інших народів про Україну. Після 1947 року НТШ видало науки публікації в українській і інших мовах, зокрема в англійській у такій кількості томів:

НТШ в Америці 110 томів; НТШ в Австралії 1 том; НТШ в Європі 33 томи (в тому Енциклопедію Українознавства за гол. редакцією Вол. Кубійовича і при співпраці членів НТШ з різних країн); НТШ в Канаді 11 томів. Разом за 25 років праці на емі-

грації видано 160 томів наукових праць.

Визначні меценати-добродії Наукового Товариства ім. Шевченка в Америці жертвували значнішу суму на окремі фундації: Наталя Данильченкова, інж. Іван Романюк, д-р Софія з Парфановичів Волчукова, д-р Роман Смуk, Василь Тимчук, Єва Сташкова, Василь Григорчук, Стефанія Матчакова. Ці меценати-добродії на основі договору з головою НТШ призначували свої фундації для вшанування окремих культурних творців або для публікації історії України в певній добі (публікація творів Івана Франка в англійському перекладі; творів Богдана Лепкого і його літературної біографії, англійської історії відновленої суверенної національної української державності). Були в тому часі також численні добродії в Америці й Канаді, які жертвували найменше 100 доларів на українськомовну історію України в добі Директорії, яка могла на ці засоби повитися в 7 томах. Також окрему групу меценатів - добродіїв творять ті діячі, які склали бодай одну тисячу доларів на кошти видання англійської історії відновленої суверенної національної української державності: Іван Калмук, Ксеня Калмукова, Микола Кравчук, Іван Войчук, Данило Лобай, Лев Тягнибик, Василь Гнус, Юрій Лесюк, Дмитро Микитюк, Василь Григорчук, інж. Іван Романюк. Гідний уваги факт щодо цих меценатів, що між ними є лише один з академічною освітою, а всі інші здобули собі високу освіту самотужки. Саме за кошти цих „тисячників”-меценатів вже вийшли два англійські томи історії Західної України і виходять цього року з друкарні два томи англійської історії Української Народної Республіки на тлі європейського заколоту. Годиться також згадати те, що лише дві установи, Український Народний Дім у Торонті і Товариство Читальні Просвіти в Вінніпегу, склали одноразовий дар у сумі вищій ніж

тисяча доларів на україномовну історію України в добі Директорії УНР.

Крім цих фундацій і більших пожертв, призначених на публікацію наукових праць, були ще інші високі дари, понад одну тисячу доларів, призначені на купню дому НТШ в Нью Йорку, для приміщення в ньому бібліотеки та кімнат для зборів, засідань і канцелярій. Тут цими меценатами були Український Конгресовий Комітет Америки, проф. д-р Роман Смаль-Стоцький, Василь Пуйда, Семен Угорчак, Василь Стефурак, Мирослав Сіменс, Об'єднаний Комітет Організації Нью Йорку, д-р Роман Осінчук, Український Народний Союз, Хор „Думка”, Борис Филипчак й інші.

Побіч цих пожертв у високих сумах ще тисячі громадян в Америці виявили своє глибоке розуміння завдань незалежної української науки в рамках НТШ, складаючи щорічно свої пожертви відповідно до своїх спроможностей. Вони у великій мірі давали Товариству змогу продовжувати свою діяльність, а зокрема видати велику кількість наукових публікацій та відбувати численні наукові конференції, конгреси й окремі доповіді.

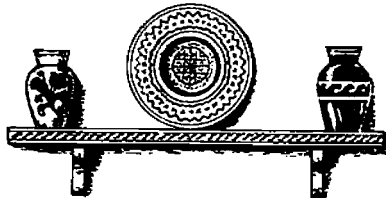
Ця постава широкого кола не згаданих тут по імені щирих прихильників НТШ в Америці, які не тільки самими жертвами, але також поширюванням його видань, підтримували НТШ і виявляли признання і давали заохоту до дальшої праці усім науковцям за їхній труд та спонукували до дальшої діяльності в рамках цього Товариства в Америці.

Одинадцятий Конгрес Українців в Америці, що відбувся в днях 6-8 жовт-

ня 1972 року, відзначив окремою резолюцією рідкісний ювілей сторіччя НТШ, що припадає на рік 1973 і з цього приводу проголосив 1973-ий рік Роком Української Культури і Наукового Товариства ім. Шевченка, закликаючи при тому всю українську організовану спільноту в Америці до моральної і видатної фінансової підтримки НТШ в ЗСА.

Ми певні, що цей рідкісний Ювілей НТШ, найстаршої існуючої української установи взагалі, справді викличе в Році Культури і НТШ ентузіязм серед усієї громади для підтримки всієї культурної творчості і культурних діячів у вільному світі.

На особливе признання заслуговує Український Народний Союз за те, що він, поза періодичними значнішими дарами в готівці, видав власним коштом велику англomовну двотомову енциклопедію українознавства в рамках Наукового Товариства ім. Шевченка. Потреба такого енциклопедичного видання для англomовного світу відчувалася пекучо ще на початках цього сторіччя. Проте, на реалізацію пляну видання такої енциклопедії треба було чекати, заки буде до розпорядимості відповідна група науковців і вимаганий великий фінансовий вклад. Потрібна група науковців знайшлася в Західній Європі і в Америці після Другої світової війни. Провід Українського Народного Союзу зрозумів конечність такого видання і рішив його зреалізувати. Вислід великий: маємо енциклопедію українознавства для англomовних країн. Другий том цієї енциклопедії появилася саме в часі підготовки до ювілею сторіччя НТШ.

Значення

НТШ

в історії української науки й наукової та літературної мови

написав *Тантелеймон Ковалів*

В історії української науки НТШ займає дуже важливе становище. Довгі роки це була єдина на всю соборну Україну справді українська наукова установа, що розвивала українську науку в найширшому значенні цього слова взагалі.

НТШ було справжнім промотором української науки, бо саме його діяльність, його праця підготували й уможливили заснування та розвиток усіх пізніших наукових установ. За його зразком організовано в Києві в 1907 році Українське Наукове Товариство, в якому взяли участь і співробітники НТШ. Українська Академія Наук, що виникла через 10 років пізніше, не могла б так скоро стати на ноги й розвинути свою широку діяльність, якби НТШ та його побратим УНТ не підготували для неї ґрунту.

Це стверджує історія науки в Україні. На наддніпрянській Україні суворар царська цензура скувала розвиток взагалі української літератури, а про

мову й наукову працю після указу 1876 року нічого було й думати. Українські вчені могли творити свою наукову працю різними мовами, тільки не українською, і таким чином українські вчені — Антонович, Дашкевич, Житецький, Максимович, Потебня, Сумцов та ін. — пишуть поросійському, збагачують російську науку. Тільки в окремих випадках дозволялась українська тематика, але здебільша російською мовою, як, наприклад, „Функции генетива в южнорусской языковой области” Є. Тимченка (1916), який аж ніяк не міг приховати прикладів української мови і подавав їх таки українською мовою.

Писали нібито українською мовою тільки белетристичні твори, популярні книжечки для народу. Але й цю літературу приборкав Валусев 1863 року своїм указом „не было, нет и не будет никакого малорусского языка”. А завершено цей указ остаточно указом 1878 року.

Тому цілком зрозуміло, що в Україні не могла розвиватися ні наукова, ні літературна мова. Тільки П. Куліш писав свої наукові статті по-українському і переніс свою літературну діяльність до Галичини, давши разом з І. Пулюєм і переклад Св. Письма українською мовою. Тут, у Галичині, видавали свої белетристичні твори інші письменники — Кониський, М. Вовчок, Нечуй-Левицький та інші.

Наукових установ на східній Україні було багато, але вони фактично були російськими. Всі ті „Общества“, „Комиссии“ і Комитети” мали характер російських установ. Навіть „Югозападный Отдел Императорского Русского Географического Общества“ в Києві, хоч і об'єднував українців, але мав назверх російський характер.

Єдиним огнищем української науки була „Киевская Старина“, але цензура все ж не давала їй права друкувати твори українською мовою. Тільки з 1907 року „Киевская Старина“ перетворюється на суто український орган „Україна“.

Не краще стояла справа до заснування НТШ і в Галичині, де було дуже мало вчених. А інтелігенція складалась переважно з духовенства і окремих урядовців. На перешкоді ставало головно „язичіє“. Тоді були такі визначні вчені: закарпатці Балудянський, Орлай, Лодій; галичани: Денис Забрицький, Сидір Шараневич та ін., але вони могли писати німецькою або латинською мовою, або українським „язичієм“.

Тільки НТШ поклало край цьому застоєві. Українська наука вийшла на широкий шлях, яким тепер вона далі розвивається.

За статутом і ціллю Товариство мало „вспомогати розвій рускої (малорускої) словесности“ (§ 1). Головне те, що НТШ засновує друкарню, де друкує українські наукові праці чи то в „Записках“, своєму органі, чи то окремими видавництвами.

Особливу роль відіграв журнал „Зоря“, що об'єднував такі видатні

наукові сили, як Іван Франко, Василь Шурат, Ол. Колесса, Кирило Студинський та письменників: Ольгу Кобилянську, Наталію Кобринську, Осипа Маковея та багатьох інших.

Розквіт „Зорі“ пожвавив видавничу діяльність НТШ. Спочатку НТШ ще не було „науковим“, тільки згодом заходами інтелігенції Галичини та Наддніпрянщини воно перетворилось на наукове.

Перші збори зреформованого НТШ відбулися в 1893 році. Приблизно від того часу постановили видавати науковий орган „Записки“, де друкувалися наукові статті. Окремо НТШ видало „Правничий Словар“ Костя Левицького і „Російсько-український словар“ М. Уманця та Спілки.

Особливу роль в розвитку наукової і літературної мови став відігравати М. Грушевський, що ввійшов до НТШ. Він з великим ентузіазмом взявся до організації наукової праці Товариства. Він став організатором української науки. Тут гуртуються наукові сили Галичини та інших західніх областей. Тут беруть участь такі видатні наукові сили, як Іван Франко і В. Гнатюк.

За часів М. Грушевського, крім „Записок“, виходили ще збірники: „Збірник Історично - Філософічної Секції (14 томів), „Збірник Філологічної Секції (18 томів, пізніше ще 5 томів). Засновано в 1901 році „Українську Бібліотеку“, „Український Архів“, „Комісію Археографічну“, Комісії: „Етнографічну“, „Лікарську“, „Правничу“, „Географічну“ і „Бібліографічну“ (1909). Всі ці секції й комісії видавали свої окремі наукові збірники.

Після переїзду М. Грушевського в 1913 році до Києва головою НТШ став С. Томашівський, але з початком 1914 року він був покликаний до австрійського війська.

Незабаром було організовано „Термінологічну Комісію“, яка діяла при „Природописній Секції“. Крім того, працювали ще Комісії: „Української мови“, „Української літератури“, „Нової історії України“, „Музиколо-

гічна", „Технічно - наукова“, „Агрономічно - наукова“ та ін.

Діяльність природознавців НТШ у великій мірі причинилася до вироблення української наукової мови і термінології, переважно завдяки працям Ів. Верхратського, Володимира Левицького, Миколи Мельника, Ю. Полянського, Івана Пулюя, Івана Раковського, Романа Цегельського, Миколи Чайковського та ін. Іван Верхратський писав: „Я з особливим залюбленим трудився літ звиш тридцять і сім досліджуванем нашого народного язика, через увесь той час збирав терміни між нашим народом“¹.

З доручення Математично - Природописної Секції Володимир Левицький виготував термінологію фізичну, власне, подав матеріал, який міг би стати основою для утворення сталої наукової термінології. З формального боку тут подано, побіч українських термінів, відповідні терміни німецькі й французькі. Напр.: атом — Atom, atome; бігун — Pol, pole; вага — Wage, balance; підойма — Nebel, élévation та ін.² Остат Макарушка видав „Словар українських виразів, прийнятих з мов туркських“ (Записки НТШ, том V, кн. I, 1895). Напр.: čaj (перс. — чай), damae — туман, kaptar — уздечка, košan — качан (капусти), vataha — громада, товариство та ін.

У творах Ів. Франка з життя інтелігенції, друкувалися інколи й у виданнях НТШ, наявна абстрактна й наукова лексика, вживана тоді в колах галицької інтелігенції, як: авансувати, ад'юнкт, акустика, амбасада, асистенція, толерувати, фундація та ін.³ Своїми перекладами Ів. Франко запровадив такі терміни, як капіталізм, продукція, експлуатація, вартість, товар, гроші, товарообмін тощо.⁴

Багато уваги присвятило НТШ вивченню української мови. Вже з самого початку НТШ ставило своїм завданням піднести на вищий щабель питання мови. У своїй промові (справозданні) Ол. Барвінський (голова НТШ) сказав: „Товариство ім. Шевченка стало огнищем з-під стріхи рід-

ного слова, котре об'явило свою живучість в белетристичних творах новіших українсько - руських письменників, перекладах Св. Письма та в перекладах поетичних творів світових геніїв. Наспіла тепер пора підняти нашу мову до наукової поваги, перепровести її через строгу науку і на високостях науки виставити наше національне знам'я“ (Записки НТШ, II, 177).

Згадаймо багато лінгвістичних матеріалів з Бойківщини, Лемківщини та ін. Багато працювали над проблемами української мови Ів. Зілинський, Ол. Колесса, Ів. Франко, І. Свенціцький, В. Сімович, І. Панькевич тощо, а з наддніпрянців містили статті в органах НТШ — А. Кримський, І. Огієнко, В. Розов та Є. Тимченко.

НТШ друкувало наукові й белетристичні твори Ів. Франка, П. Житецького, Ів. Верхратського, А. Кримського, М. Павлика, В. Гнатюка та ін. Їх мова становила певний вклад у розвиток наукового стилю, української літературної мови. Тут же друкувалися твори М. Грушевського, С. Єфремова, Лесі Українки, М. Коцюбинського, В. Стефаника.⁵

З конкретного матеріалу, що назавжди увійшов до української наукової термінології з „галицької мови“, що її плекало НТШ, В. Чапленко⁶ відзначає насамперед граматичну термінологію. Більшість граматичних термінів увійшла у видані в 1917-1919 рр. граматики (Залозний, Тимченко, Шерстюк та ін.), термінологія з української граматики С. Смаль-Стоцького і Т. Гартнера.

Так само й літературно - термінологічний мінімум, взятий з галицького варіанту української літературної мови, увійшов назавжди до всеукраїнської літературної мови.⁷

На початку XX ст. на Україні вже існували Термінологічні Комісії, які звертались з відозвами в справі збирання матеріалів. Вони цілком усвідомлювали, що готове можна знайти тільки в Галичині. І впорядники звертались до цього джерела. Їх не ля-

кала поголоска про „штучність” галицької мови, бо „точність і вигідність” вони могли знайти тільки в Галичині. Є відомості, що в Київському Науковому Товаристві виписували терміни з галицьких підручників і їх використовували згодом як готовий матеріал. Взагалі в галузі творення наукової мови саме виявилась „всеукраїнськість” зусиль. В цій праці брали участь учені з обох боків Збруча. І. Стещенко писав тоді: „А час ішов. Галичина робила вплив на Україну; молодші українці засвоювали галицькі мовні надбання, бо інших не було”⁸.

Взагалі НТШ видало понад тисячу томів наукових праць. І тут брала участь, за свідченням В. Дорошенка⁹, більше як третина наддніпрянських учених і культурних діячів.

Однак, треба сказати, що хоч НТШ відіграло велику роль в історії української науки і в творенні української наукової й літературної мови, не обійшлося і без суперечок на цьому ґрунті між Наддніпрянщиною й Галичиною. В справі творення наукової мови на Наддніпрянщині виникла опозиція проти „обгаличання”. Це сталося через стихійні причини, провідником цієї стихії став етнографічний принцип: мовляв, треба користуватися власними джерелами. А. Кримський висловив навіть думку, що „краще було б і в науці писати зовсім не так, як говорить народ”. Та все ж роль Галичини та наукової установи НТШ — незаперечна¹⁰.

Нарешті, треба сказати про роль НТШ в творенні наукової й літературної мови у стосунку між двома течіями — „москвофільською” і „народовецькою”.

Представники „москвофільської” течії заперечували самостійне існування українського народу й орієнтувалися на російський царизм і на російську культуру. Зразком мови „москвофілів” було старе „язичіє”, як, напр.: „Мовити есть то мысли свои поверховними членообразными знаками выражати. Мовимо для того, абысмо мысли нашіе способомъ и

зрозумѣльмъ другому объявили... Потрѣбное теды есть одному и другому руководство къ належной мовѣ. Руководствомъ такимъ есть Граматика”¹¹.

Одночасно з „москвофільством” в Галичині розвинулося й „народовецтво”, яке у 80-их роках зайняло в галицькому культурному житті пріоритет. „Народовці” розгорнули велику культурну працю через такі свої установи, як: „Просвіта”, Наукове Товариство ім. Шевченка та ін. Коли „москвофіли” цуралися народної мови, то „народовці”, навпаки, не визнавали „язичія”, а писали місцевим діалектом. Цією мовою починав писати свої твори Ів. Франко¹².

Отже, вся наукова праця НТШ й провадилась на основі народної мови, яка поступово вироблялась в наукову й літературну мову. Така була роль „народовців”, з-поміж яких вийшли найкращі наукові сили Галичини, письменників, як: Ів. Франко, В. Стефаник, О. Кобилянська та ін.¹³.

В значенні НТШ для розвитку української наукової й літературної мови треба взяти до уваги й те, що ця мова поширювалась в різних сферах культурного життя українського народу — школа, преса, книжка, побут освічених людей тощо. Мовою школи зокрема володіли вільно без вагань. Тому вона мала великий вплив на формування літературної мови на Наддніпрянщині¹⁴.

Дуже знаменною є цитата про наддніпрянку Любу, яка розмовляла з галичанином Бучинським. „І її просто брав сором перед тим інтелігентним русином, він говорить так вільно, ні трошечки не зупиняючись, про що тільки схоче, а вона мусить добре подумати, перше налагодитись, а тоді вже казати, ніби перше переложить в думці з російського”. „Вона почуває: се органічна мова його бесіди і що так треба, що говорити з ним по-російському просто не випадає, власне таки аж сором. Чого ж він уміє, а я ні? Вони виробили собі мову і для культурної потреби, а ми переходимо зараз на російську, коли заводимо поважну бесіду. Так не гоже”¹⁵.

Такий загальний огляд питання про значення НТШ в історії української і наукової та літературної мови. Силою історичних обставин українська наука мала своїм першим огнищем Галичину, що була й першим огнищем наукової й літературної мови. Цією мовою виховувались видатні вчені й письменники Галичини, сприймаючи з дитинства її основи, щоб передати потім багатющій матеріал і на східню Україну, що стогнала під указами царських міністрів, не маючи прав на своє вільне існування. Наука, яка творилася в Україні, фактично не була українською, а російською. Тільки одиниці пробивалися через політичний кордон і там, в Галичині, могли вільно думати й писати українською мовою.

Галичина, що була під міцним впливом сусідів, не мала спочатку достатньої кількості вчених, письменників та інтелігенції, і стала на міцні ноги тільки тоді, коли було засноване Наукове Товариство ім. Шевченка. Навколо нього й купчилася і розвивалася українська культура, наука й наукова та літературна мова. НТШ витримало боротьбу з „москвофільством” та його „язичієм”, бо мало під собою міцний ґрунт, який заклали „народовці”, обороняючи народні основи літературної мови. НТШ збагатило наукову мову численними науковими статтями, термінологією та багатством наукових висловів і спостережень в усіх галузях науки і навіть в галузі перекладів Св. Письма. Письменники збагачують літера-

турну мову своїми творами (Ів. Франко, О. Кобилянська та ін.).

Тому з такою повагою і зацікавленням приймали ці досягнення Галичини наддніпрянська інтелігенція і представники науки, застосовуючи їх і в себе в міру можливості. І все це треба завдячувати діяльності НТШ, що відіграло фактично роль Української Академії Наук.

¹ В. Чапленко. Українська літературна мова. Нью Йорк, 1955, стор. 251.

² Володимир Левицький. Матеріали до фізичної термінології (Записки НТШ, XI, кн. 3, 1896).

³ І. Білодід. Курс історії української літературної мови. Т. I, 496-97.

⁴ Там же, 516.

⁵ І. Білодід. Курс, I, 308-309.

⁶ В. Чапленко. Українська літературна мова. Нью Йорк, 1955, стор. 261.

⁷ В. Чапленко. Там же, 281.

⁸ В. Чапленко. Там же, 249.

⁹ В. Дорошенко. Огнище української науки: Наукове Товариство ім. Шевченка. Нью Йорк — Філядельфія, 1951 р.

¹⁰ В. Чапленко. Там же, 250-251.

¹¹ П. Плющ. Нариси з історії української літературної мови. Київ, 1958, стор. 255.

¹² П. Плющ. Нариси, 258-259.

¹³ Про розвиток літературної мови в Галичині — див. В. Чапленко. Українська літературна мова. Нью Йорк, 1962, ч. II.

¹⁴ Про вплив Галичини на формування української літературної мови див. В. Чапленко. „Прагнення синтези і вплив Галичини в українському мовотворенні” (розділ книжки Українська літературна мова. Нью Йорк, 1955, стор. 138-142).

¹⁵ Ю. Шерех. Галичина в формуванні української літературної мови. Мюнхен, 1949, стор. 26.

Століття Літературної творчості Івана Франка

написав Лука Луцив

В 1973 році українці у вільному світі відзначають столітній ювілей найстаршої української наукової установи — свого Наукового Товариства ім. Шевченка. Склалося так, що цього самого року припадає і сто років від дня, коли були написані два вірші Івана Франка, що перші були надруковані. Хоч це припадок, та він дуже вимовний, бо Іван Франко довгі роки був, поруч Михайла Грушевського, головним співробітником цьогогорічного Ювілята — нашого славного НТШ, що втішається заслуженою славою в цілому науковому світі.

Тут хочемо коротко пригадати, як Іван Франко серед важких обставин починав свою літературну працю. Не легко було гімназійному учневі Іванцеві, як звала його мати, дійти до тих творчих висот, до яких він дійшов у своїх поемах „Смерть Каїна”, „Іван Вишенський” і „Мойсей”, в „Зів'ялому листю” та в „Semper tiro”. В 90-их роках минулого віку І. Франко втішався славою великого поета і був

відомий між своїми і чужими, як працюючий науковець. Тяжко йшла праця і в Товаристві ім. Шевченка. Вона оживилася аж в 90-их роках, коли його очолив професор Михайло Грушевський. І так на переломі 19-го - 20-го сторіч обидва цьогогорічні Ювіляти були на вершку свого розвитку, який, на жаль, довго не тривав, бо псет важко занедужав, а буйну працю НТШ припинила перша світова війна.

**

На початку треба вяснити одну справу, бо дехто міг би твердити, що століття літературної творчості Івана Франка треба б відзначати аж в 1974-му році, коли в дійсності появилися друком перші Франкові поезії. Та ми за ювілейний Франків рік уважасмо таки 1873-ий рік, це значить той рік, коли були написані ті поетові вірші, що появилися друком 1874 р. Сам поет виявив в цій справі деяку неточність. І так в „Передньому слові” до

збірки своїх поезій „Із літ моєї молодости” писав І. Франко так:

„Дня 3 (15) мая 1913 р. мине сорок літ [поет писав це 2 травня 1913 р.] від того часу, як у студентським часописі „Другъ” появилвся перший мій вірш „Народні пісні.”

Що це не помилка в даті, про те свідчить кінець цієї передмови, де автор знов виразно пише так:

„Випускаючи в світ новим, поправленим виданням оті перші твори моєї Музи, що побачили світ 40 літ тому назад, я чиню це в тім переконанню, що вони не принесуть їй сорому і кинуть деяке світло на початки моєї поетичної діяльності, про які тепер мало що кому відомо. Випускаю їх у світ у поправленій та язиково відчищеній формі, не змінюючи, одначе, їх змісту”. (І. Франко. Твори. Том XV, част. 2, ст. 289-290, Нью Йорк, 1960.) Та на тій же 289-ій ст. поет писав, що його перші поетичні твори „появилися в друку в перших п’ятьох роках моєї літературної діяльності 1874-1878”. Вони появилися в згаданім уже часописі „Другъ” в роках 1874/1878 (всього 5 віршів), один вірш був друкований окремо в 1875 р. В 1875 р. видав був І. Франко окрему збірку своїх поезій під заг. „Баляды и рассказы”.

В „Друзі” в 1874 р. надрукував І. Франко два свої вірші „Пісні народні”, відомий тепер сонет „Народна пісня” та „Моя пісня”. Сонет „Народна пісня” написаний в 1873 р., а вірш „Моя пісня” в 1874 р. 17-річний поет-гімназист вислав був до редакції „Друга” більше своїх творів, але редакція в 1874, тобто в першому році існування часопису, скористала тільки з двох, а в 1875 р. три Франкові поезії побачили світ на сторінках „Друга”: сонети „Дві дороги”, „Наш образ” та вірш „Могила”. Всі ці три вірші написані в 1875 р. (С. Щурат. Рання творчість Івана Франка. В-во АН УРСР, Київ, 1956, ст. 46).

Тут треба підкреслити те, що хоч поет знав, що його перші твори друкувалися в „Друзі” в 1874 р., то він сам ставив початок своєї творчості на

1873 рік, як це ми бачили вище. І так само українське громадянство дивилося на цю справу.

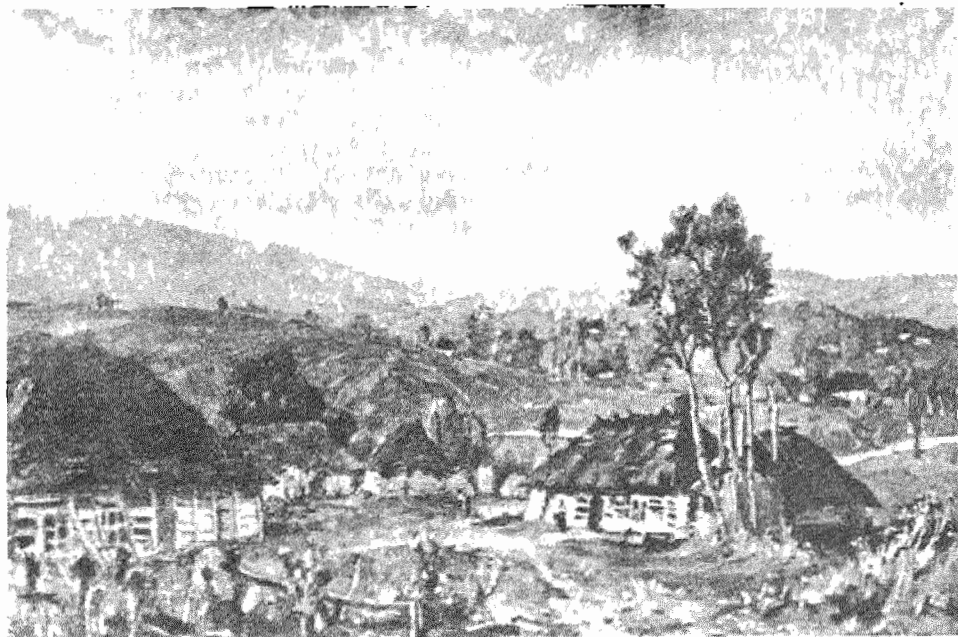
Перший Франків ювілей відзначали поетові приятелі й прихильники в 1898 р., вшановуючи 25-ліття його письменницької діяльності. На цьому ювілею промовляв сам поет, який вголосив тоді відомі слова про те, що він „був 25 літ тим пекарем, що пече хліб для щоденного вжитку” і „в кождім часі дбав про те, щоб відповісти потребам хвилі та заспокоїти злобу дня”.

В 1913 р. увесь український нарід вшановував Івана Франка вже як всіма признаного поета та вченого, вбачаючи в ньому свого Мойсея, який вів свій нарід до обіцяної землі. Тоді відзначали українці 40-літній ювілей нашого Титана праці, твори якого важко вмістити у великих 50-х томах.

В 1973 р. відзначаємо 100-літній ювілей від того дня, коли були написані ті твори Івана Франка, які вперше були надруковані. Були це два сонети поета, під якими як дата написання стоїть 1873 рік. Це відома нам „Народна пісня” та „Іван Котляревський”. Перший сонет був друкований в „Друзі” в 1874 р., а другий вміщений між „вольними сонетами” у збірці „З вершин і низин”.

В автобіографії І. Франко признається, що почав писати віршем і прозою дуже вчасно, ще в нижчій гімназії. В цьому напрямку впливали на нього два гімназійні вчителі, українець Іван Верхратський та поляк Юлій Турчинський, „оба писателі й поети, хоч один одного дуже не любили” (Іван Франко. Твори. Нью Йорк, том I-ий, часть перша, ст. 164). На жаль, численні ці твори не збереглися.

„Майже від самого 1858 р. я писав немало віршами й прозою, бувши учнем гімназії в Дрогобичі, та все писане в тих часах попропадало чи то в мене самого, чи між добрими людьми. Мсні не жаль тих плодів молодечої фантазії, і я не бажаю, щоб хтось колись, знайшовши децго з них, подавав їх до друку. Зате вважаю не

В. Патик:

„Рідне село Івана Франка — Нагуєвизи 1860 року”

зайвим відновити тепер пам'ять тих моїх поетичних творів, що появилися в друку в перших п'ятьох роках моєї літературности 1874-1878". (Твори, Нью Йорк, том XV, ч. 2, ст. 289). Поет сподівався, що ці твори „кинуть деяке світло на початки його поетичної діяльності" (там таки, ст. 291).

Ми чули вище, що поет не хотів, щоб хтось публікував щось із тих творів, що пропали. Сам він перевидав тільки ті вірші, що були друковані, вони могли б бути допоміжні для зрозуміння його творчости. Нам здається, що це саме можуть зробити і ті вірші, що не бачили світу за поетового життя. Так саме думав і Володимир Дорошенко, який у 1936 р., у 20-річчя з дня смерті поета, вмістив у „Вістнику" (ч. за липень-серпень, ст. 537-544) статтю „Шкільні задачі Івана Франка". В цій статті опубліковано деякі з тих творів, що їх уважав поет „загубленими"; вони збереглися в архіві професора І. Верхратського, і цей архів вдова по професорові в 1935

році передала Науковому Товариству ім. Шевченка у Львові. Професор Верхратський уже в 1871 році пізнав, що Іван Франко не є собі звичайним учнем 4-ої класи і тому його шкільні завдання зберігав у своєму архіві в окремому зошиті.

Всіх завдань було п'ять: три прозою і два віршовані. Нас цікавлять ці останні, бо в них видно зеленесенькі бруньки майбутнього поета. Ось уривок вірша „Опис зими", написаного коломийковим ритмом:

Гей! Відлетіли всі пташки,
Що вліті співали
І нас своїм голосочком
Всіх розвеселяли!

Гей! Дивіться, метелиця!
Вітер снігом крутить,
А воробець і ворона
О їжу ся журить.

У вірші „Опис Святого вечора" п'ятнадцятилітній поет покористувався не коломийковим, а колядковим ритмом:

Вже ся стемніло, газдиня взяла
В нове горнятко угля набрала
І сафотини. „Ходи но, сину.
Засвіти свічку, що на припічку;
Пійдем до стайні коров кадити,
Щоб були файні”.

Ось кінець цієї 60-стрічкової поезії
з молитвою перед Свят-вечерею:

Взаїмно щастя собі бажають...
Свята година вже ся зближає
Час ожиданий: всі ся вмивають
І молять Бога, щоб на сім світі
Дав їм прожити, Єго славити
В щасті, спокою на многі літа...
Вечеря готова, за стів сідають,
В Возі надія, та й споживають.

У повищих творах бачимо Івана
Франка таким, який він не подоба-
ється тим, що пишуть про поета в під-
советській Україні. Автор цих творів
— це побожний син побожних своїх
батьків, який у вірші „Опис зими” пи-
сав:

То ж завше ся тра молити,
Господа не тра гнівити,
Щоби нам дав в небі жити.

Та ми наводимо ці вірші і на те,
щоб побачити, якою мовою писав по-
чаткуючий поет, і що з його мови ро-
били львівські редактори часопису
„Друг”, які старалися якнайбільше
уподібнювати свою рідну мову до ро-
сійської, бо вони самі були москво-
філами і вважали себе „руськими”,
тобто росіянами.

І. Франко працював, як співробіт-
ник „Друга” не тому, що він був мо-
сквофілом, а тому, що це був тоді єди-
ний студентський журнал, в якому
міг брати участь і гімназійний учень.
Під впливом Михайла Драгоманова
виділ „Академического кружка” вже
в 1875 р. складався в більшості з ук-
раїнських народців. „Друг” був ор-
ганом цього студентського товари-
ства. Українізація „Друга” відбулася
під впливом М. Драгоманова, чима-
лий гурт студентів пішов за закли-
ком Драгоманова, між ними був та-
кож Іван Франко, що працював для
добра народу.

Про тодішню мову Франкових тво-
рів пише автор зоетової біографії:

„Франко глибоко вивчав Шевчен-
кову мову, яка стала зразком для ньо-
го при написанні власних творів.
Перші свої поезії він писав мовою за-
барвленою „язичієм”, але близькою
до народної мови української. Він пра-
гнув опанувати літературну украї-
нську мову. Ще в гімназії вчитель істо-
рії Антонович був незадоволений цим
і спрямовував його увагу на „язичіє”.
В цьому питанні Франко мав гострі
суперечки з „москвофільським” жур-
налом „Друг”, редакція якого втруча-
лась в мову його творів, засмічувала
його „язичієм”. Франко рішуче відсто-
ював основи літературної мови. В ли-
стах до Давидяка [Василь Давидяк —
студент, один із редакторів „Друга”
— Л.Л.] він неодноразово заторкував
питання про необхідність розвивати
українську літературну мову на на-
родній основі. У 1875 р. юнак писав
Давидякові: „не знаю, які там у вас
у Львові мислення взглядом руського
язика. Мені здається, що форми гра-
матичні, чи то українські, чи галиць-
кі, то вспільне добро цілого руського
[українського — Л.Л.] народа, вспіль-
ний скарб книжного язика” (Іван
Басс: Іван Франко. Біографія. Київ,
1966, ст. 42.)

Редакція „Друга” таки добре „втру-
чалась” в мову Франкових творів, як
це видно зі свідцтва одного з його
товаришів [Карла Бандрівського —
Л.Л.], який писав у своїх спогадах,
що львівські редактори так „страшно
покалічили Франкові мову, що автор
ледве пізнав свої твори”. (Іван Фран-
ко у спогадах. Львів, 1956, ст. 88).
Це значить, що редактори „поправля-
ли” мову Франка на своє „язичіє”.
Ми маємо оригінал-текст першої
Франкової поезії і можемо встанови-
ти, як виглядали „поправки” редак-
тора, чи радше, як виглядав твір
Франка в оригіналі. Ми маємо також
ті твори у відреставрованому виді са-
мим поетом, який їх пізніше видавав
у своїх збірках. Загально говорить-
ся про те, що Франко поправляв тексти
своїх творів у пізніших виданнях. Це
правда у відношенні до пізніших ви-

дань, а при виданні тих віршів, які вперше появились були в часописі „Друг”, треба говорити про те, що автор в першу чергу мусів привернути первісну форму своїм творам, яку спотворили були редактори-москвофіли. Що воно так, про це свідчать тексти першого сонета „Народна пісня”, надрукованого в 3-ій частині „Друга” з 1874 р.:

Глянь на криницю тиху, що ізъ
стопъ могили
Середъ степу слезою чистою
журчить, —
Въ маломъ ей оцѣ мѣсяца личко
блищить
И сонца лучъ купаєсь въ ей
серебряныхъ фаляхъ.

Ця перша чотирирядкова строфа сонета у збірці „З вершин і низин” в 1893 р. звучала так:

Глянь на криницю тиху, що із стін
могили
Серед степу слезою тихою
журчить;
В ній, мов в свічаді, личко місяця
блищить
І промінь сонця мись в її срібній
хвилі.

Двадцять років пізніше, в 1913 р., перевидавав поет свої вірші з років 1874-1878, де свій перший сонет в першій катрені виправив так:

Глянь на криницю, що із стін могили
В степу слезою чистою журчить;
В її очі личко місяця блищить
І сонця промінь грає в чистій хвилі.

А ось терцети з цього сонета:

Криниця та съ живыми, чудными
струями,
То духъ народа твоего, — а хочъ
въ сумъ повитий,
Спѣва до сердця сердцем —
й живыми словами.

А якъ тькъ струй початокъ всѣм
во вѣкъ закрытій,
Такъ зъ темныхъ вѣчныхъ жерель
тѣ слова повстали,
Щобъ наши сердца жаромъ чистымъ
запалити.

Повищі терцети Франко для збірки

поезій „З вершин і низин” (1893) виправив був так:

Криниця та з живою, чистою
водою —
То творчий дух народу, а хоч в сум
повитий,
Співа до серця серцем, мовою живою.

Як початок криниці нам на все
закритий,
Так пісня та з джерел таємних
ллєсь слезою,
Щоб серце наше чистим жаром
запалити!

В 1913 році повищі терцети в збірці „Із літ моєї молодости” звучали ще поетичніше:

Криниця та з чудовими струями —
То люду мого дух, що, хоч у сум
повитий,
Співа до серця серцем і словами.

Як початок тих струй усім
закритий,
Так з темних джерел ті слова
повстали,
Щоб чистим серцем серце запалити.¹

Як бачимо, то поет виправляв не тільки „язичіє”, як каже згаданий С. Шаховський (ст. 154), але й нарічеві слова та форми.

С. Щуратові вдалося знайти автограф першого друкованого вірша І. Франка „Пісні народні”, який тут передруковуємо фонетичним правописом, бо Франко писав етимологічним правописом, якого вживали тоді в школах:

Глянь на криницю тиху, що із стін
могили
Серед степу слезою чистою журчить.
В малім ей оці місяця лице блищить
І сонця луч купаєсь в єї срібних
хвилях.

Чи бачиш, як в ей груді б'є житє,
як в жилах
Живої струї рух ніколись не кінчить,
Як тихими водами тисячі живить
Весни дітей, що кругом путь єї
обсіли?

¹ Строби із „Друга” наводимо на основі праці Семена Шаховського „Майстерність Івана Франка”, Київ, 1956, ст. 141 та ст. 53; поправлювані тексти з XV-го тому Творів І. Франка, ньюйоркське видання, ст. 9 і 209, част. 2-га.

Криниця та з живими чудними
струями,
То дух народа твого, — а хоч в сум
повитий,
Співа до серця серцем й живими
словами.
А як тих струй початок всім во вік
закритий,
Так з темних, вічних жерел ті слова
повстали,
Щоб наші серця жаром запалити.

Повищий автограф вміщений на ст. 59 в праці С. Щурата, який на ст. 48 подає, як москвофільська редакція „Друга” „зближувала” мову молодого поета до „язичія”, а ми додамо, що це робили тодішні редактори в тій цілі, щоб наблизитися до російської мови. Ось як „правили” вони мову Франка (на першому місці Франкові слова): вна-она, палить-палит, нарі-кав-нарікал, сонця-солнца, напій-на-пой, жвиль-фаль, оставсь-осталсь, сер-це-сердце.

Так москвовчили українську народню мову молодого Івана Франка галицькі москвофіли — вислужники російського царя-деспота, який не визнавав українського народу, а 100 років пізніше шовіністичні російські „інтернаціоналісти”-комуністи також русифікують українську мову знов таку для більшої слави своєї Росії, засновуючи російські школи по містах і навіть по українських селах.

До написаних в 1873 році поезій І. Франка, що друкувалися в „Друзі” 1874 р., належить сонет „Котляревський”. Наведемо його в цілості, бо в ньому 17-річний юнак вірно оцінив батька нової української літератури. Подібно оцінюють його в найновіших часах в поневоленій Україні, як це видно зі статті Євгена Сверстюка „Іван Котляревський сміється” („Сучасність”, 1972, травень, ст. 35-59).

КОТЛЯРЕВСЬКИЙ

Орел могучий на вершку сніжному
Сидів і оком вздовж і вшир гонив,
Втім схопився і по снігу мількому
Крилом ударив і в лазур поплив.

Та гроду снігу він крилом відбив,
І вниз вона по склоні кам'яному
Котитись стала — час малий проплив,
І вниз ревла лавіна дужче грому.

Так Котляревський у щасливий час
Українським словом розпочав співати.
І спів той виглядав на глум не раз.

Та був у нім завдаток сил багатий,
І вогник, ним засвічений, не згас,
А розгорівсь, щоб всіх нас огрівати.

Треба подивляти молодого І. Франка як автора двох сонетів із 1873-го року. Він глибоко збагнув значення народньої пісні: це криниця, з якої ллються чудові струї, це дух українського народу, який, хоч і сумний, то „співа до серця серцем і словами”. 17-річний поет хвалить Івана Котляревського за те, „що розпочав співати українським словом” і за те, що засвічений ним вогник „розгорівсь, щоб всіх нас огрівати”. Тут треба пригадати, що і давніше і тепер деколи чути голоси про те, що Котляревський не є зачинателем нової української літератури, що він тільки „жартував” українським словом.

С. Шаховський вірно підкреслив, що І. Франко вже в цих двох сонетах протиставився епігонству численних тодішніх письменників. Він не пішов за ними та навіть про народню пісню написав не складом народньої пісні, а сонетом, хоч і не надто вправним технічно (ст. 141).

Тодішні поети наслідували Т. Шевченка і користувалися коломийковим розміром. Ми бачили, що і Франко свій „Опис зими” написав коломийковим віршем, таким частим у Шевченка, якого твори з „Кобзаря” він „вивчив майже напам'ять”, як згадує в своїй автобіографії. Коломийкову віршову форму знав молодий поет із народних пісень, які він записував і порядкував в окремії „Збірник пісень народних”, що мав до 300 пісень і коломийок. Та вже в своїх перших друкованих віршах Франко не вжив коломийкового ритму, як це видно зі збірки „Із літ моєї молодості”, передрукованої в XV томі „Творів” ню-йоркського видання. В цій збірці є 27 поезій, і тільки у „Задунайській пісні” про сербського національного героя Марка Кралевича, надрукованій на 4-х сторінках, зустрічаємо п'ять коломийкових строф.

В цій збірці „Із літ моєї молодости” надруковані три сонети: „Народна пісня”, „Дві дороги” і „Наш образ”. Всі інші вірші мають різноманітність строфіки та ритмомелодики з оригінальним порядком рим. Ось одна строфа з вірша „Моя пісня”:

Та вдяка й слава тобі, Боже,
Бо мудра воленька твоя,
Нещастя жадне не спроможе,
Щоб нарікав на тебе я.

А ось одна строфа з вірша „Наперед”, зміст якої актуальний і сьогодні:

Вони, як кажуть, браття нам,
Слав'яни так, як ми;
Чи ж братня це любов, братам
Бажать лиш зла і тьми?

Чи ж братня це любов, братам
Жорстоко видирать,
Що найдорожче їх душам,
Їх нищать і здирать?

Микола Зеров у розвідці „Франко поет” обороняє Франка від тих закидів, які робили поетові деякі критики, вбачаючи в нього нечутливість „до канонічних форм сонету, октави тощо”. („До джерел”, Краків-Львів, ст. 119-120.) Та і Зеров не міг заперечити, що „мова раннього Франка страждає на численні діалектизми, провінціалізми”, що в ній „зустрічаються, інколи, і елементи „рутенщини”, високого галицького стилю попередньої доби, зорієнтованого на стару книжну мову: напушисті, „бомбастичні” вислови, надумані наголоси, варваризми”.

Це бачив і сам поет, який признався в передмові до збірки „З вершин і низин”: „Що мова моїх давніших віршів не все чиста, се ще тим легше зрозуміти, що я особисто переходив такі ступні розвитку (а хто в Галичині не переходив їх в тім часі!), де панувало намагання притлумити почуття живої, чистої народньої мови, котре змалку ще було у мене сильно розвите. На мні в мініатюрі повторилось те, що в великім розмірі бачимо на всій галицько-руській літературі: школа, граматики і спори язикові прибили і

*Іван Франко в студентські роки
(портрет мистця І. Скобала)*

закаламутили чистоту народньої мови” (Твори, том XV, ч. 2, ст. 287).

М. Зеров в цілій поезії І. Франка бачив „суто тонічний вірш; різноманітність римування і різноманітність строфічну”. Ці прикмети Франкової поезії частинно бачимо вже в перших його віршах, бо їх автор хотів бути оригінальним щодо своїх творів. Та нас цікавить і зміст цих поезій молодого автора. Підсоветські літературознавці майже промовчують ці Франкові твори, мовляв, сам „поет вважав ці вірші пройденим етапом” (кожний твір після появи друком є пройденим етапом! — Л.Л.). Та Франко не соромився своїх молодечих творів і видав їх окремою книжкою, кажучи, що ці вірші „не принесуть сорому його Музі”.

Думка про „пройдений шлях” зацитована із праці О. Кисельова „Поетична творчість Івана Франка” (О. Вілецький, І. Басс, О. Кисельов: Іван Франко. Життя і творчість, Київ, 1956, ст. 126). Цей сам автор пише, що

перші поезії Франка „мали ідеалістично-романтичний характер, зумовлений напрямком журналу, впливом шкільної традиції та ідеалістичної естетики” (там таки). Кисельов написав правду про ідеалізм молодого Франка. Підсоветським літературознавцям не можуть подобатися такі вірші, як „Могила” І. Франка, бо оця строфа з неї могла б нагадувати теперішні часи в Україні, де переслідують провідників народу. Ось ця строфа з „Могили”:

Пророк, що пісні сильним громом
До серць братерських говорив,
Що правди віковичним дзвоном
В серцях свободи звук будив,
Не встояв... Вороги несить
Народ скували, а співця
Прогнали з краю і зложити
Кісток не дали край вітця.

1875.

В поемі „Схід сонця” з 1876 р. є така строфа:

Земле пречудна, земле широка,
Мій рідний краю,
Чом тебе досі для серця й ока
Мряки вкривають?
Чом не встаєш ти, чом не спішиш ти
Довгим походом
Там, де блиск сонця сяє вогнистий
Над світлим сходом?

Перебуваючи під час Різдвяних свят латинських в Дулібах під Стриєм в о. Шанковського в 1875 році, Франко написав „Коляду”, в якій колядується не про „дві зірничі”, — а про „дві сестриці”, молодшу й старшу. Це довга коляда, аж на 5-х сторінках. При кінці її довідуємося, хто це ці дві сестри, з яких молодша переслідувала старшу:

А рад ти знати, чесний господарю —
Гей, дай Боже!
Хто ті зірничі, рідні сестриці?
Старша сестриця — Руська земляця,
Менша сестриця — Лядська земляця.

А рад ти знати, чесний господарю,
Коли скінчиться старшої горе?
Пречиста Діва з сином царствує,
Пречиста Діва плач сестри чує.

А за тим словом, бувай же здоров!
Дай тобі, Боже, в гору потіху,

Дай тобі, Боже, сильную волю!
Збав тебе, Боже, від злих сусідів,
Збав від невірних синів вирідних,
Збав тебе, Боже, від тьми неволи!

Молодий Франко був віруючою людиною, в поезії з 1875 р. „Божеське в людським дусі” він писав:

Коли ти в світ слав рід людський,
Життя людей зробив борбою,
Свою Ти божеськість їм дав —
Дух, творчу силу із любовою.

Це була та „любов, що за нас пішла на хрест”, як писав поет-юнак у вірші „Любов” в 1875 році. Про ті вірші не радо згадують тепер в Україні, де Івана Франка величають як атеїста. Треба згадати і вірш „Хрест”, що його Франко написав в 1875 р. на прохання студентів теології у Львові, як привіт митрополитові Йосифові Сембратовичеві. Посередником між студентами і Франком був знайий нам Василь Давидяк. Вірш написаний народною мовою, але Давидяк, пригтовляючи його до друку, поробив у рукописі „деякі зміни”, як пише Франко. Передруковуючи „Хрест” в 1913 р., автор очистив його з тих поправок, і тому не знати, який був текст того вірша, що його богослови передали Митрополитові. Та Франко подав той заголовок, з якого можна пізнати те „язичіс”, яким користувалася тодішня українська верхівка, яка мріяла про те, щоб вживати, як рідної, російської мови. Ось цей заголовок: „Стихъ въ честь Его Высокопреосвященства киръ Іосифа Сембратовича, митрополита Галицкого, Архієпископа Львовского и проч. и проч. въ нарочитый день тезоименія 26 Декаемврія 1875 (7 Сечня 1876) въ чувстве искреннейшей благодарности и изрядного почитанія Питомцами гр. к. ген. Семинаріи Львовской предложенный” (XV, часть 2, ст. 217).

Вірш „Хрест” починався такою строфою:

Хреста нас знаменем хрестили,
Ростем під знаменем хреста;
З хреста пливають всі наші сили
І віра наша пресвята.

Видавані в 1870-их роках журнали і збірники, що в них співпрацював
Іван Франко

Той хрест, що побідив поганство,
Осяяв блиском і наш люд,
Прогнав страшну тьму — пиянство,
Вказав нам ціль — науку й труд.

Бачачи таку релігійну й буржуазну ідеологію в „атеїста” Франка, Юрій Кобилецький у своїй книжці „Творчість Івана Франка” (Київ, 1956, ст. 161) з ранньої творчості назвав тільки два сонети: „Народна пісня” та „Котляревський”, а решту викинув. Інший підсоветський літературознавець, П. Колесник, бачить в перших Франкових поезіях „слід глибокої відірваності від життя” (П. Колесник. Іван Франко. Літературний портрет, Київ, 1964, ст. 43). Ми ж гадаємо, що такої великої „відірваності” від життя не було в початкових поезіях Франка. Боротьба проти пияцтва — була дуже актуальною й життєвою проблемою в 70-их роках минулого віку в Галичині („Хрест”), а вірш „Хрест чигиринський” заторкував польсько-українську боротьбу, яка тривала століття і яка була не розв’язана і під час Франкової творчості, і він її й пізніше заторкував у своїх творах, — згадаймо хоч би поему „На Святоюрській горі”. Ми вже знаємо, що про актуальні тоді польські знущання

над українцями Франко писав у своїй „Коляді”. В поезії „Наперед” Франко закликав: „Вперед, брати! Пора вже раз зламати ляхів ярмо. Нема в них сили проти нас, вони гнилі давно!”

З історичними сюжетами між творами з перших років Франкової творчості є ще такі вірші з 1876 року: „Князь Олег” (відомий переказ про князя та його вірного коня), „Аскольд і Дир під Царгородом” і „Святослав”, в якому є таке місце:

А в Ольги пустилися сльози з очей:
„Не кидай рідні, сину мій дорогий!
Не бідний, а рідний і руський наш
край,
Дніпра не замінить нам срібний
Дунай.
В чужині там скарби, та й зрада
там є!
Чужого забажнеш, а страстиш своє”.

В перших роках своєї творчості написав Франко і гарну баладу „Керманіч”, сюжет якої опрацював Гайнріх Гайне в „Die Lorelei”. На дарабі бистрим Черемошем летить на доли молоденький гуцул, і нагло ввижається йому чудесна підводна палата:

З вікна її очі до нього
Дівочі якісь піднялись;

Дівчина та — Боже єдиний! —
Та, що він покинув колись.

І слухає пильно керманич...
Дівчина та плаче й співа:
„До мене, мій милий, до мене!
Чекаю на тебе жива...”

Хоч нас розлучили злі люди,
А смерть принесе нам спокій.
Ходи, тут твоя я навіки!
Ходи, тут навіки ти мій!”

Ми довше спинилися над оцінкою Франкових віршів з перших років його творчості, що її промовчують в Україні або невірно її представляють, вихваляючи при тім російський нарід. Є. Радченко і М. Домницький в книжці „Іван Франко” написали, що учитель Дрогобицької гімназії Іван Верхратський „заохочував Франка до цього, щоб читав російських і українських письменників” (ст. 15). Тут обидва автори собі „брехнули”, бож сам Іван Франко спростовував твердження О. Войташевського про те, що він вже в гімназії знав російську літературу. Франко писав про це в „Причинках до автобіографії” в 1912 році:

„Щодо творів російського письменства, то вони в тих часах по галицьких провінціальних містах траплялися дуже рідко; в моїй бібліотеці був, здається, всього тільки один том поезій Хомякова. На російські твори та російські часописи тодішня шкільна влада гляділа з великим підозрінням. За одну одержану з пошти посилку кількох чисел „Московских Ведомостей” прогнано з Дрогобицької гімназії ученика Осипа Маркова, якому таким способом шкільна власть звихнула кар’єру на ціле життя” (Твори, Нью Йорк, том VI, ст. 335). Підсоветські автори стараються якнайбільше ізольовати Франка від Заходу і узаможнюють його тільки від Росії. Автори „Історії української літератури” (том I, ст. 517, Київ, 1953) боялися навіть писати, що Франко у збірці „Баляди і розкази” друкував переклади поезій Гайне й Гете і згадали тільки... Пушкіна.

Франко почав свою творчість в романтичному дусі, пізніше він реалістично малював долю своїх героїв, романтичної манери не покинув так повно, як це підкреслюють літературознавці в Україні. Василь Сімович писав, що молодий поет в перших своїх віршах оспівував колишню славу України, великі вчинки князів, змальовував колишні щасливі часи, ті вірші повні віри у краще майбутнє народу”. (Василь Сімович. Іван Франко. Львів, 1941, ст. 14.)

Треба б тут згадати, що молодий Франко підписувався тоді псевдонімом Джеджалик.

Минає 100 літ від дня народження Івана Франка. З його печаттю український нарід веде завзяту боротьбу за своє існування, бо його сусіди стараються кидати йому колоди під ноги в його мандрівці століть. Іван Франко був оптимістом не тільки в перших своїх поезіях. Він все своє життя боровся за національну й соціальну справедливість для українського народу. Коли він почав працювати як письменник і як суспільний діяч, модні були в Галичині ідеї соціалізму. Молодий ідеаліст по-своєму захопився цими думками і співпрацював із поляками однодумцями, щоб здійснити соціальну й національну справедливість між поляками й українцями. Та Франків „соціалізм” не знаходив спільної мови з польськими соціалістами. Не був він у згоді з програмою соціалістичних теоретиків — Маркса й Енгельса, як це видно з повісті „Захар Беркут” і з поеми „Наймайт”. Поет вірив, що „той наймайт — наш народ — знов оратиме власний лан” і „буде властивцем свого труду і в власнім краю сам своїм паном”.

Побачивши, що польські соціалісти навіть не думають про рівні права для українців, Франко припинив з ними співпрацю і почав організувати українські партії. Спочатку Радикальну, а пізніше Національно-Демокра-

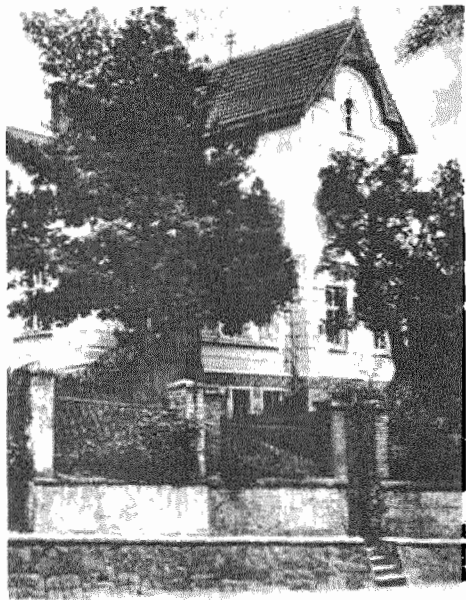
тичну, щоб в їх рядах здійснювати найбільшу свою ціль — самостійність і незалежність держави свого народу.

Іван Франко переконався і в тому, що соціалізм, ота „релігія, основана на догмах ненависти і клясової боротьби” — не дасть щастя народові і всьому людству. Він писав про це 1897 року так:

„Признаюся, я ніколи не належав до вірних тої релігії, і мав відвагу серед насміхів і наруги її adeptів нести сміло свій стяг старого, щиролюдського соціалізму”.

Майже 70 років тому, в 1904 році, автор „Мойсея” передбачив те, що тепер діється в Україні. Він писав, що коли б здійснити комуністичну програму, то це було б „запереченням всяких вільних робітничих спілок”, це „була б однакова примусова праця для всіх, було б заведення примусових армій, особливо для рільництва”. Франко писав майже 70 років тому, що „всевладність комуністичної держави, зазначена у всіх 10-ох точках комуністичного маніфесту в практичнім переведенню означала б тріюмф нової бюрократії над суспільністю, над усім її матеріальним і духовим життям”. (І. Франко про соціалізм і марксизм. Рецензії і статті 1897-1906. Впорядкування, вступна стаття і довідки Богдана Кравцева. Видавництво „Пролог”, 1966, ст. 156.)

Розуміється, що про це тепер мовчать всі ті, що пишуть про Франка в поневоленій Україні. Вони не тільки мовчать, але ще й пишуть свідому неправду про Франкові погляди на соціалізм та на справу самостійної України. Павло Тичина написав, що нібито „Іван Франко довів безглуздість твердження націоналістів про нібито можливу „національну самостійність” України у відриві від Росії, і заявив, що справжній розквіт життя України можливий тільки в тісній зв’язку з Росією”. (Слово про Великого Камениря. Київ, 1956, том 1, ст. 12). Тичина пише про фальшування думок І. Франка українськими націоналістами, а він сам вирвав одне речення зі стат-

Вілла Івана Франка у Львові, що в ній він жив до своєї смерті 28 травня 1916 року. Сьогодні в цьому будинку приміщений Літературно-меморіальний Музей ім. І. Франка.

ті Франка і „не доглянув” того, що Франко дальше писав про справу самостійности України:

„Ідеал національної самостійности в усьому погляді, культурнім і політичнім, лежить для нас покищо, з нашої теперішньої перспективи, поза межами можливого. Нехай і так. (Тут треба вяснити, що цю статтю писав він 72 роки тому, в 1900 р.). Та не забуваймо ж, що тисячні стежки, які ведуть до його здійснення, лежать просто таки під нашими ногами, і що тільки від нашої свідомости цього ідеалу, від нашої згоди на нього, буде залежати, чи ми підемо тими стежками в напрямі до нього, чи може звернемо на зовсім інші стежки”.

Повидного не хотів бачити Тичина, хоч і пише, що націоналісти в своїх інтересах „не церемонились ножицями обрізувати Франкові твори, клеєм до одного приклеювати друге, і нівечити, нівечити без кінця”.

І. Франко не міг бути прихильником теперішнього режиму в Україні, бо він був проти насильства і проти тих засобів, якими той режим прийшов до влади і держиться при ній. В 1896 році поет написав „Пісню українських радикалів”, яку в 1911 р. обороняв проти закидів А. Крушельницького:

„Розуміється само собою, що ця пісня, будши виразом великого і добротворного руху в одній часті України, в Східній Галичині . . . мусіла містити в собі характеристику соціального та національного тла того кутка України, на яким повстав цей рух, а надто містила в собі в дусі виробленої тим рухом програми оклики не кривавої відплати і насильного перевороту та масового самосуду, але національної самостійности і вивірнення суспільних різниць організацією народніх мас і культурною та просвітньою працею”. (Давнє й нове. Львів, 1911, ст. 257).

Це відповідь Франка всім тим, які твердять, що Франко мріяв про такий лад в Україні, який існує там з волі Москви.

**

У літературній творчості І. Франко найсильніше виявив себе в поезії, коли переміг мовні труднощі, про які згадувалося на початку цієї статті. Збірки його поезій „З вершин і низин”, „Мій Измарагд”, „Із днів журби” та „Semper tiro” і „Давнє й нове” та його поеми „Каїн”, „Іван Вишенський”, „Панські жарти”, „Похорон”, „Лісова ідилія” та „Мойсей” — це залізний фонд української поезії. „Зів’яле листя” — це неперевершена височина української лірики, і мало творів світової літератури можуть стояти поруч цієї „ліричної драми” українського поета.

Високу мистецьку вартість мають Франкові оповідання, яких він написав коло ста. Назвемо хоч кілька: „До світла”, „Маніпулянтка”, „Під оборогом”, „Полуйка”, „Сойчнне крило”, „Терен у носі”, „Як Юра Шикма-

нюк брив Черемош”, „Як русин товкся по тім світі”, „Хома з серцем і Хома без серця”, „Свинська конституція”.

Сам Франко, як добрий автокритик, не був вдоволений своїми повістями, над якими не мав часу довше попрацювати, бо деколи писав на замовлення до періодичного видання від числа до числа, як натискав редактор. В повісті „Петрії і Довбошуки” змальоване життя нащадків славного Олекси Довбуша, в „Воа Constrictor” і „Борислав сміється” бачимо, головню в цьому останньому творі, перші організаційні спроби індустриїних робітників, чим український автор випередив всі європейські літератури. „Захар Беркут” має сюжет із XIII століття, „Великий шум” малює українське село перед і після історичного 1848 року. Деякі Франкові повісті показують польське середовище в Східній Галичині, хоч цього не знають підсоветські літературознавці — гадають, що герої, наприклад повісти „Для домашнього огнища” — це українці.

Польська цензура не дала можливости виявити себе вповні Франкові в жанрі драми. Його „Украдене щастя” свідчить про те, що його автор мав справжній талант драматурга. Добре збудовані й інші п’єси письменника, яких є сім.

Франко був дійсно тим пекарем, що пік щоденний хліб для свого народу. Він не забував і про українських дітей, яким написав багато творів, між якими найпопулярнішим став „Лис Микита”.

Про наукові труди цього Велетня праці немає місця тут навіть згадувати, бо вони заповнили б десятки томів збірному виданню його творів.

**

Герой поеми „Поєдинок” каже про себе польському вельможі:

За волю люду, на котру ти важиш,
За хліб для бідних, за добро обдертих
Правдивий Мирон б’ється . . .

„Правдивий Мирон” — це Іван Франко. Він бився не тільки за „бідних і обдертих”, як це залюбки підкреслюють тепер в поневоленій Москвою Україні. Франко турбувався долею всього українського народу, питаючися своїх земляків:

Чи ще ж то ви мало наслужились
Москві і ляхові?
Чи ще ж то мало наточилися
Братерської крови?

І. Франко звертався до українців такими словами:

Пора, діти, добра поглядіти
Для власної хати,
Щоб газдою, не слугою
Перед світом стати!

Іван Франко вірив, що буде напреду вільна Україна і то в таких межах, які теперішні окупанти України уважають „націоналістичними”:

Встане славна мати Україна
Щаслива і вільна,
Від Кубані аж до Сяну-річки
Одна нероздільна.

В „Прологу” до поеми „Мойсей”, цього „весільного дару” українському народові, поет висловив віру в те, що наш народ не буде „в сусідів гносм” і „тяглом у поїздах їх бистроїздних”. Український нарід ділом „виявить своїх сил безмірність”:

О, ні! Не самі слъози і зітханя
Тобі судились! Вірю в силу духа
І в день воскресний твого
повстаня.

БІБЛІОГРАФІЯ

Іван Франко: Твори, том 1-ий, 1956; том V-ий, 1959; том XV, 1958. Книгосплка, Нью Йорк.

Володимир Дорошенко: Шкільні задачі І. Франка. Вістник, Львів, липень-серпень, 1936.

Іван Басс: Іван Франко. Біографія. Київ, 1966.

Іван Франко у спогадах. Львів, 1956.

Семен Шаховський: Майстерність Івана Франка. Київ, 1956.

Микола Зеров: Франко — поет. До джерел. Краків-Львів, 1943.

О. Білецький, І. Басс, О. Кисельов: Іван Франко. Життя і творчість. Київ, 1956.

П. Колесник: Іван Франко. Літературний портрет. Київ, 1964.

В. Радченко і М. Домницький: Іван Франко. Дрогобич, 1956.

Василь Сімович: Іван Франко. Львів, 1941.

Лука Луців: Іван Франко — борець за національну і соціальну справедливість. Нью Йорк - Джерзі Сіті, 1967.

Іван Франко про соціалізм і марксизм. Рецензії і статті 1897-1906. Впорядкування, вступна стаття і довідки Богдана Кравцева. Нью Йорк, 1966.

Слово про Великого Каменяря. Том перший. Київ, 1956.

С. В. Щурат: Рання творчість Івана Франка. Видавництво Академії Наук РСР, Київ. 1956.

ЛИСТОПАД

*Знов під ногами шарудять листки:
Вони, мов древнє золото багряне,
Нагадують душі забуті рани
І ржею зрад таєровані віки.*

*Що ж принесуть майбутнього роки?
Пройшли — і ще перейдуть гурагани,
Вже їм назустріз простягли каштани
Погрозливо безлисті п'ястукки.*

*Блаженні ті, що в мирі в тишу вірять!
Вітає їх імлицте надвезір'я
У синяві будівель і дерев:*

*Та вмій відзугти, як гряде нестримне
І жди, аж, тинк обсипуючи, гримне
Об мури знов сердитий левій рев!*

СВ. ГОРДИНСЬКИЙ

КРИВАВИМ ЛИСТОМ...

*Кривавим листом котить падолист —
І серце прагне знов далеких візій,
Щоб понад нами знову пронеслись
Бої одважні і залізні.*

*Щоби дзвеніли списи і шаблі,
Щоб жаж вогню будив до дня оселі,
Щоб ісходило сонце на землі
В вінку шрапнелів.*

*Щоб місто знов під зоботи полкам
Коври стелило і стяги шовкові,
Щоб в синім небі стяга золота
Благословила нашій крові.*

БОГДАН КРАВЦІВ

СОРОКРІЧЧЯ ВЕЛИКОГО ГОЛОДУ --- 1932-33 р.

написав Вячеслав Давиденко

7-го жовтня 1972 року в резолюціях, прийнятих на XI Конгресі Українців Америки в Нью Йорку, ухвалено між іншими постановами: „В сорокову річницю початку московського наступу на українське село, напередодні національної трагедії 1933 року, схилиючи голови перед жертвами імперсько - большевицького вандалізму, проголосити третю неділю в травні постійним днем національної скорботи українців у ЗСА. Просити Проводи Українських Церков встановити цей день як День Жалоби й Молитви і доручити Екзекутиві УККА просити Президію СКВУ проголосити День Жалоби й Молитви для всіх теренів поселення українців. Зобов'язати Екзекутиву УККА негайно приступити до опрацювання науково-публіцистичної праці англійською і українською мовами, яка об'єктивно навітшила б, як большевицька Москва вбивала тіло, дух і душу нації, винищуючи людей — селянство, провід-

них культурних діячів, ліквідуючи національні Українські Церкви”.

У цій статті не беремося розглядати в широкому аспекті терористичну політику Москви на Україні в тому періоді, а обмежимося лише тим її злочином, внаслідок якого згинуло голодовою смертю близько семи мільйонів українських селян — синів і дочок тих споконвічних трудівників-хліборобів, що протягом століть придбали для України славу „житниці Європи”. Сім мільйонів тих автотонів України вистелили в 1932-33 роках своїми трупами найродючіші землі Європи в результаті голодової облоги, що її повела комуністична Москва проти зненавидженого Марксом - Енгельсом-Ленінім - Сталінім селянства, щоб обернути його з „дрібнобуржуазних в л а с н и ків” на знівельованих із пролетаріатом рабів соціалістичного „безкласового суспільства”.

Помиляються ті, хто думає, що ідея сколективізованого сільського господарства зродилась у голові Леніна, а зреалізована Сталіним: про нову, комунізовану форму сільського господарства виразно писав ще Карл Маркс. Але Ленін не мав виразного плану реконструкції сільського господарства і не відважувався переводити такий експеримент у країні, де селянство становило понад 80% населення, а робітництво, чи пак пролетаріат у його клясичній формі щойно народжувався. Вірний продовжувач справи Леніна і послідовний лєнінець Йосиф Сталін, ставши необмеженим диктатором, вирішив цю ідею зреалізувати, не спиняючись ні перед якими труднощами, ні перед якими насильствами. Однак, у голові Сталіна і в головах його в усьому слухняних членів Політбюра ця справа виглядала далеко простішою, як то сталося в дійсності. І про це він одверто заявив був Черчиллеві у розмові з ним в Кремлі в 1943 році.

Нищення українського селянства і його традиційного господарства йшло трьома етапами — наступом, відступом і знову наступом, що обернув кінець-кінцем селянина на раба „соціалістичної держави”, новітнього кріпака, найбільш упослідженого, безпашпортного советського парія.

Керуючись марксівською догмою про клясову боротьбу, як „рушія історії”, Ленін поставив перед своєю партією головне завдання — розшарувати селянство на так званих куркулів, середняків і бідняків. Згодом впроваджено ще й поняття підкуркульника, як середняка чи навіть і бідняка з „куркульською психологією”. Це був цілковито штучний поділ селянства, це було допасовування, натягання життя до догми.

Ще в 1918 р. „великий гуманіст” Ленін писав: „Закликати всіх незможних селян негайно об’єднатися для нещадної боротьби з куркулями („кулаками”). Куркулі — скажені вороги радянської влади. Ідімо в останній рішучий бій! Слова „останній

бій” означають, що куркулі, остання і найчисленніша з експлуаторських кляс, повстали проти нас. Куркулі — найзвір’ячіші, найбрутальніші, найдикіші визискувачі. Нещадна боротьба проти цих куркулів. Смерть їм! Ненависть і презирство до тих, що їх захищають!..”

Українське дореволюційне село, звичайно, мало своїх глитаїв, описаних у літературі „жмикрутів” і „дерилюдів”, що становили мізерну частку населення і зліквідовані були на самих початках існування советської влади. Щождо слова „куркуль”, то придумали його з цим значенням глитая у большевицькому пропагандивному штабі, бо в живій народній мові означало воно зайшло з іншої місцевости людину, що оселилася на постійно в даному селі, або насмішкувату назву козаків - чорноморців. Розпалити на селі клясову боротьбу — це значило створити штучно численний прошарок „куркулів” і „підкуркульників”, як злісних ворогів советського ладу, визискувачів бідноти, які прагнуть повернути назад поміщицький стан і знову загнати селянство в „капіталістичне ярмо”. Куркуль у советській термінології це був також синонім петлюрівця, махнівця, бандита, що з „обрізаном” у руці ножами розправляється з „активістами”, місцевими комуністами і комсомольцями, які, мовляв, готові життя своє віддати за щастя трудящого народу.

Основною масою таких „активістів”, крім місцевої адміністрації, комсомольців і присланих з міста партійців, була організація „комнезаму” — Комітету Незаможних Селян, створена спеціально для України, де ще не вщухли відгомони визвольної боротьби, де ще блукали по лісах та ярах тіні отаманів із своїми загонами.

Відзначаючи в 1973 році сорокріччя Великого Голоду, наша преса майже цілковито мовчанкою поминає 51-шу річницю першого большевицького голоду 1921 року, про який молоде українське покоління нічого не знає. В советській літературі якщо й

Юрба людей перед порожніми харговими крамницями в Харкові

згадується про цей голод, то причини його представляється лише як наслідок неврожаю і загальної господарської руїни після „громадянської війни”. Тому особливий інтерес для сучасного читача має невеличка книжка Івана Герасимовича „Життя і відносини на Радянській Україні”, що вийшла була в Берліні після цього голоду і що її годі вже знайти на книгарських полицях*). Повернувшись з України, автор цієї книжки на підставі особистих спостережень, офіційних даних і розповідей свідків подає у стислій формі політичні, економічні й національні відносини на Україні, настрій в різних верствах народу, а також об’єктивні інформації про той голод.

На міжнародній конференції в справі допомоги голодуючому населенню Росії (CISR), яка відбувала свої наради в Женеві 25-26 січня 1922 року, Фрітьоф Нансен (1861-1930), видатний норвезький полярний дослідник і нобелівський лавреат, зажадав зорга-

нізувати допомогу і для голодуючої України, заявляючи, що „голод на Україні викликаний скоріше політичними, як природними причинами”. Це ствердження організатора міжнародної допомоги голодуючим Росії (про голод на Україні большевики замовчували) в совєтській літературі майже не згадується, а самого Нансена навіть іменовано пізніше „почесним членом Московської ради депутатів трудящих”, „прогресивним громадянським діячем” і „другом Радянського Союзу”.

Україна, не зважаючи на світову війну 1914-1918 років, під час якої вона прохарчувувала величезні російські армії в запіллі й на фронтах, не зважаючи на революцію та важку вільно-національну боротьбу, під час якої всі воюючі сторони черпали по-

*) Іван Герасимович — Життя й відносини на Радянській Україні, Бібліотека „Українського Слова”, Берлін, 1922 р., стор. 104.

живу тільки у місцевого населення, мала ще величезні запаси збіжжя, незліченну кількість худоби, коней, свиней та свійської птиці.

Московські большевики, окупувавши Україну, грабували її головно трьома способами: так званого „продразворткою**“) — накладанням на окремі господарства непомірно високих податків, збираних спеціальними військовими загонами, обліком живого та мертвого реманенту, при якому визначалось зовсім нереальні норми, що їх мусіло здавати державі кожне господарство, і пляновим „розкуркуленням“ заможних селян, тобто позбавленням їх усього їхнього майна і виселенням їх самих поза села — „на глинища“, де вони мешкали в землянках, Майно всіх розстріляних „контрреволюціонерів“, „плетюрівців“ і „саботажників“ конфіскувалось, і це часто бувало єдиною причиною засуди багатьох осіб на смерть, щоб таким чином мати претекст для пограбування їхнього майна.

Прикро помилявся той, хто думав, що, виконавши „развортку“, мав уже спокій. Фактично він з тієї злощасної „развортки“ ніколи не вилазив. Наприклад, виконала як а сь волость „развортку“, звезла її на приймальний пункт — скажімо 200 тисяч пудів збіжжя — і одержала на це урядове потвердження, але за місяць приходять списки з новою „разворткою“, ще за місяць-два нові, ніби „останньої“, і так без кінця. Коли ж якесь село на означений час не виконало норм, прибував спеціальний відділ червоноармійців і силоміць стягав останні крихти збіжжя.

Большевики, забираючи з України всі харчові продукти, прислали численну армію на постій та прохарчування, спровадили десятки тисяч дітей з голодуючого російського Поволжя. Страшний голод охоплював чимраз ширші області України також там, де був добрий урожай. Навіть Полтавщина та Харківщина не минули марива голоду.

Створена в Америці на чолі з Г. Гувером Американська Організація Допомоги (ARA — American Relief Administration) була допущена згідно з договором, підписаним з урядом УРСР 10 січня 1922 р., на Поволжя, в Катеринославську, Донецьку, Київську, Одеську, Харківську губернії і Крим. „Віддлючуючись“ за цю безкорисливу допомогу, пізніше советська преса заявляла, що „апарат АРА використовувався для підтримки контрреволюційних елементів та шпигунства і діяльність її в червні 1923 р. була припинена“ (УРЕ, т. I, стор. 273).

Представник д-ра Нансена у Харкові телеграфував до Швейцарії, що п'ятьом мільйонам населення України грозить смерть. Лютують тиф і холера. Цей представник бачив у Константинополі американських морських старшин, які саме повернулися з Одеси. Вони казали, що не можна уявити собі всього жаху одеського життя. Голод і хвороби вбивали щоденно 2-3 тисячі людей. Харцова пайка зійшла на 15 грамів хліба. „Американці запевняли мене, — казав він, — що, не зважаючи на цей жах, ЧеКа день і ніч працює, розстрілюючи всіх підозрілих“.

Всяка негайно потрібна стороння допомога, — пише автор книжки І. Гарасевич, — оскільки фактично дійде до рук нещасних жертв голоду і не розтратитья по дорозі большевицькими комісарами, матиме тільки хвиливе значення і не може усунути

*) „Продразвортку“, введена декретом Ради Народних Комісарів РСФСР 11 січня 1919 року, селяни повинні були обов'язково здавати державі по твердих, тобто визначуваних згори, цінах. При цьому відбиралось у селян під загрозою смерті усі лишки і навіть частину необхідного їм хліба та інших продуктів. Максимальну норму запроваджено для „куркульських господарств“, які крім встановлених для них норм „развортки“, повинні були покривати і ту частину від якої звільнялось бідняцьке господарство. „Продразвортка“ базувалась на „воєнно-політичному союзі робітничої класи і селянства“, як офіційно оправдувано цей грабіж українських хліборобів.

Даремно гекати — двері крамниці загинені

цієї небезпеки на майбутнє, бо — сказано — голод на Україні викликаний політичними обставинами!

У написаній під свіжими враженнями голодової катастрофи 1921-22 років книжці, коли ще не було сталінської колгоспної системи, автор її стверджує, що під комуністично-московською владою український народ ніколи не досягне повного добробуту, що перед ним вічно стоятиме мариво голоду. Але не передбачав він того, що не мине й десяти років, як Україна зазнає такого політичного голоду в 1932-33 роках, якого не зазнавало людство за всю свою історію. Не передбачав і голоду 1946-47 років, також політичного, наприкінці і після другої світової війни, коли більшовики вивозили із знищеної війною України мізерні здобутки селянської праці.

Під час „обліку” живого та мертвого реманенту в 1921-му році застосовувалось ту саму систему. Коли ж у-

країнський селянин старався умовити комісара, що для обробітку потребує він пару коней, бо треба кілька разів орати на чорні пари, а дво- чи трилемішний плуг один кінь не потягне, то на це комісар з Вятки чи Калуги казав: „Брось, громадянин, свої буржуазні предрасудки! У нас пахають одною лошадьою і одною сохою — і полується харашо!”

І так позабирано в селян коні, корови, ялівки, свині, вівці, свійську птицю, а також чимало плугів, молотарок, жнивварок, січкарень та іншого сільськогосподарського знаряддя. Найбільш трудящі хлібороби, які найбільше продукували для себе і держави, залишилися з голими руками. І так Україна стала перед загрозою загального голоду...

Звичайно, мільйони пудів збіжжя, все пограбоване селянське майно вивозилося вглиб Росії і тільки мізерні охляпи з того діставалися „комнезамам” за їхню яничарську службу. Але й не всі члени комітетів незможних селян користалися з тієї більшовицької даровизни. Велика части-

на їх — це були загальновідомі типи тих сільських голодранців, які перебувають днину в коршмі, а вночі займаються своїм „ремеслом”. Отже, такий голодранець-нероба, доставши від советської влади коня чи корову, зараз же продавав їх і пропивав. Як він далі буде жити, тим він найменше журився: він — незаможник і стоїть при владі, а вже „куркуль” має йому вкрати й засіяти. Він знав, що коли „куркуль” не виконає „предписанія”, то піде до ЧеКа і дістане там кулю в потлищу.

Поминаючи грабіж, про розмір якого ні Європа, ні Америка не мають ані найменшого уявлення — вже само недбале і невміле хазяїнування тим нагробованим добром призвело до його знищення в дев'яти десятих частинах.

Десятками й сотнями тисяч пудів збіжжя зсипалося під голим небом, де воно кільчилось, затухало, гнило і пропадало. Десятки тисяч пудів сала, масла та іншої продукції псувалось. Автор книжки сам був свідком, як замісяць у самому тільки Первомайську

(Говтві) викинено й закопано повні три вагони сала. А таке діялося всюди по Україні. Зібраних коней, корів, овець і свиней не було кому доглядати, годувати та напувати, і вони масово гинули.

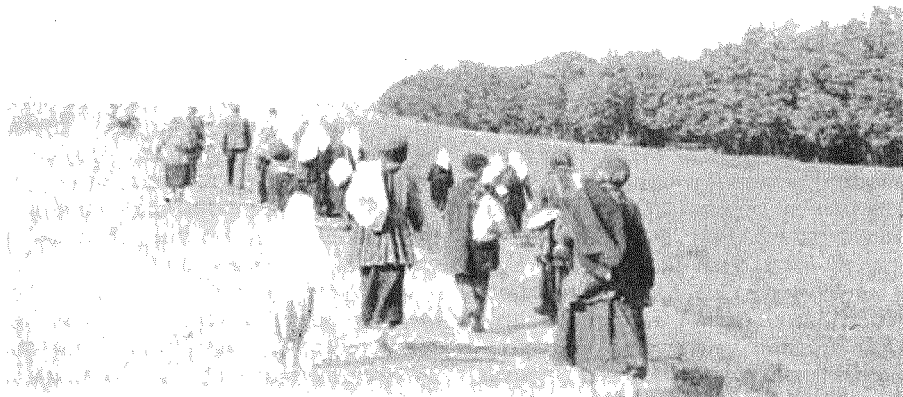
Так пограбовану і знищену в період „воєнного комунізму” Україну застав рік 1922.

Ставши в обличчі економічної катастрофи X З'їзд компартії 21 березня 1921 року, на пропозицію Леніна, ухвалив перейти від політики „воєнного комунізму” до нової економічної політики, НЕП'у. Передусім скасовано „разв'орстку” і замінено її так званим продподатком — продовольчим податком, що мав задовольняти „лише найнеобхідніші потреби держави”. Декретом Раднаркому УССР з 29 березня того ж року обсяг продподатку встановлено в 117 мільйонів пудів збіжжя замість 160 мільйонів пудів за „продразв'орсткою”. Зменшено також майже наполовину податок від усіх інших сільськогосподарських культур.

Але продподаток становища погра-

Безпритульні діти на купі каміння — б'ють воші

Голодні селяни із сіл зближаються до Харкова

бованого українського селянства не облежив. Для його стягнення спроваджено на Україну з Росії численну армію в формі „заградительних отрядів”, яку розташовано по всіх залізничних станціях і майже в кожному селі.

Стягання продподатку відбувалося дуже просто. На повіт визначалося певну кількість продподатку, повіт розкладав цю кількість на волості, волості — на громади. По громадах розкладалось продподаток поміж селян залежно від числа десятин землі, без огляду на те, чи той селянин встиг землю обробити і засіяти і чи земля йому вродила. При цьому різні комісії діяли самовільно, накладаючи часом у два й три рази більше, як належалося. Скарги до вищих інстанцій не мали ніякого успіху. Економічне становище країни гіршало.

Тоді Ленін застосував свою відому засаду „два кроки вперед, крок назад” — і на XII з’їзді компартії в квітні 1923 р. ухвалено замінити продподаток „єдиним сільськогосподарським податком”, який почали стягати в

грошовій формі. Крім того в економічному житті зроблено значні поступки: дозволено приватну торгівлю продуктами рільництва, заснування дрібних приватних промислових підприємств, західноєвропейським капіталістам надавано широкі концесії для будови фабрик і експлуатації природних багатств країни. Внаслідок розв’язання приватної ініціативи в скорому часі на базарах появилось подостатку хліба, м’яса, ярини з селянських приватних городів, по містах відкрились численні приватні ресторани і крамниці із закордонними товарами, поширилась спекуляція, а рівночасно зросло безробіття. Селянство віджило. Появився новий тип підсоветської людини — „непман”, дрібний капіталіст.

НЕП назвали большевики „економічною політикою радянської держави в перехідному періоді від капіталізму до соціалізму при використанні ринкових зв’язків між державною промисловістю та дрібнотоварним селянським господарством і тимчасово-му допущенні приватного капіталу”.

Земля, велика промисловість, транспорт, зовнішня торгівля залишались в руках держави. Фактично ж це був відступ комуністичної партії, крах її дотеперішньої внутрішньої політики, період, коли партія, передавши частину економіки в приватні руки, перегруповувала й мобілізувала свої сили для дальшого наступу на „капіталістичні елементи”.

**

На XV З'їзді ВКП (б) в 1927 році прийнято „перший план розвитку народного господарства ССРСР”, так звану першу п'ятирічку. В 1929 році „затвердив” його 5-ий Всесоюзний з'їзд рад у Москві. Основним завданням цього плану була індустріялізація країни і переведення „на добровільних основах” сільського господарства на рейки великого колективного господарства. Советські офіційні джерела стверджують, що „завдяки самовідданій праці народу план було виконано за 4 роки і 3 місяці, внаслідок чого створено 200.000 колгоспів, 5.000 радгоспів і 2.450 машино-тракторних станцій”. Але й донині ці джерела замовчують моторошну правду, що переведений не на добровільних основах, а найжорстокішими засобами цей народобивчий плян коштував українському народові 6-7 мільйонів жертв, що на довгі роки підірвало його субстанцію. Замовчують більшовики й те, що створена на мільйонах трупів антинародна колгоспна система 40 років не виходить із стану глибокої кризи, доказом чого є те, що навіть у 1972 році московський уряд змушений купувати сотні мільйонів пудів збіжжя в Америці, Канаді, навіть Західній Німеччині.

Одержимі божевільною ідеєю перекочити відразу через декілька щаблів нормального економічного розвитку суспільства і за найкоротший час індустріялізувати країну та сколективізувати сільське господарство, Сталін і його Політбюро вирішили величезні фонди для індустріялізації країни і забезпечення колгоспів сільсько-

госпів сільсько-

*Трупи людей, що загинули від голоду, лежать під парканами.
Прохожі вже не звертають на них уваги*

Дві жінки в розмові над трупом померлого з голоду

господарськими машинами із-за кордону експропріювати у селянства, поглиблюючи серед нього розшарування на „куркулів”, „середняків” та „незможників”. На Україну для реалізації цього сатанинського експерименту привезено з Росії десятки тисяч випробуваних комуністів, які з допомогою місцевих яничарів відбирали у селян „під мітлу” все збіжжя та інші продукти і висилали їх до Росії та на експорт до Західньої Європи, продаючи там по демпінгових цінах, одночасно заганняючи селян у ненависні колгоспи. Тут треба згадати про невдалу спробу ще на початках революції творити з незможників так звані сільськогосподарські „комуні”, в яких не мали вони нічого власного і спільно харчувались. До тих комун переїхало з Америки навіть кілька сотень емігрантів в надії, що там вони знайдуть всі ті ідеали, що про них писали соціялісти-утопісти ще у XVIII сторіччі. Та, попри всебічну допомогу держави, всі ті комуні по короткому часі розпались.

Не зважаючи на стихійний пасив-

ний і активний спротив селянства колективізації, що його здушували большевики збройною силою, влітку 1932 року в колгоспах і радгоспах охоплено вже 69% селянських господарств. Селяни, щоб не віддавати до колгоспів свою худобу, масово її різали. І тоді в пограбованій, відтятий від усього світу Україні почався нечуваний голод, що його не знала ця країна за всю свою тисячолітню історію. Збори в справі створення колгоспу відбувались за стандартним порядком. Висланці сільради зганяли селян до школи чи іншого громадського приміщення і голова зборів, звичайно присланий з міста, після короткої промови про „вигоди”, які несе з собою сколективізоване господарство, ставив питання: „Хто є проти колгоспу?” Стероризовані люди, знаючи з досвіду, що той, хто виступить проти буде висланий на Сибір, мовчки голосували „за”.

А все ж у першому наступі на українське село московські большевики зазнали поразки, і тоді Сталін у своїй статті „Запаморочення від успіхів” пе-

реклам усі провини за насильства над селянами на низових комуністів, послабив темп колективізації і навіть дозволив селянам виступати з колгоспів. Селяни масово йшли до колгоспів і забирали звіттам своїх коней, корів та відібране у них рільниче знаряддя. По короткому періоді затишся почався другий штурм на селянство, внаслідок якого хребет його зламано. Однак, силою загнаний до спільної кошари селянин не хотів працювати на державу-експлуататорку, масово не виходив на „панщину”, тікав із села до міста, переважно на Донбас, де в шахтах глибоко під землею очікував кращої долі.

У 1942 році під час німецької окупації Східної України по селах спонтанно висипали могили в пам'ять жертв створеного Московського голоду. На еміграції написано сотні статей і видано кілька праць присвячених цій трагічній добі в історії нашого народу. В сорокові роковини Великого Голоду наші Церкви і центральні громадські та політичні організації в усіх країнах, де живуть українці, широко відзначають жалобними зборами, демонстраціями і відповідними публікаціями народобивство, заплановане в Москві і з нелюдською жорстокістю переведене.

На наших академіях, присвячених жертвам голоду 1932-33 рр., не раз приходиться чути, що „світ про цей голод не знав”. Це правда, що совєтська пропаганда докладала всіх зусиль, щоб переконати Захід, що ніякого голоду в Україні немає. Але не зфальшовані вістки пробивались невпинно крізь гуркіт цієї брехливої пропаганди. Щоб переконатися в цьому, вистачить переглянути річники „Свободи” з того часу: мало не щодня друковано там свідчення утікачів-очевидців, листи з України, кореспонденції чужинецьких журналістів. Українська еміграція зверталася з апелями до урядів різних країн, а вершком акцій-протесту проти московських злочинців, організаторів голоду,

була численна демонстрація українців, що довжелезним походом із транспарентами перейшла вулицями Нью Йорку, зударяючись по дорозі з місцевими комуністами.

♦♦

Протягом сорока років відійшла стара і народилася нова генерація. Голод 1932-33 років, що й досі стоїть страшною примарою в очах його сучасників, для молоді може бути лише одним із страшних фрагментів історії, подією, яку може вона ототожнювати з іншими трагічними подіями в історії України. Але це був безпрецедентний, політичний, як і в 1922 році, голод, це була „облога України”, ведена споконвічним ворогом, щоб її знесилити й остаточно упокорити. Наша молодь, як і народи, серед яких ми живемо, мусять це зрозуміти, щоб усвідомити істоту московського більшевизму-комунізму і московського захланного імперіалізму.

З-поміж праць і літературних творів, присвячених Великому Голодові, варто окремо відзначити видаву ДОБРУС'ом десь на початку 50-их років „Білу книгу про чорні діла Кремлю”, книжку Д. Солов'я „Голгота України”, збірку автентичних совєтських документів п. н. „Що несе з собою комунізм”, які пощастило вивезти з України і видати у в-ві СВУ-у в 1953 році Олексі Калиникові; повість нещодавно померлого совєтського письменника Василя Гросмана „Все тече”, після його смерті нелегально переслану на Захід, і опубліковану в 1972 році Петром Страдником книжку „Правда про совєтську владу в Україні”.

Подані в книжці О. Калиника документи охоплюють роки 1929-1933 і походять головню з Криничанського району на Дніпропетровщині. Її авторів під час німецько-совєтської війни вдалося забрати ці документи саме тоді, коли з наказу совєтського уряду НКВД нищило всі архівні матеріали, тікаючи на Схід. Всіх тих документів є коло ста і більшість їх „строго тасм-

Труп загубленої дитини, що загинула з голоду

ні”, призначені для тих осіб, що переводили нищення українського селянства.

Документи в книжці О. Калиника згруповані за певним порядком, що охоплює ведені більшовиками під жорстоким примусом так звану хлібозаготівлю і інші роки заготівель — м’яса, молока, масла, шкіри тощо. Тут зустрічаємо характеричну для тих часів телефонограму голови райвиконкому до всіх сілрад, що закінчується словами: „Рішуче наступайте на куркулів, заставьте виконати надані їм до двору плани, усувайте з роботи опортуністів - підкуркульників!” Бражає в цих документах те, що серед згадуваних „ворогів народу” називається... робітників місцевих заводів, що, рятуючи від голоду своїх сільських свояків, переховували їхню збіжжя.

У листі до всіх голів сілрад згадується про численні випадки „хижацького забою худоби” і тут же проголошується нагороди для осіб, які будуть доносити на тих „хижаків”, що

ріжуть власну худобу, щоб не віддати її хижачці-державі.

В одному з документів читаємо про сувору заборону продавати власні вироби приватним кустарям-доморобам. Навіть кравцям, шевцям, малярям, ганчарам за порушення цієї заборони загрожується тюрмою. Селянам заборонено також у себе вдома виробляти олію, молоти борошно в млині, поки не виконають хлібопостачі державі. З огляду на небезпеку масових заворушень видано закон про вилучення у громадян всякого роду вогнепальної зброї. А проте, не зважаючи на це, відомо, що в багатьох районах України селяни чинили збройний спротив колективізації, що його треба було здушувати не лише піхотними відділами, військами НКВД, а навіть авіацією.

Для підсилення своєї вкрай захитаної економіки совєтська держава широко використовувала горілку. В одній із директив, розісланих до кооперативних установ, дослівно сказано: „Забезпечити нормальний збут горіл-

ки в районах”, бо „інакше утворюється наявна загроза виконанню прибуткової частини бюджету”. І далі: „Окр-споживспілка повинна забезпечити безперервне постачання торговель-ним одиницям горілки”.

Для доповнення державної скарбниці ширено серед селянства в „добровільно-примусовому” порядку державні позики. Ще не встигав появлятися в пресі урядовий декрет про видання чергової позики, як по селах скликувано мітинги, на яких люди „з захопленням” вітали нову позичку, знаючи, чим вони ризикують, відмовившись на неї підписатись.

Водночас із безпосереднім грабуванням українського села застосовувано проти селянства політичний терор: так зване позбавлення виборчого права, що було рівнозначне з втра-тою праці і позбавленням всіх інших громадянських прав.

Серед документів зустрічаємо й згадки про советських низових службовців, що виступали проти колективізації. Ось один із характеристичних: „Бувший секретар сільради Золотний Пилип, середняк (!) так агітує, кажучи: „Ви нас притискуєте, колектив це — ярмо”, а також малось і таке нездорове явище збоку голови комнезаму”. В політзведенні про настрій селянства під час весняної посівної кампанії на 14 березня 1930 року сказано: „Настрій селянства Червоно-Іванівки та Коропчино був найкращий до 12-13/III, а тепер почались хвилювання та організований виступ на сільраді з вигуками: „Віддайте коней, віддайте посівматеріал!” Селяни вимагають дозволити їм самим сіяти індивідуально на своїй землі, віддати назад землю, вернути арештованих куркулів за агітацію проти СОЗ-у (первісна форма колгоспу — В. Д.).

І тоді московсько-комуністична влада в 1932-33 рр. вживає останнього заходу, щоб змусити українського селянина працювати в зненавидженому колгоспі — запроваджує в Україні штучний голод.

Величезний матеріал, який промовляє сам за себе, переважно журнали для селян з тих років, використав Петро Страдник у своїй 220-сторінковій книжці „Правда про советську владу в Україні”. У цій своїй книжці висвітлює він ганебну роль комнезамів у боротьбі за советську владу, наводить постанови Ради Народних Комісарів і Центрального Комітету ВКП (б) „про розгром куркульських елементів на селі”, коли колгоспам належало вже 80% усієї посівної площі на Україні, дає широкий образ тих трагічних подій, які розігрувались у 1932-33 роках на наших землях, і жалюгідну роль в тих подіях місцевих елементів — ренегатів свого народу.

З нелегальною літературою, що прибуває на Захід із ССРСР, дісталась згадана вище повість советського письменника Василя Гросмана. „Все тече”. Її автор, що недавно помер, написав цілий ряд романів, схвально прийнятих офіційною критикою. Повість „Все тече” писав він не для советського видавництва, а, як кажуть дисиденти в ССРСР, „для шухляди”, може й не сподіваючись, що опиниться вона поза межами засягу кагебівських цензорів.

Народився Василь Гросман 1905 року на Донбасі і майже все своє життя провів на Україні. Російська еміграційна критика, позитивно оцінивши повість „Все тече”, як гострий осуд советської антинародної системи, одночасно осуджує самого автора як „західняка” і „недруга російського народу”, що його він кваліфікує як „вічного раба”, який свободи ніколи не прагнув і не прагне.

Окремий, великої зображувальної сили і сповнений глибокого співчуття до українського народу розділ у цій книжці присвячує автор голодові 1932-33 років на Україні. Нижче передруковуємо з нього в перекладі кілька уривків.

Розповідь у цьому розділі ведеться від імени жінки, колишньої комуністки, що від жахиття колективізації, в якій сама брала участь, і зв'язаного

Щоденна картина: вивозять трупи з міста

з тією колективізацією голоду втекла до міста, де влаштувалась на працю, як звичайна робітниця.

♦♦

... Голодова кара прийшла.

А я тоді вже не підлоги мила, а рахівником була. І мене, як активістку, послали зміцнювати колгосп. На Україні, нам казали, дух приватної власності сильніший, як в Ресепесер. Приїхала я туди, куди сказали — люди, як люди...

Як було? Після розкуркулення дуже посівні площі впали і врожайність стала низькою. А в звітах подавали, начебто без куркулів відразу розцвіло наше життя. Сільрада бреше в район, район — в область, область — в Москву. Все як треба: центр в області, області — по районах. І нам дали в село заготівлю — за десять років не виконати! У сільраді і ті, що не пили, зо страху поперепивались. Видно, Москва найбільше на Україну понадіялась. А опісля на Україну і найбільше злови було. Річ відома —

не виконав, значить, сам недобитий куркуль.

Звичайно, пляни годі було виконати. Звідки ж узяти море колгоспного збіжжя? Значить, поховали! Недобиті куркулі, ледарі. Куркулів позабірвали, а куркульський дух залишився. Приватна власність у хохла в голові господиня.

Хто убивство масове підписав? Я часто думаю — невже Сталін? Я думаю, такого наказу не то цар і татари, а й німецькі окупанти не підписували. А наказ — повбивати голодом селян на Україні, на Кубані, повбивати з малими дітьми. Наказ був забрати і посівний фонд увесь. Шукали збіжжя, наче не хліб це, а бомби, кулемети. Землю штрикали багнетами, усі льохи перекопали, всі підлоги поздирали, по городах шукали. У деяких забірвали збіжжя, що в хатах було, — в горщики, в корита насипане. В одній жінки хліб печений забірвали, кинули на воза і теж до району відвезли. Удень і вночі підводи скрипіли, курява над усією землею звисала, а елеваторів не було, то висипали

на землю, а довкола вартові ходять. Збіжжя від дощів намокло, горіти почало — не вистачило у советської влади брезенту селянський хліб прикрити.

От годі я зрозуміла: для советської влади передусім — план! Виконай план! Найперше діло — держава. А люди — нуль без палички.

Батьки і матері хотіли дітей врятувати, хоч трохи хліба сховати, а їм кажуть: у вас люта ненависть до країни соціалізму, ви план хочете зірвати, дармоїди, підкуркульники, гади!

Розповісти я все можу, тільки в розповіді — слова, а це — життя, мука, смерть голодова. Між іншим, як забирали хліб, казали, що з фондів годувати будуть. Неправда це була. Ані зернятка голодним не дали.

Хто відбирав хліб? Здебільша свої ж: з райвиконкому, з райкому, ну комсомол, свої ж ніби хлопці, звичайно, міліція, енкаведе, подекуди військо навіть були, я одного мобілізованого московського бачила. І знову ж, як під час розкуркулювання, всі ці люди очманіли були, озвіріли . . . А скотина стала якась розгублена, дика, всього лякається, мукає, наркає, і собаки вили дуже ночами. І земля потріскалась.

Ну от, а потім осінь прийшла без дощу, а по тому зима сніжна. А хліба немає.

І в райцентрі не купити, бо — карткова система. І на станції не купиш — воєнізована охорона не підпускає. А комерційного хліба нема.

З осені почали натискати на картоплю, без хліба швидко вона пішла. А перед Різдом почали худобу різати. Курей порізали, звичайно . . .

Уся надія на озимину. Озимина під снігом ще, весни не видно, а вже село в голод входить. Страшно стало. Матері дивляться на дітей і з остраху кричати починають. Кричать, наче змія в хагу заповзла. А ця змія — смерть, голод. Уночі прокинешся, навколо тиша, ні розмови, ні гармоні. Як у могилі. Тільки голод ходить, не

спить. Діти по хатах з самого ранку плачуть — їсти просять. А що мати їм дасть — снігу? А допомоги нізвідки. Відповідь у партійних одна — працювати треба було б, ледарювати не треба було б. А ще казали: у себе самих пошукайте, у вашому селі збіжжя закопано на три роки.

До весни ще діти до школи ходили, а навесні школу закрили — вчителька до міста виїхала. І з медпункту фельдшер виїхав: їсти стало нічого. Село само залишилось. І представники різні з міста їздити перестали . . .

Відійшла від голодних держава. Почали люди по селах ходити, просити одне в одного, голодні в голодних. І траплялось, давали горстку висівок чи пару картоплин. А партійні не давали. І робітничо-селянський уряд зернятка не дав. По всіх шляхах застави війська, міліція, енкаведе: не пускають голодних до міста. Ось як німці дітей жидівських в газу душили — вам не жити, — ви жиди!

А коли сніг танути почав, увійшло село по горло в голод. У людей обличчя, як земля, очі каламутні, п'яні. І ходять сонні, ногою землю намацують, рукою за стінку тримаються. Менше стали ходити, більше лежать. І все їм увижається — вози скриплять, з райцентру прислав Сталін муку — дітей рятувати.

Баби виявились міцніші за чоловіків, цупкіше за життя чіплялися. На той час котів і собак не залишилось — позабивали. І ловити їх було тяжко — вони боялись людей, очі дикі в них стали.

Сніг зійшов, і почали люди пухнути — обличчя пухлі, ноги, як подушки, в животі вода, мочаться увесь час. А селянські діти! Чи бачили ви в газеті друкували — діти в німецьких таборах? Однакові: голови, як ядра, тяжкі, шиї тоненькі, як у лелек, на руках і ногах видно, як кожна кісточка ходить. А обличчя старенькі, замучені, неначе ті діти сімдесят років уже на світі прожили. А очі, Господи! Товаришу Сталін, Боже мій, чи

бачив ти ці очі? Може й справді він не знав, адже він статтю написав про запаморочення.

Я й тепер, коли про все це думати починаю — божеволію — невже зрікся Сталін людей? На таке страшне вбивство пішов! Таж хліб у Сталіна був. Значить, зумисне вбивали голодовою смертю людей. Не хотіли дітям допомогти. Невже Сталін гірший за Ірода був? Ні, не може такого бути. А потім думаю: було, було!

Ось коли ще не знесилили остаточно, ходили полем до залізниці, на станцію охорона не пускала. Коли йшов поспішний поїзд Київ-Одеса, навколішки ставали і кричали: хліба, хліба! І траплялось, кидали люди кусники хліба, недоїдки всякі. А потім вийшов наказ: коли поїзд по через голодні райони йшов, охорона вікна закривала і завіски спускала. Та й самі сільські ходити перестали, — сил забракло не то до залізниці дійти, а й з хати на подвір'я виповзти.

Пам'ятаю, один дід приніс голові сільради кляпоть газети, підібрав його на колі. І там замітка: француз приїхав, міністер, і його повезли до Дніпропетровської області, де найстрашніша моровиця була, ще гірша за нашу, там люди людей їли. І от у село його привезли, в колгоспний дитячий садок, і він питається: „Що ви сьогодні на обід їли?“ А діти відповідають: „Курячу супу з пиріжками та рижові січеники“. Я сама читала, от як зараз бачу цей кляпоть газети. Що ж це? Убивають, значить, потихеньку мільйони людей і цілий світ обдурюють! Курячу супу, пишуть! Січеники! А от хробаків усіх поїли. А дід голові сказав: „За Миколи на весь світ про голод газети писали: допоможіть, селянство вигибає! А ви, іроди, театри представляєте!“

Завило село, побачило свою смерть. Усім селом вили — не розумом, не душею, а як листя від вітру шумить. І тоді мене злість брала — чому вони так жалісно виють, вже не люди ста-

La Famine en Ukraine

(Ses horreurs, ses causes et ses effets)

Vendu au profit des affamés de l'Ukraine

Prix : 5 francs (1 belge)

Заголовна сторінка брошури про голод в Україні, видана в Парижі 1933 року

ли, а кричать так жалісно. Треба кам'яною бути, щоб слухати це виття і свій пайковий хліб їсти.

Мені один енкаведе сказав: „Знаш, як в області ваші села називають: „двигтари суворої школи“. Але я зразу не зрозуміла тих слів.

Ворожили все взимку, чи буде врожай, старих дідів розпитували — вся надія була на озиму пшеницю. І надія справдилася, а косити не здужали. Зайшла я до хати. Люди лежать, чи то ще дихають, чи вже не дихають, хто на лежанці, хто на печі, а хазяйська дочка, я її знала, зубами гризе ніжку у стола. І так моторошно це — почула вона, що я ввійшла, не озирнулася, а загарчала, як собака гарчить, як до неї підходять, коли вона кістку гризе.

Пішла по селу поспіль моровиця. Спершу діти, старі, потім середнього віку люди. Спочатку закопували, по-

тім уже не стали закопувати. Так мертві й валялись по вулицях, по подвір'ях, по хатах. Тихо стало. Померло все село. Хто останнім помирав, я не знаю...

Потрапила я спершу до Києва. Саме в ті дні комерційний хліб почали давати. Що діялося! Черги по півкілометра з вечора ставали. Черги, знаєш, всякі бувають — в одній стоять, підсміхаються, насіння лузують, в другій числа на папірець списують, в третій, де не жартують, на долоні пишуть або на спині крейдою. А тут черги особливі — я таких більше не бачила: одне одного охоплюють за пояс і стоять одне до одного притупившись. А то шпана в чергу вдирається: дивляться, де її легше прорвати. І коли шпана підходить всі виють з остраху, і здається, що вони співають. У чергах за комерційним хлібом стояв народ міський — позбавленці, безпартійні, ремесло або підміські.

А з села повзе селянство. Повзуть полем, цілиною, болотами, лісочками, аби застави обминути на шляхах. Вони вже ходити не можуть. Люди поспішають у своїх справах: хто на роботу, хто до кіна, трамваї ходять, а голодні серед народу повзуть — діти, дядьки, дівчата, і здається це не люди, якісь собачки або котята паскудні рачки лізуть. А воно ще хоче по-людськи, сором мас. Дівчина повзе опухла, скиглить, а спідницю поправляє, соромиться, волосся під хустку ховас. Але це щасливі доповзли, одно на десять тисяч. І все одно їм рятунку нема, — лежить голодне на землі, просить, а їсти вже не може, доходить...

Ранками їздили плятформи, збирали, котрі за ніч померли. Її бачила одну таку плятформу — діти на ній лежали. Ось як я казала — тоненькі, довгенькі, личка, як у мертвих пташок, дзьобики гострі. Долетіли ці пташки до Києва, а що з того? А були серед них — ще пищали.

Я в той день московську газету купила, прочитала статтю Максима

Горького, що дітям потрібні культурні іграшки. Невже Горький не знав про тих дітей, що їх на смітницях звозили — їм, чи що, іграшки? А може він знав? І так само мовчав, як усі мовчали. І так само писав, як ті писали, начебто ці мертві діти їдять курячу сугу.

А деякі божеволіли. Ці вже до кінця не заспокоювались. Їх по очах було знати — блищать. Ось такі мертвих розробляли й варили, і своїх дітей убивали і з'їдали. У цих звір прокидався, коли людина в них умирала. Я одну жінку бачила, до райцентру її привезли — обличчя людське, а очі вовчі. Їх, людожерів, казали, всіх розстрілювали. А вони не винні, винні ті, які привели матір до того, що вона своїх дітей їсть.

Кожний голодний по-своєму вмирає. В одній хаті війна йде, одне за одним слідкують, одне в одного крихти видирають. Жінка на чоловіка, чоловік проти жінки. Я знала одну таку, четверо дітей, вона казки їм розповідає, щоб про голод забули, а в самої язик не повертається, вона їх на руки бере, а в самої сили немає руки підняти. А любов у ній живе. І завважували люди — де ненависть, там скоріше вмирали...

Пізніше довідалась я, що біля нашого села пшеницю війська косили, тільки в мертве село їх не пускали, в шатрах спали. їм пояснили, що пошесть була. А вони нарікали, що від села сморід страшний йде. Війська й озимину посіяли.

А на другий рік привезли персе-ленців з Орловської області — адже земля українська, чорнозем, а в орловських завжди недорід. Жінок з дітьми залишили біля станції, а чоловіків повезли до села. Дали їм вила і звеліли по хатах ходити, тіла витягати. Мужики собі роти й носи хустками позав'язували — почали витягати тіла, а вони на кусні розвалюються. Потім загребли ці кусні за селом. Ось тоді я зрозуміла — це і є цвинтар суворої школи! Коли очис-

тили від мертвих хати, привели жінок долівки мити, стіни білити. Усе зробили як слід, а сморід стоїть. Другий раз побілили і долівки новою глиною помастили, не відходять сморід. Не могли вони в тих хатах їсти, ні спати, повернулися до Орловської області. Але, звичайно, земля пустою не стояла — інші приїхали.

І нікого не залишилося з тих людей, які в тому селі жили. Невже нікого не залишилось? Невже ніхто не відповість за це все? Отак і забудеться без слів? Травка виросла . . .”

Минуло якихось 12 років. Вибухла друга світова війна і німецькі армії в першому її періоді блискавично окупували територію України. Колгоспів німці назагал не розв'язували, і навесні 1943 року під тиском німецької окупаційної влади по деяких областях Східньої України засіяно до 75-80% посівної площі. Після поразки під Сталінградом німецькі дивізії покотились на Захід. В зруйнованій Україні почався голод, що був би, зрештою, нормальним при всякій іншій владі, але не советській. Бо і цей третій большевицький голод був політичним, був помстою на українцях за їх „коллаборацію” з німцями.

Свідків цього голоду 1945-46 року є багато на Україні, є вони й на еміграції. Вони пригадують, як тоді люди з Східньої України пробирались нелегально на західноукраїнські землі, де місцеве населення допомагало їм харчами, хоч само жило у великій біді.

Але закулісі цього третього голоду розкрив несамохіть у московському місячнику „Новый Мир” за серпень 1965 року в своїх мемуарах генерал-майор Н. Антипенко, що починав свою службу 1940 року у Львові в ролі заступника начальника прикордонних військ округи і начальника окружної управи постачання, а в останньому періоді війни виконував

функції „начальника запілля фронту”.

Ось короткий уривок з його спогадів, з якого видно, як большевицькі „визволителі” поставились до „визволеного” ним українського голодного населення:

У м. Орлі, куди викликали Антипенка, зустрівся він з Атанасом Мікояном на нараді секретарів партійних комітетів областей. Між Мікояном і ним відбулася така розмова:

— Ну, як діла на фронті?

— Погані діла, хліба нема, товаришу Мікоян.

— А хочете мати хліб?

— Я на те й прилетів до вас, щоб попросити.

— А я на те й викликав вас, щоб запропонувати хліб.

— А де ж той хліб?

— Увесь хліб у вас. Ви по хлібі ходите.

— Не розумію вас, товаришу Мікоян.

— Ми дамо вашому фронтові області Сумську, Чернігівську, Гомельську для заготівлі хліба. Зумійте взяти цей хліб”.

На заготівлі виділено 27.000 солдатів лише по цих областях, 2.500 офіцерів, 20.000 вантажних авт. Усе це звичайно, під контролею НКВД. Через райвиконкоми, сільради, через т. зв. уповноважених сіл збиралось сільськогосподарський реманент. Усі старики, інваліди, жінки й діти — усі працездатні мусіли брати участь в збиранні та обмолоті збіжжя. Його просушували на печах, на лежанках, а то й просто на долівках. Там, де зерно було в скиртах, копицях або хоча б у валках, головною справою було позвозити його і обмолотити. Поляглий і підмерзлий хліб збирали так: один солдат граблями обчищував сніг, а другий підтинав стебла серпом і складав.

На початок лютого 1944 р. заготовлено або, інакше кажучи, пограбовано у селянства в самому лише запіллі цього фронту 13.607.000 пудів

збіжжя. Цей грабіж народу автор мемуарів назвав „блискучою перемогою”. У перших же днях після того вислано на північ, до Росії, 60.000 пудів українського збіжжя.

Очевидно, таку саму грабіжницьку операцію, при якій не залишено селянству збіжжя навіть на посівний фонд, проведено й по всіх інших сплюндрованих війною областях України і Білоруси.

Внаслідок цього вибухнув голод, що пригадував голод чорного 1933 року.

Так само відібрано від українського населення все поголів'я великої рогатої худоби, що її вивели були з початком війни на схід. 530 величезних гуртів худоби, — пише Антипенко, — сконфісковано для потреб війська, а частину відігнано на північ, до Росії. Напевно диктувалося це не тільки потребами фронту: з доповіді Хрущова на XX партійному з'їзді відомо, що планував Сталін зробити з українським народом по закінченні війни.

У київській „Літературній Україні” з 18 серпня 1972 р. в репортажі С. Пlachинди п. з. „Битва за хліб” автор переказує слова працівниці „хлібозаводу”:

„— А от я пригадую повоенні роки. Жили ми тоді в селі на Донбасі. Про хліб лише мріяли. А то ходили в ліс і збирали жолуді. Товкли їх у ступі — виходило таке собі темнувате борошенце. З нього й пекли хліб. Він був дуже гіркий. Але їли, нічого не поробиш...”

Очевидно, і в Донбасі добре попрацювали під наглядом політруків бійці червоної армії, щоб позбавити місцеву людність, „німецьких колябонтів”, її основного харчу — хліба.

Після гіркого досвіду понадпівстолітнього панування московських більшовиків українське селянство, в обличчі можливого нового голоду унаслідок неврожаю 1972 року і крайньої нефективності колгоспної системи, навряд чи сподівається дістати щось із закупленого на сотні мільйонів доларів в Америці і Канаді збіжжя.

Характеристична пересторога з засів голоду, коли мертвих селян заковували в міських парках і при дорогах.

— о о о —

Усі фотографії, вміщені в цій статті, були зроблені влітку 1933 року в Харкові й опубліковані у виданій 1935 року у Відні книжці д-ра Евальда Амменде про голод в ССРСР.

Соціологічний аспект творчості Тгоря Калинця в його "Поезіях з України"

написав Володимир Янів

I. ТРАДИЦІЯ ТА ПРОГРЕС, ЯК „ВІЧНА ПРОБЛЕМА” ТЕОРІЇ Й ПРАКТИКИ

Науці — і зокрема гуманітарним дисциплінам — не пощастило досі, не зважаючи на ретельне зусилля, звільнитися вповні від деякого суб'єктивізму, залежного насамперед від часу й простору, тобто від переконань доби й середовища. Це проявляється між іншим у т. зв. „вічних проблемах”, які непокоять людство від століть, а проте не знайшли досі задовільної та однозначної відповіді. До таких „вічних проблем” соціології належить роля традиції й поступу в житті спільноти. Вправді, теоретично не заперечується, що здоров'я суспільності та її правильний розвиток залежить від гармонійного поєднання здорового традиціоналізму із творчим прогресом, але практично в житті зустрічаємо ціле віяло нюансів та переходів, що стають предметом

непорозуміння, а то й навіть ворогувань. Подумаймо тільки, що своїх оборонців знайде в рівній мірі зіштивнений „склеротичний” консерватизм, що й анархічний прогресизм, що перемішує еволюцію із поступом для поступу, для новизни. Звичайно, річ у невловній границі, коли саме традиція „шттивніє”, чи справжній поступ заступається простим продвиганням вперед. Це залежить вже від цілого підходу до життя, від постави людини, яка в тій чи іншій мірі виростає із певного середовища, чи яка живе в певній добі. І ми можемо вже із самого способу наголошування поняття („традиціоналізму” чи „прогресизму”) визначити лінію, яка поділяє громадян на „категорії” чи відділяє різні доби.

Наша доба є виразно антитрадиціоналістична, як це зокрема виразно проявилось в голосних реформах у такому „бастіоні” консерватизму, яким вважалося донедавна Католиць-

ку Церкву: думасмо про Другий Ватиканський Собор, чи — вірніше — про численні (не завжди авторитетні) інтерпретації його постанов. Як далеко течія взагалі в суспільності заплила, можна знову судити вже із цілком анархістичних виступів молоді, що докочуються — під гаслом боротьби із традиціоналізмом — до вандалізму, відомого, зокрема, добре із Травневої революції у Франції (1968 р.); але подібних проявів не бракує й деінде, зокрема в Америці.

Якщо йдеться про актуальні тенденції в українській спільноті, то зовсім правильно розрізняється між краєм та еміграцією (чи „діяспорою“), і правильно заявляється, що в основному розв'язка проблем — бодай за даних умов відділення краю від закордону „залізною завісою“ — мусить припасти Рідним Землям (що зовсім не звільнює, зрештою, діаспори від обов'язку мати свій погляд на справу). Менше правильно є, якщо існують намагання на чужині подавати власні розв'язки, з етикетками, наче б то вони походили з краю. Тому найкраще обмежуватися аналізами, замість ставити гіпотези. В нашій випадку йдеться — як видно із теми — про аналіз творчості письменника, вірніше поета.

При тому заздалегідь при кожній аналізі одно важливе — з наукового погляду — обмеження чи застереження: вистерігатися перед часом і їх генералізацій. Каже приповідка, що одна ластівка не робить весни, — і один аналізований твір не є ще ніяким „доказом“. Аналіза творчості письменника — це тільки причинок. Заздалегідь можна — і треба — передбачити, що будуть інші твори та інші письменники, аналізування яких доведитиме протилежне. Було б сумно, якби було інакше: це свідчило б про збідніння нашої духовости, про духову однофоременність, завжди вбивчу для розвитку культури, для справжнього поступу. Це явище відоме в

тоталітарних системах, проти яких боремося.

При тому застереженні не треба, однак, замикати очей на певні тенденції, які виразно зарисовуються. І серед різних уявлень про Рідні Землі, які нам дещо передчасно пропонують профети майбутнього вигляду нашої Батьківщини, правдивим об'явленням стає захальвна книжечка „Поезій з України“, що наспіла на Захід без обкладинки. Вона цікава, як протест проти того, що в Україні діється, зокрема, проти задушливої однофоременности, — але не менше вона цікава, як своєрідна відповідь на вічне питання, про яке ми згадали вгорі: в ній прямо ідеальне пов'язання традиції із поступовістю, — в дуже врівноваженій, — згармонізованій — формі, хоч із незаперечним наголошенням традиції й традиціоналізму. Це вже випливає із самого положення, коли режим змагає послідовно до нищення історії узалежнених народів, посуваючися до систематичного нищення пам'яток культури. Таке положення мусить просто диктувати правильну розв'язку, яка йде по лінії теоретичних розважань соціології: по лінії врівноваження традиції й поступу.

П. ДО ДЖЕРЕЛ ТРАДИЦІОНАЛІЗМУ І. КАЛІНЦЯ

Цю ситуацію пластично зарисовано в скупих словах двох кінцевих рядків лірики, що нею поет звертається у символічний день 1-го листопада до світлої пам'яті свого попередника Богдана Антоновича, якому свічку поставлено:

„Хвильку побудь у світі,
де дотліває пам'ять,
У правітчизні свічок, —
у вітчизні огарків!“¹⁾ (106)

¹⁾ Всі цитати на підставі видання: Ігор Калинець. Поезії з України. В-во „Література і Мистецтво“. Брюссель 1970. В дужках при цитатах посилання на сторінку.

*Ігор Калинець із своєю дружиною Іриною
Стасів-Калинець*

Протиставлення „правітчизни свічок” (виразний натяк на віск, як торговельний продукт древньої Русі із її важливими сполученнями із „варяг у греки”, чи із Заходу до Мессопотамії, що Києву визначили центральне становище між Північчю й Півднем, чи Сходом та Заходом) — це протиставлення „вітчизні огарків” впроваджує нас в саму істоту контрасту: світлої минувшини й нужденної сучасності, при чому окреслення „огарків” можна таки більше стосувати до сучасників — до отих спалених, хоч і недопалених людей, чи їхніх тіней, ніж до цілоти економічного становища Батьківщини в колоніальній залежності, — сучасників, як-не-як відповідальних за актуальне положення.

Це тоді, як „огарками” робиться людей, змушених до „каяття”, до осудження, до самозаперечення, як це вже в останньому часі (після написання цієї аналізи) двічі сталося із такою відомою постаттю, як Зенею Франко, внучкою великого Каменяря.

„Вилущую слова із скаралупі сущого, ссй прикрий присмак присмерку.

На велелюдних судищах осудження із списків прискає, як присок”. (107).

І це саме тоді, коли „земля пра-батьків” заснула „під цвинтарним плотом”, коли „застигли корови біля тирла на чатах”, то тоді наше покоління вправді „завойовує місто”, але все таки ми самі „тягнемось до нашого первопочатку” (93). І це — ключ до розуміння цілої поетової творчості.

Звичайно, у тому, що „з двадцятим віком важко дається нам стик” (96), є щось із загального жаху цілого юного покоління атомової доби, що приводить автора до „прощання з віком атомним”, щоб вернутися до „галактики каганцевої містики”, де „бринять ракети веретен” (1). Алеж насамперед у минуле таки веде важка дійсність коли на „Золотому Тоці” в княжому Крилосі біля Галичча „засіли солом’яні оселі”, а колишні храми сплять глибоко у землі „на сотому боці”, важкі думи осідають, тим більше як згадати, що Тік засіявся вівсом — там де колись Пастернак відчитував із розкопів давню славу.

„Відпастернакував пастернак”, стверджує мелянхольно Калинець, коли одночасно спостерігає, як це

„восени селяни ревно
на картоплящі ведуть розкопи”. (24)

яка то картина так дуже близька символікою до Шевченкового „Послання” і з картиною німця, що „на Січі картопельку садить”.

В іншій поезії із цього самого циклу поет спиняється ще при відомій знахідці Пастернака — начільнику — золотій діядемі, знайденій у „румовищах поміж череп'ям дзбанків”, як єдиним свідку життя та слави. Дивлячись на начільник, поет елеґійно питається:

„Чи се не твоя, горде суцця подоба:
поросло городище забуття дерном,
лишилася дещиця слави по тобі,
сливе діви золота діядема”. (25)

І тому інша старовинна знахідка — світильник з дохристиянських часів, пожертвий „черленню міді” — мусить стати цінністю. Може для декого він здаватися „старий непотріб музейний”, але для поета він стає надхненням, бо ось цей

„бокотей незугарний з огарком в зубах
якось вночі освітив мені
пращурів землю”,

але одночасно із тим

„тацювала ж на кінчику полум'я
наша журба” (91), —

додаймо: журба, що сьогодні не ті часи.

І тому традиціоналізм поета не випадковий, він виразно намірений, і в заспіві до збірки Калинець свідомо каже, що він натягас „кирею традицій”, а саму свою збірку поділяє на зразок традиційних драм на „дійства” та „інтермедії”. Сам поділ дещо умовний, бо запозичені назви тільки об'єднують певні тематичні цикли лірик, не пов'язуючи їх у замкнену цілість, але ж поділ не менше характеристичний. І прологом до цього „представлення” є традиційний вертеп колиш-

ніх мандрівних спудеїв із характеристичними для їхніх мандрів гостинами, коли надворі заметіль, але в затишній хаті тепло й привітно і коли

„у кратерах макітр замішане
тісто солодке стигне”. (1)

Поет не тільки дорожить придбаними матеріальними пам'ятками старовини із розкопок, він також розкошується давніми книгами, і він повторює за невідомим попередником із 1606 року знаменну „пересторогу” (104), скеровану до тих, які віддаляються від рідного закону; він одночасно „ласує в стільникові слова” Памви Беринди, втішаючися старими словами та їх способом писання. І з давнім ученим він старається збагнути значення та зміст слів, щоб збагнути дух старовини, а все те разом доводить його до любови минулого, — до глибокої пошани, яка дозволяє йому взагалі вчутися вже не в слова, але в зміст віків:

„Коли знаходжу первень,
розумію пагінь,
І воду, що спливла з віками
та вінками.
Завжди минуле нам на п'яти
наступає —
отож, май серце, трохи серця,
а не камінь, (105),

отже минуле в'яжеться в нього з почуваннями та стає підставою почувань.

Бо тільки з глибини та з чистоти серця можна видобути наступну науку:

„Здвигаймо далі над словами
бані титлів,
вершім самотньо храм
(ще буде повен!)
Хай на підложжі підлости
пасуться титули,
останьмо чисті, як поярка —
біла вовна”.

А це вже ціла програма! Але при тому тут вже й виразне протиставлення тих, які бажать титулів, і тих, що бажать залишитися чистими. І саме на тому протиставленні можна ще краще зрозуміти відразу до су-

часности, а враз із тим до перенаголошеного поступу, стільки разів спростачуваного гомінкою пропагандою прогресизму.

Коли в обличчі екзистенціального жаху перед правдоподібною карою безрадно раз станули його однолітки, він мужньо сказав:

„Отож не нудьмося спросоння:
а що нам буде?
Застановімось ліпше, хто ми
й для чоґо ми.
Чи ми земля, якої давно
вже не любим,
Чи дюралюмінієві крила,
до яких не доросли” (11).

Свідомий, що дюралюмінієві крил в сучасних умовах чистим і чесним творити не можна, — що їх хіба можуть творити ті, які ганяються за титулами, він стає на шлях повороту до землі.

І його здорова інтуїція дає йому розуміння, що в даних умовах все чуже, хоч і гарне й принадне, а навіть величне, воно тільки на те, щоб вбити віру у себе, щоб ослабити, щоб розложити. Тому він надхненно каже, дивлячися в творчій уяві на панораму улюбленого міста:

„Чуже проколювало небо готикою,
хмурився химерами модерн,
рябіла східна екзотика,
щоб я помер.
Але я ріс вежею Успення,
видирався з сутеренних зажур,
щоб згодом
струнким і упевненим
встав всім на голови Юр”. (29).

Виразніше не можна було висловити віри, що безтрадиційність приводить почерез зречення зо свого власного до смерті, до занепаду, до небуття.

І тому Калинець із майстерністю відтворює насамперед настрої традиції, настрої минулого, забутого, сягаючи іноді в доісторичні часи прадавніх вірувань та переказів. Тому він вертається до рідних селянських хатинок і мелянхолійно каже:

„Жаль мені стріхи, бо сам я,
мов комин, загруз

білими споґадами в її мосяжній
соломі”. (7)

Звичайно, ідеться про символ, але ж коли подумати, що сьогодні саме найзаможніші люди вертаються до покривання дахів соломкою, що оберігає від химерних змін атмосфери, — якщо порівняти давню, типову українську селянську хату із ранішими нужденними селянськими хатами на Заході, обережними у сканцерах, чи пригадати наше село-писанку у Шевченка із білими хатинами на пригорбах, тоді мимоволі насувається питання, чи необхідно утожднювати поступ із міською бездушністю хмарочосів чи мешканевих бльоків, чи, навпаки, не можна б було гармонійно поєднати міських димарів із естетикою давнього села, до якої саме думкою вертається Калинець, коли він думає про стріху, підперту романтично тендітними колонами мальв; позолочену стрепіхатим зіллям, завішеним під св. Івана; з пізніше почепленими булавами маку, чи срібними вінками часнику.

Калинець любить спинитися біля польової криниці, щоб пожалувати її прогнилого цямриння (5), чи мережива жабуриння посеред „свити кропиви ниці”. Звичайно, знову йдеться про символ, але символ, що має нам пригадати контраст:

„А була ти, небоґо, богинею
у правітчизні,
молилися предки до твого непороччя,
лили вони жадібно тіло твое пречисте,
солодкою водою причащали очі”.

Як і попередньо, цей контраст мусять викликати тривожне питання:

„Де твое нині ділося блакитне свічадо?
Хто тебе чару дівочтва позбавив?
Скільки на землі зі смаґом прочанів,
А жоден із летаргії не розбудив
тебе збанком”.

Послідовно, поет з пастухами залишає для душ предків „на підвіконні миску молока та меду”, щоб помолитись із ними без бутности за „сутність будня, — альфу та омеґу”, — за пло-

довітість кіз, за плекання гладких корів із живодайними вим'ями (6).

Він приймає участь у топленні богині смерті, Марени, і радіє, коли до липового бервена, що символізує її, причеплено камінь:

„Гульк — і на боввані розійшлись
кружальця —
знак, що осягли ми знову
невмирущість”. (56)

Він і на своїм весіллі, згідно із предвічним культом ставить

„поставники — трійці воскові —
всі ми походимо з-під знаку вогню”.
(50)

— він ставить ті свічі, які були ще в в правітчизні (106), які ставили в майстерні світильники, щоб освітлювали бенкети, а згодом при тих світильниках

„опівночі на долівці оживали шкури
ведмедів,
допивали з медуш, з'їдали воску
бурштин” (91),

які казали ще й душам кланятися всьому тому, що є „в німбі вогню” (106).

І, запалюючи свої весільні свічі, І. Калинець одночасно пильно дивився, чи його „весільні коні гублять срібні підкови” (що було відомим віщуванням щастя), і він радів, як бачив щасливий знак на небі, що „ще й вечір у срібну підкову місяця вгнув” (50).

Цей настрій минулого, цілу атмосферу давнього звичаю старалися ми віддати якнайширше, як істотну для самої творчості Калинця, як і для конкретної аналізи. І це не важливо, наскільки ми тут маємо діло з символами чи із бажанням відродити атмосферу, бо остаточно виразно сам І. Калинець синтезує:

„Споконвіку дослухаємось
голосові крови,
волочимось волоком, аби тільки
дали плівти.

О Перуне, ошедри нашу дорогу громом,
дай на Царгород брами прибити щити!

Споконвіку дослухаємось
голосові крови,

за ненаситцями-порогами
здвигаємо власну Січ.
О Мати Вожа, не остав
без свого омофору
нас у натхненну погиблицю-ніч.

Споконвіку дослухаємось
голосові крови,
з двадцятим віком важко
дається нам стик.
О Вітчино Вітчин, не купи нам
своєї покрови,
на нашому гербі, хоч пензлі,
як списи скрести!” (96)

На зарисах і протиставленні діб: ранньокняжої — поганської та козацької — християнської, виразно відзначено, що йдеться просто про рідну традицію, яка, зрештою, вміла синтезувати сама в неперевершений спосіб у два різні світи у славетному двосвір'ї древніх звичаїв і нового християнства. Ця синтеза і в Калинця. І коли він пише про Різдво, то він, віднаходячи себе у країні колядок, бачить:

„на шорсткім солом'янім килимі
наді мною калиноуста Лада
схилилася вишневою калиною” (13) :-

ІІІ. ЦЕРКВА Й РЕЛІГІЯ, ЯК ТРАДИЦІЯ І ВІРА

І тому навіть початково можна сумніватися, що саме для Калинця являє християнство: віру чи тільки традицію. Скажимо відразу, що до ціни християнства, як інституціоналізованої в Церкві традиції, нема ніякого сумніву. Пригадати б хоч відоме вже місце „як Калинець архітектурним творах чужини протиставить церкву св. Успення та Юр. Алеж є чимало місць, які виразно говорять, що Калинець далекий від релігійного конформізму: в його „Мадонні незайманости” (58) звучать навіть деякі еретичні нотки. В кожному разі він не замикає очей на зло, яке в Церкві було, і він

2) Варто звернути увагу, як і тут спливаються традиційні українські символи „вишні” (згадаймо: „садок вишневий” із хрущами, що „над вишнями гудуть”) та „калини” („Гей у лузі”). І ці символи вселилися в праукраїнську Ладу.

стане виразно в обороні того єретика, що над ним вчиняли несправедливий суд:

„На площі Єзуїтського собору,
де інквізиції вершився суд,
де чорний єзуїт слав присуд чорний
срегнкам, чистішим над росу,
де посилало вогнище несите
з мойого предка в небо білий дим, —
на площу цю тепер приходять діти”.
(114)

Алеж це для нас зрозуміле, і всі ми готові погодитися з поетом, зокрема в наш час, коли знову ті самі єзуїти мішають віру із злободенною політикою. Зрештою, саме ті елементи його творчості йдуть по лінії справжнього екуменізму, який, вертаючися до джерел, вбачає у вірі тільки істотне.

Алеж факт, що ціла збірка переповнена чисто релігійними моментами, деякими виїнятковою поетичною напругою, і що релігійні почування товаришать поетові від найранішого дитинства, а його друзів поривають на чини незважені й відважні, свідчить про що інше: про збереження віри в її найчистішій, найдостойнішій формі. Інакше і біль по руйнуванні церков не був би такий глибокий.

Малюнки опущеної церкви потрясаючі, і то тим більше, що вони луcaються із модерною формою віршу та цілковитою свіжістю поетичного вислову. Пустка церкви змальована насамперед осіннім настроєм природи, приреченої на смерть:

„Осипається церква
жовтим листям
шибок
зів'яв дзвін
як гарбузова квітка
двоє стебелець
давно осиротіли
ялівець
до страти засуджено
тільки вогонь
визволить
його пахучу душу” (74).

В другім місці, в цій самій формі, самотня церква з безпомічним Христом в хвилині смерті порівняна:

Розп'ята церква
навхрест
дошками
забита

доокола
на липах
гайвороння
келії
висвячує

а бойкам
досі
святий Миколай
сниться

попримерзали
янгולי
крильми
до шиб,
що не рушаться

панахиду
править
вечорами

що ключ
від церкви
на золотім
ланцюгу
ім спускає”³⁾.
(73)

В іншому місці Калинець, вертаючися вже до свого звичайного способу писання, порівнює вежу із Нагірного б. Самбора до вежі у Цізі, бо вона

„кланяється дрантивою головою
могилам.
Яким дивом стоїть вона,
чи не ниткою бабиліта
срібною павутиною віри
загрималася?” (23)

І саме напевно та трагічна доля рідної Церкви, приреченої на загибель та символізованої пустими церквами в руїні, мусіла зміцнити віру в самого поета, коли він свідчить у закінченні:

„Роздає тепер думне село
(очевидно Нагірне)
свої візитівки:

³⁾ Ця лірика де в чому нагадує записи польського поета — Єжего Гарасимовіча, див. зокрема цикл „Elegie łemkowskie” в збірці: „Podsumowanie zieleńi”. Warszawa 1934. На жаль, під в.р.шами І. Калинця нема дат, і не можна уточнити можливості певних перегуків. Гарасимовіч — трагічний продукт нашої історичної неволі. Його нарід з Полісся хитро мовчав на питання, чи він „руський” чи „білоруський”, чи жартома казав, що „чортів та водянників, а так нічий”. В правнука відізналася кров предків, і він затужив за дерев'яними церквочками, — болів їх опущеним. і дав один із найбільше потрясаючих описів руйнування тих пам'яток: минувшини. Але не мав мужності признатися до свого народу, а згодом відрікся виразно всякого зв'язку.

Кому кленове листя,
а мені бляшану ікону.
Благословляю всемоцну ржу
за її милосердя, —
залишила, немов сльозу,
Маріїне сине око”.

В тому закінченні видно в рівній мірі розпач знищення, що й силу Провидіння, яке сильніше промовляє незнищеним оком, як новою іконою, яке болем руйнування відроджує й перероджує людей, і між ними вибирає модерних апостолів.

Але коли вже опущення й присудження на повільне знищення є потрясаюче, тоді із спеціальною силою мусить промовити доцільне руйнування церкви сокирами, коли із бань летять „гонти, як пір’я”. А обурливе найбільше те, що це руйнували „дере-в’яне чудо людської праці та віри” (14).

І, вписані в лагідні гори,
востаннє хиталися бані,
вмирали ясно і гордо,
так, як вмирають останні.
Це умирали століття,
це помирало прекрасне.
З розпуки дробилися на дровіття
золоті грона іконостаю.
І шукали між бур’янами
вічний спочинок ікони.
І плакала в недотроченій рамі
гучульська мадонна.
І Юр, в невідомім двобою,
втративши руку і списа,
півроззятою головою
востаннє навкруг дивився”.

Тоді реквієм по нім співали смереки,
і похоронним трауром прикрили
його трави.

Хто подібне пережив, той обов’язково пригадає всі моменти дитинства, які в’язали його із релігією, як оті тропарі та кондаки, що їх на вечірні співав дід на крилосі, добуваючи собі подив людей та признання зачарованого Саваофа (12), і буде з маленькою Звениславою радіти її першою колядою „із звіддарем і торбою, що дива містить” (16), чи милосердитися із тим сучасним святим, що Апостола читає „горобцям при дорозі”, коли до опущеної самотньої церкви

„Позбігалися будяки до храму Божого
та й гатять головами
у трухляві двері”. (21)

І серед тієї атмосфери не може бракувати і постаті „причинного” Микольця з Ходорова, що день-у-день круглий рік довідувався, чи хтось помер, щоб чесно „кожному двигати хрест попереду процесій” в дорозі з церкви до кладовища, щоб за те „крихітку від світа пібрати в простягну-нену долоню”, з одночасною глибокою турботою:

„Хто нам хреста понесе
в останню дорогу,
коли більше не зможем
топтати рясту”. (18)

Проте, найсильніше промовити мусять такі малюнки, де спогади юного дитинства із запам’ятаними звичаями великих релігійних торжеств лущаються із собою, що впоювала нам із звичаями засади чесного життя: Мами, що напередодні Великодня якимсь „дивним писачком” виводила „на білому яйці воскові взорі”. Це так вросло в пам’ять, що поет у зрілому віці подає поетичну рецепту крашення писанок, коли яйце мандрувало по різних мисочках, в яких є то золотий цибулинний узвар, то різні настої на травах та корі, то вивари весняного чи осіннього зілля.

Це все робить він так плястично,
що ми маємо перед очима цілу картину:

„І писанка оранжево горить
у філіграннім сплеті ліній.
То вже вона, як дивовижний світ,
то вже дзвенить як згусток сонця”.

І на цій писанці різні елементи дивовижного світу: фантастичні квіти у росі, олені серед дерев, цілі стилізовані сади у масві листя чи врешті геометричний орнамент із Космача, що мерехтить „мереживом найтоншим”. Чи ж дивно, що цих народних мистецького твору народного генія не можна забути. І що до них будемо вертатися по кінець життя:

„І я поплив у світ дитячих мрій,
на білі колискові оболоні:
когитись писанками із гори
ясні сонця у мамині долоні”.

І ці сонця не погасли у поета, не роздушилися скаралуці писанок. І коли 1967 р. сталося в Ходорові чудо, що місцеві хлопці — не зважаючи на спротив місцевої влади — зірвали двері місцевої дзвіниці, щоб могти посвятити паску на світанні, і коли на сполох вдарили великодні дзвони, тоді перестрашених згодом власним вчинком заспокоїв юнак запевненням, що важливішим у житті від терпіння є усвідомлення, хто ми і для кого ми (11). Це в цьому році хордовіщани вимкнули транзистори танцювальних залів і „колоруч церкви поколували опівночі гагілки”.

В такій загальній атмосфері Мадонна мусить прийняти дуже людську подобу, і Мадонною стає „Лемкиня” в синіх лопухах у небі голубого світла” із картини П. Обалія (38). В цій містичній настрої зливається із людьми також і ціла природа, і вона втихомирює занепокоєне дитя:

„Заплакане дитя раптово затиха,
здивоване таким великим світом.
Ось колихнулася колиска лопуха —
метнувся птах сполоханий в долину,
де димарі старих замшлїх хат
заквітли білим квітом диму”.

Тоді і селянин набирає у тій гармонії одухотворених рис, і не знати, де кінчається дочасне і де починається вічне на картині Обалія й у поезії Калинця:

„І білий Бог з осяяних верхів
косу відкине, радісно уздрівши
Мадонну і дитя між лопухів,
між синіх лопухів
лемківського узлісся”.

IV. КУЛЬТ ТВОРЦІВ ТРАДИЦІЇ

Ми проаналізували вже доволі докладно, як атмосфера традиції впливала із цілого побуту із його матеріальними витворами, із вірувань і, зокрема, із релігійної практики. Алеж

традицію творять також чи насамперед живі люди, — постаті, і у Калинця зарисована низка визначних постатей, які творили українську культуру. Їм присвячений цілий розділ Збірки, окреслений назвою першої інтермедії (з підтитолом „Мій давній го-лош”). Ледве чи можна знайти у іншого автора так сумлінно зібрану галерею портретів заслужених творців, — насамперед малярів, — алеж поширену й на корифеїв різних галузей мистецтва. Крім згаданої вже ліричної інтерпретації картини П. Обалія, маємо лірику, присвячену характеристично творів М. Сосенка, О. Новаківського, О. Кульчицької; з поетів Калинець вирізняє М. Шашкевича, що над його могилою стоїть, та Б. Антонича у світлі поминальної свічки; були вже згадки, як Калинець вшановує пам'ять науковців Памви Беринди, що йому завдячує розуміння давніх слів, як ключ до розуміння істоти життя, чи Я. Пастернака, що врятував для народу „Золотий Тік”. Згадуючи свого діда на крилосі під час вечірні, порівнює його з Мишугою, що „вичаровував солодку Йонтка арію” (12), а бажаючи почути гру знайомої Тані, коли її „пальці поять спраглих” грою на фортепіані, нагадує композитора В. Барвінського (95). В зовсім інший спосіб присвячує свою увагу П. Холодному у зв'язку з вандалським знищенням одного із його образів доцентом Василієм Любчиком: на одній із сторінок (101) є тільки чорні рами до тієї картини, а побіч знаменний вірш до Любчика; при нагоді згадує й О. Архипенка. Отже малий пантеон української культури. А своєму сучасникові — скрипалеві О. Крисі — присвячує вірш про гру свого прадіда (112).

Факт тим знаменніший, що перераховані не належали до тих, які пропускали титли минулого для здобування титулів, і про них не так легко було винайти відповідний матеріал.

Більшість ліричних інтерпретацій картин — це шедеври психологічної

вдмуливости. „Юр” Сосенка (30) — це Юр із осіннім настроєм, осамотнений, коли дерева, мов журавлі, за літом відлітають у невідоме, а сам Юр, як „листок від печалі — легкий” і тендітний. Який же ж інший Юр Новаківського:

„Хлюпас полум'ям день,
бризка вогнем і вітрами,
вогнем червоних дерев,
вогнем стоязкої хмари.
Лише серед лави барв,
серед нетривкості й бурі
несе себе
вічності в дар
сильвета собору Юра”. (31)

Яке виразне протиставлення ніжності й сили, але одночасно протиставлення двох творчих індивідуальностей, при чому в інтерпретації Новаківського Юр стає символом вічності і незнищенності. Взагалі Новаківському Калинець присвячує багато уваги — він стає ще зачарованим перед „Музою” (33), і — згодом — у його „Автопортреті” бачить знкову таки Музу із безнадійним та красивим обличчям, що було протиставленням мудрої й гострої голови маляра, а проте — чи саме тому — була одність облич, і Муза була автопортретом Мистця (34). Цей цикл закінчує „Пробудження” дівчинки, яка воскресла „давні ікони, що спали в павутинному мороці довгими віками”, і тоді з їх лиць зникає байдужість (35). Вповні оцінити проникливість поета може тільки той, хто знав творчу індивідуальність динамічного великого нашого Маляра, що скорше переносив голод та холод, ніж погоджувався на продаж однієї із своїх картин, в яких з такою силою відбилося „Багатство України”.

Медитації при нагробнику М. Пашкевичу приводять Калинца до розуміння вічності; він насамперед опанований глибоким сумом:

„Жінка з чорного металу,
Жінка чорної печалі
над могилою припала
у мовчанні...
Хрест стримів, як долі стержень!”

Проте, при глибшій призадумі:

„... биль поволі гаснув
і крізь траурну одержу
засвітилось тіло ясно.
І торкнув їй спокій вічі,
слід сльози з лица зітерши...
І спливає тільки вічність
по складках її одержу”. (39) —

вічність, яка дає розуміння незнищенності нетлінних ідей, — яка дає силу змагатись та перемагати.

І тому саме в „інтермедії” про мистців та їх твори Калинцеві ввижається в осінній мряці картина іншої жіночої постаті — либонь самої України, ніжної, як наша народна пісня, як мережка української вишивки, як музика слова поетів; що впливає із довгого очидання; тим часом, сам поет хотів би побачити жінку могутньою і непереможною:

„І знову Ти, покірпа і несміла,
лице зіперла лагідне овалля
на лебединих рук веселку білу,
так ніжно виткану із довгої печалі.
А ніч струмить в мос
страждальне місто
крізь образ Твій зворушливо-прозорий,
набухле дерево хитнулось і зависло
на веслах вій гігантською сльозою.

Пробач мені! Я терпну від бажання
спалити видиво у полум'ї червонім,
щоб за вогненними палкими вітражами
забронзовіла жінка
в золотім шоломі”. (37)

Контраст зарисований з рідкою майстерністю, а сам вірш перегукується із „Мужнім віршем” про княжціти на мурах Царгороду.

Захоплюючись українською культурою, Калинець вивчає її, ба що більше він перепосний нею настільки, що може можна знайти поруч із ним українських сучасних поетів рівного поетичного обдарування, але навіряд чи можна знайти поетів рівної поетичної культури, рівної ширини заінтересовань, рівних обріїв. Храм культури — це святая святих народу, — і найбільшим злочинцем є той, хто цей храм оплюгавлює, хто рідну культуру нищить. І єдиний раз Калинець уживає в своїй збірці вульгар-

ного слова, — це тоді, коли спалахне гнівом за знищення картини П. Холодного, про що вже була мова. Говорячи, як то Василій Любчик „за-слуги, вислуги вислизує звинно”, як він добивається авансів, як професор, „а межистравними павзами” згадує ще самозадоволено „діла доброчинні”, Калинець кінчить:

„Бувало, пустимо півня
під Холодного безсмертя,
лопоче з полотна на полотно
червоний . . .
Архипенко — й той у наших руках
меркне,
бо коли з глини, вертайся
в глиняне лоно.
Бо коли малоруський,
назад до коптя,
між гречкосіїв у курні сіні.
Либонь, нас жоден дідько не вхопить,
любчику, голубчику, скурвий сину.”
(100).

У закінченні стільки відчуті обра-зи національної самосвідомості, стільки нагромадженого гніву, що вульгаризм не тільки зрозумілий, але й виправданий.

V. РОДИНА В ТВОРЧОСТІ ПОЕТА

Ми вказали вище на зв'язок релігійних почувань із рідною культурою, і це привело до аналізу ставлення Калинця до рідного мистецького твору і до мистця, чи взагалі до мистецтва в найширшому розумінні. Алеж одночасно було вказане на прикладі писання писанок на зв'язок із родиною, в данім випадку конкретно із мамою, як осередком родинного життя в Україні, і нам цікаво простежити, як Калинець бачить українську родину, що займала стільки місця в творчості багатьох українських творців, і останньо знову у Симоненка⁴⁾.

Роман Семкович в своїм вдумливім провіднім слові до обговорюваної збірки „Поезій з України” правильно відзначає (ХІІ) при аналізі „другого дійствія”, присвяченого любовній ліриці, що „цікавішим мотивом, який

повторюється в кількох віршах, є *пра-українська пошана до дівочої невинности* (підкресл. — В. Я.), і це правда, тільки що романтична індивідуальність поета сама не завжди вкладається у визначені його тугою рамці. Калинець, вправді, каже в захопленні:

„Помолімся мріям нашим дочасним,
під пречистою калиною,
що чесно додівчила” (54).

але іноді, як горобці сп'яніють диким виноградом та „справляють осінні оргії на г'язмсах келій”, тоді буває,

„З-за вугла лукавий біс кепкує
з тебе і з мене,
і янгол плаче за цнотливим
квітом лелії” (44).

Правда, тоді відзивається сумління, яке з горошини прикрости, справленої дівчині, росте у Говерлю самодокору (63), проте при зустрічі „панни з очима більшими за айстри”, в нього родиться думка, „як квітку з городця вашого вкрати”.

Алеж традиційно родина може засновуватися тільки на любові, і традиційно справжня, глибока любов до основ перероджує юнака:

„Була собі з мене людина з глини,
глиняний світ спирався
на глиняних ногах,
аж поки не об'явилася ласка
твоя на мене
— черленої печі
животворящий огар.” (50) ⁵⁾.

І коли сходить „благодать (дівочого) усміху” і стає вона „вогненноязиким знаком обрання”, тоді стається те, „що статися мусіло”, але що од-

⁴⁾ Див. моя студія: „Українська родина в творчості Василя Симоненка”. Науковий Збірник УВУ т. VII. Стор. 184-213.

⁵⁾ Це переродження також у Симоненка; зовсім подібний зміст, але в іншій формі:

„Сам я сонний ходив землею,
Але ти, як весняний грім,
Стала совістю, і душею,
І щасливим нещастям моїм”.

ночасно було „вимолено золотоусто в снах“: Весілля!

Само ж весілля відбулося традиційно із прадавними восковими трійцями та ворожінням, як про це ми згадували на іншому місці.

Коли юнацька любов може зійти на манівці, коли десь зареочеться „біс, визираючи рогом з-за огорожі“, тоді роля родини — як основної клітини суспільності, не підпадає сумніві, тільки що Калинець має винятковий дар поетичної синтези, і він уміє сказати в двох рядках більше, як інші у поемах. Таким шедевром поетичного слову є його „Килими“, де підкреслена роля родини на тлі тисячолітньої традиції, з наголошенням значення народного мистецтва, яке об'єднує соборні землі України. При таких пов'язанню килим стає багатим символом, що з'єднує нас при Святій чи щедрій вечері, застелюючи святочний стіл, як писанка стає символом вічності у день Воскресіння. І той символ буде запорукою тривалої любови наречених, як писанка ставала запорукою єдності матері із дитиною. І з цієї любови наречених, злучених у весіллі, прийде покоління нащадків, які запевняють тяглість роду, але й цілої історії:

„На арфах передвічних кросен
тчуть барвисті мелодії килимів
хитрорукі рапсоди з Косова,
з Поділля, Полтавщини, з-під Києва.
Щоб снувалася щедрівка вовни
на щедрім столі святкової вечері,
щоб кохання тонами повними
слалось під ноги нареченим.
Щоб на веселчатім маєві ниття —
на прадідівській естафеті родини —
і через найтяжче тисячоліття
наші нащадки народились” (120).

Аналізуючи далі ролю родини, треба згадати, що як поет із глибокою любов'ю ставиться до матері, так він повний пошани до діда, який оповитий німбом загального признання до тої міри, що коли він співав тропарі та кондаки на крилосі, то сам

„Зачарований Саваоф, завмерши
за змар балюстрадою,

щонеділі святе дозвілля
приносив діду в офіру” (12).

І не диво, що „сталевих хрестів антени” висилали „із трухлявих гонтових бань” старої церкви „дідовий голос херувимам до раю”.

Подібною пошаною, що дід, втішався в спогадах Калинця і його прадід, тільки що перший добував собі серця співом, а другий

„Смерком із смерекової скрипки
добував прадід чистого золота тони,
що в декого туги натомлені й скриті,
як золоті рибки, в небі тонули” (112).

При характеристиці любови в інтерпретації Калинця ми ужили вже раз слова: романтичний, і це каже нам зупинитися над черговим аспектом його творчості. Але заки перейти до цього аспекту для роз'яснення певної проблеми можна ще дати кілька зразків саме романтичного підходу у любові.

Романтика ідеалістично наставлених молодих залюблених виразно пробивається із короткої — модерною формою писаної — лірики, де пориви ставиться вище знання, а настрої вище мастків.

Люба	У голові
ми обоє	Лиш вітер
з тобою	отакі
це жовтодзюбі	ми всевіді
бо що	а що
ми знаєм	ми маєм

ложе	написане
із трав	закресляти
нескошених	отакі ми
отакі ми	рукомесники
розкошичі	люба
а що	ми обоє
ми вмієм	з тобою
	це жовтодзюбі

ми не із світу
сього
ми
з неба
сьомого” (84).

Не треба багато аналізувати, щоб саме із тих рядків виловити романтичний настрої юного „сьомого неба” повного щастя із чистими намірами, але без розваги.

А вороцівські жінки, „схилені над полем” при важкій праці, як „фігури страдальниць”, „здоганяють спомини, як птахів”.

„Руки ваші не тут, вони у вирії
за коханням,
ноги помандрували самотні
хто знає куди” (98).

Це туга кохання українських народних пісень, але одночасно велика романтика пригоди, як бунт проти буденщини, проти реального, що приходить ще у зовсім іншій формі і при іншій нагоді:

„Ах, як однотононо день
по дневі кане,
як нудно зрежисеровано
ранку акт за актом,
о дев'ятій мистець випивас
філіжанку кави
і береться за студію трактора” (102).

VI. ДО ПИТАННЯ ДЖЕРЕЛ РОМАНТИЗМУ В ТВОРЧОСТІ „ШЕСТИДЕСЯТНИКІВ”

Проблему „романтики”, як стилю, що спеціально відповідає українській духовості, поставив я вже виразно у згаданій студії про В. Симоненка, висловивши здогад, що може саме в зверненні до романтики шукають сучасні українські мистці рятунку від пригноблюючого настрою соцреалізму, так плястично представленого у Калинця банальною „студією трактора” після дрібноміщанської філіжанки кави, коли сам мистець із своєї мансарди після пробудження ранком думає, що йому кинути на полотно, коли йому ще мариться, як то

„Навпроти, на райське дерево,
яблука райські
кльовати внадилася рай-птиця
віддавна.
Через дорогу в теремі кришталевім
князівна після сон-ночі
протягається звабно.
О пів на дев'яту зринають
перси, як мєви,
коли осувається звільна
з неї сорочка едвабна” ...

і серед тих мрій — за півгодини — має прийти прозаїчна студія трактора.

Той романтичний аспект, який у боротьбі із бездушністю нецікавої буденщини ставить поруч двох письменників з групи, що її вже звикли називати „шестидесятниками”, цікавий ще символічним зіставленням дат: Симоненко помер 1963 р., і його спадщину наче перейняв Калинець, вірші якого почали з'являтися з 1964 р. в журналах: „Зміна”, „Дніпро” та „Жовтень”. Незаперечно, спрямування поезії В. Симоненка має виразніший політичний аспект, ніж І. Калинця. Згадуваний коментатор Збірки — Р. Семкович — дуже вірно зазначає: „Найзнаменнішою притаманністю цієї Збірки, як цілості, є її повна поетикальність без будь-якої ідеології. Сам поет говорить про свою пошту ще виразніше: Калинець, мріючи про нове Різдво нової віри, відцуравшись „брезклого віку”, бажас очищення від „поліпів політики” і перебирає „зоряні чотки” безсмертної краси. Але ж саме щодо романтичного спрямування він незаперечно продовжує Симоненка, при чому більше врослий в ґрунт прадавньої культури.

І саме свою романтику сплітає він із спадщиною віків, коли тривожливо питається:

„чи не останній
я
зі шляхетного родоводу
мандрівних дяків?” (87).

І тому в нього і вірша різдвяна в його вертепі із діями і інтермедіями, яку він укладає для колядників, і тому він із пиворізами оковиту по застіллю кружляє, цитуючи давні повиншования, тому він не цурається діалекту свого оточення, тому він — від свого прізвища — ставить у свій герб „на щиті блакиту осінній листок калини”, такий дорогий кожному українцеві.

І в цьому ж романтичному дусі він із легендарним козаком Мамаєм, „підбавши ноги”, відпочиває. „Торбина

з каламарем на суку висить", а поет тимчасом „п'є собі з куманця чудернацьке вітхнення". Його дивна повединка мусить здивувати пегаса:

„Кінь крилатий здивовано за плечима тупцює	Назовився чимало усяких на світі
---	---

А такого
не бачив
що воліє
на парнас
пішки
перги" (80).

Найважча дорога напевно не мусить бути найкоротша, але найпевніша, бо в ній виявляється характер. І Калинець вже собі заповнив вічність і своїм талантом, і своїм зреченням титулів для збереження кожної титли і коми із нашої історії, зокрема із культурних надбань. Він знову ставить питання животної сили романтизму в українській літературі й духовості, зв'язаної із могутньою постаттю Тараса. Звичайно, як високо не розцінювати б таланту Калинця, ще сама його поява не розв'язує питання — зарисованого питання, як не розв'язував його романтизм Симоненка. Але ж із Калинцем — зокрема у зв'язанні до Симоненка — проблема набрала виразності, і це вже важливий крок у напрямі відповіді.

Але це одночасно вияв „багатоцільності" Калинця: скільки разів ми зі справжньої поезії (чи взагалі з літературного твору, чи з мистецького твору) маємо змогу зарисувати при аналізі більшу кількість проблем, стільки разів ми стоїмо в обличчі визначного мистецького феномену. Калинець — молодий поет (сьогодні 33 річний!), але він великий та зрілий письменник.

**

Для доповнення ще тільки хочемо сказати кілька слів про його формальні засоби, і це в рівній мірі, щоб довести останню констатацію про його непроминальну позицію в українській літературі, що й для вивершення соціологічної аналізи: Калинець синте-

зує в неперевершений спосіб традиціоналізм змісту із модернізмом поетичного вислову, що з мистецького погляду надає його постаті виразної оригінальності, а його поезії спеціального чару, при чому традиціоналізм змісту у модерній формі далекий від банальності, а нова форма із окресленим змістом ніколи не губиться на мнівцях бездарного абсурду накопичування фраз чи навіть гарних метафор, але без пов'язання їх, — чи із виразним занедбанням змісту. Калинець дбає про метафору в рівній мірі, що й про озвучення вірша, але це тільки для підкреслення глибини змісту. Модернізм форми — при всій пошані змісту — оберігає його, зрештою, від прозаїзму у поезії його сучасників. Вірш Калинця вимагає від читача незаперечної культури й літературного начитання: він не пропонує теж однозначних розв'язок, він нам має дати насамперед настрої, який веде до індивідуального переживання лірики, що є передумовою доброї поезії.

VIII. ПОЄДНАННЯ МОДЕРНІЗМУ ФОРМИ З ТРАДИЦІОНАЛІЗМОМ ЗМІСТУ

Не є завданням соціологічно-етнопсихологічного нарису з а й м а т и с я глибше аналізою поетичних засобів поета, — до цього не почуваю себе компетентним, а зрештою: для цього була б потрібна цілком окрема студія. Зокрема метрика вірша потребує окремого розсліду, тим більше, що існує виправдане побоювання, що при переписуваннях⁶⁾ закралися помилки й

⁶⁾ У вступі до збірки Калинця подано, що її друкується із одного із відписів, який надістався на Захід (IV). На іншому місці пишеться, що деякі місця були настільки замазані, що їх треба було „розшифрувати або розкривати, наче якийсь середньовічний палімпсест" (V). Треба припустити, що й при переписуваннях були зроблені мимовільні зміни, так що напевно можна сказати, що в збірці є деякі перекручення, які зокрема можна зауважити при ритмічному читанні поезій, коли іноді губиться метрика.

неточності, які вимагали б виправлення. Якщо в цій аналізі спиняємося на формальнім боці „Поезій з України”, то діється це тільки з тої причини, щоб довести само основне твердження: синтези традиційного змісту (про що була мова) із модерністю та вибагливістю поетичної форми.

Калинець дуже вразливий, щоб не попасти в банальність при доборі рими, і то до тієї міри, що він клясичну риму майже завжди заступає асонансом. Рими, як: „цямриння — жабу-риння” (5), „груш — загруз” (7), „пустелі — оселі” (9), годі — городу” (21) чи навіть: „традицій — сидиться” (1), „надхненно — антени” чи „ефірі — офіру” (12), належать до рідкості. Калинець радше рішається при римі на: „мужів — прокажім” чи „меду — омегу” (6), „мальв — смальт” чи „часи — часник” (7), „камін — кістками” (9), „ринком — прикро” чи „відьма — відвідав” (10). Часто перекидає він риму з останнього склана передостанній; „сіно — сіла” (10), „трави — трауром” (14), „міста — містить” (16), „рясно — рясту” (18), „груди — рути” (21), „запали — павич” (26), „полонені — полотнах” (37). Але ж найцікавіші є асонанси, які в’яжуться із будовою цілого слова, а іноді є навіть наче підготовлені цілим „озвуковленим” рядком. Для прикладу: „кринице — ниці” (5), „сухозолоттям — околоту” (7), „церкву — люстерка” чи „зміг би — німбу” (12), „помістить — місяця” (16), „Микольцьо — околицю” (18), готикою — екзотика” (29), „сльозами — сонях” чи бажання — вітражами” (37).

Озвуковлення для асонансу лучиться у Калинця іноді із багатьма алітераціями, і тоді в нього виходить цілком експериментально. Тільки для прикладу зачитують один ліричний вірш:

„Віримо, суєвіри, у дно глека і штольні
(донниці, дивнички, доннички).
Бездонність, бездомність,
бездольність —
невже це під сонцем — сонечком?

Любове, ми щасні: наш терен і терем,
у бутлі тернівка, бутні терцини.
Трохи терпіння і вірш на папері,
і на терезах розважена щирість.

Струмок за садком — до дна видно
там воду,
до дна день по дні, як вино випиваєм.
але раз ненароком я приглянувся
безодні —
і зрозумів, що дна там немає⁷⁾.

Правда, ця словесна гра не належить вже до найновіших поетичних засобів, але у Калинця вона виходить, як експеримент, — корисний для завоювання віршової техніки, — і одночасно вдалий, якщо йдеться про згармонізування вірша. Однак, Калинець, як майстер слова і свідомий завдання віршу в передаванні змісту, не дає себе звести на манівці експерименту і вмис саме вчасно покінчити з експериментом. Гра слова виступає в нього поруч інших форм вислову, а не заступає всіх інших. Таким чином, експеримент став збагаченням, а не деформацією творчості Калинця.

Також за експеримент можна вважати новіші — сюрреалістичні — ліричні вірші, але тут сам автор — поруч із виразним експериментуванням при накопичуванні метафор — виразно послужився експериментом, щоб форму й метафору таки підпорядкувати змістові. І так цілком експериментально звучить ще малюнок:

„прибиває	смерек
мороз	серцевинням
на бігу	ліси
копита	об небо
коням	дзвонять
пахнуть	з-під заметів
вовкам	гриби дахів
заячих слідів	ледве
конюшнянки	на світ Божий
	прошились”.

(69).

Але Калинець із розкиданих метафор картинного мислення дитини робить таки казку для дитини:

⁷⁾ Алітерація „д” і „б” у першій строфі, „л” у другій, „д” і „в” — у третій. Подібні експерименти ще: „Облуда” (62), „Осінь” (65), „Заклинання” (92), „Червень” (108).

„на голубому дзиглику
Звенислава
дзигією

а куди котик
червоний клубок
сонця котить

а де він
кожушка
купив собі
аж по вушка

а чого
в киці матусі
виросли
вуса

а чи на хвості
у кошику
вона носить
коржики

на голубому дзиглику
Звенислава
дзигією" (77)

І згодом, у строгій самодисципліні, Калинець вкладе у цю сюрреалістичну форму, яка дозволяє послужитися багатством метафор, свій романтичний настрій, відомий уже з попередньої аналізи, зокрема, коли Калинець вміщає свій калиновий листок у гербі чи бажає пішки добитися на Парнас. Ця форма дозволяє іноді також в алегоричній формі іронізувати із незавидних умов життя чи із лакейства земляків, які забувають власну гідність.

ІХ. КІНЦЕВИЙ ПІДСУМОК

І для підсумку, замість давати його сухими словами холодної аналізи — можемо ще раз скористатися тим синтетичним даром Калинця, який завдяки згармонізуванню форми із змістом вміє в кількох рядках схопити істотне та пов'язати в одній поезії різні роди мистецтва для підкреслення багатства рідної культури, що виростає із світлої історії. Ось він, стоячи під вітражем у церкві, у вглибленні під лу-

ками, у гармонії кольорів бачить ціле минуле, освітлене мільйонами сонць, що падають на його очі, руки та плечі і вливаються у його душу:

„Мільйони сонць —
від радіснопалких,
жовтогарячих і червоних
до лагідних,
до білоголубих,
до ніжної прозороти півтонів.
І в синтезі мозаїки їх барв
і ліній легких і величких
я упізнав,
я в себе увібрав
святі від ясности обличчя”.

І так у нього із захоплення мистецького, із краси святині родиться розуміння історії, але й потреби життя із неї і для неї, — життя із минулого для майбутнього:

„І сам від того ніби скло
розпавсь прозорим і барвистим
рясним незліченим числом
маленьких та яскравих зблисків.

І, ставши сам маленьким вирізком у великому вітражі рідної історії, він бачить цілий переплив історії в її незабутніх постатях:

На церкву в Ольжиній руді,
на Володимирові персти,
на книги мудрости ченців
зеленогорбого Печерська.
І вже палав, як самоцвіт,
я у Данилові короні,
на Наливайковім лиці
запікся чорним згустком крові.
Я був усім на всіх і вся:
величчям, вірою та болем...
Я вийшов з церкви —
і засяв
тисячолітнім ореолом" (111).

Хай же ж цей ореол минувшини у сконденсованих словах поета осяє всіх його земляків на Рідних Землях і на чужині, щоб усі вони зрозуміли, що майбутнє виростає тільки з минулого, а без традиції нема відродження.

Сарсель, вересень 1971 р.

У 80 Річчя
"СВОБОДИ"

Газета Хрестоносних Походів

написав А. Драган

У вересні 1973-го року сповняється 80 років з того часу, як в надгудсонському місті Джерзі Сіті почала появлятися „Свобода”. Багато води проплило з того часу в недалекому Гудсоні та в далеких, але близьких нам Дніпрі і Дністрі, людство від того часу пережило дві жахливі світові війни та безліч жахливих „малих воєн”, відбулося безліч всіляких революцій і переворотів, кілька разів змінялися на малі світу кордони держав, в тому ж часі пережив найсвітліші і найтрагічніші періоди своєї історії наш український народ. До невпізнання змінилося в тому часі й обличчя нашої української громади в Америці, яка з тодішньої таки справді „темної маси” чесних трудівників перетворилася на найбільш зрізничковану та свідому модерну спільноту, створивши неоціненні вартості та давши все ще й не завжди доцінюваний вклад однаково як у змагання свого народу на рідній землі, так і в розвиток своєї при-

браної американської батьківщини. Саме в цьому, в організації та розвитку Американської України та її багатобічному вкладі в розвиток Америки і в змагання українського народу, „Свобода” за 80 років свого існування відіграла рішальну роль. Доказом цього можуть послужити 80 річників цього від 1894-го року фактичного і від 1906-го року офіційного органу Українського Народного Союзу і безспірного виразника не тільки Американської України, але й речника українського народу та української правди на американській землі.

За час свого 80-літнього існування „Свобода”, відзначаючи всі більші і менші роковини та ювілеї інших, згадувала і про свої власні. Перший свій ювілей у 10-річчя свого існування в 1904-му році відзначила вона окремим випуском ювілейного числа із статтями та привітаннями від найвидатніших в тому часі діячів культури: поетів, письменників, композиторів з

України. Окремими виданнями самої „Свободи”, як і відповідними матеріалами в альманахах та книжкових публікаціях відмічувалося „круглі” дати існування „Свободи” також у пізніших роках. Крім великої „Пропаг’яної Книги”, яка появилася з нагоди 40-річчя Українського Народного Союзу два роки після тієї річниці, в 1936-му році, та в якій „Свободі” і її ролі віддано дуже багато місця, в 1953-му році, з нагоди 60-річчя „Свободи”, був опублікований збірник-альманах всеціло присвячений „Свободі” та українській пресі взагалі. Також десять років пізніше, в 1963-му році, видано подібний альманах-збірник з нагоди 70-річчя „Свободи”. Появилися також ювілейні видання самої „Свободи”. В усіх публікаціях, крім історії та інформаційних матеріалів про „Свободу”, написано багато головно про її „службу українському народові та його правді”, про її ролі в житті і розвитку Американської України та в мобілізації духових і матеріальних ресурсів українців в Америці на допомогу змаганням українського народу.

Цій темі бажасмо віддати окрему увагу і в цій статті.

Пригадка принципів

Це вже інші сказали, що „Свободу” можна вважати прототипом американської етнічної преси, яка відіграла переважливу ролі в рості і розвитку Америки. Свого часу представник Уряду ЗСА на одній із конференцій для етнічної преси у Вашингтоні привітав її представників проречистою пригадкою, що також президент Лінкольн був у свій час редактором „етнічної” німецької газети в Ілліной. Ця бо американська етнічна преса є найкращим виразником американської мозаїки, а рівночасно одним із найтревкіших і найбільш успішних помостів між Америкою та іншими націями світу. Це треба завдячувати тому, що ця етнічна преса завжди у більшій чи меншій мірі базувалася на

загальноамериканських **принципах**, заступаючи при цьому ідеали та інтереси народів і груп свого походження, намагаючись створювати їх синтезу.

Принципи є вічні і їх, здається, зайво повторювати. Проте, хоча принципи залишаються, змінюються часи, змінюється і характер багатьох загроз для вільного суспільства. Це, зокрема, відноситься до нашого часу, в якому життя неймовірно комплікується, знання накопичується і спеціалізується, а сама воля видається часто тільки правом кричати серед гурагану. В таких бентежних часах не буде зайвим пригадати бодай деякі з тих основних засад, що їх додержується американська преса, включно з етнічною.

Горас Грілі, колишній редактор ню-йоркської „Трибюн”, твердив, що преса повинна вважатись не четвертою, а першою свободою, бо без вільної преси не може бути ані політичної волі, ані вільного уряду. Він попереджав, що жаден уряд і жадна партія не сміють впливати на газету і ставити їй будь-які перешкоди в її головному завданні: у змаганні до правди, в заступництві і обороні правди з абсолютною чесністю, без страху перед одними й без ласки для інших. За словами Грілі, основним завданням преси є друкувати „практично можливо найбільшу кількість правди, бо тільки правда може зробити людство мудрішим і щасливішим”.

Цікаво, що „Свобода” вже в першому своєму виданні з 14-го вересня 1893-го року саме цю засаду прийняла і визнала, відкликаючись у першому своєму редакційному заклику на слова із Святого Письма: „Пізнайте правду і правда визволить вас” та рівночасно з’ясовуючи вже в своїм заголовнім мотто, що тільки „в своїй хаті своя правда і сила, і воля”.

Ще повніше з’ясував цю справу відомий Джожеф Пуліцер, пишучи, що „кожна суспільність і її преса можуть тільки разом розвиватись або разом занепадати. Поставлена на відповід-

*Медаля Українського Народного Союзу на пошану
основника „Свободи” о. Григорія Грушки
(виконана за проектом мистця-скульптора
Михайла Черешньовського)*

ній висоті, об'єктивна і суспільно на-
ставлена преса — писав він — із
спроможністю пізнавати правду та по
правді поступати і правду обстоюва-
ти може зберегти ту суспільну чесно-
ту, без якої народна влада була б об-
лудою і посміховищем. Цинічна, про-
дажна і демагогічна преса — твердив
він — випродукує з часом суспіль-
ність таку ж підлу й нікчемну, як во-
на сама”.

Усі 80 річників „Свободи” можуть
послужити переконливим доказом, що
цих основних засад вільної американ-
ської преси вона додержувалася і їх
практикувала відповідно до своїх сил
і спроможностей.

Проте, етнічна американська преса
має ще й деякі додаткові зобов'язан-

ня. Перше з них — це самозбережен-
ня. Ніщо інше, як інстинкт самозбе-
реження наших піонерів в Америці,
породив „Свободу”. Історія не знає і
не відповідає на такі запити „що бу-
ло б, якби було”, але легко можна
собі уявити, що сталось б і як вигля-
дали б наша американсько - україн-
ська громада і справа в минулому та
як виглядали б вони сьогодні без
„Свободи”.

До цього першого додаткового зав-
дання нашої преси в Америці нале-
жить наше самовиявлення в усіх ді-
лянках життя: духово - культурній,
політичній, господарській та всіх ін-
ших. Мертва цифра нашої кількості
не має жадного значення і вартості.
Рахується наша активність, наша пра-

*Д-ра Лука Мишуга
головний редактор „Свободи”
в 1933-1955 роках*

ця, наша творчість і наші досягнення.

Друге додаткове завдання етнічної преси в Америці, отже й „Свободи”, творити той згадуваний поміст між Америкою та націями походження її етнічних груп. Як у формуванні американської мозаїки, так і в розвитку американських взаємовідносин з різними країнами і націями світу ця етнічна преса відіграла одну з вирішальних ролей. До цього причинилася не тільки мова, але й знання проб-

лематики та характер етнічної преси, що заключається у таких поняттях, як американсько - український, американсько - польський, американсько-німецький, американсько - грецький чи американсько-інший. Треба ствердити, що в Америці — у порівнянні її заледве 200-літнього існування як суверенної нації — досить довго цієї справи недоцінювали. Щойно в останніх десятиліттях, зокрема від часу першої світової війни, коли

З'єднані Стейти Америки поставою і, часто проти власної волі, почали виходити на кін історії як наймогутніша держава та під впливом всіляких внутрішніх і зовнішніх обставин проблема американської етнічної мозаїки висувається на один із перших плянів, є предметом багатьох дослідів, студій та наукових праць. І сьогодні американська етнічна преса, яка ще, можна б сказати, вчора була „чужою”, віщається всіми правами повного громадянства нарівні з англійською американською пресою.

В українському випадку роля помісту нашої преси між Америкою і Україною силою обставин зосереджувалася головню в мобілізації наших духових матеріальних ресурсів на допомогу українському народові в його змаганнях. Тоді як інші американські етнічні газети могли займатися всілякими внутрішніми проблемами країн і народів свого походження, українська преса концентрувалася на цьому головному завданні. Промовистою характеристикою власне такого розуміння „Нашого завдання” може послужити редакційна стаття під такою ж назвою в „Свободі” з 10-го березня 1917-го року, в якій стверджується, що „у нас не розв'язана ще як слід навіть сама основа всякого людського життя, бо ми ще не маємо

повного і загартованого власними силами національного розвитку. Тому для нас не має значення боротьба суспільна, економічна, класова чи інша так довго, як довго не буде вирішена наша кардинальна, найголовніша вимога, яка охоплює собою також усе інше, а це: ПОВНА НАЦІОНАЛЬНА СВОБОДА УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ...”

Яка шкода, що сьогодні ми не завжди і не в усіх випадках пам'ятаємо про цю велику істину, про ці „береги рідного Ханаану”, що були головною метою усіх незліченних хрестоносних походів „Свободи”, про які мова у цій статті. Визначив цю мету основоположник „Свободи” та її перший редактор 80 років тому, о. Григорій Грушка, який, відвідуючи Вашингтон та розмовляючи з негром, що чистив сходи Капітолю, благав опісля Господа, щоб дав дожити тільки одного: побачити вільний Київ столицею України і „обмити сходи його Капітолю гарячими від радості слізьми”.

Почалося від організації

Усі дотеперішні 80 річників „Свободи” — це одна неймовірна епопея постійних її хрестоносних походів, що почалися від першого ж її числа великим майже на всю першу сторінку

Головні редактори „Свободи”: о. Нестор Дмитрів в рр. 1895-1897; о. Степан Макар в рр. 1897-1900 і Іван Ардан в рр. 1900-1907.

зверненням до „Братів Русинів”. Згадавши, що „як колись давно в неволі, в кайданах стогнав ізраїльський народ під правлінням жорстоких деспотів фараонів, так і до сьогодні стогне, конає в невольничому ярмі під чужим пануванням руський рід”, звернення далі проголошує: „Народе мій! Ти показав еси, яка в тобі сильна віра, яка у тебе терпеливість, яка у тебе послідовність! Слава, слава і честь Тобі, народе мій! Хто ту в Америці твій хліб їсть, а про твоє добро, твою просвіту не дбає, нехай буде Богом і людьми проклятий! Ти власними силами ішов дорогою, яка веде до правди, а правда до свободи. Але тепер оглядаєшся за провідником, який завів би тебе до храму свободи. Тим провідником власне є часопис „Свобода” . . . Родимці! Судьба і доля першої правдиво руської газети тут в Америці залежить від Вас . . . Подайте нам допоміжну руку в так святій справі, а ми з Богом ідем шукати істини, а істина доведе нас до свободи . . .”

Це було в началі. А вже в четвертому числі „Свободи”, що появилось з датою першого листопада того ж 1893-го року, почався перший більший і рішальний її хрестоносний похід за організацію громади. Надруко-

ваний в тому числі заклик: „НАМ ТРЕБА НАРОДНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ” дав ініціативу до створення Українського Народного Союзу, як головної бази для всіх майбутніх походів. Але, поки цю базу створено, „Свобода” звела чи не найбільший в історії Американської України бій за українську душу, за українську людину. Багатомовною характеристикою цього може послужити чергове проголошення „Свободи”, в якому між іншим сказано:

„Кожний розумний і дбайливий господар, коли вийде орати свою ниву, старається її переорати, вичистити з каміння, з непотрібного буряну і пирію, що криється під скибою. Коли б хто не доложив старання і труду до очищення свого загону, тоді даремна вся його праця. І ми, видаючи „Свободу”, пішли за прикладом досвідченого господаря - рільника. Насамперед купили ми плуг, то є українську друкарню, вийшли орати на американсько - українську ниву, яка досі лежала облогом. Ми хотіли таки зараз сіяти зерно правди, волі і просвіти, але прийшли до пізнання, що так не можна, бо даремна буде наша праця і видатки, доки не постарамось насамперед очистити американсько - українську ниву від каміння,

Головні редактори „Свободи”: Антін Пурковський в рр. 1907-1909 і 1911; Осип Стеткевич 1910 і 1912-1919; Володимир Лотоцький 1919-1926; Омелян Рев'юк 1926-1933.

будяків і непотрібного бур'яну. Темнота народу, його легковірність дати себе обманювати різним фальшивим пророкам, здирство і ненаситність гроша деяких долярових місіонарів, що вештаються між нашим народом, це те непотрібне каміння, будяки . . .”

І „Свобода” почала ту ниву чистити так, що таки справді — як то кажуть — дрантя летіло. Тільки деякі вістки подибується у тих перших річках „Свободи”, бо її сторінки в більшості заповнені власне цим першим її походом за власну організацію, за власну правду, власне ім'я, за своє місце під сонцем. Усі статті на ці теми писані простою, народною мовою, але писані з таким патосом, таким захопленням і з такою переконливою силою, що їх позаздрити б нам сьогодні.

У безконечній черзі

Ми дещо більше уваги віддали цим початкам „Свободи” та її хрестоносних походів, бо вони характеристичні і для всієї її історії. Про дальші походи згадаємо на цьому місці тільки коротко, бо їх повніший реєстр та обговорення будуть у книжці „Свобода” в минулому і сучасному”, підготова до друку якої саме тепер завершується.

Усі хрестоносні походи „Свободи” відбувалися на тлі двох основних і постійних та для них і в їх рядах: організація Американської України та допомога змаганням українського народу. Ці два головні походи почалися вже з першим числом „Свободи” 80 років тому і безперервно ведуться по сьогодні. Вони, ці два походи, це своєрідна перманентна війна, під час якої відбулося безліч „битв”, цих походів ад гок, за черговий етап в нашому розвитку, за чергове досягнення в наших змаганнях.

За власну організацію і самовиявлення

Починаючи від ініціативи в створенні Українського Народного Союзу,

„Свобода” постійно веде „кампанії” за його ріст і розвиток. Це не припадок, що ще й сьогодні деякі з наших піонерів, як і пізніших поселенців, членів УНСоюзу кажуть, що вони „належать до „Свободи”, яка через ці свої постійні організаційні кампанії стала синонімом свого видавця, УНСоюзу. І вона ним дійсно є, бо годі було б собі сьогодні уявити УНСоюз без „Свободи”, як і „Свобода” без УНСоюзу була б уже, мабуть, давно опинилася на великому цвинтаріці американських етнічних газет.

До 1910-го року українці в Америці мали тільки дві організаційні форми: Церкву і Український Народний Союз, який до того часу виконував роллю виключно репрезентації Американської України. В тому 1910-му році на 11-ій конвенції УНСоюзу, що відбувалася в Клівленді, почався глибокий внутрішній конфлікт за характер УНСоюзу — „народний” чи „церковний”. В результаті вже в найближчих роках прийшло до оформлення двох інших братських - заповомових організацій, Союзу Українців Католиків „Провидіння” із виразною перевагою церковних впливів, та Українського Робітничого Союзу, чи як тоді його початково називали „Союз ч. 2” із антиклерикальними тенденціями. Очевидно, що в тому конфлікті „Свобода” вела свій черговий хрестоносний похід за збереження народного характеру УНСоюзу з одного боку, а єдності в українській громаді — з другого.

Але, рахуючись з фактом диференціації цієї громади, як і з новими великими завданнями, що їх ставив перед нею назріваючий світовий конфлікт із його можливостями для українського народу, УНСоюз і „Свобода” дали ініціативу і повели черговий похід за створення нової форми репрезентації американських українців, створивши спільно з іншими установами „міжпартійну” Українську Народну Раду „з осідком в Джерзі Сіті”. Сталося це на початку вересня 1914-го року, і від того часу УНСо-

юз та „Свобода” ідуть — можна сказати — в авангарді великого спільного для всіх походу за вдосконалення організаційних форм Американської України. Рік після створення УНРади відбувся в Нью Йорку 30-го жовтня перший „Український Соїм в З'єднаних Стейтах” у висліді якого, на місце УНРади, була створена Федерація, яку з черги заступила Українська Рада і опісля Український Народний Комітет, аж доки в 1922-му році не покликано до життя, знову ж з ініціативи УНСоюзу та „Свободи”, Об'єднання Українських Організацій в Америці із редактором „Свободи” у провіді. Це Об'єднання було попередником створеного в 1940-му році теперішнього Українського Конгресового Комітету Америки.

Усі ці зміни та вдосконалення форм організації Американської України супроводили власне такі хрестоносні походи „Свободи”, як органу й виразника Українського Народного Союзу.

Вони, ці походи за організаційні форми, продовжувалися й після другої світової війни. Це вже у відносно свіжій пам'яті багатьох з нас кампанія „Свободи” за створення Пан-Американської Української Конференції та за здійснення давнього плану відносно Світового Конгресу Вільних Українців, для якого — до речі — „Свобода” цю назву придумала.

Із важливіших „ад гок” хрестоносних походів „Свободи” згадати б, зокрема, просвітню кампанію, що її вела „Свобода” від самого початку своєї появи і що дійшла до кульмінації, зокрема, в оформленні Просвітньої Комісії УНСоюзу в 1912-му році. Написаний ред. Богданом Кравцевим та надрукований в цьому альманасі покажчик книжкових видань „Свободи” і УНСоюзу може послужити документальним доказом цього походу.

Між двома світовими війнами до важливіших хрестоносних походів „Свободи” внутрішнього порядку треба зарахувати головню започатковану в 1930-их роках та ведену по сьогоднішній день акцію включення в наші організаційні ряди народжених в Америці та англомовних поколінь. Започаткування публікації англомовного „Українського Тижневика” в 1933-му році та оформлення Ліги Української Молоді Північної Америки були важливим началом у цій акції.

Одним із найбільших з багатьох походів „Свободи” була акція початково для оборони, а опісля для переселення українських „переміщених осіб” — скитальців після другої світової війни. Багато міг би про це сказати й написати д-р Володимир Галан, колись екзекутивний директор і від довгих років президент Злученого Українського Американського Допомогового Комітету. Навіть перших 30.000 доларів, що уможливили працю ЗУАДКомітету, збирала „Свобода” своєю т. зв. стодоляровою кампанією.

Опісля, коли виникли законні можливості переселення, кожне число „Свободи” це таки справді „великий дзвін” для — як тоді казали — „рягунку скитальців”.

До таких найбільших хрестоносних походів „Свободи” з останніх десятиріч треба зарахувати головню справу здвигнення пам'ятника Тарасові Шевченкові у Вашингтоні, саму ініціативу якого видвигнено в „Свободі”.

Недавня акція допомоги українцям в Югославії, що впали жертвою землетрусу, а від кількох років і сьогоднішній новий хрестоносний похід за створення Центру Українських Студій в Гарвардському університеті доповнюють, хоч далеко не вичерпують, великої епопеї цих походів „Свободи”.

На допомогу українському народові

Коротко згадані хрестоносні походи „Свободи” для організації та розвитку того, що називасмо Американською Україною, не були цілком самі в собі, а були організацією і мобілізацією американсько - українських сил для осягнення головної мети — допомоги українському народові в його

го змаганнях до волі і незалежності. Чи не найбільш характеристичним у цьому відношенні можна вважати заклики „Свободи” у числі з 17-го жовтня 1900-го року п. з. „До діла, браття!” В ньому між іншим сказано:

„Кожний знає, що життя нашого народу в старім краю під кожним оглядом дуже прикре. В усіх трьох державах, в яких живуть українці, приходиться їм терпіти не тільки від самих урядів, але й від „добрих сусідів”. Наші народолюбці вживають усіх заходів для поліпшення долі народу, але вкінці прийшли до переконання, що тут жадні півзасоби не допоможуть та що єдиним виходом з цього прикрого положення є — З'ЄДНАННЯ ВСІХ УКРАЇНЦІВ В ОДНУ САМОСТІЙНУ ДЕРЖАВУ З ПОРЯДКАМИ НАСКРІЗЬ ДЕМОКРАТИЧНИМИ... Наше пропозиція, щоб тут в Америці заложити народну касу, з якої можна б підтримувати всі змагання до самостійності нашого народу...”

Від того часу немає багато чисел „Свободи” аж по сьогоднішній день, у яких не було б прерізних збіркових кампаній. До найбільших збіркових „хрестоносних походів” „Свободи” на допомогу визвольним змаганням українського народу треба зарахувати кампанію збірки на Фонд Визволення України, яку вели УНСоюз і „Свобода” під фірмою Української Народної Ради від вересня 1910-го року, опісля, вже по війні, ведену д-ром Лукою Мишугою, як дипломатичним висланцем Уряду Західньо - Української Народної Республіки у Вашингтоні, відому акцію „Лозички Національнї Оборони”, яка тривала два роки, від 1921 до кінця 1923-го року та дала у висліді 138,500 доларів, що були пос-

тавлені до розпорядження Уряду цієї Республіки, тоді вже екзильного у Відні.

Після цієї почала „Свобода” один з найбільших і найдовше тривалий похід збірки фондів на допомогу західньоукраїнським установам, як „Провсвіта”, „Рідна Школа”, допомога інвалідам, та, зокрема, революційній боротьбі, що її вели Українська Військова Організація й опісля Організація Українських Націоналістів. Факт, що долари в революційному жаргоні називались „мишугами”, себто іменем тодішнього редактора „Свободи”, має свою вимову.

Хрестоносні походи „Свободи” на допомогу визвольним змаганням українського народу далеко не обмежувались збіркою фондів. Такі акції, як їх вели українці в Америці проти польської паціфікації в Галичині, чи проти голодової облоги в підсовєтській Україні, не мають собі рівних в жадній іншійетнічній газеті в Америці.

Реєстр можна б продовжувати і продовжувати аж до теперішніх виступів „Свободи” в обороні переслідуваних, арештованих і суджених комуністичними режимниками інтелектуалістів в Україні.

Усе це вповні виправдує подану в заголовку цієї статті характеристику „Свободи”, як газети хрестоносних походів, за якими завжди стояв результат першого такого походу „Свободи”, Український Народний Союз.

Відзначаючи цією згадкою 80-ліття „Свободи”, ми, її працівники, маємо одне головне бажання і побажання: щоб „Свобода” могла і в майбутньому ці походи продовжувати з не меншою силою і відповідальністю, як вона їх вела досі за всі 80 років свого існування.

КНИЖКОВІ ВИДАННЯ

"Свободи" й УНСоюзу

Бібліографічний огляд

склав Богдан Кравців

Історія й розвиток українського видавничого руху у З'єднаних Стейтах Америки і в Канаді, так же само, як й історія українського поселення в цих країнах взагалі, чекають ще на ґрунтовні дослідження, праці й огляди. Децю в цьому напрямку зроблено останніми роками заходами і зусиллями таких дослідників, як В. Кисілевський, сен. П. Юзик, О. Войценко, М. Марунчак у Канаді, Л. Мишуга, В. Галич, В. Маркус у ЗСА. Протеж, ще й досі не маємо бібліографії українських книжкових видань, бібліографії української преси, історії українських видавництв і книгарень в цих країнах. В той же час багато із виданих в ЗСА і в Канаді українських книжок, брошур, друків, журналів і часописів уже розгубилися, зітліли по бібліотеках і приватних збірках і деякі із них сьогодні тяжче розшукати, як наприклад, стародруки 17-ого й 18-ого сторіч в Україні. Чимало із

тут надрукованих видань уже стали білими круками і факт їх існування можна встановити хіба тільки на основі згадок в газетах і журналах. За деякими ж виданнями загинув уже й усякий слід. Тільки щасливим випадком можна надібати деякі рідкісні видання по бібліотеках декого з наших іммігрантів, як це було, наприклад, із цілим рядом видань „Свободи” і видавництв ім. Бончевського „Слово” й „Читальня”, які збереглися в бібліотеці покійного Михайла Прокопова, автора виданих 1972 р. спогадів „З Городиславич у світ далекий”.

В цьому Альманаху-Календарі УНСоюзу подаємо спробу бібліографічного огляду видань „Свободи” й Українського (початково Руського) Народного Союзу за 1896-1972 роки. Цей огляд ще дуже неповний. Більшости видань із 1899-1901 років та з 1904-1906 років так і не вдалося описати

de visu, тобто на основі збережених примірників. (В нашому огляді ці видання описані в круглих дужках). Про видання деяких років, як наприклад, про 1902 і 1903 і про 1907-1913 (за винятком одного видання з 1912 року) немає покищо ніяких відомостей. А вони ж були, про що свідчить нумерація видаваних з 1896 року книжок Видавництва часописи „Свобода”, що досягла в 1904-ому році 29-ого числа. Не збереглося також і багато видань „Свободи” й УНСоюзу за пізніші роки, починаючи з 1919 року.

Вміщений у цьому Альманаху-календарі УНС огляд книжкових видань є продовженням подібного огляду, що був надрукований п.н. „Календарі й альманахи УНСоюзу і „Свободи” ” у ювілейному Альманаху УНСоюзу на 1969 рік (стор. 120-140) й охоплював тільки календарі за 1897-1967 роки, в усьому 58 річників. Не включені до нинішнього огляду ще такі видання УНСоюзу, як його статuti, забезпечені довідники, протоколи Головного Уряду і конвенційні книжки, яких також було чимало і які вимагають окремого реєстру.

Як доводять обидва ці огляди — і календарів й альманахів і книжкових видань „Свободи” й УНСоюзу, які були тільки однією, правда найвидатнішою частиною українського видавничого руху у ЗСА, цей видавничий рух був дуже інтенсивний і живий. В деякі роки „Свобода” й УНСоюз, зокрема ж у 1904-1906 і в 1914-1918 роках, перевищували кількістю своїх видань видавничу діяльність матірньої „Прогресу” у Львові. В самому тільки 1904-ому році крім 10 книжечок „Свободи” появилось ще 8 видань із серії „Видавництво ім. А. Бончевського „Слово” ” — разом 18 позицій. В 1914-ому крім 12 книжечок, видаваних Прогресивною Комісією УНСоюзу з нагоди 100-річчя з дня народин Т. Шевченка, видано ще 6 інших книжечок. В 1915 були 17 всіх видань, в 1915-16 і в 1917-ому також 15. Але ж і для цих років, як і для багатьох інших, справжньої кількості всіх видань (їх

зарєєстровано досі 212!) ще не повелося остаточно встановити.

За своїм змістом усі ці видання, зокрема ж 1896-1920 років, популярні й охоплюють різні ділянки суспільного, культурного і побутового життя та зацікавлень українських імігрантів у цій країні. Крім збірок оповідань, віршів і розвагових матеріалів, між цими виданнями важливе місце займають інформаційні брошури про ЗСА, їх конституцію й закони, про здобуття громадянства, підручники і словники для вивчення англійської мови, лікарські порадики, різного роду довідники тощо. Між популярними книжечками переважають видання історичного змісту, зокрема з історії України. Водночас із цим ці книжкові видання, разом із календарями й альманахами „Свободи” й УНСоюзу, є важливим джерелом для вивчення малодослідженої оригінальної літературної творчості у ЗСА і в Канаді.

Ще треба ствердити що „Свобода” і УНСоюз були ініціаторами й безконкурентними досі на терені ЗСА й Канади реалізаторами видавання інформаційних праць про Україну і її історію і сучасні національні змагання англійською мовою. Починаючи від виданої 1915 року п.н. „Право України на свободу” збірки статей англійською мовою і в 1918 році такої ж збірки п.н. „Українці у світовій війні” німецькою мовою, вже з другої половини 1930 років головна увага була присвячена саме англословним виданням: праці Д. Сновида (Д. Донцова) і Д. Дорошенка в 1935-1936 роках, Л. Мишуги, С. Шумейка, М. Грушевського („Історія України”), Ю. Вернадського — в 1939-1941 роках, напередодні німецько-советської війни. За ними слідували в 1944-1957 роках праці В. Г. Чемберлена, К. А. Меннінга, А. Драгана, Я. Славутича, антології перекладів з Шевченка й української прози в 1961-1964 рр. Завершилися вони монументальною двотомною англословною „Енциклопедією Українознавства”, виданої в 1963 і

1971 роках коштом близько півмільйона доларів, в опрацьованні великого гурта українських вчених і дослідників під головною редакцією проф. Вол. Кубійовича.

Видатну ролю в здійсненні усіх цих видавничих починів і досягнень відіграла й відіграє широка українська патріотична громада на землі Вашингтона своєю моральною і матеріальною підтримкою, своїм повсякчасним бажанням поширювати у світі правду про Україну, допомагати справі її визволення.

1896

(РОЗМОВА РУСИНА ЗЪ ПОЛЯКОМЪ. Зъ друкарнѣ „Свободи”. Шамокин, Па., 1896. ? стор.)

В архіві „Свободи” це видання не збереглося. Згадка про нього — у ст. о. Н. Дмитрова у „Свободі” ч. 3 з 17 січня 1901.

(1)

— о —

(Бузько. ОБРАЗКИ ЗЪ АМЕРИКИ. Написавъ... Видавництво часописи „Свобода”. Число 1. Зъ друкарнѣ „Свободы”. Шамокинъ, Па., 1896. ? стор.)

В архіві „Свободи” це видання не збереглося. Повідомлення про його вихід надр. в ч. 27-ому „Свободи” з 2 липня 1896 р. Друкувалися „Образки” у 12, 13 і 14 чч. за 1896 рік.

(2)

(Михайло Павликъ. НАРОДНЫЙ РУХЪ АВСТРО-УГОРСКИХЪ РУСИНОВЪ [1772-1896]. Часть I. Видавництво часописи „Свобода”. Число 2. Зъ друкарнѣ „Свободы”. Мт. Кармель, 1896. ? стор.)

(3)

(ЯК ЧОРТЪ ЗАСЛУЖИВЪ КУСНИКА ХЛѢБА. Видавництво часописи „Свобода”. Ч. 3? Зъ друкарнѣ „Свободы”. Мт. Кармель, 1896? ? стор.)

В архіві „Свободи” це видання не збереглося. Повідомлення про його вихід надр. у „Свободі” ч. 4 з 25 січня 1897.)

(4)

1897

(Несторъ Дмитровъ. КАНАДИЙСКА РУСЬ. Видавництво часописи „Свобода”. Число 4?. Зъ друкарнѣ „Свободы”. Мт. Кармель, Па., 1897. ? стор.)

В архіві „Свободи” це видання не збереглося. Повідомлення про вихід надр. у „Свободі” ч. 28 з 8 липня 1897. Друкувалися ці репортажі у „Свободі” чч. 17-24, з 22 квітня до 10 червня 1897.

(5)

(Ст. Макаръ. КОНСТИТУЦИЯ СПОЛУЧЕНИХЪ ДЕРЖАВЪ ПОВНОЧНОЙ АМЕРИКИ. Видавництво часописи „Свобода”. Число 5?. Зъ друкарнѣ „Свободы”. Мт. Кармель, 1897?, ? стор.)

В архіві „Свободи” це видання не збереглося. Згадка про нього — див. ст. о. Н. Дмитрова у „Свободі” ч. 3, з 17 січня 1901 р.

(6)

(Д-р Ю. Чупка. ДЕЩО ПРО ПРАВА И СУДЫ ВЪ СПОЛУЧЕНИХЪ ДЕРЖАВАХЪ, А ОСОБЕННО ВЪ ДЕРЖАВЪ ПЕНСИЛВЕНИЯ. Видавництво часописи „Свобода”. Число 6?. Зъ друкарнѣ „Свободы”. Мт. Кармель, 1898?, ? стор.)

В архіві „Свободи” це видання не збереглося. Згадка про нього у ст. о. Н. Дмитрова у „Свободі” ч. 3, з 17 січня 1901.

(7)

1899

Несторъ Дмитровъ. ТЫМКО ГАВРИЛЮКЪ. Оповѣданє зъ еміграційного життя. Написавъ... Видавництво „Часописи „Свобода”. Число 7. З друкарнѣ „Свободы”. Мт. Кармель, Па., 1899. 79 стор. + 1 вп.

(8)

(ПРО ВІДСТУПНИКІВ ВІД РОСІЙСКОГО ПРАВОСЛАВІЯ І ЇХ ПЕРЕСЛІДОВАНЯ. Видавництво часописи „Свобода”. Число ?. Зъ друкарнѣ „Свободы”. Мт. Кармель, 1899?, ? стор.)

В архіві „Свободи” це видання не збереглося. Згадка про нього у ст. о. Н. Дмитрова у „Свободі” ч. 3, з 17 січня 1901.

(9)

Стефанъ Макаръ. ОПОВѢДАНЯ. Видавництво часописи „Свобода”. Число ? З друкарнѣ „Свободы”. Мт. Кармель, Па., 1899. 78 стор.

Примірник цього видання, без заголовної сторінки, у бібл. упорядника цього огляду. Друкувалися ці оповідання: На агітації, В Нью Йорку, Американська гостина, Business — на сторінках „Свободи” в 1897-1898 рр. під псевдонімом Стефан Хлопів.

(10)

(Стефанъ Макаръ. АМЕРИКАНСКИЙ ШЛЯХТИЧЪ. Видавництво часописи „Свобода”. Число ? З друкарнѣ „Свободы”, Мт. Кармель, 1899?, ? стор.)

В архіві „Свободи” це видання не збереглося. Згадка про нього — у ст. о. Н. Дмитрова у „Свободі” ч. 3 з 17 січня 1901 р.

1900-1901

(Стефанъ Макаръ. РУСКО-АНГЛИСКИЙ ПРОВІДНИКЪ. З друкарнѣ „Свободы”. Олифантъ, Па., 1901? ? стор.)

В архіві „Свободи” це видання не збереглося. Згадка про нього у ст. о. Н. Дмитрова у „Свободі”, ч. 3, з 17 січня 1901 р.

(11)

(ДОРОГА ДО СВѢДОМОСТИ. З друкарнѣ „Свободы”. Олифантъ, Па., 1901?, ? стор.)

В архіві „Свободи” це видання не збереглося. Згадка про нього — у ст. о. Н. Дмитрова в „Свободі”, ч. 3 з 17 січня 1901 р. Передрук фейлетонів із „Свободи”.

(12)

(ЯКЪ ПОВСТАВЪ СВѢТЪ. З друкарнѣ „Свободы”. Олифантъ, Па., 1901? ? стор.)

В архіві „Свободи” це видання не збереглося. Згадка про нього у статті о. Н. Дмитрова у „Свободі” ч. 3, з 17

січня 1901 р. Передрук із Календаря на 1901 р.

(13)

1904

(Стефан Макаръ. РУСКО-АНГЛИСКИЙ ПРОВІДНИК. Друге поправлене виданс, зладив . . . Видавництво часописи „Свобода”, ч. 20. З друкарні „Свободи”. Скрантон, Па., 1904. 112 стор.)

Згадка про це видання — в повідомленні про нові книжки, надрукованому в ч. 2-ому В-ва ім. А. Бончевського „Слово” за 1904 р.

(14)

(Павло Берт. ПРО ЗЬВІРЯТА. З англійського переклав Ст. Макаръ. Видавництво часописи „Свобода” ч. 21. З друкарні „Свободи”. Скрантон, Па., 1904. 92 стор. з 208 ілюстр.)

Згадка про це видання в повідомленні про нові книжки, надрукованому в ч. 2 В-ва ім. А. Бончевського „Слово” за 1904 рік.

(15)

(ЖУРАВЛІ І ДРУГІ ВІРШІ ТА ОПОВІДАНЯ. Видавництво часописи „Свобода”. Ч. 22. З друкарні „Свободи”. Скрантон, Па., 1904. 48 стор. З портретом Івана Франка.)

Згадка про це видання в повідомленні про нові книжки, надр. в ч. 2-ому В-ва ім. А. Бончевського „Слово” за 1904 р.

(16)

(МАРИЯ І ДРУГІ ВІРШІ ТА ОПОВІДАНЯ. Видавництво часописи „Свобода”. Ч. 23. З друкарні „Свободи”. Скрантон, Па., 1904. 32 стор. з портретом М. Лисенка.)

Згадка про це видання в повідомленні про нові книжки, надр. в ч. 2 В-ва ім. А. Бончевського „Слово” за 1904 р.

(17)

(РУСКО-АНГЛИСКИЙ СЛОВАРЕЦЬ. Зладив Ст. Макаръ. Відбитка з „Руско-англійського провідника”. Видавництво часописи „Свобода”. Ч. 24. З друкарні „Свободи”. Скрантон, Па., 1904. 44 стор.)

Згадка про це видання в повідомленні про нові книжки, надр. в ч. 2 В-ва ім. А. Бончевського „Слово” за 1904 р.

(18)

(ПОКУСА І ДРУГІ ОПОВІДАННЯ ТА ВІРШІ. Видавництво часописи „Свобода”. Ч. 25. 3 друкарні „Свободи”. Скрантон, Па., 1904. 32 стор.)

Згадка про це видання в повідомленні про нові книжки, надр. в ч. 2 В-ва ім. А. Бончевського „Слово” за 1904 р.

(19)

(ОБРАЗКИ І ЗАГАДКИ. Видавництво часописи „Свобода”. Ч. 26. 3 друкарні „Свободи”. Скрантон, Па., 1904. 32 стор.)

Згадка про це видання в повідомленні про нові книжки, надр. в ч. 2 В-ва ім. А. Бончевського „Слово” за 1904 р.

(20)

(ЗУБ ЗА ЗУБ. Збірка. Видавництво часописи „Свобода”. Ч. 27. 3 друкарні „Свободи”. Скрантон, Па., 1904. ? стор.)

Згадка про це видання у повідомленні про нові книжки в ч. 4-ому В-ва ім. А. Бончевського „Слово” за 1904 рік. У збірці вміщені: „Зуб за зуб”, „Судьба світів”, „Вом”, „Назва Русини” . . .

(21)

(СМЕРТЬ. Збірка. Видавництво часописи „Свобода”. Ч. 28. 3 друкарні „Свободи”. Скрантон, Па., 1904. ? стор.)

Згадка про це видання у повідомленні про нові книжки в 4-ому ч. В-ва ім. А. Бончевського „Слово” за 1904 р.

(22)

(ЖОВНІР. Збірка. Видавництво часописи „Свобода” Ч. 29. 3 друкарні „Свободи”. Скрантон, Па., 1904. 32 стор.)

Згадка про це видання в повідомленні про нові книжки в ч. 5-ому В-ва ім. А. Бончевського „Слово” за 1904 р.

(23)

— о —

(ПРО НУТРО ЗЕМЛІ. Видавництво ім. А. Бончевського „Слово”. Ч. 1 Цвітень 1904. 3 друкарні „Свободи”,

Заголовна сторінка
Видавництва ім. А. Бончевського
„Слово” в 1904 році

Скрантон, Па., 1904. 48 стор. Ілюстр.)

Довідка подана в заклику до переплати у вип. ч. 2 з 1904 р.

(24)

АМЕРИКА. Збірка віршів. Видавництво ім. А. Бончевського „Слово”. Ч. 2. Май 1904. 3 друкарні „Свободи”. Скрантон, Па., 1904.

Збірка віршів американських поетів: Б-а, Сави Чарнецького, П.Т.

(25)

(Стефан Макар. РЕЛІГІЙНІ ВІРОВАННЯ СТАРИННИХ НАРОДІВ. Подав . . . Видавництво ім. А. Бончевського „Слово”. Ч. 3. Червень, 1904. 3 друкарні „Свободи”. Скрантон, Па., 1904. 48 стор.)

Згадку про це видання — див. повідомлення про нові книжки в 4-ому числі В-ва ім. А. Бончевського „Слово” за 1904 р.

(26)

З РІЖНИХ НИВ. (Збірка). Видавництво ім. А. Бончевського „Слово”. Ч. 4. Липень, 1904. З друкарні „Свободи”. Скрентон, Па., 1904. 31 + 1 нп. стор.

У збірці, крім ін. матеріялів, статті про Данте Аліг'єрі та М. П. Старицького.

(27)

СЛОВО. (Збірка). Видавництво ім. А. Бончевського „Слово”. Ч. 5. Серпень 1904. З друкарні „Свободи”. Скрентон, Па., 1904. 32 стор.

У збірці крім ін. матеріялів стаття про громадське життя італійців в Нью Йорку й переклад легенди „Дві левади” Г. Сенкевича.

(28)

СЛОВО. (Збірка). Видавництво ім. А. Бончевського „Слово”. Ч. 6. Вересень, 1904. З друкарні „Свободи”. Скрентон, Па., 1904. 32 стор.

У збірці крім віршів і статей на літ. та рел. теми вміщена також стаття про народні школи в Пенсильвенії.

(29)

СЛОВО. (Збірка). Видавництво ім. А. Бончевського „Слово”. Ч. 7. Жовтень 1904. З друкарні „Свободи”. Скрентон, Па., 1904. 32 стор.

Збірка віршів і статей на рел. і наук.-попул. теми.

(30)

Підеша. ЯКІ ТО Є ЛЮДИ НА ЗЕМЛІ? Росказав . . . Видавництво ім. А. Бончевського „Слово”. Ч. 8-9. Падоліст-грудень 1904. З друкарні „Свободи”. Скрентон, Па., 1904. 92 стор. + 2 лл: ілюстр. + карта народів світу.

(31)

1905

А.К. ЖИТЕ, ЗАРІВКИ, ОРГАНІЗАЦІЇ І Т.І. В ПОЛ. ДЕРЖАВАХ. Видавництво ім. А. Бончевського „Слово”. Рік II. Ч. 10. З друкарні „Свободи”. Скрентон, Па., 1905. 31 + 1 нп. стор.

(32)

Б. Прус. НАВЕРНЕНИЙ ГРІШНИК. Перевів Стефан Макар. Видавництво ім. А. Бончевського „Слово”.

Рік II. Ч. 11. З друкарні „Свободи”. Скрентон, Па., 1905. 45 + 1 нп. стор. (33)

С. Дікштайн. ХТО З ЧОГО ЖИЄ? Перевів Стеф[ан] Макар. „ЗЕМЛЯ РЕЧЕ”. Видавництво ім. А. Бончевського „Слово”. Рік II. Ч. 12. З друкарні „Свободи”. Скрентон, Па., 1905. 39 + 1 нп. стор.

Нарис „Земля рече” передрукований „З галицької „Свободи”.

(34)

(КНИЖКА РАХУНКОВА. Видавництво ім. А. Бончевського „Слово”. Рік II. Ч. 13-14. З друкарні „Свободи”. Скрентон, Па., 1905. ? стор.)

Згадка про цей випуск подана в списку видань названого Видавництва.

(35)

Н. Струтинський. СТРАЙК. Сценічний образок в трьох діях з життя хліборобів в Галичині. Видавництво ім. А. Бончевського „Слово”. Рік II. Ч. 15. З друкарні „Свободи”. Скрентон, Па., 1905. 48 стор.

(36)

(СТАРОДАВНІ КАЗКИ І ОПОВІДАННЯ. — РОБІТНИЧІ ПІСНІ. Видавництво ім. А. Бончевського „Слово”. Рік II. Ч. 16. З друкарні „Свободи”. Скрентон, Па., 1905 ? стор.)

Згадка про цей випуск подана в списку видань названого Видавництва.

(37)

(КАЗКИ ПРО ЖИДІВ. Видавництво ім. А. Бончевського „Слово”. Рік II. Ч. 17. З друкарні „Свободи”. Скрентон, Па., 1905. ? стор.)

Згадка про цей випуск подана в списку видань названого видавництва.

(38)

(ЯК МУЖИК ХОДИВ ДО ЦАРЯ ПРАВДИ ШУКАТИ І Т.П. Видавництво ім. А. Бончевського „Слово”. Рік II. Ч. 18. З друкарні „Свободи”. Скрентон, Па., 1905. ? стор.)

Згадка про цей випуск подана в списку видань названого видавництва.

(39)

КАЛЕНДАР НА РІК 1906. Видавництво ім. А. Бончевського „Читальня”. Рік III. Ч. 19-20. З друкарні „Свободи”. Скрантон, Па., 1906. 48 стор.

Крім календаріюму у змісті: вірш П. Грабовського „Наперед”, опов. Мир. Стечишина „У темну ніч”, „Січовий марш” І. Франка, перерібка з Щедрина „Дикий дідич”, вірш Тр. Дріта „Нехай своє буде!”, опов. М. Д. „Малфа”, гумор і список „Руско-народні часописи краєві”.

(40)

(СТЕПОВІ ЛЮДИ. З життя в донських степах. Видавництво ім. А. Бончевського „Читальня”. Рік III. Ч. 21. Січень 1906. З друкарні „Свободи”. Скрантон, Па., 1906. ? стор.)

Згадка про цей випуск в списку видань названого видавництва.

(41)

К.М. Станюкович. ЕМІГРАНТ. М. Ю. Здановська. ПІД СЮ ПОРУ. С. Черкасенко. У ШАХТІ. Видавництво ім. А. Бончевського. „Читальня”. Рік III. Ч. 22. Лютий 1906. З друкарні „Свободи”. Скрантон, Па., 1906. 32 + 2 нп. стор.

(42)

(МНОГОСТРАДАЛЬНИЙ НАРОД. Огляд історії українського народу. Видавництво ім. А. Бончевського „Читальня”. Рік III. Ч. 23-24? З друкарні „Свободи”. Скрантон, Па., 1906. ? стор.)

Згадка про цей випуск в списку видань згаданого просвітного видавництва.

(43)

(СТРІЛЯЙ НА СМЕРТЬ! Робітничача драма в 1. дії. Видавництво ім. А. Бончевського. „Читальня”. Рік. III. Ч. 25. Май, 1906. З друкарні „Свободи”. Скрантон, Па., 1906. ? стор.)

Згадка про цей випуск в списку видань названого просвітного видавництва.

(44)

Олекса Ремез. ЧЕРЕЗ КОРДОН (З дневника емігранта). Петро Гірний. ЕМІГРАНТИ. Видавництво ім. А.

Ч. 1.

1914.

Перша сторінка першого зисла серії "Видання „Просвіти” У.Н.Союзу” 1914 року

Бончевського. Рік III. Ч. 26. Червень, 1906. З друкарні „Свободи”. Скрантон, Па., 1906. 32 стор.

(45)

1912

Андрій Чайковський. ЗА СЕСТРОЮ. Оповідане з козацької старини. З друкарні „Свободи”. Джерзі Сіті, Н.Дж., 1912. 152 стор.

(46)

1914

РІЗДВЯНА НІЧ [з 10 образками]. КАЛЕНДАР. Видане Товариства „Просвіта” в Америці. Ч. 1. Січень 1914. З друкарні „Свободи”. Джерзі Сіті, Н.Дж., 1914. 94 стор.

Оповідання М. Гоголя в перекладі А. Ц(урковсь)кого. В додатку: Ка-

левдар на рік 1914 з історичним календарем січневих подій п.н. Дні нашої слави й недолі.

(47)

ЩО ТО Є КНИЖКА? Виданє Товариства „Просвіта” в Америці. Ч. 2. Лютий 1914. З друкарні „Свободи”. Джерзі Ситі, Н.Дж., 1914. ? стор.)

В архіві „Свободи” цього видання немає. Згадка про нього див. Пропамятна Книга УНС, 1936, стор. 140.

(48)

ТАРАС ШЕВЧЕНКО. Виданє Товариства „Просвіта” в Америці. Ч. 3. Март 1914. З друкарні „Свободи”. Джерзі Ситі, Н.Дж., 1914. 64 + 1 нп.

Із статтями Ол. Неприцького-Грановського, Д. Лукіяновича і 4 творами Т. Шевченка. В тексті 16 малюнків.

(49)

СВЯТО ВЕСНИ. Виданє Товариства „Просвіта” в Америці. Ч. 4. Цвітень 1914. З друкарні „Свободи”. Джерзі Ситі, Н.Дж., 1914. ? стор.)

В архіві „Свободи” цього видання немає. Згадка про нього — див. Пропамятна Книга УНС, 1936, стор. 140.

(50)

ВОДА В ПРИРОДІ. Виданє Товариства „Просвіта” в Америці. Ч. 5. Май 1914. З друкарні „Свободи”. Джерзі Ситі, Н.Дж., 1914. ? стор.)

В архіві „Свободи” цього видання немає. Згадка про нього — див. Пропамятна Книга УНС, стор. 140.

(51)

ЯК ЗАКЛАДАТИ ЧИТАЛЬНІ І ВЕСТИ БІБЛІОТЕКИ. Виданє Товариства „Просвіта” в Америці. Ч. 6. Червень 1914. З друкарні „Свободи”. Джерзі Ситі, Н.Дж., 1914. 64 стор.

В тексті крім того статті М. Ядкова „Чому рік має 365 днів”, „Що таке грім”, Г. Кауфмана „Алькоголь, повила на отрута”, Ол. Гр(ановськ)ого „Всеволод Гаршин”, опов. „Чотири дні”, вірші Я. Щоголева та М. Кононенка. В додатку історичний календар на червень.

(52)

ОГОНЬ НА УСЛУГАХ ЧОЛОВІКА. Виданє Товариства „Просвіта”. Ч. 7.

Липень 1914. З друкарні „Свободи”. Джерзі Ситі, 1914. 64 стор.

Крім статті В. Умінського, в книжечці вміщені: ст. Г. Кауфмана „Становище п'яниці”, опов. Г. Сенкевича „Янко музика” в пер. Ол. Н. Грановського, японська нар. казка „Свинячий син” й істор. календар на липень.

(53)

БОГДАН ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ В ГАЛИЧИНІ. Виданє Товариства „Просвіта” в Америці. Ч. 8. Серпень 1914. З друкарні „Свободи”. Джерзі Ситі, Н.Дж., 1914. ? стор.)

В архіві „Свободи” цього видання немає. Згадка про нього — див. Пропамятна Книга УНС, 1936, стор. 140.

(54)

ПРО ХРИСТОФА КОЛЮМБА ТА ВІДКРИТЄ АМЕРИКИ. Виданє Товариства „Просвіта” в Америці. Ч. 9. Вересень 1914. З друкарні „Свободи”. Джерзі Ситі, Н.Дж., 1914. 64 стор.

Крім названої ст. А. Потоцького, у кн. вміщені ст. Г. Кауфмана „Закон не спинить п'янства, тільки вихованє”, Ол. Гр(ановськ)ого „Вашінгтон Ірвінг” та його ж опов. „Ріп Ван Вінкель” в пер. А. Захара й істор. календар.

(55)

ІСТОРІЯ ЗАЛОЖЕННЯ ЗЛУЧЕНИХ ДЕРЖАВ ПІВНІЧНОЇ АМЕРИКИ. Виданє Товариства „Просвіта” в Америці. Ч. 10. Жовтень, 1914. З друкарні „Свободи”. Джерзі Ситі, Н.Дж., 1914. 64 стор.

Крім названої вище статті В. Семютюка, у кн. вміщені: поема К. Н. Устияновича „Самсон”, н а р и с Г. Кауфмана „До тих, що сміються з п'яної людини”, сміховинка С. Яричевського „Як Сніжка щось по ночі водило і що то було?”, індійська казка Г. Джуяна „Бог на землі”, вірш В. Лужанської „Свати” й істор. календар на жовтень.

(56)

ЖІНКА І ЇЇ ЗНАЧІНЄ В СУСПІЛЬНІМ ЖИТТЮ. Виданє Товариства „Просвіта” в Америці. Ч. 11. Падолист, 1914. З друкарні „Свободи”. Джерзі Ситі, Н.Дж., 1914. 64 стор.

Крім названої ст. Галичанки у кн. вміщені: опов. П. Розеггера „Сільський хірург”, з ілюстр., поема Б. Грінченка „Смерть отаманова”, опов. О. Стороженка „Дурень” й істор. календар на листопад.

(57)

(АМЕРИКАНСЬКІ ТРОСТИ. Видане Товариства „Просвіта” в Америці. Ч. 12. Грудень 1914. З друкарні „Свободи”. Джерзі Ситі, Н.Дж., 1914. ? стор.)

В архіві „Свободи” цього видання немає. Згадка про нього — див. Пропамятна Книга УНС, 1936. стор. 140.

(58)

— о —

Б. Прус. НАВЕРНЕНИЙ ГРІШНИК. Перевів С. Макар. Видавництво часописи „Свобода”. Джерзі Ситі, 1914. 36 стор.

(59)

РОЗМОВА ПОЛЯКА З РУСИНОМ. З друкарні „Свободи”, Джерзі Ситі, Н.Дж., 1914. 12 стор. [2-е видання.]

(60)

(Л. Толстой. ДЕ ЛЮБОВ ТАМ І БОГ. „Сьвітові перлини”. Серія І. Число 1. Книжка 1. Накладом Тов. „Просвіта” в Америці. З друкарні „Свободи”, Джерзі Ситі, 1914. ? стор.)

(61)

Джіовані Чіамполі. СІЛЬСЬКА ВЧИТЕЛЬКА. Оповідане. Переклад з італійського. „Сьвітові перлини”. Серія І. Число 2. Книжка 2. Накладом Тов. „Просвіта” в Америці. З друкарні „Свободи”, Джерзі Ситі, 1914. 28 стор.

(62)

1915

(? ? . Видане „Просвіти У.Н.Союза”. Рік II. Ч. 1-2. За січень-лютий, 1915. З друкарні „Свободи”. Джерзі Ситі, Н.Дж., 1915. ? стор.)

Назви і змісту не встановлено.

(63)

ПРО ШЕВЧЕНКОВІ ТВОРИ. — ОФЕРМА. Оповідане з життя військового і інші. Видане „Просвіти У.Н.Союза”. Рік II. Ч. 3-4. З друкарні „Свободи”. Джерзі Ситі, Н.Дж., 1915.

У змісті: ст. Д. Лукіяновича, вірші Т. Шевченка, опов. О. Маковей „Оферма”.

(64)

ЗБІРКА ОПОВІДАНЬ. В и д а н е „Просвіти У.Н.Союза”. Рік II. Ч. 5-6. За май-червень 1915. З друкарні „Свободи”. Джерзі Ситі, Н.Дж., 1915. 62 + 2 нп.

Оповідання Ст. Ковалева, Е. Золі, І. Вазова, Л. Лучицького, П. Розеггера

Оповідання, нариси й вірші Ів. За-С. Осташевського, скеч Виборного Макогоненка й ін.

(65)

ІЛЮСТРОВАНА ЗБІРКА. Видане „Просвіти У.Н.Союза”. Рік II. Ч. 7. Липень-серпень 1915. З друкарні „Свободи”. Джерзі Ситі, Н.Дж., 1915. 69 + 3 нп.

У змісті: опов. О. Стороженка „Вуси”, поема Т. Шевченка „Катерина”, опов. І. Дем’янчука „Нін і Семіраміда”, Лист турецького султана Запорозьським козакам і відповідь запорозьських козаків турецькому султанові й ін.

(66)

Д-р Маті Геленіус і Алі Триг-Геленіус (Гельсінгфорс, Фінляндія). ПРОТИ АЛЬКОГОЛЮ. Переложив Іван Чепига. ЧУДНІ ДВЕРІ. Видане „Просвіти У.Н.Союза”. Рік II. Ч. 8. Вересень-жовтень, 1915. З друкарні „Свободи”. Джерзі Ситі, Н.Дж., 1915. 63 + 1 нп. стор.

(67)

(? ? . Видане „Просвіти У.Н.Союза”. Рік II. Ч. 9. Падолист-грудень 1915?. З друкарні „Свободи”. Джерзі Ситі, Н.Дж., 1915. ? стор.)

Назви і змісту не встановлено.

(68)

— о —

Яр. Весоловський. ЗА ВОЛЬНОСТИ УКРАЇНИ. З друкарні „Свободи”. Джерзі Ситі, 1915. 16 стор. [Крім статті Я. Весоловського теж стаття А. Л. п.н. „Іван Богун”.]

(69)

ВІЧЕВИЙ СПІВАНИК. З друкарні „Свободи”. Джерзі Ситі, Н.Дж. 1915. 8 стор.

(70)

Др. Семен Демидчук. **ТЕРНИСТА ДОРОГА**. Український сойм в Америці до його скликання. [Відбитка зі „Свободи“]. З друкарні „Свободи”. Нью Йорк, 1915. 45 + 1 нп. стор.

(71)

ЗБІРКА ПОВІСТОК. З друкарні „Свободи”, Джерзі Ситі, 1915. 64 стор.

Оповідання, нариси й вірші Ів. Захарка, М. Козановича, А. П. Чехова, Сави Чернецького, Антона Кічака, Іляріона Грабовича, О. С-г, Ол. Неприцького-Грановського, О. К. Федьковича.

(72)

Іван Котляревський. **НАТАЛІКА ПОЛТАВКА**. Комедіо-опера в двох діях. З друкарні „Свободи”. Джерзі Ситі, 1915. 54 + 8 нп. стор.

(73)

ЛІСТ ШИНКАРЯ ДО ЛЮЦИПЕРА І ВІДПОВІДЬ ПРО АЛЬКОГОЛЬ [14 ілюстрацій] і інші. Видане „Просвіти” У.Н.Союза. „Сьвітові перлини”. Сефія І. Число 3. Книжка 3. З друкарні „Свободи”, Джерзі Ситі, 1915. 35 + 1 нп. стор.

(74)

МАРТА БОРЕЦКА. Історичне оповідане. З друкарні „Свободи”. Джерзі Ситі, Н.Дж., 1915. 79 + 1 нп.

(75)

М. Михайленко. **РОСІЯ Й УКРАЇНА**. Накладом Української Народної Ради в Америці. Джерзі Ситі, 1915. 63 + 1 нп. стор.

Видання попереджене сонетом І. Франка „Багно гнилес...”

(76)

Данило Мордовець. **НАПАД НА СІЧ**. — Степан Руданський. **ПАВЛЮ ПОЛУБОТОК**. З друкарні „Свободи”. Джерзі Ситі, 1915. 16 стор.

(77)

НЕВОЛЬНИК. Драма в 5-ох діях зі співами і танцями. Усценізував Карпенко Карий (Тобілевич) [Помилку виправлено печаткою на: Марко Кропивницький] після поеми Тараса Шевченка. З друкарні „Свободи”. Джерзі Ситі, 1915. 48 стор.

(78)

Н. Струтинський. **СТРАЙК**. Сценічний образ в трох діях з життя хлібо-

робів в Галичині. Написав ... З друкарні „Свободи”. Джерзі Ситі, 1915. 56 + 8 нп. стор.

(79)

UKRAINE'S CLAIM TO FREEDOM. An Appeal for Justice on Behalf of Thirty-Five Millions. Articles by Edwin Björkman, Simon O. Pollock, Prof. M. Hrushevsky, Prof. O. Hoetzsch and others. Published by the Ukrainian National Association and the Ruthenian National Union. New York, 1915. 121 + 1 nr. + IV pp. + 4 maps.

Видано коштом і заходами Українського Народного Союзу в Джерзі Ситі, Н.Дж. і Руського Народного Союзу у Скрентоні, Па.

(80)

1916

(? ? .Видане „Просвіти У.Н.Союза”. Рік III. Ч. 1. Січень-лютий 1916. З друкарні „Свободи”. Джерзі Ситі, Н.Дж., 1916. ? стор.)

Назви і змісту не встановлено.

(81)

ПРО ШЕВЧЕНКА-МАЛЯРА. Видане „Просвіти У.Н.Союза”. Рік III. Ч. 2 за март-цвітень, 1916. З друкарні „Свободи”. Джерзі Ситі, Н.Дж., 1916. 63 + 1 нп. стор. З ілюстр.

У змісті крім ст. І. Крип'якевича „Про Шевченка-малюра”, вміщена поема Т.Шевченка „Наймичка”, опов. „Попихач” й ін.

(82)

Б.З. ОПИС РІДНОГО КРАЮ. Маленька географія України з малюнками та мапкою. Написав ... Видане „Просвіти У.Н.Союза”. Рік III. Ч. 3. за май-червень 1916. З друкарні „Свободи”. Джерзі Ситі, Н.Дж., 1916. 69 + 3 нп.

(83)

СІЛЬСЬКІ ЗНАХОРИ ТА БАБИ-ШЕПТУХИ І ІНШІ ОПОВІДАННЯ. Видане „Просвіти У.Н.Союза”. Рік III. Ч. 4. за липень-серпень 1916. З друкарні „Свободи”. Джерзі Ситі, Н.Дж., 1916. 63 + 1 нп. стор.

У змісті крім ст. М. Левицького про знахарів і баб-шептух, вміщена ст. В. Яновича „Народне лічництво”, думки

про дітей і алкоголь і сценка за П. Расвським „Як наші рятують”.

(84)

(? ? . Виданє „Просьвіти У.Н.Союза”. Рік III, Ч. 5. за вересень-жовтень 1916. З друкарні „Свободи”. Джерзі Ситі, Н.Дж., 1916. ? стор.)

Назви і змісту не встановлено.

(85)

ПОРАДНИК ЛІКАРСЬКИЙ І ЩО ІВАН НА ТАМТІМ СВІТІ БАЧИВ. Виданє „Просьвіти У.Н.Союза”. Рік III, Ч. 6. за падолист-грудень 1916. З друкарні „Свободи”. Джерзі Ситі, Н.Дж., 1916. 62 + 3 нп. стор.

Наприкінці книжечки вміщене повідомлення редакції, що „Просьвітна Комісія У.Н.Союза перестас з отсим числом видавати просьвітні книжочки після ухвали Головного Уряду У.Н.Союза з дня 11 жовтня 1916 р.”

(86)

— о —

Вячеслав Будзиновський. ГЕТЬ-МАН МАЗЕПА. З друкарні „Свободи”. Джерзі Ситі, 1916. 60 + 4 нп. стор. [3 ілюстр.]

(87)

Марко Вовчок. ДЯК. З друкарні „Свободи”. Джерзі Ситі, Н.Дж., 1916. 64 стор.

(88)

Григорій Григорієвич. ТАТО НА ЗАРУЧИНАХ. Міщанська пригода в одній дії. З друкарні „Свободи”. Джерзі Ситі, Н.Дж., 1916. 29 + 1 нп. стор.

(89)

Степан Костів. ВІЛЬНИЙ ЧОЛОВІК І ІНШІ ОПОВІДАННЯ. Написав . . . З друкарні „Свободи”. Джерзі Ситі, Н.Дж., 1916. 152 + 6 нп. оголошень.

(90)

Стефан Костів. ЛЮДОЇДИ І ІНШІ ОПОВІДАННЯ. Написав . . . З друкарні „Свободи”. Джерзі Ситі, Н.Дж., 1916. 95 + 1 нп. стор.

(91)

СУМНА КАЗКА І ІНШІ ОПОВІДАННЯ. З друкарні „Свободи”. Джерзі Ситі, Н.Дж., 1916. 29 + 1 нп. [Оповідання Л. Вуличного, Л. Мартовича, І. Порошина і двох неназваних.]

(92)

Осип Юрій Федькович. І. СЕРЦЕ НЕ НАВЧИТИ. II. ПОБРАТИМ. III. Микола Опока. ВІСТУН. З друкарні „Свободи”. Джерзі Ситі, Н.Дж., 1916. 31 + 1 нп. стор.

(93)

ШЕВЧЕНКО І ЙОГО УКРАЇНА. Збірка. З друкарні „Свободи”. Джерзі Ситі, Н.Дж., 1916. 64 стор.

У книжечці вміщені вірші Тараса Шевченка, Я. Кочубеївни, Дм. Макогона, О. Пчілки, Хр. Алчевської, Яр. Марченка, В. Лепкого, статті І. Франка, Яр. Весоловського, І. Брика і дві статті невідданих авторів. В додатку три переклади „Заповіту” Т. Шевченка на англійську і німецьку мови — Л. Войнич, П. Селвера, І. Франка.

(94)

ЯК МУЖИК ХОДИВ ДО ЦАРЯ ПРАВДИ ШУКАТИ І ІНШІ ОПОВІДАННЯ. З друкарні „Свободи”. Джерзі Ситі, Н.Дж., 1916. 48 стор.

Оповідання В.Г., О. Шпитка, Ол. В. Шевчука, І. Ш-т.

(95)

1917

М. Гоголь. СТРАШНА ПІМСТА. Оповіданє. З друкарні „Свободи”, Джерзі Ситі, Н.Дж., 1917. 63 + 1 нп. стор.

(96)

Еронім Калитовський. ГОСТИНА СВ. НИКОЛАЯ. Драмагична гра в чотирьох виходах. Написав . . . Перероблена до американських обставин. З друкарні „Свободи”. Джерзі Ситі, Н.Дж., 1917. 29 + 1 нп. стор.

(97)

А. Ф. Кащенко. ЗОРЯ НОВОГО ЖИТЯ. Комедія в чотирьох діях. З друкарні „Свободи”. Джерзі Ситі, Н.Дж., 1917. 62 стор.

(98)

Пантелеймон Куліш. ОПОВІДАННЯ. Очаківська біда, Циган, Мартин Гак, Оріся. З друкарні „Свободи”. Джерзі Ситі, Н.Дж., 1917. 32 стор.

(99)

Богдан Лепкий. ПОЧИНОК. З друкарні „Свободи”. Джерзі Ситі, Н.Дж., 1917. 32 стор.

(100)

В. Лункевич. **З ЖИТЯ ПЕРВІСНОГО ЧОЛОВІКА І СУЧАСНИХ ДИКУНІВ.** Переклала Олена Охримович-Залізняка. З 36 рисунками в тексті. З друкарні „Свободи”. Джерзі Ситі, Н.Дж., 1917. 80 стор.

(101)

Ярослав Марченко. **ВЛАСНА ХАТА.** Прольог. (Для виповнення програми при отвореню власних народних домів і читалень.) З друкарні „Свободи”. Джерзі Ситі, 1917. 15 + 1 нп. стор. [З додатком віршів М. Старицького і Б. Грінченка.]

(102)

НАЙНОВІШІ МОНОЛЬОГИ. Книжочка 1. З друкарні „Свободи”. Джерзі Ситі, 1917. 32 стор. [Шість монологів; два з них із підписами Ів. Б. й І. Б.]

(103)

НАЙНОВІШІ МОНОЛЬОГИ. Книжочка 2. З друкарні „Свободи”. Джерзі Ситі, 1917. 32 стор. [П'ять монологів, один із підписом Т. Г.]

(104)

ОПОВІДАНЕ З ВІСКОВОГО ЖИТЯ І ІНШІ. З друкарні „Свободи”. Джерзі Ситі, 1917. 47 + 1 нп. стор. [Оповідання А. Кічака й одне О. Стороженка.]

(105)

Іван Спілка. **НА ЧУЖИНІ.** З друкарні „Свободи”. Джерзі Ситі, Н.Дж., 1917. 34 стор.

(106)

Олекса Стороженко. **ОПОВІДАНЯ.** З друкарні „Свободи”. Джерзі Ситі, Н.Дж., 1917. 31 + 1 нп. стор. [Два брати, Жонатий чорт, Чортова коршма, Розумний бреше, щоб правди добути, Межигорський дід.]

(107)

Роман Сурмач. **НЕ КЛЕНИ!** Образ з життя народа в 1 акті. Написав.. З друкарні „Свободи”, Джерзі Ситі, 1917. 16 стор.

(108)

Іван Франко. **УКРАДЕНЕ ЩАСТЕ.** Драма з сільського життя в 5-ох діях. Написав... З друкарні „Свободи”, Джерзі Ситі, Н.Дж., 1917. 67 + 1 нп. стор.

(109)

Антін Чехов. **І. МАСКА. П. КРАСА.** З друкарні „Свободи”. Джерзі Ситі, Н. Дж., 1917. 14 стор.

(110)

1918

DIE UKRAINER IM WELTKRIEGE. Aufsätze - Notizen - Gedichte. Verlag vom "Ukrainischen Nationalrat", 83 Grand Street, Jersey City, N.J. New York City, 1916. 55 + 1 нр. + VII + 1 нр.

Збірка статей про Україну й українців, що їх авторами були К. Левицький, Л. Гангофер, Е. Бассерман, Р. Ойкен, Й. Галлер, газетних заміток та перекладів О. Грицяя з української поезії, в тому числі віршів Т. Шевченка, П. Куліша, О. Олеся, Лесі Українки й інших та з народної творчости. В додатку бібліографія літератури про українське питання.

(111)

І. Мидловський. **КАПРАЛЬ ТИМКО АБО ЩО НАС ГУВИТЬ?** Народна мелодрама в 5-ох актах... З друкарні „Свободи”, Джерзі Ситі, 1918. 40 стор.

(112)

МОНОЛЬОГИ. Книжочка III. Джерзі Ситі, 1918. 32 стор. [Вісім монологів, один із підписом О. Ломака, один в перекладі Л. Пахаревського.]

(113)

НАЙНОВІШІ МОНОЛЬОГИ. Книжочка 4. Джерзі Ситі [б.д.]. 32 стор. [Чотири монологи, один з підписом Гр. Ган.]

(114)

САТАНА В БОЧЦІ. Комедія зі сьпівами в однім акті. З друкарні „Свободи”, Джерзі Ситі, 1918. 16 стор.

(115)

Роман Сурмач. **ПЕКЛО В ХАТІ.** Образ з життя народа в однім акті. Написав... З друкарні „Свободи”, Джерзі Ситі, 1918.

(116)

Лев Толстой. **ДЕ ЛЮБОВ, ТАМ І БОГ.** Оповідане Льва Толстого. Переклад з московського. Інші оповідання: З кого ся насмівають, з того люди бувають. Посол Петришин. Модний адвокат. З друкарні „Свободи”. Джер-

зі Ситі, Н.Дж., 1918. 29 + 1 нп. [Переклади Ю. Сірого й О.П.]

(117)

УКРАЇНСЬКИЙ ШТУКАР. Книжка до забави і виученя ся дуже гарних та задивляючих шпук. Накладом і друком „Свободи”. Джерзі Ситі, 1918. 116 стор.

(118)

Григорій Цеглинський. СОКОЛИКИ. Комедія в 4-ох діях. З друкарні „Свободи”. Джерзі Ситі, 1918. 85 + 1 нп. стор.

(119)

Без дати

(1914-1921?)

ВЕСЕЛА БАНДУРА. Повний збірник веселих і жартівливих пісень і прислів'їв до музичних інструментів і танців. З друкарні „Свободи”. Джерзі Ситі, Н.Дж. [б.д.]. 84 стор.

(120)

М. Дячишин. ЗАГАЛЬНА КАРТА УКРАЇНИ. Зладив... Заходом і накладом часописи „Свобода”, органу Українського Народного Союзу в Америці. Джерзі Ситі, Н.Дж. (б.д.)

(121)

Амвросій Полянський. ВЕЧЕР СВ. НИКОЛАЯ. Сценічний образок в 1. акті. Написав свящ. ... З друкарні „Свободи”. Джерзі Ситі, Н.Дж. [б.д.]. 15 + 1 нп. стор.

(122)

Жорж Куртлін. В ДОМАШНІМ ЗАТИШЦЮ АБО ПРИМІРНЕ ПОДРУЖЖА. Сміховинка в 1-ій дії. Переклав Михайло Ценененко. З друкарні „Свободи”. Джерзі Ситі, Н.Дж. [б.д.]. 24 стор.

(123)

Анастасія Рыбакова. СИРОТИ. Драма в двох діях з життя Українців на американській землі. Написала... Друкарня „Свободи”. Джерзі Ситі, Н.И. [б.д.]. 32 стор.

(124)

А. Р. БАНКИТИР УМЕР. Комедія з сільського життя на 3 дії. З друкарні „Свободи”. Джерзі Ситі, Н.Дж. [б.д.].

63 + 1 нп. [Написана п'єса: В Терпилівці, дня 5 березня 1921.]

(125)

ЯК СТАТИ ГОРОЖАНИНОМ СПОЛУЧЕНИХ ДЕРЖАВ. З друкарні „Свободи”. Джерзі Ситі, Н.Дж. [б.д.]. 43 + 1 нп.

(126)

1919

КОЗАЦЬКЕ СВАТАННЯ на три дії. З друкарні „Свободи”. Джерзі Ситі, Н.Дж., 1919. 61 + 3 нп. стор.

(127)

Данило Лепкий. СПЛАЧЕНИЙ ДОВГ. Оповіданє з міщанського життя. З друкарні „Свободи”. Джерзі Ситі, Н.Дж., 1919. 30 + 2 нп. стор.

(128)

Лев Лопатинський. СВЕКРУХА. Комедія в 3 діях. З друкарні „Свободи”. Джерзі Ситі, Н.Дж., 1919. 59 + 5 нп. стор.

(129)

1920

С. Е. Зіневич. ПАН ШТУКАРЕВИЧ АБО ОКАЗІЯ, ЯКОЇ НЕ БУВАЛО. Сільські сцени на 2 дії і 4 відслони зі співами. З друкарні „Свободи”. Джерзі Ситі, Н.Дж., 1920. 59 + 1 нп. стор.

(130)

Свій. КАРА ЗА ГРІХ. Сумний образ з життя американського народу в 3 актах. Написав... З друкарні „Свободи”. Джерзі Ситі, Н.Дж., 1920. 40 стор.

(131)

Роман Сурмач. ПРАВДА ВСЕ ГОРОЮ. Образ з життя народу зі співами в 3-ох актах. Написав... З друкарні „Свободи”. Джерзі Ситі, Н.Дж., 1920. 32 стор.

(132)

Г. Хоткевич. ГУЦУЛИ Й ГУЦУЛЬЩИНА. З друкарні „Свободи”. Джерзі Ситі, Н.Дж., 1920. 32 стор. [З додатком: З поезій Осипа Юрія Федьковича.]

(133)

ЛИС МИКИТА. З німецького переклад Іван Франко. З друкарні „Свобо-

ди". Джерзі Ситі, Н.Дж., 1920. 144 стор. [3 ілюстр.]

(134)

Михайло Яцків. ХРИСТОС У ГАРНИЗОНІ І ИНШІ ОПОВІДАННЯ. З друкарні „Свободи”. Джерзі Ситі, Н.Дж., 1920. 61 + 1 нп.

(135)

1921

Михайло Грушевський. ПРО БАТЬКА КОЗАЦЬКОГО ВОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО. З друкарні „Свободи”. Джерзі Ситі, Н.Дж., 1921. 75 + 5 нп.

(136)

Павло Свій. ТЕОРІЯ ПОЛІТИКИ. Приступно виловив . . . Накладом Видавництва Українського Народного Союзу „Свобода”. Джерзі Ситі, Н.Дж., 1921. 100 стор.

(137)

1922

Микола Струтинський. ПРИ БИТІІ ДОРОЗІ. Оповідання з часів війни. Написав . . . Видавництво Українського Народного Союзу в Америці. Джерзі Ситі, Н.Дж., 1922. 301 + 3 нп.

(138)

1923

ПОРАДНИК ЛІКАРСЬКИЙ. З друкарні „Свободи”. Джерзі Ситі, Н.Дж., 1923. 42 + 4 нп. стор. [3 ілюстр.]

(139)

А. Р. „З ОБИМІВ В ОБИМИ”. Сценки з „червоних днів” 1920 року на дві дії. З друкарні „Свободи”. Джерзі Ситі, Н.Дж., 1923. 72 стор.

(140)

1924

Людвіг Гольберг. МУЖИК ПАНОМ. Комедія в п'яти діях. [Переклад з данського М. Ценеვენка.] З друкарні „Свободи”, Джерзі Ситі, Н.Дж., 1924. 48 стор.

(141)

І. К. МАЛА ІСТОРІЯ УКРАЇНИ. Написав . . . З друкарні „Свободи”.

Джерзі Ситі, Н.Дж., 1924. 30 стор. [3 ілюстр.]

(142)

1927

КОЛЯДИ І ЩЕДРІВКИ НА РІЗДВО ХРИСТОВЕ І БОГОЯВЛЕННЄ. З додатком пісень страстних, воскресних і інших пісень церковних. З друкарні „Свободи”. Джерзі Ситі, Н.Дж., 1927. 96 стор.

(143)

1928

Антін Ів. Нагорнянський. ОХ! НЕ ЛЮБИ ДВОХ! Оперета в 3-ох діях. Написав . . . З друкарні „Свободи”. Джерзі Ситі, Н.Дж., 1928. 64 стор.

(144)

1931

М. Курцеба. СВЯТА ГОСТИНА. Сценічний образ у двох відслонах. З друкарні „Свободи”. Джерзі Ситі, Н.Дж., 1931. 28 стор.

(145)

1932

Лев Лопатинський. СВЕКРУХА. Комедія в 3 діях. Театральна бібліотека Книгарні „Свободи”. Джерзі Ситі, Н.Дж., 1932. 44 + 4 нп.

(146)

О. В. Рутковський. НЕЧИСТА СИЛА. Комедія в 4 діях. Театральна бібліотека книгарні „Свободи”. З друкарні „Свободи”. Джерзі Ситі, Н.Дж. (б.д., 1932?). 48 стор.

(147)

Роман Сурмач. ПЕКЛО В ХАТІ. Образ з життя народу в однім акті. Написав . . . Театральна бібліотека Книгарні „Свободи”. Джерзі Ситі, Н.Дж., 1932. 16 стор.

(148)

1933

Лев Лотоцький. ДВА ДОМИКИ І ОДНА ФІРТКА. Комедія в одній дії. Написав . . . (Ця комедія була наго-

роджена на конкурсі Товариства ім. Івана Котляревського.) З друкарні „Свободи”. Джерзі Ситі, Н.Дж., 1933. 16 стор.

(149)

1934

У ЛУЧНОСТІ СИЛА. В сорокліття Українського Народного Союзу (Ювілейний поклик). Накладом УНСоюзу. Джерзі Ситі, Н.Дж., 1934.

В тексті крім гимну УНС і статей про його цілі й завдання вміщено календар на 1934 рік.

(150)

1935

D. Snowyd. SPIRIT OF UKRAINE: UKRAINIAN CONTRIBUTIONS TO WORLD'S CULTURE. United Ukrainian Organizations of the United States. New York City, 1935. 152 pp.

Книжку видано в англomовному опрацюванні Редакції „Свободи” і її заходами Д. Сновид — псевдонім д-ра Дмитра Донцова.

(151)

1936

D. Doroshenko. TARAS SHEVCHENKO — BARD OF UKRAINE. By . . . Preface by Clarence A. Manning. United Ukrainian Organizations of the United States. New York City, 1936. 59 + 1 pp. pp.

Видано коштом і заходами УНСоюзу.

(152)

1939

Dr. Luke Myshuha. UKRAINE AND AMERICAN DEMOCRACY. United Ukrainian Organizations of the United States. New York, 1939. 32 pp.

На вступі тексти резолюцій Конгресу ЗСА в справі голоду в Україні і польської пацифікації в Сх. Галичині.

(153)

Stephen Shumeyko. UKRAINIAN NATIONAL MOVEMENT. Published by the United Ukrainian Organizations of the United States. New York, 1939. 46 pp.

(154)

TO OUR YOUTH. Published by the Ukrainian National Association, Inc., Jersey City, N.J., 1939. 46 pp. [Про забезпечену діяльність УНСоюзу.]

(155)

1940

Д-р Л. Мишуга. ШЕВЧЕНКО І ЖІНКА. (Жінка в житті і творах Поета). Накладом „Української Пресової й Книжкової Спілки”. Джерзі Ситі, Н.Дж., 1940. 91 + 5 нп.

Передрук із „Свободи”, чч. 153-166 за 1939 рік. Видавництво „Свобода” діяло в 1939-1940 рр. під назвою Української Пресової й Книжкової Спілки.

(156)

Luke Myshuha. SHEVCHENKO AND WOMEN. Women in the Life and Work of Taras Shevchenko. By Dr. . . . Translated by W. Semenyina. Printed in the United States of America. By the Ukrainian Press and Book Company. Jersey City, N.J., 1940. 94 + 2 pp. pp.

(157)

1941

Michael Hrushevsky. A HISTORY OF UKRAINE. By . . . Edited by O. J. Frederiksen. Preface by George Vernadsky. Published for the Ukrainian National Association. New Haven: Yale University Press, London: Humphrey Milford - Oxford University Press, 1941. XVIII + 2 pp. + 629 + 1 pp. pp. + 4 maps.

(158)

George Vernadsky. BOHDAN — HETMAN OF UKRAINE. New Haven: Yale University Press, 1941. 150 pp.

Видано коштом і заходами УНСоюзу і „Свободи”.

(159)

1944

William Henry Chamberlin. THE UKRAINE: A SUBMERGED NATION. By . . . The MacMillan Company. New York, 1944. 91 + 1 pp. pp.

Видано коштом і заходами УНСоюзу і редакції „Свободи”. (160)

UKRAINIAN LITERATURE. STUDIES OF THE LEADING AUTHORS. By Clarence A. Manning. With a Foreword by Professor Watson Kirkconnell. Ukrainian National Association. Jersey City, N.J. 1944. Pp. 126.

(161)

1945

TARAS SHEVCHENKO — THE POET OF UKRAINE: SELECTED POEMS. Translated with an Introduction by Clarence A. Manning. Ukrainian National Association. Jersey City, 1945. 6 pp. + 217 + 1 pp. pp.

(162)

1948

IVAN FRANKO — THE POET OF WESTERN UKRAINE: SELECTED POEMS. Translated with a biographical Introduction by Percival Cundy. Edited by Clarence A. Manning. Philosophical Library. New York, 1948. XXIII + 1 pp. + 265 + 1 pp. pp.

Видано коштом і заходом УНСоюзу і „Свободи”.

(163)

1949

[Антін Драган]. В КРАЇНІ ВОЛІ. Підручник для нових імігрантів. Видавництво Українського Народного Союзу. Джерзі Сіті, 1949. 30 + 2 нп. (164)

[A. Dragan]. UKRAINIAN RESISTANCE. The Story of the Ukrainian National Liberation Movement in Modern Times. Published by Ukrainian Congress Committee of America. New York, 1949. VII + 1 pp. + 142 + 2 pp. pp.

З передмовою Кларенса А. Меннінга. Видано коштом і заходами редакції „Свободи” й УНСоюзу.

(165)

1951

Clarence A. Manning. TWENTIETH-CENTURY UKRAINE. Bookman Associates, New York, 1951. 243 + 1 pp.

Видано коштом і заходом УНСоюзу і „Свободи”.

(166)

Clarence A. Manning. UKRAINE UNDER THE SOVIETS. Bookman Associates, New York, 1951. 243 + 1 pp.

Видано коштом і заходами УНСоюзу і „Свободи”.

(167)

1953

Василь Барка. РАЙ. Роман. Видавництво „Свобода”. Джерзі Сіті - Нью Йорк, 1953. 308 + 2 нп. стор. (Обкладинка Юрія Соловія.)

(168)

1954

Д-р А. Т. Кібзей. УКРАЇНСЬКИЙ ЛКАР. Друге поправлене і доповнене видання. (Накладом автора). З друкарні „Свободи”. Джерзі Сіті, 1954. 698 стор.

Першим виданням виявився цей довідник у В-ві Українського Демократичного Клубу в Детройті, Йорктон, Саск., 1945.

(169)

1955

Володимир Бандурак. КОЗАЦЬКА ДИТИНА. Бібліотека „Веселки”. Випуск ч. 1. Видання Українського Народного Союзу. Джерзі Сіті-Нью Йорк, 1955. 32 стор. (Ілюстрації М. Бутовича. Обкладинка М. Левицького.)

Видано у співпраці з ОПДЛ.

(170)

1956

Роман Завадович. КОБЗАРЕВА ГОСТИНА. Сценічна картина з жит-

тя Т. Шевченка у трьох відслонах. Бібліотека „Веселки”. Випуск ч. 2. Видаєня Українського Народного Союзу. Джерзі Ситі - Нью Йорк, 1956. 22 + 2 нп. стор. (Обкладинка Петра Холодного.)

(171)

БОГУТА БАГАТИР. Исторична казка в образках. Сценарій і текст: Р. Завадович. Ілюстрації: М. Левицький. Книга I. Частина 1. Бібліотека „Веселки”. — Випуск Ч. 3. Видання Українського Народного Союзу. Джерзі Ситі - Нью Йорк, 1956. 18 + 2 нп. стор. (Обкладинка Мирона Левицького. Переклад тексту англійською мовою Осипи Гібайло-Гіббонс.)

(172)

— о —

Yar Slavutych. THE MUSE IN PRISON. Eleven Sketches of Ukrainian Poets Killed by Communists and Twenty-Two Translations of Their Poems. By . . . Foreword by Clarence A. Manning. "Svoboda", Ukrainian Daily. Jersey City, 1956. 62 + 2 np.

(173)

1957

Clarence A. Manning. HETMAN OF UKRAINE — IVAN MAZEPPA. New York: Bookman Associates, Publishers, 1957. 234 pp.

Видано коштом і заходами УНСоюзу і „Свобода”.

(174)

ВАШЕ СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ. Приготовано в Редакції „Свободи” на підставі офіціальних документів і виясень. Видання Українського Народного Союзу. Джерзі Ситі, 1957. 31 + 1 нп.

(175)

ПАМ'ЯТКОВА КНИЖКА З НАГОДИ ЗДВИГНЕННЯ І ВІДКРИТТЯ ПАМ'ЯТНИКА ТАРАСА ШЕВЧЕНКА на Союзівці, Оселі Українського Народного Союзу, Кергонксон, Н.И., в неділю 16-го червня 1957. Український Народний Союз. Джерзі Ситі, Н.Дж., 1957. 93 + 1 нп. стор.

В тексті, крім „Заповіту” Т. Шевченка українською й англійською мо-

вами, вміщено статті: А. Драгана „Американські українці і Шевченко”, К. А. Меннінга „Англійські переклади з Шевченка”, Б. Кравцева „Пам'ятники Шевченка”, О. Архипенка „Чому я виготовив погруддя Тараса Шевченка”, А. Малюци „Портрети Шевченка в творчості Шевченка”.

(176)

1960

Іван Смолій. У ЗЕЛЕНОМУ ПІДГІР'І. Повість. Видавництво „Свобода”. Джерзі Ситі, Нью Джерзі, 1960. 190 + 2 нп. стор. (Літературна редакція — Вячеслав Давиденко. Обгортка — артист маляр Олександр Климо.)

(177)

Микола Щербак. ВІРШОВАНА АБЕТКА. Бібліотека „Веселки”. Випуск ч. 4. Видання Українського Народного Союзу. Джерзі Ситі-Нью Йорк, 1960. 36 стор. (Ілюстрації й обкладинка Е. Козака.)

Видано у співпраці з ОПДЛ.

(178)

1961

ШЕВЧЕНКОВІ ДУМИ І ПІСНІ. У сторіччя смерті Поета. — SHEVCHENKO'S THOUGHTS AND LYRICS. Commemorating the Centennial of His Death. Приготовано Редакцією „Свободи”. Спільне видання Українського Народного Союзу і Наукового Товариства ім. Шевченка в Америці. Джерзі Ситі - Нью Йорк, 1961. 111 + 1 нп. стор.

В тексті 26 віршів й уривків із поем Т. Шевченка з його автопортретом з 1839 р. Передмова Л. Луцева.

(179)

1963

Лука Луців. МАРКІЯН ПАШКЕВИЧ. Біографія і характеристика творчости з додатком усіх оригінальних творів Поета. Видавництво „Свобода”. Нью Йорк, 1963. 118 стор.

Видано для відзначення 150-річчя з дня народження М. Пашкевича.

(180)

Ірина Наріжна. КАЗКА ПРО ТРЬОХ ВЕДМЕДИКІВ. Бібліотека „Веселки”. Випуск ч. 5. Видання Українського Народного Союзу. Джерзі Ситі - Нью Йорк, 1963. 15 + 1 нп. стор. (Ілюстрації й обкладинка Петра Холодного.)

Видано у співпраці з ОПДЛ.

(181)

UKRAINE: A CONCISE ENCYCLOPAEDIA. Prepared by Shevchenko Scientific Society. Edited by Volodymyr Kubijovuč. Foreword by Ernest J. Simmons. Volume I. Published by The Ukrainian National Association. University of Toronto Press. 1963. XXXVIII + 1,185 + 1 нп. pp.

(182)

1964

А. Драган. УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДНИЙ СОЮЗ У МИНУЛОМУ І СУЧАСНОМУ (1894 - 1964). Видавництво УНС „Свобода”. Джерзі Ситі - Нью Йорк (1964). 159 + 1 нп. стор.

(183)

А. Dragan. UKRAINIAN NATIONAL ASSOCIATION: ITS PAST AND PRESENT (1894 - 1964). "Svoboda" Press. Jersey City - New York (1964). 162 + 4 нп. pp.

Переклад з українського видання.

(184)

Лука Луців. Т. ШЕВЧЕНКО — СПІВЕЦЬ УКРАЇНСЬКОЇ СЛАВИ І ВОЛІ. Наукове Товариство ім. Шевченка і „Свобода”. Нью Йорк - Джерзі Ситі, 1964. 189 + 3 нп. стор.

Передрук із щоденника „Свобода”. Обкладинка роботи Тараса Шумилевича.

(185)

Ярослав Падох. НА ПІОНЕРСЬКОМУ ШЛЯХУ. З минулого заслуженої установи. В 45-річчя Товариства „Свобода”, 194-ого Відділу Українського Народного Союзу. Зладив . . . Передмова: Дмитро Галичин. Накладом Товариства „Свобода”, 194-ого Відді-

лу Українського Народного Союзу. Нью Йорк, 1964. 96 стор.

(186)

THEIR LAND. An Anthology of Ukrainian Short Stories. Edited by Michael Luchkovich. Preface by Clarence A. Manning. Introduction by Luke Luciw. Biographical Sketches by Bohdan Krawciw. Svoboda Press. Jersey City - New York, 1964. 325 + 3 нп.

(187)

1965

Д-р Лука Луців. ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА (В 100-річчя її народин). Видавництво „Свобода”. Нью Йорк - Джерзі Ситі, 1965. 67 + 5 нп. стор. (Мовна редакція Вячеслава Давиденка. Обкладинка роботи Тараса Шумилевича.)

(188)

John Panchuk. SHEVCHENKO'S TESTAMENT. Annotated Commentaries. Svoboda Press. Jersey City - New York, 1965. 146 + 2 нп. pp.

(189)

1966

А. Драган. МАЄМО КАРДИНАЛА. Обкладинка й оформлення: Богдан Титла. Накладом Українського Народного Союзу. (Джерзі Ситі, Н.Дж., 1966). 86 стор.

Книжка про Верховного Архиспскопа Кардинала Йосифа Сліпого. Із 57 ілюстраціями.

(190)

А. Dragan. OUR UKRAINIAN CARDINAL. Design and Layout by Bohdan Tytla. Published by The Ukrainian National Association, Inc. and Svoboda Press. Jersey City - New York, 1966. 88 нп. pp.

Книжка про Верховного Архиспскопа кардинала Йосифа Сліпого. Із 57 ілюстраціями.

(191)

Володимир Кедровський. ОБРИСИ МИНУЛОГО. Деякі останні діячі-українофіли напередодні революції 1917 року. Видавництво „Свобода”. Нью Йорк - Джерзі Ситі, 1966. 131 +

5 нп. стор. (Доповнена відбитка із „Свободи”).

(192)

Лука Луців. ІВАН ФРАНКО — ЖИТТЯ І ТВОРЧІСТЬ. Наукове Товариство ім. Шевченка і „Свобода”. Нью Йорк - Джерзі Ситі, 1966. 63 + 1 нп. стор. (Передрук із Альманаху УНСоюзу на 1966-ий рік. Обкладинка роботи Богдана Титли. Мовний редактор: Вячеслав Давиденко.)

(193)

Микола Понеділок. СМІШНІ СЛЮЗИНИ. Видавництво „Свобода”. Джерзі Ситі - Нью Йорк, 1966. 272 + 8 нп. стор. (Обкладинка, дружній шарж та ілюстрації Едварда Козака.)

(194)

Ганна Черінь. ЛИСТУВАННЯ. Бібліотека „Веселки”. Випуск ч. 6. Видання Українського Народного Союзу. Джерзі Ситі - Нью Йорк, 1966. 51 + 1 нп. стор. (Ілюстрації й обкладинка Любослава Гуцалюка.)

Видано у співпраці з ОПДЛ.

(195)

1967

Лука Луців. ІВАН ФРАНКО — БОРЕЦЬ ЗА НАЦІОНАЛЬНУ І СОЦІАЛЬНУ СПРАВЕДЛИВІСТЬ. Видавництво „Свобода”. Нью Йорк - Джерзі Ситі, 1967. 653 + 3 нп. стор.

Видано для вшанування Івана Франка у 50-річчя з дня його смерті.

(196)

1968

ЗАБЕЗПЕЧЕНЕВИЙ ПЛЯН ДЛЯ НАЙМЕНШИХ СОЮЗЯН. Фотографії: Володимир Грицин. Текст: Леонід Полтава. Оформлення: Богдан Титла. Джерзі Ситі, 1968, 23 + 1 нп. стор.

(197)

Михайло Данилюк. ПОВСТАНСЬКИЙ ЗАПИСНИК. Видавництво „Свобода”. Нью Йорк - Джерзі Ситі, 1968. 286 + 2 нп. (Літературний редактор — Вячеслав Давиденко. Мистецьке

оформлення обкладинок — арт. маляра Леоніда Папарі.)

(198)

1969

Василь Волицький. ДЕЩО ПРО РОГАТИН І ПРО РОГАТИНСЬКУ ПРИВАТНУ УКРАЇНСЬКУ ГІМНАЗІЮ. (Джерзі Ситі, 1969). 72 стор.

Доповнена відбитка з щоденника „Свобода”, чч. 114-124, 1969. Обкладинка роботи артиста-маляра Богдана Певного.

(199)

Леся Лисак. ТЕРПКІ ПАХОЩІ. Видавництво „Свобода”. Нью Йорк - Джерзі Ситі, 1969. 344 стор. (Літературна редакція В. Давиденка. Обкладинка й ілюстрації Богдана Титли.)

Збірка оповідань і нарисів.

(200)

1970

Michael Hrushevsky. A HISTORY OF UKRAINE. By . . . Edited by O. J. Frederiksen. Preface by George Vernadsky. Published for the Ukrainian National Association. Archon Books, 1970. XVIII + 2 нп. + 629 + 1 нп. pp. + 4 maps.

Офсетний передрук в порозумінні з УНСоюзом із першого видання 1941 року.

(201)

Д-р Михайло Данилюк. КОРОТКИЙ АНГЛО - УКРАЇНСЬКИЙ МЕДИЧНИЙ СЛОВНИК. Редактор Вячеслав Давиденко. Український Термінологічний Центр в Америці. В-во „Свобода”. Джерзі Ситі - Нью Йорк, 1970. 50 + 2 нп. стор.

Відбитка із книжки д-ра М. Данилюка „На медичні теми”.

(202)

Д-р Михайло Данилюк. НА МЕДИЧНІ ТЕМИ. Лікарський довідник. Видавництво Українського Народного Союзу - „Свобода”. Джерзі Ситі - Нью Йорк, 1970. 336 + 2 нп. стор. (Мовний редактор: Вячеслав Давиденко.

Мистецька обкладинка: Михайло Михалевич.)

(203)

Д-р Михайло Данилюк. НАРКОМАНІЯ І ЗЛОВЖИВАННЯ ЛІКАМИ. Видання Українського Народного Союзу. Джерзі Сіті, Н.Дж., 1970. 14 + 2 нп. (Обкладинка: М. Михалевич).

(204)

Michael Danyluk, M.D. NARCOTIC ADDICTION AND DRUG ABUSE. Published by the Ukrainian National Association. Jersey City, N.J., 1970. 14 + 2 нп. pp. (Cover design by M. Mychalevych).

(205)

1971

Лука Луців. ВАСИЛЬ СТЕФАНІК - СПІВЕЦЬ УКРАЇНСЬКОЇ ЗЕМЛІ. Видавництво „Свобода”. Нью Йорк - Джерзі Сіті. 1971. Опр. 488 стор. + 8 стор. ілюстр.

(206)

Clarence A. Manning. UKRAINIAN LITERATURE. Studies of the Leading Authors. By . . . With a Foreword by Professor Watson Kirkconnell. Essay Index Reprint Series. Books for Libraries Press. Freeport, N.Y., 1971. 126 pp.

Офсетний передрук з видання 1944 року в порозумінні з УНСОюзом.

(207)

UKRAINE: A CONCISE ENCYCLOPAEDIA. Prepared by Shevchenko Scientific Society. Edited by Volodymyr Kubijovyč. Foreword by Ernest J. Simmons. Volume II. Published for The

Ukrainian National Association. University of Toronto Press. Toronto, 1971. XL + 1 нп. + 1394 pp. + 6 sep. maps.

(208)

UKRAINIANS ABROAD. Offprint from UKRAINE: A CONCISE ENCYCLOPAEDIA. Prepared by Shevchenko Scientific Society. Edited by Volodymyr Kubijovyč. General Characteristics by Volodymyr Kubijovyč and Wasyl Markus. Published for The Ukrainian National Association. University of Toronto Press. Toronto, 1971. VII + 1 нп. + 172 pp.

(209)

1972

Михайло Прокопів. З ГОРОДИСЛАВИЧ У СВІТ ШИРОКИЙ. Накладом автора. Нью Йорк, 1972. 124 + 4 нп.

Частинний передрук спогадів М. Прокопова із „Свободи”. Видано коштом автора і „Свободи”.

(210)

Панас Феденко. МИНУЛО ПІВСТОЛІТТЯ. Зимовий похід Армії Української Народної Республіки 1919-1920 р.р. Видавництво „Свобода”. Нью Йорк - Джерзі Сіті, 1972. 78 + 2 нп. стор.

Передрук із „Свободи”, чч. 218-241, 1971 р.

(211)

Авраам Шіфрін. У СОВЕТСЬКІЙ КАТІВНІ. Із свідчень політв'язня. Видавництво „Свобода”. Джерзі Сіті - Нью Йорк, 1972. 59 + 5 нп. стор.

Передрук із „Свободи”, чч. 189-205, 1971.

(212)

"СВОБОДА"

і Далекий Схід

написав Іван Світ

Ще друга наша спроба накреслити зв'язки українців в Азії з нашим часописом, що за своїх 80 літ існування був та є зв'язковим для розсіяних у світі українців.

Ми не знаємо сьогодні, скільки примірників доходило до Азії наприкінці минулого століття, але можна думати, що їх не було багато. Бо, поперше, існувала царська цензура, яка дбала про те, щоб українські видання з-за кордону не поширювали „мазепинських” ідей та не перешкоджали офіційним твердженням про єдиний „руський” народ в імперії.

Але, подруге, важливе було, що ще в 1860-их роках „Свобода - Alaska Herald” теж доходила до Сибіру й тодішні скромні нотатки та статті о. А. Гончаренка також знаходили там своїх читачів. Отже, можна говорити, що „Свобода” з Нью-Джерсі доходила на Далекий Схід. Маємо відомості, що перед Першою світовою війною в Харбіні одержувано понад 20 українських

часописів, серед яких була й наша „Свобода”.

Перед тією війною у Микольську-Уссурійському, а пізніше у Владивостоці, дуже скромний український діяч Ткалич вів українську крамницю, в якій продавав та поширював українські книжки та періодичні видання. В 1918 році восени нам особисто довелося вперше побачити „Свободу” та „Український Голос” з Канади і вже в 1920 році вліті я почав одержувати обидва часописи регулярно в обмін на свої видання.

Але головною нашою темою сьогодні буде розповісти про тих, що дописували до „Свободи” та встановлювали культурні та політичні зв'язки між свободним українським друкованим словом й українцями в Азії.

Один з перших був поет, журналіст, письменник Павло Грабовський. Народжений на землях просторої Слобожанщини в 1864 році, він вчився в тій самій духовній семінарії в

Харкові, де вчився й автор цих рядків. Грабовський був переслідуваний за свою національну українську свідомість, був виключений з Семінарії в 1882 році, а в 1886 році арештований, суджений та засланий до Іркутської губернії...

Перебування на засланні в царські часи не були таким, як при теперішніх кремлівських самодержцях: тоді дозволяли листуватися з рідними й, очевидно, були можливості і висилати не тільки приватні листи, але й навіть рукописи творів чи праць за кордон. Грабовський в 1889 році був знов арештований та суджений й відбув три з половиною роки у в'язниці, й опісля був засланий до Якутська.

З 1899 року жив у Тобольську й відтоді починається його активна літературна та журналістична праця. Його поезії друкуються в Галичині, а дописи друкуються в часописах того часу й з'являються в „Свободі”. Автор їх ховається під прозорим псевдонімом — Павло Граб (Грабовський).

„Серед суворой та безплідной природи тужно за своєю ріднею та за Україною” — пише наш поет в дописі, що був надрукований 2 січня 1895 р. в „Свободі”. В дальших дописах оповідає про українські пісні в Іркутську, про солдатів-українців в Ашхабаді в Туркестані, що не забули своєї мови й пісень, але ж не згадає про те, що стало важливим етапом в розвитку українського життя.

В ті роки вже велися великі праці над будовою залізниці на Приморщині, Зеленому Клині, як її називали тоді, а кілька літ пізніше з Туркестану почали приїжджати окремими групами українці до Манджурії. Будова залізниці на Приморщині закінчувалася й ці кадри будівничих взяли за нову важливу будову Китайсько-Східної залізниці.

З їх приїздом починається українське життя в Манджурії й зв'язується з загальним українським рухом в Азії, головне на Сибіру. З тих часів маємо вже більш докладних відомос-

тей, як, напр. про заснування в манджурському місті Ляояні українського гуртка, що після переїзду до Харбіну став основою Українського Клубу, про який знаходимо вже в часі революції гарну оцінку його діяльності в дописах Олесея Досвітнього.

Сторінки „Свободи” повні нотаток та дописів про українців в Азії, як, наприклад, описи з Філіппін, де були українські вояки в американській армії:

*А я в кутку лежу
І серцем своїм сумую,
Бо ніде нашого слова
Тут біля себе не чую.
Аж тут Свобода нежданно
Із погги люба прийшла ми,
Роздер — і тихо зитаю,
Нібито лист дрібний від мами.
А вона стала, сердєзна,
Як ластівка та промовляти
Та й про долю нашу убогу
На світі божім казати.*

(„Свобода” ч. 43, 1899 р.)

На пожовклих листах „Свободи” можна знайти чимало таких дописів про українців у світі, а в часописах на Далекому Сході тоді вже друкуються багато подібних нотаток та навіть статей, як, наприклад, про порівняння малого містечка Микольська-Усурійського з Гадячем у кореспонденції Шейнфельда. Назване містечко, що в часі війни та опісля було центром української політичної діяльності, добре описане в романі „Серця й буревії” В. Несторовича.

Під час війни в Європі, 1914-1918 рр., зі Сибіру та Далекого Сходу почали прибувати до Америки політичні втікачі, які були заслани царським урядом. Не багато ми знаємо, як вдавалося їм втекти, відомо тільки, що дістатися до Америки тоді не було тяжко. Кораблі потребували робітників й у портах Китаю легко було знайти працю й плисти до свободної країни, а там вже після формального допиту людина сходила на берег й починала нове життя.

Серед цих втікачів було чимало українців, а кілька з них стали відомі своїми дописами або співробітництвом у „Свободі”, як напр. Олесь Досвітній, Григор Семешко, Василь Білинський.

В листі до автора цієї статті сл.п. С. Демидчук писав, що в початках революції в Росії „Свобода” надрукувала статтю В. Білинського „З історії революційного руху в Росії” („Свобода” 12 квітня, 1917 р.). С. Демидчук підкреслює, що цей співробітник „Свободи” був „солідний чоловік і в полеміці тактовний”. Він разом з О. Досвітнім виїхав восени 1917 року на Україну, про що буде мова далі.

Що торкається О. Досвітнього, то над цим треба зупинитися трохи більш, бо в сучасній советській пресі та журналах й перевиданнях його творів пишеться надто багато вигадок та неправди.

Досвітній ніколи не був у Нью Йорку, а прожив увесь час в Каліфорнії, в Сан Франціско, з моменту свого приїзду й до повернення в Україну восени 1917 року. Він жив у домі Гриця та Теклі Данис й після повороту в Україну листувався з ними до кінця 1920-их років. В одному листі жалівся, що примушений писати не так, як йому хотілося, бо треба заробляти на прожиток.

Це можна підтвердити його дописом до українського тижневика в Харбіні „Засів” про його ставлення до большевиків: „Ясність загострення національної злоби на українців вже останніми днями цілком ясна. Ведеться цілковита боротьба за власть централізму — з московського принципу — над всіма націями”, „відверта боротьба з самовизначенням народів” („Засів” ч. 12, стор. 3).

Дуже швидко після свого приїзду до Сан Франціско Олесь Досвітній починає дописувати до української преси в Америці та Канаді. На жаль, ми досі не маємо повної бібліографії його статей та дописів, що її тільки можна б скласти на основі річників „Свободи”. Важливе, що твердження

*Павло Грабовський
(1864-1902)*

сучасних советських „дослідників” в СССР, нібито О. Досвітній співробітничав в каліфорнійському московському часописі „Новая жизнь”, не відповідає дійсності. Редактором цього „прогресивного” часопису був Щербак, який кілька разів просив О. Досвітнього про співпрацю, але Досвітній категорично відмовився, бо напрямок часопису не відповідав його поглядам.

Натомість друкував Досвітній свої дописи і статті в „Свободі”, в канадійських часописах „Українському Голосі” та „Канадійському Фермері”, а також дописував до „Народної Воли”. С. Демидчук писав нам в листі з 11 лютого 1965 р.: „Про О. Досвітнього я знав в 1916 році (відколи я при „Свободі”). Він прислав туди часопис. Писав цікаво, а головне те, що писав українською мовою. Він вмістив у „Свободі” ч. 124, жовтень 1917 р., такий допис: „Кілька слів українським діячам в Америці” (із наріканням на

*Олесь Досвітній
(1891-1934)*

них, а то й докорами за їх діяльність)."

Допис був написаний з Гонолюлю (на Гаваях). Подібна стаття була пізніше надрукована в згаданому вище тижневику „Засів”, вона була начебто доповненням до більшої статті В. Білинського про українські організації в Америці.

Ще треба згадати про Г. Семешка, відомого журналіста та політичного діяча партії меншовиків. Нам особисто довелося з ними познайомитися у Владивостоці, в 1920 році, коли автор цієї статті був репортером у часописі „Далекая Окраина”, яку видавав протягом багатьох років українець Д. П. Пантелєв. До речі треба підкреслити, що в друкарні та редакції працювали майже виключно українці, в ній друкувався також український тижневик „Українець на Зеленому Клині”.

Г. Семешко за відомостями С. Демидчука, працював у „Свободі” в час,

як він був її редактором, тобто 1915-1916 рр. С. Демидчук писав нам:

„Коли я відійшов, він почав писати по-соціалістичному і мусів відійти. Він перенісся до „Народної Волі” в Скрентоні, бо тоді ця газета була соціалістична, чи яка там. У „Свободі” Семешко воював з одним із своїх бувших наставників, що залишилися на Сибірі, чи де там. Це було забагато читачам і вони хотіли чогось іншого. Отже це була його головна недочота”.

В іншому листі С. Демидчук подає, що Г. Семешко приїхав до „Свободи” 27 серпня 1916 року. Можемо додати від себе, що Семешко мав феноменальну пам’ять й у „Далекой Окраине” друкував свої „детективні” ревіляції про большевиків та їх співпрацю з царською охранкою. Шкода, що ці матеріяли тепер або забуті, або недоступні.

Під час партійної чистки серед большевиків у Хабаровську в 1923-25 роках там були друковані в „Тихоокеанській Звезді” обвинувачення проти Г. Семешка та його приятеля М. Новицького, редактора „Далекой Украины”.

Іншим добрим співробітником „Свободи” був В. Білинський, який в журналі „Засів” підписував свої статті псевдом В. Яворівський. Він друкував мало, але його статті в „Свободі” заслуговують на увагу, бо це були спостереження ознайомленої з українським життям людини та вмінням дивитися вперед. Для оцінки українського життя в Америці тих часів і для вивчення умов та розвитку життя нашої іміграції в ЗСА вони є цінним матеріалом. Його статті, як і статті О. Досвітнього є добрим причинком для розуміння подій та настроїв часів революції й нашої Визвольної Бороти.

На жаль ці матеріяли здебільшого ігноруються або незнані авторам, що пишуть та видають свої праці про ці важливі для нас й нашої історії часи. Описуючи одне зібрання в журналі „Засів” ч. 2, в статті „На вічу: спо-

гад з українського життя в Америці”,
В. Білинський пише:

„Я ранком потягом з Нью Йорку спішив у одно далеке містечко, де мало відбутися перше українське віче. Подразнений розкішними картинами американської природи, я несвідомо спогадав свою вітчизну — далеку Україну, також багату невичерпної краси природу, вкриту широкими, як море, степами, сперезану дужим і ніколи не вгаваючим Дніпром, з Карпатами в головах і Кавказом в ногах.”

Стаття велика, пронизана безмежною любов'ю до далекої батьківщини, куди він полетів восени 1917 року, щоб взяти участь у великих подіях. Тут треба згадати кілька фрагментів з американського життя, про яке читали українці Далекого Сходу:

„Багато зібралося на віче і таких, котрих раніше не заманив би й калачем, бо єдиною розвагою у їх була коршма, а нині, гляньте, повитягали голови уперед, щоб не минути ні одного слова з уст промовця, щоб вгадати його настрої, влізти, коли можна, в його душу і відкрити те, чого так треба й чого раніш вони так не розуміли. „Воля, воля” шепочуть їх уста, а на лице скоткуються сльози, великі, перлисті від самого серця сльози”...

В сьогоднішніх наших описах зібрань, зустрічей із сучасного нашого життя в Америці важко знайти такі описи. Не навчилися ми описувати настрої зібрань, натомість звертаємо увагу на формулювання промов чи пропозицій, чи чогось іншого. Тоді писалося настроями серця: „сотки тисяч українців, кинених рукою дійсності в далекі чужинецькі безвісті, звідки стрілою линуть вони думкою на кохану Україну” — це останнє речення з цього опису.

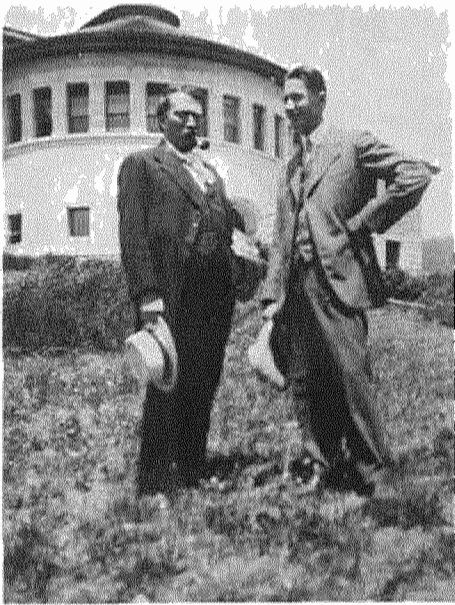
А знову повні гніву, пережитої образи, надхненні великою любов'ю до своєї землі-України пронизані останні дві статті О. Досвітнього, одна писана з Харкова 19-го лютого 1918 р., коли большевики розпанюшувалися у Харкові. Автор пише, що коли Цент-

Олесь Досвітній (перший з правого боку) разом Гр. Данисом (сидить), Теклею Данис і В. Білинським в Каліфорнії 1917 року. Тоді ж О. Досвітній і В. Білинський виїхали в Україну, як делегати від українців із ЗСА

ральна Рада й наш Уряд залишили Київ, „банди большевицьких громил ввірвались в нього і оповістили Київ столицею „пролетарської” України... Звичайно, Четвертий Універсал зовсім відкидається, а замість того український Донецький басейн приєднується до Росії... Комісари оголошують боротьбу на всяке українство й наш рідний розвиток... Геть культуру, геть розвиток рідного нового, — це девіз новоспеченого уряду... Але це лише п'яний чад”... Мусить бути „наша влада в своїй хаті. Досить вже вікового сраму бути не на своїй не власній землі. Отже в тому і полягають наші сучасні завдання”...

Добре та ясно стверджено О. Досвітнім його ставлення до московського большевизму. Воно тільки підкреслює його думки та вірування, що їх

*Григор Семешко та Гриць Данис
(1917 року)*

висловлював він на сторінках „Свободи” в 1916-17 роках.

В останній стоїй статті-дописі О. Досвітній писав з Єлисаветграду, де жила у нього сестра та до якої добився він десь всередині лютого 1918 року. Тут треба додати коротку інформацію, що її дістали ми тут в Нью Йорку, важливу для біографії нашого патріота-письменника, якого знищила „пролетарська” влада, використавши його в 1920-их роках, як то видно з його писань того часу, хоч би з роману „Нас було троє”.

О. Досвітній працював недовго в канцелярії т. зв. воїнського начальника в Єлисаветграді, заробляючи на кусень хліба, в той час, коли в Україні в 1918 році була українська влада. Ми не знаємо його ставлення до гетьманського уряду, можемо здогадуватися, що в час відновлення уряду УНР він був в рядах нашого воєцтва, а після програніх визвольних змагань повернув в українське

культурне життя, сподіваючися, що зможе боротися проти впертого московського захоплення контролю над українським культурним життям.

Тому він опинився в рядах письменницького об'єднання ВАПЛІТЕ, був разом з М. Хвильовим та Яловим, виступаючи з ними прилюдно на захист української літератури. В приватному листі до своїх друзів в Каліфорнії він писав наприкінці 1920-их років, що „заради кусня хліба” примушений писати часто не так, як він хотів би, зв'язаний умовинами... Тому не можна сьогодні йняти віри режимним біографам в ССРСР, коли вони пишуть, не знаючи, чи не хтвівши признатися у брехні, що О. Досвітній ніколи не був в Нью Йорку, ніколи не мав нічого спільного з московською пресою в Америці, як це доводить його відповідь Щербакові та його стаття в „Свободі” ч. 124 від 20 жовтня 1917 року про його революційну працю в часі до революції 1917 року, яка виразно свідчить, що він, як український політичний працівник, нічого спільного з большевизмом не мав.

І під час Визвольної Боротьби, і в час громадянської війни на Сибіру, „Свобода” друкувала багато матеріалів про тогочасні події і вона є добрим джерелом для історика чи авторів, які пишуть про те, що тоді діялося. Треба тільки мати завжди на увазі, що джерелом тих інформацій були здебільшого чужинецькі агенції або кореспонденти, які не могли бути добре ознайомлені з місцевими подіями та їх причинами.

Так напр. довелось якось читати про створення на Далекому Сході українських відділів чи центрів для підготовки військової акції для звільнення України, як це було в початках 30-их років. Так само в „Свободі” перед Другою світовою війною були друквані неправдиві інформації про українців на Далекому Сході, побудовані на дописах однієї особи, що була зацікавлена у дискримінації іншої групи. Те саме повторилося після війни, з тією тільки різницею, що ін-

ший часопис змістив спростування та більш не друкував тих неправдивих вісток.

Але поруч цих кількох „помилок”, якщо їх можна так назвати, треба підкреслити, що „Свобода” була чи не одиноким часописом, що завжди був джерелом інформацій для українства на Далекому Сході.

В роках 1919-20 аж до 1922 р. авторів цих рядків вдавалося поширювати через телеграфічні агенції того часу інформації про Україну й українців, як, напр., через Сибірську агенцію, для якої автор цієї статті в той час працював. В часописах того часу нам довелося їх знайти вже на еміграції в Манджурії.

На підставі інформацій і матеріалів із „Свободи” та канадійських часописів була змога написати та надрукувати дві статті, розміщені у щоденниках Владивостоку: одна про С. Петлюру, як лідера української армії, а друга про воєнні зударі між українцями та денікінцями. Після видрукування тих статей редактор одного із щоденників мав труднощі із своїми зверхниками. Вирізки із цими статтями були втрачені під час останньої війни.

Також „Свобода” та преса з Галичини були джерелом інформацій для редакції українського тижневика в Манджурії. Хоч, правда, преса з останньої, тобто з Галичини, була більш доступна, бо приходила зі Львова на десятий день до Харбіну, в той час, як „Свобода” потребувала від 20 до 25 днів.

Це через „Свободу” українці в Китаї після війни дізналися про нову українську еміграцію в Європі, про текст заяви І. Багряного „Чому я не хочу вертатися на родину”.

Самий текст заяви був одержаний пізніше та був прочитаний на сходинах Шанхайської громади та викликав великий інтерес і відгук.

Про ті часи можна б ще було багато писати, зокрема про те, якими жертвеними були українці Далекого Сходу, посилаючи не тільки допо-

*Автор статті ред. І. Світ в Харбіні
1937 року
(Фото зроблене Ст. Левинським)*

могу пачками, що їх довів та передав у Гамбурзі кол. активний діяч в Шанхаю, сл. п. Юрій Шпига, але й грішми і часом, що так само, як гроші й пакунок чаю, були переслані тоді св. п. архієпископові Іларіонові до Швейцарії.

Як зв'язковий для розкиданих у світі українців „Свобода” завжди була дуже активною, вже коли в 1890-их роках до неї й пізніше дописували такі видатні наші люди, як поет-журналіст П. Грабовський, про якого ми вже згадували. Ці зв'язки продовжувалися через О. Досвітнього, тимчасову співпрацю Г. Семешка, В. Білинського, листи І. Паславського в 1920-их роках про Галицький Комітет в Харбіні, а пізніше про філію львівської „Просвіти” в Харбіні та інші справи й події.

„Свобода” завжди була і є сьогодні щоденником, що друкує статті та відомості про українське життя в усьо-

му світі. Шкода тільки, що дописи з інших країн обмежені з причини не так редакції, як нам здається, але головню через відсутність людей на місцях, які могли б бути добрими, об'єктивними репортерами, а не пропагандистами чи повчальниками.

„Пропам'ятна книга” 1934-ого року, яку редагував Л. Мишуга, стала зразком та є прекрасним джерелом для пізнання минулого українського життя не тільки в Америці, але також його зв'язків з Батьківщиною та іншими країнами, де жили українці та боролися за свої ідеали.

Закінчуємо цю нашу статтю кількома абзацами з писань найвидатнішого дописувача української преси поза межами рідної землі О. Досвітнього:

„В останніх хвилях, щоб цілком показати свою „добродітель” до самотнішого значення нашого — вони навіть цілком заборонили всім друкарням (як

от на Харківщині) під загрозою великої кари друкувати, що б то не було по-українськи.

„Більшого апогею своєї прихильності до українського народу вони вже певно не можуть виявити... Але дивна річ. Ті, зайшовши за хмари, московські шовіністи, як і централісти, цілком забувають, що наш народ, наша ідея і потреби не знищаться ніякими штучними заходами. Ми пережили вже 250-ліття нашого летаргічного сну небуття...

„І в сучасну хвилю їх тимчасової влади, ми лише дійсно скуштуємо останнього смаку російського демократизму в образі пролетаря”...

Останній свобідний лист-допис О. Досвітнього з 25 лютого 1918 року був надрукований у журналі „Засів”. Він не тільки зберігся, але з нього зроблені мікрофільми для майбутнього...

1918

Останові Луцькому

*При дорозі гнуться лози у тривозі;
Ген з півногі йдуть сторожі! ..
... Прошуміли дні погожі —
Літа ясний рух,
Десь розвіялись, ненаге пух.*

*При дорозі гнуться, плазуть лози,
Вітер стогне, гонить хмари, — йдуть морози!
Идуть-ревуть, мов буйні тури!
А услід криваві бурі!
... На порозі — страх ...
В'ється коло хати горний птах ...
На дорозі: сльози ... срібні лози ... та погрози ...*

БОРИС ГОМЗИН

THE UKRAINIAN WEEKLY "40TH"

by Zenon Snylyk

H. L. Mencken once said that the measure of a newspaper's success is the tenure of its lease with the reader. If Mencken had been alive today his dictum would not be a viable yardstick of a publication's success or failure. New dimensions have entered the field: advertising, demography, social changes, competitiveness turned rivalry, specialization, and above all, the profit factor which may be said to have replaced the crusading mission of a newspaper. But with regard to *The Ukrainian Weekly*, Mencken's dictum, like his stature in America's contemporary journalism, would still stand true.

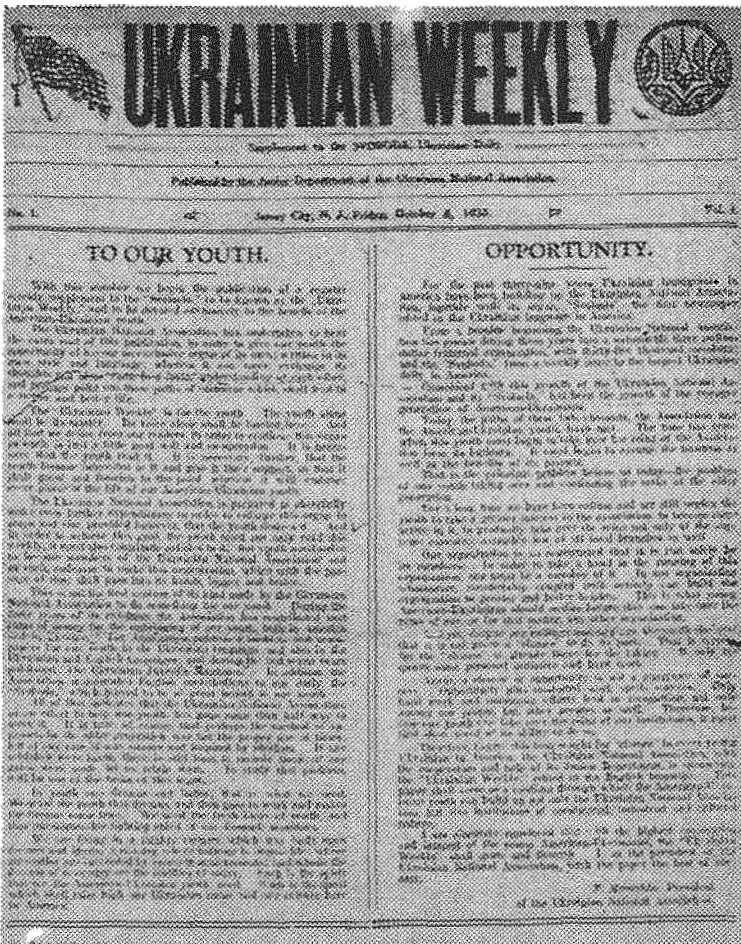
For *The Ukrainian Weekly*, which published its first issue on October 6, 1933, the launching was a mission, the credo a crusade, the objective a service, the task a purpose above and beyond the limitations of time and space, or at best, contingent upon time and space, as they reflect the Ukrainian people's age-long aspirations for a place under humanity's proverbial sun.

Born out of vision as much as out of necessity, *The Ukrainian Weekly* as a newspaper was started as the spokesman of the young people's conscience. It was a newspaper of youth, by youth

and for youth. Since youth, by virtue of nature's indomitable laws and its attendant socio-psychological manifestations, is a transitory phenomenon, the publication which was intended to reflect its mentality in varied periods of time was bound to be in a flux, serving as a medium for each subsequent generation to air its yearnings and its gripes, its interests and activities, its concerns and pursuits, with but one binding factor — the well-being of all Ukrainian people, regardless of their place of habitat — as the underlying cause and purpose.

This was in the minds of delegates attending the 18th convention of the Ukrainian National Association in Detroit in May of 1933, when they voted to start the publication of *The Ukrainian Weekly* as an English language organ of the largest and oldest Ukrainian organization in the free world, one which was and continues to be the bedrock of Ukrainian organized life in the United States.

It was on October 6, 1933, that the decision found its expression in the first issue of *The Ukrainian Weekly*, setting in motion yet another facet of UNA activity in service to the community. While stating specifically that

Front page of the first issue of The Ukrainian Weekly which appeared on October 5, 1933.

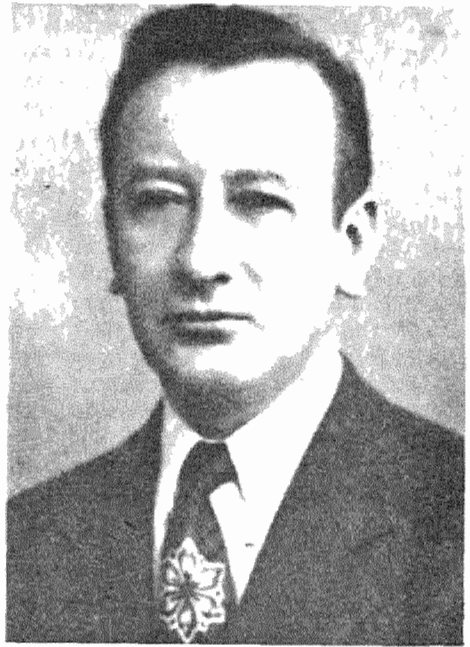
the publication was intended for the American born generation of Ukrainians, The Weekly, by the very content of the first issue, defined the two prime reasons responsible for its appearance: one, to preserve and develop the Ukrainian cultural heritage in the New World for generations to come; and two, to tell our fellow citizens who Ukrainians are, where they come from, what is their claim to a separate national identity, and what the Ukrainian people's ultimate aspirations are. In other words, under the inspired editor-

ship of Stephen Shumeyko and guided by the vision of Dr. Luke Myshuha, then Editor-in-Chief of The Weekly's older sister, the daily Svoboda, this English language newspaper set out to tell the Ukrainian story with a kind of missionary zeal, yet in the best tradition of enlightening journalism that has remained its trademark for four decades now despite the change of guard at the responsible posts.

It was a stout group of men and women, mostly in their early twenties, and some of them still active on

the Ukrainian American scene today, who ventured this new project in the realization that they were adding a new dimension to the burgeoning life of the Ukrainian community on this continent. They were either professionals or about to become professionals, that is, young people who were both the products and the heirs of their immigrant forebears' hard earned labors. Here was a son of a Pennsylvania coalminer and a daughter of a New York City cleaning woman, both deeply imbued with their parents' saga of suffering and determination, yet both sensing that theirs was not to be a life of hand-outs, but one of birthright privilege and a right as inherent as the soil that their parents tilled and toiled. For them the question of loyalties was non-existent: they thrived on the allegiance to the country of their birth, to the extent of its Declaration's universal application to all peoples, above all to those of their blood lineage in the fighting, struggling Ukraine. They raised a new voice of conscience in America, that of a new generation of young Americans clamoring for equal rights of a remote people in an area of Eastern Europe hardly known to their American fellow-citizens. They were raising these voices at times above the heads of their meekly law-abiding forebears who were resigned to the preconceived notion of a "melting pot" America, receptive to their skills yet only lukewarm to their real desires.

But the "Young Turks" felt it was a different kind of a game. They told their parents that their dues were paid off for a share in America, that they had a culture they wanted to flaunt, that they had a heritage they wanted to forge, and that they had a cause they wanted to pursue. They wanted to cultivate their Ukrainian identity and, in the same breath, do all they could to sustain the hopes and yearnings of their brothers in Ukraine to consummate their legitimate claim to self-determination and their inalien-

Stephen Shumeyko
Editor of The Ukrainian Weekly
(1933 - 1958)

able right to chart their nation's future course. To reaffirm that credo for themselves and to tell it to the world around them, they set forth their own publication "written in its own style and language, wherein youth can meet, exchange its thoughts and ideas, come to a better understanding of each other and perhaps point out those paths of endeavor which shall lead to a better and newer life."

There is not a single personage on the Ukrainian American scene — from the likes of Clarence A. Manning to an articulate freshman at an American or Canadian university—who has not been a by-line in *The Ukrainian Weekly* in the four decades of its service to what has been a virtually immutable definition of Ukrainianism—the well-being of our people here and the yet unfulfilled though staunchly pursued ideal of our people there. From the ignominiously inflicted famines, pogroms, purges, and

otherwise deviously concocted schemes of the Russian Communist oppressors aimed at eradicating the ever-present fountain of Ukrainianism, to the latest efforts of the third and fourth generation of Americans of Ukrainian ancestry to preserve the spirit of that fountain — these have been reported and analyzed by *The Weekly*, as much the newspaper of the American born Ukrainians as forged, sustained and nourished by them.

Like the *Svoboda* daily, which first inspired and then joined to sustain the Ukrainian National Association, the powerful organization that has no peer in free world's Ukrainiandom, *The Ukrainian Weekly* has maintained loyalty to its publisher without ever being forced to compromise its position as a spokesman of and for the entire English speaking segment of the Ukrainian community in the U.S. and Canada. The identity of ideals and the confluence of objectives has cemented the ties and strengthened the bonds that make for a unified, solid force of our community life. The examples of initiatives, resulting in lasting achievements ignited by the UNA and forcefully fostered by its publications, are too numerous to cite in this article. It is a truism to say that no significant achievement of Ukrainiandom in the United States would have been possible without the decisive participation of this truly efficacious combination of manpower, wordpower, moneypower.

Several times in its forty-year history, *The Ukrainian Weekly* had come to be viewed as a "necessary evil," a minimalistic concession to the "process of assimilation," to the allegedly obtuse element of our community which has failed to master the Ukrainian language and thus has been remiss of its "total Ukrainian mission."

The assumption that fluency in the Ukrainian language is the sole passport to Ukrainianism, a much debated and often exacerbating issue, has not been borne out by empirical evidence, which has shown time and again that the spirit of heart and the conviction of mind are of greater significance in preserving one's own identity. The force of the latter can maintain and even revive, if necessary, the outpouring of the former. To be sure, a good Ukrainian should be conversant in Ukrainian, but one who is not, is neither "bad" nor deserving to be written off. Conversely, we know too many fluently speaking Ukrainians who are not worthy of the name.

It is this more embracing and less exclusive precept that has given rise and validity to *The Ukrainian Weekly* — a medium of information for the Ukrainian and non-Ukrainian alike, a forum of opinion for the less conversant yet no less patriotic Ukrainians, a beacon of awareness that fuses rather than dissects loyalties and values. It has and will continue to serve the Ukrainian who has in his heart what his tongue may be at labor to express.

This then is the credo of *The Ukrainian Weekly* as it enters the fifth decade of its publication, stemming as much from its justification in the past as from the all too apparent obviation of the present: to continue as a catalytic link for generations of Ukrainians committed to the totality of the Ukrainian cause, for those of non-Ukrainian lineage who are willing to embrace that cause as part of man's genuine quest for freedom, and for those of humanity who are toiling and suffering for true peace with justice for all peoples.

Травні основи Гарвардського Центру Українських студій

написав Ярослав Падох

Без ніякого перебільшення можна твердити, що акція в справі завершення Гарвардського Центру Українських Студій, що її веде від початку 1957 року Фонд Катедри Українознавства, стоїть в центрі уваги, і то прихильної уваги, всієї української громади в Америці. Читаймо колонку „Свободи” п. н. „Українські Студії в Гарварді”, яка появляється від 12-го жовтня 1972 року, і ніяк не даємо віри, що наша громада, яку ми на всі лади звикли лаяти за всі її вольні й невольні прогріхи, включно з браком жертвенности, складає майже щодня грубі тисячі доларів власне на цей Центр. Лише подумати, що за перших 18 днів появи колонки „Свободи” зложено на цю ціль майже 73.000 доларів! І хоч до кінця року залишилося було тоді тільки два місяці, ФКУ сподівався зібрати ще щось із півмільйона доларів, бо стільки потрібно було для сплати третьої українознавчої катедри Центру.

УНІКАЛЬНА АКЦІЯ МОЛОДІ

Та не тільки в цій, досі небувалій поза межами України, збірковій акції (збірка на пам'ятник Шевченкові в Вашингтоні принесла 400,000 дол.) незвичайність акції побудови Гарвардського Центру Українських Студій. Пригадаймо, що це перша такого роду акція нашого студентства. Адже виросла вона з резолюції третього Конгресу Українських Студентських Товариств Америки (СУСТА), який радив 15 і 16 червня 1957 р. в Клівленді, який всім, кому про це відати належить, декларував, що „Третій Конгрес Союзу Українських Студентських Товариств Америки (СУСТА) ... взявши під увагу конечність створення Катедри Українознавства хоч в одному з американських університетів, постановляє створити Фонд Катедри Українознавства (ФКУ), як окреме організаційне тіло, завданням якого є поробити всі заходи для за-

*Мгр Степан Хемиз
Президент Фонду Катедри Україно-
знавства від його заснування та най-
більший ентузіаст і головний органі-
затор фондів на створення Центру
Українських Студій в Гарварді.*

снування Першої Катедри Україно-
знавства в одному з американських
університетів”.

Цю резолюцію, яку сміємо назвати
історичною, з ентузіазмом піддержали
всі молодечі організації. Ось резолюції
деяких із них: „Вісімнадцятий
З'їзд СУМА схвалює заходи українського
студентства для відкриття кате-
дри при одному з американських уні-
верситетів і бажає багато успіхів”.
(1958 р.).

„Восьмий З'їзд Організації Демок-
ратичної Української Молоді в Аме-
риці ухвалив підтримати морально й
матеріально заклик Комітету збірки
фондів для Катедри Українознавства
при одному з більших університетів
у ЗСА” (1958 р.).

П'ятий Крайовий Пластовий З'їзд в
Нью Йорку закликає... всіх членів

та симпатиків Українського Пласту в
свою чергу підтримати важливу спра-
ву заснування Української Катедри
та у відповідний час включитися до
активної підтримки, стаючи співза-
звонниками катедри та членами Фон-
ду Катедри Українознавства” (1960).

Почин СУСТА вітали й апробували
конгреси і з'їзди: Товариства Україн-
ської Студіюючої Молоді ім. М. Міх-
новського (1963), Об'єднання Україн-
ських Академічних Товариств „Заре-
во” (1963), Федерації Товариств Ук-
раїнських Студентів-Католиків „Об-
нова” (1961), Української Православ-
ної Ліги в ЗСА (1961), Ліги Українсь-
кої Молоді Північної Америки (1959)
і інші. Всі вони закликали своє член-
ство і всю українську громаду вклю-
читися в збірку на українознавчі кате-
дри.

Ці ухвали поширили коло творців
цього унікального діла з вузького й
змінливого студентського світу на
весь світ української молоді, і таким
чином ця акція стала соборною
акцією наймолодшого покоління ук-
раїнської еміграції в Америці. До то-
го це перша акція такого роду. І в
цім її найбільша унікальність.

Солідарність молоді потягла за со-
бою солідарність української громади
в ЗСА з Українським Конгресовим
Комітетом на чолі, який на своєму VII
Конгресі з 1959 року виніс таке рі-
шення: „Щоб скріпити боротьбу про-
ти большевицьких фальсифікацій в
мовній, літературознавчій та історич-
ній ділянках, Конгрес звиває всі Від-
діли УККА підтримувати проєкт ор-
ганізації катедри українознавства в
одному з передових американських
університетів”.

ПОСТАННЯ ФОНДУ КАТЕДРИ УКРАЇНОЗНАВСТВА

„Окреме організаційне тіло”, про
яке мова в резолюції Третього Кон-
гресу СУСТА, швидко народилося і
йому дано скромне ім'я „Фонд Кате-
дри Українознавства”, скорочено Ф-
КУ. Утворена Екзекутивною ФКУ Ста-
тутова комісія не марнувала часу й

*Проф. д-р Омелян Прицак, голова Гарвардського Центру
Українських Студій та його головний будівничий*

вже 19-го грудня 1957 року перед'явила Екзекутиві проєкт статуту. Схвалений того самого дня статут став „тимчасовою правовою основою всієї діяльності ФКУ”. Він постановляв, що ФКУ діятиме на терені ЗСА і його осідком буде Нью Йорк. Метою ФКУ

є заснування одної чи більшого числа катедр українознавства в передових американських університетах, видавання підручників, наукових праць та періодичних публікацій з царини українознавства. Члени ФКУ поділяються на засновників, звичайних та

добродіїв, меценатів і почесних. Розрізнення спирається на величини пожертв та заслуг для ФКУ.

Звичайні члени — це ті особи й організації, що склали щонайменше по сто доларів, добродії — по п'ятсот, меценати — по тисячі. Органами ФКУ є Загальні Збори, Головна Екзекутива, Наукова Рада, Контрольна Комісія і судова установа — Апеляційна Рада. До Наукової Ради, що складається з 10-12 членів, входять представники УККА, НТШ і УВАН. Членами Ради можуть бути тільки „професори українського походження, які викладають в американських коледжах і університетах”. Виразно дискриміновані професори Українського Вільного Університету та неамериканських високих шкіл, що слід уважати за недогляд. Оригінальною постановою кінчається статут, а саме призначенням фондів ФКУ, на випадок його розв'язання, на фонд ім. Михайла Грушевського, який зобов'язані утворити й ним керувати представники чоловічих громадських установ.

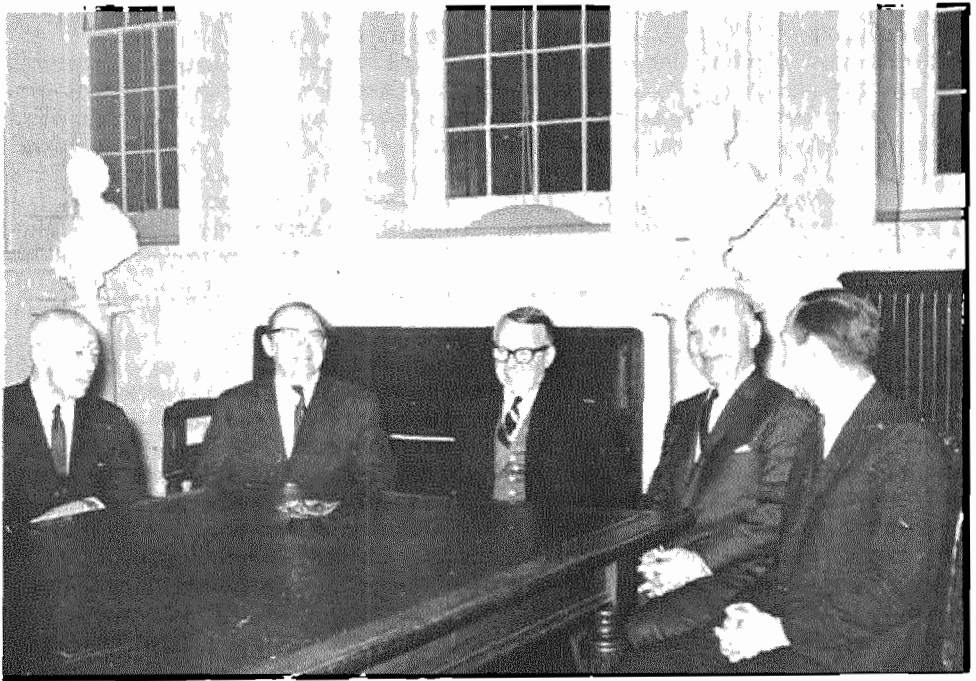
Це внутрішнє упорядкування нової установи — ФКУ закріплено 19-го вересня 1958 року інкорпорацією в Секретаріаті Ньюйоркського стейту. Інкорпораційний сертифікат встановив назву ФКУ в англійській мові на Ukrainian Studies Chair Fund, Inc. і повторив за статутом завдання ФКУ, а саме збирати фонди для добродійних і едукативних цілей особливо для встановлення в одному чи більшому числі університетів ЗСА постійної катедри українознавчих дисциплін, при чому прикладово, не вичерпно, названо історію України, історію українських Церков, літературу, економію, право, мистецтво, етнографію, географію, археологію, антропологію, мову і зв'язані з ними ділянки культури, що їх схвалить Рада Директорів. Цей сертифікат був дещо доповнений й змінений в 1961 році, що не внесло в оригіналі помітної зміни. 11-го липня 1962 року Департамент Скарбу ЗСА звільнив ФКУ від федерального прибуткового податку, а жертводав-

цям на цілі ФКУ дозволив свої пожертви відтягати від прибутку, за який вони оплачують податок.

БУДОВА ГАРВАДСЬКОГО ЦЕНТРУ

Заклавши правні основи під будову Фонду Катедри Українознавства його ініціатори й керівники заходились будувати катедру. Перед ними став ряд проблем: характер катедри, університет, в якому її належало примістити, а далі — фонди. Під увагу бралось ряд передових університетів, від Міннесотського в Міннеаполісі, гарячим пропагатором якого був невтомний ентузіаст українознавчої катедри професор того ж університету Олександр Грановський, до найстаршого й найбільш престижного в ЗСА Гарвардського університету, професор якого О. Прицак запропонував утворити в ньому суцільний центр українських студій, створений з трьох кафедр, а саме української мови, літератури й історії, пов'язаних з Українським Дослідчим Інститутом. В час, коли названі ключові катедри забезпечували б нові кадри українознавців, Інститут забезпечив би тривалу дослідну працю в різних ділянках українознавства й давав би змогу зберігати при українській науці й дослідях фахових людей, запевняючи їм тривалій варстат праці й даючи змогу трактувати свої досліді, як життєву кар'єру.

Плян проф. О. Прицака був схвалений Екзекутовою та Науковою Радою ФКУ 30-го грудня 1967 року і вслід за тим почалися з одного боку пересправи з Гарвардським університетом про формат та ціну центру українських студій на Гарварді, а з другого боку — приспішена збірка фондів. Пересправи з Гарвардом покінчилися успіхом. Листом з 22-го січня 1968 року Фонд Катедри Українознавства, за підписом свого голови, засновника і надхненника мгра Степана Хемича, з'ясував свої плани й вислав їх у вигляді формальної оферти до президента Гарвардського університету, на що президент Натан М.

Формальне встановлення українських студій в Гарварді в дні 22-го січня 1968 року, отже щодо дня тогню в 50-ту різнницю проголошення повної державної незалежності Української Народної Республіки, попередили вступні наради представників Фонду Катедри Українознавства та громадянства з властями Гарварду, що відбулися 3-го січня того ж року. Довша нарада відбулася з тодішнім деканом факультету гуманістичних наук, проф. д-ром Франкліном Луїсом Фордом, який м. ін. заявив, що на його погляд важлива ділянка українських студій була до того часу в Гарварді занедбана та вже тоді видвигнув думку про встановлення Центру Українських Студій з трьома катедрами, науково-дослідним інститутом і бібліотекою. На фото — фрагмент з цих нарад. Сидять (зліва): ред. А. Драган, тодішній голова Наукової Ради ФКУ і опісля голова Гарвардського Комітету Українських Студій проф. д-р Омелян Прицак, проф. д-р Франклін Л. Форд, головний президент УНСоюзу та ексекютивний віце-президент УККА Йосип Лисогір і президент Фонду Катедри Українознавства мгр Степан Хемиз.

Після того ж самого дня листовно акцептував пропозицію ФКУ „дуже гаряче”, складаючи побажання, щоб кампанія ФКУ за реалізацію мети, яку з'ясував лист ФКУ, увінчалася успіхом. Либонь не можна було підшукати достойнішої дати, як 50-річчя проголошення Четвертого Універсалу, для закладення правних фундаментів під перший, тривалий центр українських студій в американському уні-

верситеті ще й до того калібру Гарварду.

За цим історичним актом в травні 1968 року відбувся другий. Декан Faculty of Arts and Sciens Гарварду Франклін Л. Форд затвердив п'ятичленний Комітет Українських Студій, покликавши до нього професорів Гарвардського університету: Віктора Вайнтрауба, Горація Ланта, Ричарда Пайпса та двох українців Омеляна

Пріцака та Ігоря Шевченка. Комітет очолив проф. О. Пріцак. З уваги на відповідальні функції, передані цьому Комітетові, про що буде мова пізніше, Факт його креування становив дальший, поважний крок у правному оформленні Центру.

Ствердженням цього доконаного факту є згадка президента Гарварду Пюсі в своїм річнім президентським звіті за 1969-1970 академічний рік про започаткування не тільки однієї катедри, але ширшої програми в ділянці українських студій. Звітуючи про нові ділянки студій на Гарварді, проф. Пюсі подав таке: „Ми мали першу професорську номінацію для інду-мусульманської культури, іншу для вірменських студій, започатковано побудову програми в ділянці українських студій, а також введено дослідчу програму для західноєвропейських студій” (стор. 6). Навіть для не дуже сакриментальних осіб таке рівняння українських студій із західноєвропейськими чи мусульманськими має особливе, навіть зворушливе значення.

ДО ІСТОРІЇ ГАРВАРДСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ І ЙОГО ФУНДОВАНИХ КАТЕДР

Вісткою про утворення Центру Українських Студій зацікавився цілий український світ. Говоримо про цілий, не лише еміграційний, бо маємо докази на те, що ним цікавляться також поза залізною заслоною. Вже на початку 1970 року про постановня Центру згадував „Вісник Академії Наук УС-СР”. Ця вістка була також занотована поважною американською й європейською пресою. Наприклад, у своєму недільному виданні з 23-го листопада 1969 р. „Нью Йорк Таймс”, згадуючи конференцію Фонду Катедри Українознавства, яка відбулася в Нью Йорку два дні раніше, під наголовком „Український Центр буде відкритий на Гарварді”, цитує слова декана гуманістичного факультету Гарварду проф. Френкліна Л. Форда про те, що Український Центр має заповнити

„наукову прірву”, яка існує в Америці відносно України.

Таке важливе завдання вимагає дуже впливового форуму. Такий форум може дати славетний Гарвардський університет. Тому до речі буде, ще перед з'ясуванням правних основ Центру дати короткий огляд минулого цього найстарішого американського університету і його, сторонніми чинниками уфундованих, професорських кафедр. Бо одне й друге має пряме відношення до нашої теми. Адже на форму і зміст договору ФКУ з Гарвардом мали і мусіли мати вплив правний лад та традиція цієї літньої високої школи, яка на 140 років старіша від З'єднаних Стейтів Америки, на терені яких існує і діє, а прецеденси з креуванням раніших професорських кафедр мусіли заваяжити на утворенні Українського Центру. Коротко з'ясовуємо також гарвардські засади, стосовані при доповнюванні її професури.

У „Каталозі Гарвардського Університету” з 1972 р. подано коротку історію тієї школи та її правлячі органи. Гарвардський Коледж постав на основі ухвали Генерального Суду Масачусетської Колонії з 28-го жовтня 1636 р. 15-го листопада 1637 р. уряд колонії призначив першу управу коледжу, в яку ввійшли губернатор колонії, його заступник, чотири судді та шість священиків, а вліті наступного року відкрито школу в місцевості Нютон, назву якої швидко замінено назвою Кембридж, нав'язуючи до назви відомого англійського університету. У вересні того самого року помер на 31-му році життя один з учителів коледжу, пуританський священик Іван Гарвард, залишивши половину свого невеликого майна в сумі 779 фунтів стерлінгів і 400-томову бібліотеку своєму коледжові; наступного року його іменем охрищено коледж. Чергового року 1640-го президентом Гарварду найменовано Генрі Данстера, вихованця англійського Кембриджу, який розбудував коледж. 1642 р. коледж випустив перших бакавларів, а три роки пізніше перших магістрів. 1650

р. Гарвард одержав свій „чартер” і став корпорацією з власною, хоч обмеженою, адміністрацією. Згодом, після постанови ЗСА, конституція стеїту Массачусетс, схвалена 1780 р., присвятила Гарвардові п'ять статтю, якою м. ін, потверджено йому давні права і привілеї. На основі цієї конституції Гарвардський коледж розбудувався в університет. На чолі університету стоїть президент. Всі професори належать до своїх факультетів, які вирішують справи факультету, а загальні справи, які переходять межі одного факультету, здебільшого вирішує Університетська Рада (кансил), до якої також входять усі професори і деякі адміністративні урядовці. На чолі факультету стоїть декан, який виконує також чимало адміністративних обов'язків. Факультети часто делегують свою компетенцію спеціальним комітетам. Президент є з уряду членом кожного факультету, а декан — членом факультету та його чоловім урядовцем. За ділянками знання університет поділений на департаменти.

Одним із найважливіших, а водночас найтрудніших завдань кожного університету і його департаментів є вишукування й притягання до університету найкращих професорів та вдержування їх. Щоб заповнити собі можливо найкращий вибір, на опорожнені чи новоутворені професорські пости, Гарвардський університет має традиційну селективну процедуру, яку час від часу перевіряє і відповідно до потреб і минулого досвіду доповнює. В роках 1967-1968 була призначена окрема комісія, яка мала завдання прослідити існуючу процедуру та запропонувати зміни і доповнення. Ця комісія видала окремою книжкою свій звіт і рекомендації, на основі яких Гарвард встановив нові інструкції щодо номінації професорів на постійно (tenure). Є засадою, що інструктори, лектори і професори-асистенти є номіновані на означений час, а надзвичайні (associate professors) і звичайні (full professors) на все життя, чи точніше до досягнення пенсійного

віку, який номінально є 65-им роком життя, хоч його часто продовжується.

Особливу роль в номінації постійних професорів відіграють так звані ад хок комітети, які встановлено в Гарварді у 1941 р. Ці комітети встановлює й їх очолює президент Гарварду. В їх склад покликується професорів-фахівців даної ділянки як з Гарварду, так і з-поза нього. Вони розглядають кандидата чи кандидатів на опорожнене чи новоутворене професорське місце запропонованих професурою даного департаменту. Коли заходить потреба номінації постійного професора, голова департаменту скликає збори професури, яке визнає кандидата, і про це повідомляє декана факультету, пропонуючи йому водночас кандидатів на членів згаданого ад хок комітету. Він має також обов'язок приготувати для комітету всі потрібні матеріали для належної оцінки кандидатів на професорський пост, між іншим їхні життєписи, їх повну бібліографію й навіть копії їх головних наукових творів. Також його обов'язком є пред'явити комітетові листи від щонайменше шести вчених з-поза Гарварду, спеціалістів у даній ділянці знання, з пропозиціями кандидата чи кандидатів на пост, який має бути обсаджений. Якщо ділянка знання має інтернаціональне значення, слід подбати також про opinie вчених з-поза ЗСА. Також слід приготувати для комітету листи бодай чотирьох учених з Гарварду, з даного департаменту або з інших, які зацікавлені в номінації професора, як також листи тих членів професури департаменту, які не погоджуються на запропонованого кандидата. В звіті для комітету голова департаменту має подати точний перебіг і вислід голосування за кандидата професури департаменту, мотиви рекомендації, порівняння кваліфікацій кандидата, якого схвалив департамент, з тими, що їх не схвалено, при чому маєтись брати до уваги кваліфікації кандидата, як професора, так вченого і його вагу для майбутнього розвитку департаменту.

Президенти Гарварду: попередній президент проф. д-р Натан М. Пюсі (зліва), за президентури якого запозичковано українські студії в Гарварді, та його наступник, теперішній президент проф. д-р Дерек Бок, який сподівається ці студії завершити створенням їх Центру з трьома катедрами, науково-дослідним інститутом та бібліотекою.

Якщо для якихось студій існує окремий комітет, він пропонує відносному департаментові відповідні номінації на тимчасові та постійні пости. Існуючий від 1968 року Комітет для Українських Студій рекомендував департаментам історії і слов'янських мов і літератур кандидатів на викладачів української історії, історіографії, літератури і мови, які були департаментами апробовані. Цей Комітет планує і координувати курси й програми для здобуття академічних ступнів в українознавчих ділянках знання у порозумінні з відносними департаментами та семінар української літератури й історії.

Гарвардський університет, як і всі передові університети світу, намагається вдержувати професорські катедри для усіх ключових ділянок знання. Та все ж у минулому й сьогодні поза ними залишається багато ділянок, які не знайшли свого місця в Гарварді. Частинно заповнює цю прогалину приватна ініціатива зацікавлених осіб, інституцій, а то й цілих національних спільнот, а нерідко й держав, які власним коштом, фундують поодинокі катедри чи інститути. Ще з минулих сторіч існують катедри і центри гебрейської й інших орієнтальних мов, та французької й еспанської мов і літератур. Вже в цьому сторіччі засновано в Гарварді катедри гебрейської літератури і філософії (1925), німецького мистецтва і культури (1929), арабських студій (1936), іранських студій (1957), слов'янських мов і літератур (1957), центр для міжнародних справ (1959), центр для середньо-східних студій (1961), корейських студій (1962), ісламських студій (1962), канадійських студій (1967), вірменських студій (1969), в'єтнамських студій (1969), польської мови й літератури (1971), японських правничих студій (1972), технологічних студій (1972). Залежно від часу постання коштів цих фондаций був різний. Наприкінці п'ятдесятих років коштів однієї професорської катедри виносив кругло 300,000 доларів, в 1966 році його піднесено до 600.000 дол., а вже з 1970 року він виносить мільйон доларів. Таку круглу суму заплатила Фондація Альфреда Южиковського за утворену в 1971 році катедру польської мови й літератури, стільки ж заплатила в цій, 1972 році японська Мітсубіші Корпорація з Токіо за катедру японських легальних студій. За великий фінансовий успіх Фонду Катедри Українознавства треба уважати договір укладений в 1968 році з встановленим в ньому коштом поодиноких катедр на 600.000 доларів, з правом сплати всіх трьох договорених катедр до п'яти років.

ДОГОВІР ФКУ З ГАРВАРДОМ

Десять з половиною років тривали заходи українського студентства для заложення тривалих, бо правних, основ Центру Українських Студій у Гарварді і, що не менш важливе, добуття для свого, здавалося фантастичного, пляну ширших кругів громадянства. Рівно в 50-річчя проголошення відновлення української державності, 22-го січня 1968 року ФКУ формально договорився з Гарвардом щодо утворення в ньому не лише одної, трудної до окреслення і реалізації, „українознавчої” катедри, але ім-позантного Центру Українських Студій, першою фазою побудови якого мало бути утворення трьох професорських кафедр української історії, літератури й мови. Поза письмовим договоренням залишилося усне домовлення про пізніше доповнення цього центру Українським Дослідчим Інститутом. Того дня ФКУ розпоряджав уже сумою \$ 270,000, яку згідно з договором, у визначеному реченці, вплатав до каси Гарварду. Цей договір був видимим знаком для громадянства, що акція студентства реальна, і воно відкрило для неї свої серця і кишені. І в часі, коли пишуться ці рядки, є реальні можливості, що всі три катедри будуть сплачені в договореному п'ятирічному реченці, тобто до 22 січня 1973 року!

Цей серед української заморської громади безприкладний успіх „гарвардської акції” придбав для неї не лише сотні й тисячі беззастережних приятелів, які своє віддання справі засвідчили й далі засвідчують багатьма часто чотиричисловими, пожертвами, але водночас насторожив скептиків, які приватно й публічно поставили ФКУ ряд запитів, а то й закидів. Одні і другі відносяться передусім до самого договору з Гарвардом. Найчастіше закидається, що досі взагалі немає формального, зобов'язуючого договору з Гарвардом, а далі, що той договір не є для української сторони корисним. На обґрунтування цього твердження критики наводять різні

правничі й неправничі міркування. Залишаючи ці останні більш компетентним для відповіді діячам ФКУ та професорам, бажаю, як правник, обмежитися виясненням тільки правничих питань, і то, беручи до уваги характер цього Альманаху, в найбільш загальний спосіб.

Щоб говорити про існування та зміст договору треба найперше познайомитися з його текстом. З цією метою нижче подаємо текст листів, якими обмінялися президент Фонду Катедри Українознавства мгр Степан Хемич з тодішнім президентом Гарвардського університету проф. Натаном М. Пюсі. Ці листи, згідно з теорією й практикою права, становлять обосторонньо зобов'язуючий контракт. Обидва листи датовані днем 22-січня 1968 року. Обидва листи подаємо в українському перекладі, даючи в ньому не стільки про красу, як про точність перекладу.

УКРАЇНСЬКИЙ ТЕКСТ ЛИСТА ФКУ ДО ГАРВАРДУ

Фонд Катедри Українознавства
302 Вест 13-та вулиця
Нью Йорк, Н. Й. 10014

22 січня 1968 р.

Президент і Члени
Гарвардської Колегії,
Кембридж, Массачусетс

Панове!

Фонд Катедри Українознавства в Нью Йорку, організований з метою піддержувати українські студії в З'єдинених Державах Америки, бажав би встановити три постійні катедри українських студій (історії, літератури і мови) в Гарварді.

Для цієї остаточної мети Фонд Катедри Українознавства пропонує Гарвардові під цю пору двісті сімдесят тисяч доларів для встановлення Фонду Українських Студій в рямках Факультету Штуки й Науки в Гарварді.

Очікується, що дальші дотації

HARVARD UNIVERSITY

Office of the President

MASSACHUSETTS HALL
Cambridge, Massachusetts 02138

January 22, 1968

Dear Mr. Chemych:

I am very happy to report to you that the Harvard Corporation have warmly agreed to the proposals outlined in your letter of January twenty-second in furtherance of the future establishment of a Ukrainian Studies Chair Fund at Harvard University, and I send you my very best wishes for the success of your campaign to realize the objectives which you outline.

With deep appreciation to you and your associates for your interest in insuring the growth of this important area of study at Harvard,

Sincerely yours,

Nathan M. Pusey

Mr. Stephan Chemych
302 West Thirteenth Street
New York, New York 10014

*Лист президента Гарвардського Університету
з 22 січня 1968 року про згоду Правління Університету
на встановлення Катедри Українських Студій*

від Фонду Катедри Українознавства та інших будуть додані до цього Фонду впродовж найближчих місяців і років.

Прибутки з цього фонду повинні бути вжиті на підтримку навчання, дослідів та, (або) публікацій, включно із платнями та видатками для асоціативних чи асистентських професорів чи інструкторів у широкій ділянці українських студій.

Перша катедра буде встановлена в Гарварді тоді, як додаткових триста тридцять тисяч доларів будуть передані Гарвардові; друга й третя катедри будуть встановлені, як у відповідному часі Гарвардові будуть передані додаткові суми по шістсот тисяч доларів на кожну катедру.

Коли фонд досягне шести тисяч доларів на кожну катедру — як за-

значено вгорі — ви погоджуєтесь призначити професора, який буде означений як професор української історії, професор української літератури чи професор української лінгвістики.

За Вашою згодою ми могли б у тому часі бажати запропонувати, щоб якесь індивідуальне ім'я було вшановане в назві кожної з цих трьох катедр.

Коли катедра (катедри) почне (-уть) діяти, ми розуміємо, що прибутки будуть ужиті згідно із Вашою загальною практикою на вдержання професора (професорів) включно з платнями, пенсійним фондом та іншими видатками у зв'язку з працею катедри.

Це також є нашим зрозумінням, що коли б у будуччині прибуток із початкового фонду на катедру не був вистачальний, то Гарвард-

ський університет тим не менше збереже і підтримає повну професуру.

Ми були б вдячні, якщо Ваша згода на нашу пропозицію мала б дату 22-го січня 1968 року. Одержавши Вашу згоду, ми продовжимо найближчих 30 днів перешлемо Вам наші чеки на суму двох сот і сімдесяти тисяч доларів.

Щиро Ваш
Степан Хемич,
Президент Фонду Катедри
Українознавства

УКРАЇНСЬКИЙ ТЕКСТ ВІДПОВІДІ ГАРВАРДУ НА ЛИСТ ФКУ

Гарвардський Університет
Массачусетс Гол
Кембридж, Массачусетс

Бюро Президента

22 січня 1968

Дорогий Пане Хемич!

Я дуже радий повідомити Вас, що Гарвардська Корпорація гаряче погодилася на пропозиції, з'ясовані у Вашому листі з 22-го січня щодо піддержки майбутнього встановлення Фонду Катедри Українських Студій в Гарвардському Університеті та пересилаю Вам мої найліпші побажання успіху у Вашій кампанії для здійснення тих цілей, що Ви їх з'ясовуєте.

З глибокою вдячністю Вам і Вашим співробітникам за Ваше зацікавлення у запевненні росту цієї важливої ділянки студій в Гарварді,

щиро Ваш,
Натан М. Пюсі

Пан Степан Хемич
302 Вест Тринадцята вулиця
Нью Йорк, Н. Й. 10014

Мова цих двох листів недовга і ясна. ФКУ запропонував Гарвардові утворення трьох кафедр по ціні 600.000 доларів, які мають бути заплачені у відповідному часі. Додатковий усний

договір та раніша практика Гарварду встановлюють п'ятирічний реченець, як відповідний (reasonable) реченець. Перша виплата у висоті 270,000 доларів має наступити до 30-ох днів після прийняття Гарвардом пропозиції ФКУ, що й сталося. Катедри будуть встановлені після заплати по 600,000 доларів на кожну з них. Складений фонд призначений на вдержання кафедр, а якби з часом прибутків з того фонду не вистачало на вдержання кафедр, тоді Гарвард зобов'язаний буде все таки вдержувати кафедри. Цю пропозицію Гарвард прийняв не тільки без ніяких змін, додатків чи застережень, але й „гаряче”. Ляконічна мова відповіді Гарварду, подібну до якої можна знайти в листуванні Гарварду з іншими фундаторами кафедр, не лише не помешкує вартості зобов'язання Гарварду, як підносять критики договору з Гарвардом, але, навпаки, скріплює його, бо не залишає найменшого сумніву, що Гарвард прийняв пропозицію ФКУ повністю. Та все ж залишається вяснити, сумнів скептиків, чи це листування, а зокрема коротка відповідь Гарварду, становлять формальний і обосторонньо зобов'язуючий договір.

ЧИ ІСНУЄ ОБОСТОРОННЬО ЗOBOB'ЯЗУЮЧИЙ ДОГОВІР ПОМІЖ ФКУ І ГАРВАРДОМ?

Цей сумнів породила необізнаність із американським контрактним правом, а зокрема ремінісценції європейського права, яке, хоч в цьому випадку небагато різниться від тутешнього права, частіше, як американське, вживає в подібних випадках форми єдиного договірної тексту, підписаного обома сторонами. Тільки в торговельних взаєминах по обох боках океану більшість контрактів укладаєть ся шляхом сепаратних актів: оферти і її прийняття.

Рискуючи надужити терпеливість читачів, вважаю потрібним присвятити декілька завваг теорії контрактного права, яка допоможе їм без трудно, з власного переконання, відповіс-

HARVARD UNIVERSITY

OFFICE OF THE PRESIDENT

MASSACHUSETTS HALL
CAMBRIDGE, MASSACHUSETTS 02138

May 4, 1970

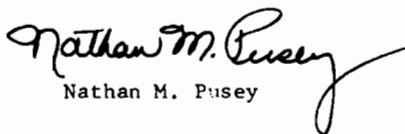
Dear Dr. Charyk:

I feel enormously grateful to you for your willingness to assume leadership of the exciting and important effort we are making to strengthen work at Harvard in the Ukrainian studies and the creation of a center of scholarship in this important area of the world.

The first \$600,000 was warmly received by Harvard in January, 1968 from The Ukrainian Studies Fund. Income from this initial sum is being used to support one permanent professorship in Ukrainian studies. That the effort to endow the first chair was conceived, and successfully completed by a dedicated group of students, is highly unusual and gratifying. This will, I trust, inspire those called upon to help establish this most important Center for Ukrainian Studies.

Speaking for the Governing Boards of the University, I express warm endorsement of the project, and personally urge its wholehearted support by the Harvard community and the public.

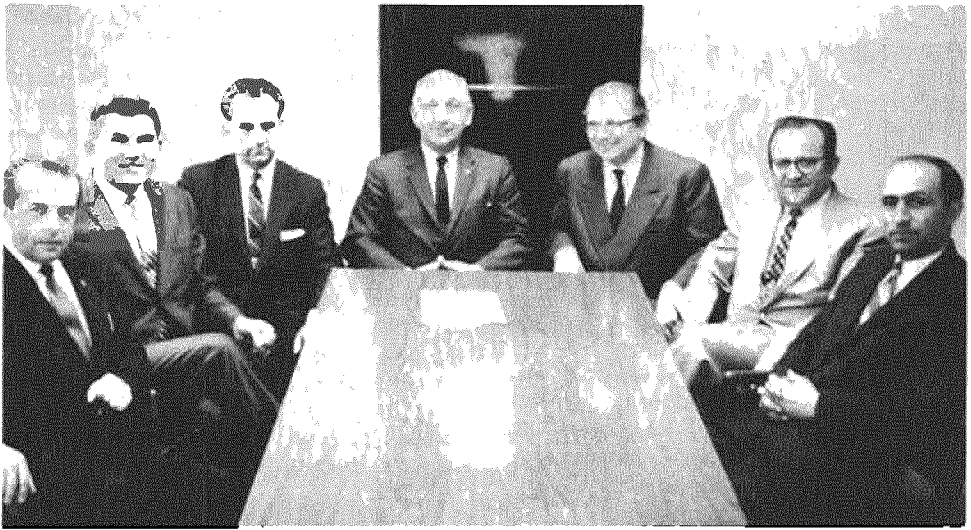
Sincerely yours,

Nathan M. Pusey

Dr. Joseph V. Charyk
President
Communications Satellite Corporation
950 L'Enfant Plaza South, S.W.
Washington, D.C. 20024

Фотокопія листа тодішнього президента Гарварду проф. д-ра Н. М. Пюсі до президента Корпорації Сателітної Комунікації д-ра Йосифа В. Харика, який тоді погодився був взяти активну участь у збірці фондів на розбудову українських студій в Гарварді. В листі згадується про Гарвардський „найважливіший Центр Українських Студій”.

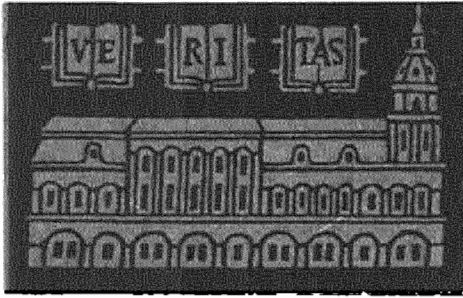
Президія Фонду Катедри Українознавства завжди намагалася втримувати живий зв'язок з усією українською громадою в Америці. В рамках цих заходів представники ФКУ відбули ряд зустрічей з представниками українських установ. На фото — зустріч в УНСюозі. Сидять (зліва): заступник головного передсідника і рекордовий секретар УНС Володимир Сохан, скарбник ФКУ інж. Орест Ведрій, головний секретар УНС і автор цієї статті д-р Ярослав Падох, головний передсідник УНС Йосип Лисогір, голова Гарвардського Комітету Українських Студій проф. д-р Омелян Пріцак, тодішній головний касир УНС св. п. дир. Петро Пуцило та президент ФКУ м-р Степан Хемиз.

ти на питання, поставлене в наголовку цього розділу.

Договір, або контракт коротко означають „порозуміння, виконання якого можна вимусити правним шляхом”, звичайно з поміччю суду. Докладніша дефініція договору окреслює його, як „порозуміння між двома або більшим числом компетентних сторін, предметом якого є якась легальна мета, і на підставі якого обидві сторони зобов'язуються щось виконати або від чогось здержатися в певний спосіб”. Є чотири конечні складники цієї дефініції: порозуміння (agreement), компетентні сторони, здатні зобов'язуватися і бути зобов'язаними, легальна мета порозуміння і взаємність зобов'язань обох сторін (consideration). Щоб контракт, в потребі, міг бути вимушений з поміччю права, всі ці компотенти мусять існувати.

Щоб таке порозуміння заіснувало,

а з ним, щоб заіснував зобов'язуючий договір, потрібно, щоб інтенція укласти договір була в обох договірних сторін і щоб їх намір укласти договір зустрівся (meeting of the minds). Це стається шляхом зустрічі пропозиції одної сторони щось зробити або від чогось здержатися, яку називаємо правничим терміном „оферта” (offer) зі згодою другої сторони на цю оферту, що називаємо прийняттям (acceptance). Зложення оферти й її прийняття може наступити одночасне, наприклад підписанням одного документу, або шляхом окремої комунікації між сторонами всіма доступними засобами, зокрема часто це діється шляхом виміни листів, телеграм і т. п. Звичайно при прийнятті оферти стосується той самий засіб комунікації. Отож, оферту зложену листом приймається або відкидається також листом. Обмін обома листами ста-

*Емблема Гарвардського Центру Українських Студій: силуета будинку Києво - Могилянської Академії із мотто Гарвардського Університету
Veritas - Правда*

новить контракт. Але під умовою, що існують вище подані чотири складники легального контракту і прийняття офери було дефінітивно і повне, тобто без ніяких застережень, чи змін. Бо всяка зміна чи застереження щодо офери становить її відкинення і уважається за нову офери. Тому чим коротше прийняття офери, тим менше воно дає причин для сумніву, чи прийняття офери було важне, а тим самим, чи заіснував важний контракт. Ляконічність листа Гарварду до ФКУ є його прикметою, не хибою і надаремно нею турбуються критики договору ФКУ з Гарвардом. Отож, прийняття офери — це заява сторони, до якої вона була скерована, про її беззастережну готовість прийняти на себе зобов'язання, про яке мова в оферті, тобто виконати все те, чого вимагає офери. Додати б ще, що для викональності договору потрібно взаємності (consideration), тобто обидві сторони мусять зобов'язатися щось зробити чи від чогось здержатися, тобто виконати своє зобов'язання, подане в оферті. Якщо тільки одна сторона є зобов'язана, а друга не зобов'язана до нічого, такий договір не одержить помочі суду, якщо односторонньо зобов'язана сторона відмовиться його виконати. Наприклад, зобов'язання скласти другій стороні дар,

без ніякої взаємності з її боку, не підлягає судовій екзекуції.

Немає сумніву, що обмін листами ФКУ із Гарвардом має всі признаки легального контракту. Заіснували всі чотири вимоги, про які мова вище, і офери ФКУ дійшла до Гарварду, який її беззастережно й дефінітивно прийняв і про це довів до відома ФКУ. В той самий момент, як президент Гарварду вручив президентові ФКУ свого листа, зустрілися наміри обох корпорацій й поміж ними заіснував повноправний, обосторонний контракт, на сторожі виконання якого стоїть і завжди стоятиме суд та його виконні органи.

Тому, що ФКУ не заплатив свого грошового зобов'язання нараз, можна б ставити питання: чи це не має значення для важности контракту, і щоб сталося, якби ФКУ не вплатив всієї суми, договореної з Гарвардом, а саме 1,800.000 доларів, по 600.000 за кожна з трьох катедр? На це дає ясну відповідь контрактне право, а також зміст договору. В ньому виразно сказано, що після заплачення повної суми 600.000 дол. буде креована одна катедра, а після влат дальших таких самих сум постануть дальші катедри. Право знає подільні і неподільні договори. Подільні можна виконати частинно. Наш договір належить до контрактів подільних, в яких можливе частинне виконання зобов'язання (part performance). Отож, беручи до уваги, що ФКУ вже вплатила Гарвардові повну ціну двох катедр, і то у „відповідному” часі, доказом чого є прийняття влат без застереження, можна тільки поставити питання, що сталося б, якби ФКУ не вплатив у тому ж часі, тобто впродовж п'яти років від заключення договору, повної ціни за катедру третю. Імовірно це коштувало б ФКУ і всю нашу суспільність, рішену таки мати всі три катедри, додаткових й зайвих 400,000 доларів, бо стільки коштують катедри від 1970 року. Та треба вірити, що наша громада не спиниться на половині дороги і не

Курс історії України в рамках Літньої Школи в Гарварді 1971 року

допустити до такої втрати. Теоретично слід все ж таки підкреслити, що після впливу контрактного речення Гарвард міг би взагалі відмовитися від утворення третьої катедри, і тому не слід відтягати повної сплати зобов'язання ФКУ ще й з цієї причини. Це повинно бути пригадкою будівничим Гарвардського Центру, що є багато правди в народній приповідці „два рази дає, хто скоро дає”.

ЧИ ФКУ МІГ ЗДОБУТИ КРАЩІ УМОВИ ДОГОВОРУ З ГАРВАРДОМ?

Другим, найчастішим закидом відносно договору ФКУ з Гарвардом є те, що він дуже загальний і не вміщує гарантій, що українська договірна сторона не понесе втрати в ближчій чи дальшій майбутності. Деякі закиди зовсім необгрунтовані, бо їх виключає самий текст контракту. Наприклад, острах, що з інфляцією із зростом коштів вдержання катедр прийдеться ФКУ доплачувати до вже зло-

жених фондів. Це передбачав ФКУ, вкладаючи відповідну клявзулю в свою оферту, за якою збільшений кошт зобов'язаний покрити Гарвард. Досвід з іншими, давніми катедрами це потверджує. Автім, це має бути журую Гарварду, щоб так інвестувати одержані фонди, щоб вони зі зростом інфляції приносили збільшений прибуток. І так на щастя для Гарварду й для наших катедр власне в Гарварді є. У фінансовій частині недавнього видання „Нью Йорк Таймс” з 24-го вересня 1972 року в статті п. н. „Universities Flunk Investing” підкреслено, що Гарвард є одним із нечисленних винятків поміж великими й малими університетами, який не видає грошей з окремих фондів на поточні видатки і вмє так їх інвестувати, що вони приносять йому достатній прибуток, щоб покрити всі витрати і робити ще заощадження. До статті додано таблицю таких вивінувальних, постійних й непорушних фондів (endowment fund), на чолі якої стоїть власне Гарвард з імпортною су-

*Частина українознавчих колекцій
у книгозбірні Осеред Українських
Студій у Гарварді*

мою більйона триста п'ятдесяті мільйонів доларів. Найближчі до Гарварду: Університет Тексасу з 630,000,000, Єйл з 600,000,000, Рочестер 555,000.-000, Принстон 542,000,000, МІТ 444,000-000, Колумбія 425,000,000 дол. Автор статті Джон Г. Аллен користувався звітом окремого досліджування фонду Фундації Форда, який дорікає іншим університетам, що вони уживають вивинувальні фонди на поточні видатки або не вміють їх як слід інвестувати. При цьому він підкреслює вийнятково ощадну й розумну фінансову політику Гарварду. Можна думати, що ще й з цієї причини щастям ФКУ було пов'язання власне з Гарвардом.

Подібно не знаходить основи сумнівів, що станеться, якщо ФКУ не зможе заплатити за всі катедри. На це була подана відповідь вгорі на основі самого контракту та тутешнього контрактного права. А втім, чи сумнівається ще хтось сьогодні, що наша громада не зложить ще решти за третю катедру, сплативши вже вповні дві, навіть якби прийшлося зберегти

реченець заплати позичками, гарантованими поодинокими громадянами!

Подібно необґрунтованою журбою є доля вплачених грошей, якщо б Гарвард не придержувався постанов договору. Залишаючи на боці всякі неправдоподібні здогади, які належать не до легальних, але до типових проблем „що було б, якби...” на всі ці сумніви можна сказати одне: живемо в правовій державі, в якій навіть скромний ФКУ може рахувати на справедливий розгляд і вирішення зовсім неправдоподібного процесу з велетенським Гарвардом, власником більйонного майна. Очевидно, якщо б Гарвард не додержував постанов контракту, ФКУ завжди може шукати справедливості в суді і домагатися розв'язання контракту або його сумлінного виконання, за загальними засадами контрактного права та за постановами свого договору з Гарвардом.

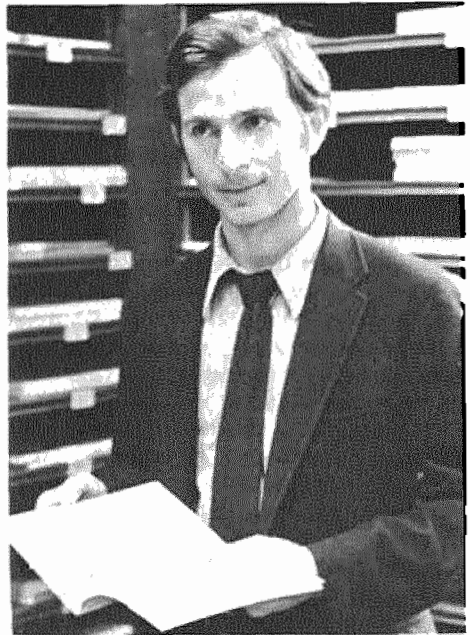
Були застереження щодо необмеженого тривання контракту. Дійсно, договір з Гарвардом не обмежений часом. І в цьому його велика вартість, бож інтенцією ФКУ і нашої громади є, щоб поки Гарвард існуватиме, доти існували й діяли в ньому українські катедри. Бо право, як меч, обісичне. Чи бажав би хтось із нас, щоб Гарвард мав право за рік чи за сто виповісти контракт і, звернувши вплачені фонди, скасувати українські катедри? Застереження такого права для ФКУ дало б таке саме право Гарвардові.

Були ще запити й закиди відносно призначування членів Комітету Українських Студій, номінації професорів на українські катедри, їх кваліфікацій, віку тощо. Відповіді на ці питання треба шукати не в постановах договору з Гарвардським університетом, але в статутах і регуляціях цієї вікової інституції. Зайво додавати, що загальні постанови, сперті на віковій практиці цього й інших великих університетів, не можна змінити за ніякі гроші. Зокрема постанови щодо добру і кваліфікацій професури. Цієї проблеми ми торкнулися загально у

попереднім розділі цієї статті, і думаємо, що на цьому можна було б це питання закінчити. Та все ж слід ще дослідити, чи контракт ФКУ охоплює все те, що в даних обставинах і в такому світової слави університеті, як Гарвард, було можливим досягнути. Відповідь на це питання може дати статут і регуляміни Гарварду, про які була щойно згадка, а крім них ще й порівняння постанов нашого договору з Гарвардом із подібними договорами, що їх заключили з тим самим Гарвардом куди сильніші фінансово й політично партнери, як поляки, японці, іранці і ін.

ДОГОВІР ФКУ І ЙОГО ПОРІВНЯННЯ З ІНШИМИ ПОДІБНИМИ ДОГОВОРАМИ

Всі ці катедри створені на такій самій правній основі, як українські катедри. Фундатори катедри звернулися до Гарварду з листом-офертою, на яку одержали коротку відповідь, або листом, як ФКУ, або прямо відписом з протоколу засідання президента Гарварду з членами Гарвардської Колегії, на якому прийнято оферту і схвалено утворення відносної катедри. Листи-оферти майже ідентичного змісту, як лист-оферта ФКУ. Наприклад, польська фундація Альфреда Южиковського в своєму листі з 1-го березня 1972 р. пропонує утворення катедри польської мови і літератури коштом одного мільйона доларів, які зобов'язуються сплатити впродовж 3-ох років. Її умови майже ідентичні з умовами ФКУ, з тим, що в них немає вимоги гарантії, що на випадок недостатчї прибутку з вплаченого фонду, потрібні додаткові фонди на удержання катедри має дати Гарвард. Цю вимогу для повної безпеки поставив ФКУ. Також у відповідь на цю оферту вислав президент Гарварду листа, подібно як це було з ФКУ, в яким немає ніяких особливих гарантій, що про них допоминаються критики договору ФКУ. Зокрема немає ні слова згадки про номінацію професора на катедру, виконання контракту, його часо-

Докторант Орест Субтельний

вого обмеження тощо. Автор цих рядків перевірів згадані листи і не знайшов у них нічого кориснішого, як те, що придбав у своєму контракті ФКУ.

Це саме відноситься до недавно уфундованої катедри для професора японських легальних студій. Згадана раніше токійська Мітсубіші Корпорація в листі-оферті з 8-го травня 1972 року повідомила Гарвард про свою готовність скласти впродовж чотирьох років мільйон доларів і вимагає тільки, щоб прибутки з того фонду призначено на удержання катедри, а якби залишилась якась сума, щоб була вона порахована до вплаченого фонду. Немає в листі подібно, як в інших подібних офертах, ані слова про номінацію професора і інші питання, які згадано вище. Також немає вимоги, щоб Гарвард доплачував до коштів катедри, якби прибутків з вплаченого фонду не вистачило.

Подібне знаходимо в листі-оферті відомого в світі Агі Хана, який 19-го листопада 1956 р. вніс листа-оферту

до Гарварду, пропонуючи 300.000 доларів на утворення й утримання катедри іранських студій. Гарвард повідомив його про прийняття оферти, висилаючи йому випис з протоколу засідання Гарварду, яке відбулося 3-го грудня 1956, в якому згадується, що його оферта була прийнята на ним поданих умовах.

Не інакше дійшло до утворення катедри вірменських студій. За раннім договором вірменських патріотів з 1955 року, які утворили Національну Асоціацію для вірменських студій, після мозольної збірки фондів, яка тривала 14 років, в 1969 році постала ця катедра в межах Гарвардського Центру для Середньо-східних Студій. Її започаткував лист-оферта згаданої Асоціації з дня 19 липня 1955 р., в якому Асоціація, пересилаючи першу пожертву в сумі 967.50 доларів й заповідаючи пересилку чека в сумі 500.00 дол. від Асоціації Вірменських Студентів Америки, пропонує Гарвардові прийняти ці в плати, на рахунок 300,000 дол., після зложення яких мала б бути створена катедра вірменських студій. Відсотки від фонду мають бути зужиті на ведення вірменських студій й дослідів, зокрема на платні професорів і лекторів, стипендії, публікації, бібліотеку тощо, за дискрецією директора Центру для Середньо-східних Студій. Лист додає, що „Всі інші проблеми, які можуть постати у зв'язку з Фондом Вірменських Студій (Armenian Studies Fund) його ужиття, можуть бути дискутовані після того, як вони виринуть”. Поза тим ніяких спеціальних вимог не поставлено. У відповідь на цього листа-оферту, Гарвард вислав листа з 22-го липня 1955 р., в якому коротко повідомляв про одержання листа з 19 липня й запевнював, що пожертви будуть зараховані на Фонд Вірменських Студій, а прибутки від фонду будуть зужиті згідно з вимогою Асоціації. Підкреслено, що для утворення професорської катедри потрібно скласти 300,000 доларів. Цей обмін листами став основою пізніше утвореної катедри.

Ідентичний обмін листами знаходимо при креуванні, мабуть, найновішої катедри імени Давида Сарнова, уфундованої відомою Р. С. А. для технологічних дослідів, коштом мільйона доларів у Гарварді й водночас у М. І. Т. Листом з 13-го жовтня 1972 р. секретар Гарварду повідомив Р. С. А., що її оферту прийнято і вже призначено професора на утворену катедру. Ніяких додаткових гарантій не подано в листі Гарварду.

Усе це листування, про яке мова вище, і чимало іншого в справі утворення інших професорських катедр у Гарварді автор цих рядків одержав у копіях, їх докладно перевірів і на цій основі може запевнити, що договір ФКУ ні в чому основному не різниться від них, а навпаки, має додаткову вимогу про доплату Гарвардом додаткових фондів на удержання катедр якщо прибутку з вплаченого фонду в майбутності не вистачатиме. Отож, можна ствердити, що ФКУ в своїх пересправах з Гарвардом був потрактований нарівні з усіма іншими фундаторами катедр або й навіть краще. Також слід ствердити, що деякі вимоги, які ставлять критики договору ФКУ, були неможливі до осягнення, про що свідчать численні договори про подібні катедри інших фундаторів. А втім, в справі фундування професорських катедр у Гарварді існують спеціальні приписи вміщені в брошурі п. н. „A Policy Statement Relating to Solicitation and Acceptance of Gifts and Bequests”, схвалений 2-го травня 1966 р., в якій подано не лише нову ціну катедри, але навіть термінологію встановлення катедр, яка повторюється в майже в усіх листах-офертах фундаторів катедр, внесених до Гарварду після 1966 року.

Хочемо вірити, що це вияснення заспокоїть усіх, які мали сумнів, чи ФКУ міг здобути кращі умови в своїх договорах з Гарвардом. У торговельних взаєминах держав є відома клявзула найбільшого упривілекування, яку у держави признають для своїх найцінніших партнерів. Порівнюючи договори про керування катедр у Гарварді,

можна сказати, що з такої клявзулі, мабуть, користав також ФКУ, договороючись про українські катедри. На всякий випадок можна зовсім об'єктивно ствердити, що ФКУ здобув те, що тільки можна було досягнути в університеті такого калібру, як Гарвард. Тільки люди, призвичаєні до wishfull thinking, можуть вірити, що можна, чи навіть треба було, досягнути щось більше.

Допускати, що вікова, шанована у цілому світі, наукова установа могла б свідомо й пляново використовувати гроші українських жертводавців на ненаукову діяльність, скеровану проти їх історично й науково узада-

чених інтересів, річ така нереальна й неправдоподібна, що це не повинно й не може стати на перешкоді реалізації великого задуму. А втім, чи яке велике діло або акція вільні від калькульованого чи некалькульованого ризику, зокрема, коли вони розміряні на сторіччя? До того ж ми не збираємося залишити наш Гарвардський Центр на чужу волю й химерну долю. На сторожі наших „інтересів” у нашому Центрі і його базі — Гарвардському університеті стоять наша професура, наше студентство і всі ми, будівничі Центру. А передусім наша об'єктивно і науково доведена правда. Бо чого ж ми більше вимагатимемо від Гарварду, як правди й справедливості, слугою й оборонцем, яких є й повинна бути справжня наука.

ГРУДЕНЬ

*Хто під цю пору вийде з дому,
І білі дні, і білі ноги
Сніг білим голубом туркозе
І припадає до вікна:
„Голубко сиза, задрімай!
Вже поле спить, ногує гай,
Поногуєш ти лиш одна.*

*І білі дні, і білі ноги.
Задивленій сліпнуть оги,
Відкритим боляге огам.
І не стулить напнуті вії.
Здається, в полі вагря тліє,
Ввижається хтось рідний там.*

*Як зимно і як мертво краєм!
Метіль сліди всі замітає.
Царице, хорони сірому,
Хто під цю пору вийде з дому,
Чия мандрівна путь є довга!
Хозби саньми шляхи озовгать,
Хозби гасом горніла віха,
Щоби ніхто з шляху не з'їхав.*

ОКСАНА ЛЯТУРИНСЬКА

ВЕЛИКИЙ СИН СРІБНОЇ ЗЕМЛІ

на 80-ліття
проф. А. Штефана

написав Петро Стерцо

В 1973 році завершує 80 років свого турботливого життя один із найвплив-ніших синів Карпатської України цього сторіччя — проф. Августин Штефан. Немає сумніву, що по батькові сучасного національного відродження карпатських українців, о. Августинові Волошинові, великому педагогові й національно - культур-ному й політичному провідникові, і згодом прем'єрові уряду зфедерованої Карпато - Української Держави й на-решті президентові Карпато - Україн-ської Республіки, — професор **Авгус-тин Штефан** є найбільш заслуженою постаттю української Срібної Землі в цьому сторіччі. Його авторитет безза-стережний серед усіх карпатських ук-раїнців і визнаний всіма українцями.

Августин Штефан народився 11-го січня 1893 р. в селі Порошкові, на Перечинщині, як син о. Еміліяна та Ольги з дому Фенцик. Ще із часів во-лодіння в Карпатській Україні семи-городських князів обидві родини предків Августина належали до шля-хетних родів, хоч вони цього і не на-голошували, бо були вони справжні-ми народниками.

Батько Августина, о. Еміліян Ште-фан, був не тільки відданим священни-ком, але й учителем, кооператором і суспільно - громадським діячем. Вже в 1896 р. заснував він першу на За-карпатті читальню „Просвіта”, в се-лі Скотарському, й нав'язав контакт з матірнім Товариством „Просвіта” у Львові. З огляду на унікальність цієї події, в 1897 р. відвідав о. Еміліяна багатогранний національний діяч і поет Іван Франко в супроводі студен-та львівського університету Гіядора Стрипського, щоб затіснити зв'язки поміж галицькими й карпатськими українцями, яких ділив австрійсько-угорський адміністраційний кордон. Доцінюючи важливість господарсько-го розвитку населення, о. Еміліян за-клав у Нижніх Реметах (на Берегів-щині) кооперативну фабрику для ви-робів кошиків і штучних квітів, а в селі Липша (біля Хусту) кредитову кооперативу. Його старанням приді-

лено селянам у Нижніх Реметах урожайної землі з висушеної частини Чорного Мочаря. Слід згадати, що й акція Едмунда Егана для покращання господарської ситуації українського селянства в 1896 р. була започаткована на домагання греко - католицького єпископа Юлія Фірцака, близького свояка матері нашого Ювілята.

Августинова мати, Ольга, була донькою відомого карпато-українського діяча в кінці минулого сторіччя, о. Євгена Фенцика, письменника (русофільського напрямку) й редактора та видавця єдиного журналу „Листок”, видаваного народною мовою. З дідом Августина по мамі, о. Євгеном Фенциком утримував тісні зв'язки відомий галицький етнограф Володимир Гнатюк, якому о. Євген допомагав збирати етнографічні матеріали на Закарпатті.

Не диво, отже, що батьки Августина Штефана дали йому тривалі підвалини палкої любови до свого знедоленого народу, боротьбі за кращу долю якого присвятив він усе своє життя.

Свої передшкільні дитячі роки провів молодий Августин серед селянської молоді в Нижніх Реметах. Хоч і доводилося Августинові Штефанові вчитися тільки в мадярських школах, батьківський дім і сила духа карпато-українського села закріпили в його серці на всі часи кришталевої чистоти й крицевої стійкості український патріотизм.

Навчався Августин у гімназіях у Шарошпотоці та в Берегові, де в 1910 р. здав іспит зрілості з визначенням. Теслогічні студії закінчив він також із відзначенням у 1914 р. в Ужгороді, але для кращого служіння своєму народові в майбутньому вирішив продовжувати студії математики й фізики в Будапештському університеті. Закінчивши університетські студії, в 1918 р. дістав диплом професора математики й фізики середнього шкільництва. З огляду на національно-по-

*Проф. Августин Штефан,
кол. голова Союзу та міністер
Культу, Шкільництва і Народної
Освіти Карпатської України*

літичний конфлікт із мукачівським єпископом Антонієм Палпом, який уважав себе мадяром, проф. Августин Штефан не прийняв висвячення в сан священника.

Свою педагогічну кар'єру почав проф. Августин Штефан зараз по закінченні університетських студій викладанням фізики й математики в Чоловічій Учительській Семінарії в Ужгороді, директором якої був о. Августин Волошин. В 1920-1922 рр. вчив ті самі предмети в Державній Реальній Гімназії в Ужгороді, звідки в 1922 р. був запрошений на директора Державної Торговельної Академії в Ужгороді, яку в 1925 р. переніс він до Мукачева, де в тому часі москвофіли вже створили були свій бастион. Восени 1938 р. звідси перейшов проф. Августин Штефан на пост начальника Міністерства Шкільництва, Культу й

народної Освіти в Карпато-українській Державі, а по упадку Карпато-Української Республіки відновив працю Української Торговельної Академії в Братиславі, існування якої забезпечив він в рр. 1939-1940 і дав змогу всім студентам цієї школи, які в рядах „Карпатської Січі” були змушені відступити із Сваляви на Словаччину, закінчити їхні студії.

Коли в 1940 р. грозила небезпека повної ліквідації відомої Української Гімназії в Модржанах (біля Праги), проф. Августин Штефан не завагався прийняти запрошення на пост директора цієї школи, нормальну працю якої вдалося йому забезпечити аж до приходу большевиків до Праги в 1945 р. Дня 21-го квітня 1945 р. рішився директор Августин Штефан на дуже відповідальний і відважний крок: він вивіз цілу Українську Гімназію з Модржан, разом з її учнями й професорами, до Авгсбургу в Німеччині, де негайно розпочав продовжувати навчання, чим дав початок організації українського шкільництва на еміграції по другій світовій війні. Очоловав він цю гімназію аж до червня 1949 р., коли то переїхав до Стемфорду, Коннектикат, на пост професора в Академії Божої Матері Сестер Місіонарок. Вчив і виховував тут наш Ювілят українських дівчат повних двадцять років аж до відходу на пенсію в 1969 р.

Неоціненною заслугою проф. А. Штефана було його пляномірне виховання карпато - української молоді, а через неї і всього населення. Перебравши директуру в Державній Торговельній Академії в 1922 р., Ювілят негайно zatrudнив як професорів першорядних знавців, педагогів і виховників, зокрема літературознавця та диригента Олексу Приходька, пластового діяча Леоніда Бачинського, кооперативного діяча інж. Василя Чаплю, відомого диригента Івана Трухлого, автора фахових підручників Ілька Цюкана, Михайла Велигорського і ін. Це була та еліта викла-

дачів, які, поруч викладання фахових предметів, наповнювали серця студіюючої молоді широю любов'ю до свого народу, плекали духа національної гордості та духа соборності й боротьби за самостійність усього українського народу. Проріділі ряди професури заповнював директор А. Штефан молодшими кадрами українських патріотів, як от Оксана Голубінка, Іванна Гірна, Єлисавета Кузьмівна та ін.

Професори ці прикладали зусиль у керуванні різних студентських товариств, а зокрема „Пласту”, антиалкогольного й антинікотинного товариства „Будуччина”, Самоосвітнього Гуртка, Т-ва Католицьких Студентів ім. св. Володимира, а зокрема видавання журналу „Тиса”, в якому дебютував відомий поет Іван Рошко-Ірлявський, знищений нацистами у Бабиному Ярі в Києві. Проф. Валеріян Горбачевський ніколи не жалів труду, щоб запізнавати своїх студентів із історією визвольних змагань 1917-1921 рр.

Не диво ж, отже, що Державна Торговельна Академія в Мукачеві стала найсильнішим бастионом національно - політичного освідомлення Закарпаття. Сотні абсольтентів з-під руки директора А. Штефана йшли „в народ” і працювали з народом і для народу. Вони були в авангарді боротьби в кожній закутині країни. Тому-то й були моменти загрози з чеського боку, що влада розв'яже цю школу. Нашому Ювілятові вдалося врятувати її від цієї небезпеки.

Педагогічну фаховість і знання признала А. Штефанові чехо-словацька влада, іменуючи його членом іспитової комісії для кваліфікацій професорів торговельних академії та торговельних шкіл у Празі, як також членом подібної іспитової комісії для Підкарпатської Русі в Ужгороді, на території якої був він також членом кваліфікаційної іспитової комісії для учительства горожанських і народних шкіл.

Великою заслугою молодого ще тоді проф. А. Штефана було те, що в 1920 р., коли за губернаторства Григорія Жатковича розпочато організувати українське шкільництво в Карпатській Україні, він поїхав до Львова і закупив там вісім сотнарів різного роду книжок, зокрема шкільних підручників, щоб створити базу для праці в школах. При тій нагоді запізнався він із такими світочами галицьких українців як Володимир Гнатюк, Степан Рудницький, Іларіон Свенціцький й ін. При тій нагоді мав інтерв'ю в „Ділі”, яке викликала негодування вні епископа А. Папша.

Свою політичну кар'єру розпочав проф. А. Штефан у дуже молодому віці. Вже 26-річного А. Штефана вислав о. А. Волошин у важливій місії до Відня в жовтні 1918 р., щоб скоординувати боротьбу карпатських українців з боротьбою галицьких і буковинських українців за національно - політичне визволення. У Відні переговорював він з послами: Євгеном Петрушевичем, Кирилом Трильовським, Степаном Смаль-Стоцьким, Євгеном Левицьким та ін. Після того розпочато творення народних рад, які проголошували злуку Карпатської України з Україною. Мабуть, проф. А. Штефан є одним живим ще учасником Всенародного Конгресу Угорських Русинів у Хусті, який 21-го січня 1919 р. проголосив злуку всього Закарпаття з Україною. Від своєї молодости не сходив А. Штефан з поля політичної боротьби. Не зійшов він з цього поля й сьогодні. Він твердо стоїть на базі самостійности й сорбности всіх українських земель, а в них і Карпатської України.

Розміри цієї статті не дають змоги згадати кожної ділянки праці нашого Ювілята. Згадаємо тільки, що поруч написання підручників математики й геометрії для гімназій та підручника фінансової математики для торговельних академій, проф. А. Штефан, при співпраці І. Васька, написав, а очолювана о. А. Волошином „Учи-

тельська Громада” видала в 1931 р. „Граматіку української мови”, хоч український фонетичний правопис був офіційно заборонений чеським урядом на Закарпатті. Проф. А. Штефан є автором трьох монографій та біля 40 статей з історії Карпатської України в різних виданнях, в тому числі в обох „Енциклопедіях Українознавства”. Саме в друку знаходиться його перший том „Споминів” у видавництві „Пробоем” у Торонті.

На полі всенародного виховання був наш Ювілят активний у Т-ві „Просвіта”, основоположником якого був він в Ужгороді в 1920 р., а зокрема на пості співредактора щоденника „Русин” в Ужгороді в 1920-1921 та в 1923 рр. Співпрацював в „Учительському Голосі”, органі Учительської Громади, останнім головою якої був саме він. На терені Мукачєва був головою Народопросвітньої Ради аж до окупації міста мадярами, як також довголітнім головою Філії Т-ва „Просвіта”. Варто відмітити, що в вирішальні часи формування національно-політичної думки на Закарпатті проф. А. Штефан був співредактором греко - католицького тижневика в мадярській мові „Семле” („Огляд”), бо в той спосіб легше було дістатися до почувань змадяризованої карпато-української інтелігенції.

В часі свого перебування в Ужгороді, проф. А. Штефан був постійно членом міської ради; переїхавши до Мукачєва, здобув він також місце в міській раді Мукачєва. На цих постах твердо обстоював він інтереси українського населення цих найбільших міст Карпатської України. На офіційних становищах був він принциповим, але тактично еластичним і в той спосіб здобував для себе пошану, прихильність й успіхи для українців.

Заслуги проф. А. Штефана перед українським народом найкраще признало йому все населення Карпатської України, вибираючи його в дні 12-го лютого 1939 р. послом до Першого Союзу Карпатської України у

всенародному голосуванні, а в дні 15-го березня 1939 р. через вибраних послів головою Союму Карпато-Української Республіки. Свою історичну місію проф. А. Штефан виконав стоїчно! Під його головуванням Союм затвердив проголошення самостійності Карпатської України, що його виконав 14-го березня 1939 р. прем'єр Августин Волошин у Хусті.

Очолований проф. А. Штефаном Союм не тільки уконституювався, але й прийняв конституцію Карпато-Української Республіки, вибрав о. д-ра Августина Волошина президентом суверенної Республіки та ухвалив повноважності для новозформованого уряду, на чолі з прем'єром Юліяном

Реваєм, у співдії з Президентом Республіки. В цьому уряді наш Ювілят обняв пост Міністра Шкільництва, Освіти й Релігійного Виховання. Ще далеко перед смертю о. А. Волошин уповноважив голову Союму, проф. А. Штефана, перебрати й виконувати функції Президента Карпато-Української Республіки у випадку смерті вибраного в Хусті Президента.

Не зважаючи на важкі часи через наступ мадярського війська на Хуст, наш Ювілят подбав про виготовлення та підписання протоколів із усіх сесій Союму Карпатської України в Хусті, чим дав доказ глибокого розуміння історичності цих Актів.

БЕРЕЗЕНЬ

(З поеми „Волинський рік”)

... А з провесни стає весна поволі,
Сигать гадами й топляться сніги,
Набрякли соком верховіття голі,
Піднесла різка лід над береги,
Із закликком нестриманої волі
У простори зазивної туги,
Шукаюги нездійсненої мрії,
Летять ключі з таємного вирію.

У полудень спішаться журавлі,
Кидаюги журні — журливі звуки;
Спускаються під везір до землі
З пересвістами гостродзьобі слукви;
А в марцевій поранковій імлі
Шпурляють гуси тяглі перегуки...
Істота повна вщерть таємних сил...
Ах гом, гому не маєш, Марку, крил?

Та, Боже бєрони, щоб журавлями
Ти не назвав розсурмлених птахів!
Бо цілий рік журбою і жалями
Буде тожить нездійснитий зазив
У голубінь, щоб досягти крилами
Підзоряних недосягальних див...
Тож їх назвім веселиками, друзі,
Щоб серце не томилось в марній тузі.

ЛЕОНІД МОСЕНДЗ

призабутий ЕПІЗОД

написав Іван Кедрин

Судова розправа проф. Кирила Студинського проти члена дирекції Видавництва „Червона Калина” Петра Постолюка й відповідального редактора „Діла” Олександра Костика в 1932 році цікава з уваги на тодішню політичну атмосферу в західно-українському громадянстві, як також для характеристики всього тодішнього культурно-політичного клімату, в якому жило українство. Це був насправді надзвичайно характеристичний причинок до зрозуміння тодішніх настроїв, і совісний історик української політичної думки міг би покликатись саме на той судовий процес і його відгуки, як показник тодішніх течій. Це й спонукало автора цих рядків, який був активним учасником події, пригадати її.

**

У р.р. 1931-32 Видавництво „Червона Калина” у Львові, засноване колишніми українськими старшинами

для плекання культу українського минулого, зокрема періоду визвольної війни й революції, тому за своїм характером гостро антимосковське й антикомуністичне, видало трилогію Віталія Юрченка „Соловки”: „Шляхами на Соловки”, „Пекло на землі” й „Зі Соловецького пекла на волю”. Книжки втішалися великим успіхом, знайшли масовий збут і значно підсилили протисовєтські настрої. (До речі, ті книжки цілком вичерпані у книгарському чи й антикварному продажі і тяжко їх знайти будь-де у приватних бібліотеках, хоч вони є у Публічній бібліотеці в Нью Йорку.) Очевидно, що писання Віталія Юрченка не були до впадоби тим, які поринули в течію радянфільнастілки, що можна було говорити настільки, що можна б було говорити про справжню українську державу, в якій можна працювати для добра української культури і з якою можна й

треба підтримувати тісні зв'язки. Тому кампанія проти цієї книжки і її автора повели головно „Нові Шляхи”, журнал, що його заснував й редагував колишній директор української гімназії в Рогатині й колишній міністер освіти в Українській Народній Республіці Антін Крушельницький, соціал-демократ, який пішов „наліво” і не вважав за ніяке зло — підтримувати зв'язки з советським консулятом у Львові і від консула Юрія Лапчинського, колишнього укапіста, приймати субвенції на названий журнал. У тій добі радянофільства і проф. Кирило Студинський, діставши із Києва призначення на члена Української Академії Наук, часто туди їздив, висловлювався і писав у „Ділі” з захопленням про ті свої подорожі й мав у громадській opinіi марку одного з радянофілів.

Проф. К. Студинський стрінувся з членом дирекції „Червоної Калини” Петром Постолюком в аптекаря Михайла Терлецького, людини заможної, надзвичайно гостинної і милої, члена Надзірної Ради „Червоної Калини”. Там проф. К. Студинський висловився різко проти „Червоної Калини”, як вона могла видати книжку Юрченка, який — мовляв — є польським поліційним агентом, при чому зробив недвозначний натяк, що — може — „Червона Калина” стоїть на послугах 2-го Відділу (польської військової розвідки), який фінансує те видання. Від того часу особисті зв'язки між Петром Постолюком і проф. К. Студинським зірвались і також усі інші члени Дирекції „Червоної Калини”, переконані в невинності Віталія Юрченка, втікача з Советської України й колишнього політичного в'язня, поставилися неприхильно до проф. Студинського. Швидко потім прийшов до Петра Постолюка один, покійний вже гімназійний учитель, з вісткою, що проф. К. Студинський розпитує за світлиною Віталія Юрченка. Мовляв: ту світлину він, проф. Студинський, хоче післати професорові Іванові Огієнкові до Варшави,

бо проф. Огієнко — пізніший митрополит УПЦ в Канаді — казав Студинському, що він, Огієнко, як колишній ректор університету у Кам'янці Подільському й уповноважений Уряду УНР, знав усіх польських агентів, які переїздили через Кам'янець і може розпізнати, чи одним із таких агентів не був Юрченко. Почувши таке, П. Постолюк порадився з автором цих рядків, тодішнім членом редакції „Діла”, і той негайно написав листа професорові Огієнкові, з яким був добре знайомий ще з часів спільного перебування у Києві, Кам'янці Подільському і Варшаві. Проф. І. Огієнко відписав: „Я ніколи ніде В. Юрченка не стрічав, особисто не знав і не знаю та ніколи ним не цікавився. Бувши в 1919/20 роках в Кам'янці Подільському Головноуповноваженим Українським Урядом міністром, я ніколи ніякими агентами не цікавився. Хто криється під псевдонімом В. Юрченка, тим я ніколи не цікавився і не цікавлюся. До останнього часу я навіть не знав, що В. Юрченко це прибрале ім'я. Ніколи професорові Студинському ані одного слова про В. Юрченка я не говорив, а тим більше не просив від нього фотографії Юрченка. Бувши в мене в грудні 1931 р. проф. К. Студинський побіжно спитав мене, чи я часом не знаю п. Юрченка. Отримавши відмовну відповідь, спитав мене, чи я не пізнав би його на фотографії, на що я також відповів йому відмовно. Ніякої фотографії проф. Студинський мені ніколи не показував, і ніколи не обіцяв прислати. . . .”

Той лист проф. І. Огієнка був датований у Варшаві 17 травня 1932 року і появився у львівському „Ділі” з 20 травня 1932 р., і тоді та неприємна справа знаходилась на вершку свого розголосу, як своєрідна нездорова сенсація . . .

Насправді, її публічний розголос розпочався від появи в „Ділі” з 19 лютого 1932 р. „Одвертого листа до академіка д-ра Кирила Студинського”, в якому автор, Петро Постолюк,

вимагав в імені Дирекції Видавництва „Червоної Калини”, щоб проф. Кирило Студинський публічно відповів, „навіщо йому була потрібна світлина й правдиве прізвище переслідуваного агентами ГПУ емігранта”... Проф. К. Студинський добачив у тому відкритому листі Петра Постолюка особисту образу й видав окрему лютючку „У власній обороні”, яку масово поширив та в якій виправдував своє зацікавлення особою автора трилогії „Соловки” звичайним заінтересуванням історика української літератури. Проф. Студинський заповів наприкінці тієї лютючки, що він зголосить до суду проти Петра Постолюка і проти відповідального редактора „Діла” Олександра Костика скаргу за образу чести. У відповіді „Діло” з 1 березня 1932 р. принесло редакційну статтю на 1-ій сторінці п. н. „Сумна оборона проф. Студинського”, в якій характеризувалося ту оборону, як „самосуд автора”. Ствердивши, що проф. К. Студинський не був фахівцем новітньої української літератури і не цікавився нею, „Діло” між іншим натаврувало листа, що його проф. К. Студинський вислав був до голови саме в тому часі веденого в Харкові судового процесу Спільки Визволення України, в якому проф. Студинський вимагав, щоб один із головних обвинувачених у процесі акад. Сергій Єфремов перепросив його за закид, що він, Студинський, „запродався за 30 сребренників”.

Львівська преса взагалі зароїлась тоді вістками у зв'язку з тією справою. Згаданий вгорі радянофільський місячний журнал „Нові Шляхи” Антона Крушельницького за лютий 1932 р. приніс статтю „У гарячці 41”, в якій підтримувалось підозру, що Віталій Юрченко, за дійсним прізвищем Юрій Галинський, справді польський агент, бо — мовляв — як би він міг без пашпорту і грошей дібратися з Соловецьких островів через Кам'янець Подільський до Львова і чому він не пізнав на світліні в домівці наддніпрянських емігрантів у

*Проф. Кирило Студинський
(1868-1941)*

Львові Кліма Поліщука, з яким разом перебував у Соловецькому концтаборі... У відповідь „Новим Шляхам”. В. Юрченко оприлюднив у „Ділі” листа до редакції, в якому стверджував нагітку проти його особи збоку комуністів і радянофілів та признавав, що спершу не міг розпізнати на світліні Кліма Поліщука, який цілком інакше виглядав на волі, коли робили ту світліну, й цілком інакше в північному концтаборі. — В обороні Віталія Юрченка і свого власного доброго імені, як видавця книжок Юрченка, появилася, 2 березня 1932 р., у „Ділі”, заява всіх трьох членів Дирекції „Червоної Калини”: Осипа Навроцького, Петра Постолюка і Лева Легкого. Також Управа „Товариства допомоги емігрантам з України” за підписами його голови Ю. Магалецького і секретаря Василя Авраменка, проголосила заяву „Проти наклепів на В. Юрченка”, наприкінці якої стверджувалось, що У-

права того Товариства прийняла В. Юрченка до свого Товариства і запросила до співпраці у щорічному Альманасу „Дніпро”, чим дала доказ свого повного довір'я до нього. Очевидно, що польська преса підхопила ту суперечку в українському суспільстві, при чому, наприклад, „Кур'єр Львовскі” з 28 лютого 1932 р. прославляв „Нові Шляхи” і їх редактора Антона Крушельницького, за їхню відвагу „виявляти правду”, неприємну українському націоналістичному табору. — Реферуючи ту статтю, „Діло” коментувало її, як послідовний вияв русофільського становища польської так званої народової демократії (ендеції).

Але весь той газетний шум і пресо-ва полеміка відійшли на задній плян, ставши тільки тлом для дійсної драми, яка розігралась на судовій залі. Розправа із скарги проф. Кирила Студинського проти Петра Постолюка й Олександра Костика розпочалась в окружному суді у Львові 12 квітня 1932 р. перед тричленним трибуналом, головою якого був суддя Мединський. Оборонцями Петра Постолюка був д-р Степан Шухевич, Олександра Костика — д-р Степан Біляк. Професора Кирила Студинського заступав д-р Маріян Глушкевич — кольоритна постать, першорядний правник й оборонець у карних процесах, який за молоду не признавався до українства, а називав себе „руским”, як усі галицькі так звані москвофіли. Глушкевич займав високе становище під час першої російської окупації Східньої Галичини у 1914 році, але згодом ступнево еволюціонував в напрямку української національної свідомости. Коли більшість колишніх галицьких москвофілів пристали були до лівого комуністичного табору Сель-Роба, як ось Кирило Вальницький, або стали на службу польської державної адміністрації, як комісар Народного Дому у Львові Михайло Бачинський, то Маріян Глушкевич став членом Товариства Українських Правників, жив у згоді з

видатними українськими адвокатами і чесно був одним із постійних оборонців обвинувачених українських націоналістів у довгій черзі політичних процесів за Польщі.

Покликаний, як свідок, проф. Кирило Студинський рішуче заперечував начебто він був радянофілом і на доказ своїх слів заявив, що в соймових виборах голосував на д-ра Дмитра Левицького, голову Українського Національно - Демократичного Об'єднання (УНДО). Запевняв теж, що ні від кого не мав доручення дістати фотографію Віталія Юрченка і нікому тієї фотографії не збирався давати. Але в ході процесу виявилось, що він таки ту фотографію діставав, бо один наш громадянин в добрій вірі, переконаний, що та фотографія потрібна для архіву українських письменників, запис був індекс В. Юрченка з львівської Торговельної академії до Наукового Товариства ім. Шевченка, де — на доручення проф. Студинського — зроблено відбитку із світлини Юрченка. Ту світлину — як згодом твердив проф. Студинський — він подер.

Щоб покликати різних нових свідків, видатних українських громадян, розправу двічі відкладали — до 14 травня і до 19 травня. Проф. Кирило Студинський зробив недобре враження на польських суддів своєю обороною, при чому найбільше пошкодило йому виявлення його персональних контактів з тодішніми керівними посталями УССР та його виступ проти акад. Сергія Сфремова, коли той сидів на лаві обвинувачених у голосному процесі Спілки Визволення України, що його большевики повели з ясною і всім очевидною метою — знищення української інтелектуальної верхівки. Тому його заперечування щодо радянофільства не мало ніякої переконливої сили і адвокатам обвинувачених П. Постолюка й О. Костика та свідкам оборони легко було доказати, що не кинено ніякої клевети проти К. Студинського, бо „все, що було сказано, це правда” і що на-

ШЛЯХАМИ НА СОЛОВКИ

(ІЗ ЗАПИСОК ЗАСЛАНЦЯ)

ЛЬВІВ

ВІДДАВНИЧА КООПЕРАТИВА «ЧЕРВОНА КАЛИНА»
1931.

*Заголовна сторінка
спогадів Віталія Юрченка*

гінка проти Віталія Юрченка, щоб представити його як польського поліційного агента, розшифрувати його дійсне прізвище і дістати його світлину виходила справді з радянофільського табору. Найгірше враження на польських суддів зробила незручність професора Студинського, який приніс на залу розправи грубезний том документів — 2 000 сторінок — і розклав його, щоб відчитувати. На запит здивованого судді виявилось, що це протоколи харківського процесу Спілки Визволення України, якими проф. Студинський хотів доказати слушність свого неприхильного супроти акад. Сергія Єфремова становища. Судді виробили собі думку настільки, що зреклись покликувати решту запроєктованих свідків і 19-го травня 1932 р. своїм присудом відкинули скаргу проф. Студинського, звільнили обвинувачених Петра Постолюка й Олександра Костика від вини й кари та присудили професора Студинського на заплату коштів процесу у висоті 300 польських злотих. Під час розправи, адвокат проф. Студинського д-р Глушкевич, зорієнтувавшись, що справа програна, хотів „миритися”, але проф. Студинський погодився відкликати скаргу тільки тоді, коли „Червона Калина” і „Діло” перепросять його, що було несприятливою передумовою. Вже після того процесу д-р Степан Шухевич виявив у „Ділі”, що проф. Кирило Студинський настоював, щоб процесуватись перед польським державним судом і не хотів передати справи українському громадському судові.

Керівники тодішнього українського політичного й культурного світу в Західній Україні усвідомлювали, що вся та історія була прикра і зайва і що не слід було виносити свої внутрішні суперечки на терен польського суду й давати притоку протиукраїнській польській пресі до злорадних завваг. Тому „Діло” обмежилось до висновків з того немилого процесу в рямцях звідомлення із судової залі, що його зробив автор цих рядків. Заявою д-ра

Степана Шухевича, що проф. Кирило Студинський не хотів українського громадського суду, надруковано в „Ділі” з 25 травня 1932 р., „Діло” й інші українські часописи перестали цікавитися тією справою і більше до неї не верталися.

**

Радянофільська дурійка настільки запаморочила деяких, зрештою, розумних і високоосвічених людей, що навіть процес Спілки Визволення України не відкрив їм очей. Хоч той процес був очевидно заповіддю дальших масових антиукраїнських репресій, Антін Крушельницький виїхав з цілою родиною в Україну. Один з його двох синів Іван дістав ще в УССР першу нагороду, як драматург, але швидко потім всю родину Крушельницьких жорстоко винищено. Згинув згодом також головний

промотор галицького радянофілства, консул Юрій Лапчинський, як, зрештою, всі його колишні однопартійці, колишні соціал-революціонери й укапісти, які повірили були в можливість співпраці з большевицьким режимом для добра країни і народу. Самогубство Миколи Хвильового у травні 1933 р. і Миколи Скрипника в липні 1933 р., переконаних комуністів, які покінчили із собою, побачивши безвиглядність і неможливість дальшої праці в рямцях режиму, наче ножем врізало радянофілську течію. Остаточно зліквідував її штучний голод в Україні у 1933 році.

А втім, віра, що „відносини змінилися” і що „большевики вже не ті, що були”, відродилася знову у вересні 1939 року. Коли внаслідок пакту Рібентропа-Молотова советські війська вмаршували до Західної України 17 вересня 1939 р. під гаслами „визволення українських земель з-під польської неволі”, багато розумних і освічених громадян знову повірили, що „Перша Українська Армія” СРСР є справді українською і дійсно прибула для добра України. Не тільки малосвідомі люди, але й такі видатні й досвідчені політики, як Дмитро Левицький, Остап Луцький, Володимир Кузьмович, Володимир Старосольський і багато-багато інших залишилися, не захотівши покидати рідної землі і рідного народу в часі нової історичної кризи. Всі вони згинули, залишивши у свому заповіті „мементо”, що поки існує московська окупація України під будь-яким білим чи червоним прапором, не може бути свободи для українського не тільки політичного, а й культурного розвитку, і що не може бути „незалежного” українського комуністичного режиму, бо він, залежний від Політбюра в Москві, так само непримирливо ворожего проти української самостійницької ідеї, як ворожою супроти неї була династія Романових.

Після приходу советської влади до Західної України в 1939 році професор Кирило Студинський став членом

Верховного Совета з поважними впливами у новій владі. Але в ім'я історичної правди треба ствердити, що він радикально змінився — на краще. Не шукав пімсти на своїх колишніх противниках, а, навпаки, помагав їм. Перестеріг багатьох громадян, щоб вони рятувалися втечею, бо їм загрожувало арештування. Між ними — сам приступив на вулиці до директора Петра Постолюка, наче вони ніколи не мали ніякої суперечки, і порадив йому рятуватися втечею, знаючи, що не може бути життя і безпеки колишньому старшині УСС і директорові „Червоної Калини”. Своім поведінням за большевицького режиму професор Кирило Студинський цілком зреабілізував себе й перекреслив колишні помилки, які — з історичної перспективи, — були тільки помилками порядної людини й доброго патріота, який дав себе захопити злочасній течії, що пливла під назверхнім українським патріотичним прапором.

Н. Полонська-Василенко, у своєму споміні про Агатангела Ю. Кримського („Український Історик”, ч. 3-4, 1972) пише таке:

„. . . Далі, на бульварі Шевченка, я зустріла академіка К. Студинського. Страшенне схвильований він почав розповідати мені грімким голосом, як його вивезли разом з дружиною та речами. . . Він скаржився, кричав, що не хотів їхати, але його силою примусили сісти в авто і сказали, що везуть просто до Уфи, куди евакуювано Українську Академію Наук. Пройшов час і виявилось, що до Уфи не доїхали ні академік Студинський, ні його дружина. Син його, сл. п. Юрій Студинський казав мені, що всі його заходи для встановлення долі його батька були без наслідків. Слід його губиться в Києві. . .”

Це було в 1941 році, після вибуху німецько-советської війни, в часі паніки в большевицьких рядах, яка проявилася у новій масакрі українських людей. Кирило Студинський впав такою самою жертвою московсько-больш-

шевицької протиукраїнської дуріаки, як впали стільки інших сивів і доньок України.

**

Центральною фігурою процесу проф. К. Студинського проти „Червоної Калини” й „Діла” був, очевидно, автор трилогії „Соловки”, за якого пішла вся суперечка. Віталій Юрченко, насправді Юрій Галинський, народився у 1900 р. і був за фахом учителем. Арештований, перебував на засланих на Соловецьких островах. Його дружина втекла була на Донбас з малою дитиною, а він сам втік з Соловецького концтабору і пробрався до Львова. Ті, які знали його ближче, коли він мешкав спершу у т. зв. Ремісничій бурсі „на Пасіках” і згодом на вул. св. Петра (тепер Мечнікова, там, де жив також пок. проф. І. Бабій) твердили рішуче, що підозра щодо його агентурної служби була безосновна, бо він — досить наївний і добродушний за своєю психікою не підходив під тип розвідника, а був замало інтелігентним на такого досконалого актора, щоб могли скривати своє правдиве обличчя. Політично він був, як тоді казали, петлюрівцем, тужив за своєю дружиною і дитиною і мав глибокий жаль до Антона Крушельницького, побоюючись, щоб той, своєю нагіркою проти нього у „Нових Шляхах”, не стягнув біди на його родину в Україні.

Але по нинішній день є ще дехто, що не вірять у політичну чесність Юрченка. Підозрілим було, мовляв, не тільки те, як він міг пробратися з Соловецьких островів до Львова без сторонньої допомоги, а й те, що його прийняли до польської Академії закордонної торгівлі у Львові, де обов'язував „нумерус клявсус” проти українців. Юрченко теж, мовляв, „мав зв'язки” з відомим у Львові комісарем поліції Бехметюком. У політичному процесі Богдана Кравцева у зв'язку з експропріаційним нападом

під Юркою, оборонець Кравцева д-р Лев Ганкевич покликав Юрченка на свідка, що ОУН діє не тільки проти Польщі, але й проти Советського Союзу. Тоді Юрченка викликали на поліцію і там Бехметюк загрозив йому, що коли він явиться у суді і буде зізнавати у користь Богдана Кравцева, то його, Юрченка, викинуть з Польщі до Советів. Юрченко послушав і дехто брав йому за зле. Але люди з організації наддніпрянських втікачів Комітету допомоги емігрантам з України — з'ясували, що цей Комітет старався про прийняття Юрченка до названої вгорі школи і що всі емігранти були насправді на ласці-неласці польської поліції, яка мала змогу стероризувати кожного емігранта погрозами видалення.

Скінчив Віталій Юрченко трагічно, під час другої світової війни. 1936-37 рр. він працював, як ревізор Союзу українських кооператив у Луцьку. З вибухом другої світової війни опинився спершу у Кракові, опісля працював у кооперації у Холмі, врешті в Корці. Мав зв'язки з місцевою німецькою командатурою і помагав українським похідним групам, добуваючи декому з них потрібні документи. Тоді — восени 1942 року — Юрченка стрінула велика радість. Один наш громадянин віднайшов випадково дружину Юрченка в Україні і разом з сином привіз її до Корця. Юрченко і його приятелі влаштували з цього приводу бенкет. Під час вечері, яка проходила у веселому настрої, вдерлися до кімнати озброєні люди й застрілили Юрченка, після чого, нікому іншому ніякого лиха не вдіявши, зникли. По нинішній день не відомо, хто це був: українська боївка, яка вірила, що Юрченко польський агент, польська боївка, що мстилася за зв'язки Юрченка з німцями, чи большевицька. Але нема сумніву, що видав його хтось з його найближчого оточення. Згинув Юрченко, мавши 42 роки.

УКРАЇНІ

*Це — щастя,
Це — по вінця повна заша
Моїх зуттів, що сяють і гірзять.
Я — твій листозок, Україно наша,
Я — іскра із твоїх багать.*

*Це — туга в серці:
Як тебе не багу,
То я — твій птах,
Що з вірною летить.
І прилегу я, кволий ти незрягий,
І упаду на тополину віть.*

*Це — гордість:
У твоє натхнення вігне
Додати крові власної і мук.
Я — нитка в прапорах твоїх заклизних,
І у бою твоїм — стріла і лук.*

*Озі мої
Споживають на мальвах твоїх.
Руки мої
Оддаються роботі для тебе.
Хто сказав,
Що усе це — треба?!.
Треба —
в серці тебе носити?
Треба —
 матір свою любити?
Та ж для неї — найбільша образа,
Коли це тобі — лиш обов'язок...
Назе спів із душі:
 Україна...
Родить тільки любов отакі імена.
Я щасливий назватися
 сином
Батьківщини,
 що в цілому світі —
 одна!*

ВАЛЕРІЙ БОЙЧЕНКО
(Із збірки „Іскри”, Київ, 1972)

Науковці

Написав: ІКЕР

З моїх дотеперішніх писань ВШ. Читачі могли б винести таке враження, що на політичному перелазі в клубі „Лиса Микити” в Нью Йорку засідають самі лише політики, підпільники, революціонери та інші активісти... А, тим часом, воно не так. Там, на тому перелазі, часто й авторитетно забирають також слово люди науки і знання, глибокі дослідники українських процесів, сказати б — готові кандидати в члени-прихильники Наукового Т-ва ім. Шевченка.

— Скажіть мені, пане колего, — притиснув мене недавно до стіни один з таких українознавців, — як воно має бути правильно по-українському: „хмародер” чи хмаросяг”?

— „Свобода” завжди пише: „Рос-

те хмаросяг Українського Народного Союзу”...

— Ет, — махнув рукою співрозмовець, — ми це знаємо, що „Свобода” пише „хмаросяг”, а проте народ, громадянство, далі називає його „хмародером”. Вже й навіть пословиця пішла: „Лисогір спить, а хмародер йому росте”.

— А якби так назвати цю споруду „хмародряп” або „хмарошкряб”? — піддав сміливу думку науковець, що поливав німецьке пиво.

— Називайте собі його, як хочете, — загудів басом дядя з вусами Шевченка, — тільки не кажіть, будь ласка, „хмародер”, будь він проклятий!

— Чому? Чому? — загомоніла вчена братія.

— Дивіться сюди, — продовжав свій виклад дядя з вусами, тицьнувши пальцем на першу сторінку нашого щоденника-ювілята. — Тільки в „Свободі” проявиться фотозніток отого, як його, хмародера, так зараз же на другий день обривається аварія! А чому? — питаюся... Тому, що він, короста, отой ваш хмародер, продає хмару своїм шпіцом і спричиняє стихійну катастрофу!

В цьому місці хтось з науковців забрав слово в справі формальній і змінив тему панелю, несподівано поставивши питання:

— А скажіть, панове, звідки пішло таке модне тепер слово „випускник”?

— Примітивне питання! Дуже примітивне питання, пане колего! — скритикував його вчений муж, попиваючий німецьке пиво. — Випускник — це ж по-нашому те саме, що й градуант.

— Я знаю, пане меценасе, що по-нашому буде градуант, тільки не розумію, чому з градуанта зробили „випускника”?

— Дітей тоді зі школи випускають, — пояснив фахово дядя з вусами Шевченка. — Школа замикається на колодку, а школярі ідуть гулять.

— Дозвольте! Власне я цього не розумію, чому їх „випускають” зі школи? — не здавав позицій передбесідник. — Хіба ж їх досі тримали прив'язаних на припоні чи запертих до кучі?.. Колись, в старому Краю, пригадую, випускали худібку на пащу або курей з курника, але ж тут, вибачайте на слові, не ідеться про худібку, а про наші, християнські діти.

Залягла глибока, зосереджена тиша, що тривала п'ять хвилин, якщо не десять, а котру врешті перебив дядя з Шевченковими вусами.

— Гм! Та воно справді коструbate якесь слово — „випускник”! Ледве крізь зуби тобі прослизнеться і язик на ньому спотикається... Воно, звичайно, легше було б сказати — „розпусник”! От, хороше слово!

— Ба! — розвів руками пан меценас, — слово-то воно хороше, а то й, можна б сказати, синонім, тільки ж воно не віддає повністю функціонального значення слова „випускник”.

— Не віддає? — посумнів дядя з вусами.

— Не віддає.

— Велл...

Наукове товариство замовкло, а пан меценас замовив третю „рунду”.

На розшукає капітана Джона Сміта

репортаж Леоніда Толтави

Швидше, чим листки з осінніх дерев, відлітають листки з календаря. Вже тільки два роки відділяють нас від загальноамериканських святкувань, у яких, без сумніву, візьмуть участь і багато інших країн Вільного Світу — відзначувань 200-річчя проголошення колишніх колоній Великої Британії у Новому Світі — Американською Державою (1776-1976).

Жадна країна світу за 200 років самостійного державного існування не добилась таких успіхів, як З'єднані Штати Америки. Цьому сприяли не тільки велика територія з різноманітним підсонням та багатством земельних і водних надр, а й у першу чергу те, що цю частину західного континенту заселяли вихідці з різних народів. Одні були відчайдухами, інші здобичниками, частина — глибоко побожними людьми, а ще інші — голодними, гнаними й переслідуваними вдома. Спільними силами, не

раз змагаючись між собою, підштовхувані пружиною конкуренції та природним суперництвом між людьми і спільнотами, поселенці з Ірландії, Англії, Шотляндії, Скандинавських та інших європейських країн, а потім із Земель Слов'янщини, головно з України, та навіть із далекого Китаю, — вони створили своєю працею могутню Америку.

Цей репортаж присвячений одному з англійців, з тих перших, які посправжньому відкривали Америку, малюючи перші географічні карти і складаючи перші умови з індіянськими вождями, справжніми власниками цієї землі — капітанові Джонові Смітові. Чому саме йому, може запитати український читач? Тому, що доля капітана Джона Сміта (нар. 1579 р., помер 1631 р.) була тісно пов'язана з українцями в найбільш небезпечний період його надзвичайного життя.

Літературознавець і поет Богдан Кравців познайомив у „Календарі” УНСоюзу з 1958 р. досить докладно читачів із небуденною постаттю капітана Джона Сміта, у нарисі „Засновник Джеймставну і його перебування в Україні”. Щоб не повторювати тієї розповіді, коротко нагадаємо, що Джон Сміт народився в селянській родині в селищі Вилловбі, в Англії. Наука не пішла йому „до бука”: замість нудних греки та латини, які вивчав два роки, хлопчина хотів вивчати людей, народи, світи. Коли помер батько, довелося юнакові працювати для родини, та коли мати вдруге вийшла заміж — Джон Сміт махнув рукою на всі торговельні „науки” (привчався при купцеві до торгівлі) й подався геть з кількома монетами в кишені на континент, до Європи. Він вивчив воєнне ремесло в Нідерляндах, брав участь у боях проти турків, вирізнився відвагою, врешті потрапив до полону; став рабом турецького паші Богалли... Врешті-решт він вирвався на волю і в одязі та на коні вбитого паші помчав, орієнтуючись по зорях, на захід — через Донщину, а потім, з допомогою козаків та української людності добрався до Дніпра і звідти на Волинь. Вкінці у Празі зустрівся з принцом Сигизмундом Трансильванським, з яким раніше бився проти турків, визволяючи християн, і дістав від нього медалю за хоробрість, звання капітана та 500 золотих дукатів на дорогу... Потім капітан Джон Сміт добрався до Англії, і про ті дійсно надзвичайні пригоди розповів у книжці, бестселлері того часу, „Правдиві подорожі, пригоди й спостереження капітана Джона Сміта”, що вийшла 1630 р. в Англії.

Сучасний історик, який докладно вивчив життя Д. Сміта, Бредфорд Сміт, згадує також про рятуюнок капітана завдяки українцям у своїй праці „Капітан Джон Сміт” (Ліппінкот, 1953 р.). Журналіст М. Дуглес у Вашингтоні, в газеті „Джорджтаунер” з

2 вересня 1965 р. писав у статті „Капітан Джон Сміт, вояк і адмірал Нової Англії”: „Він брав участь у багатьох облогах і... переміг в індивідуальній боротьбі трьох турків, забивши їх по черзі (завдяки добрій воєнній підготові) та виграв час на те, щоб налагодити оборону...” А про, сказати б, український епізод у житті капітана Д. Сміта М. Дуглес писав: „Він утік з полону, проклавши собі шлях через Україну до Праги, побувавши при тому в Польщі й Трансильванії. Потім побував у Німеччині, Франції й Іспанії, де приєднався до французьких вояків, котрі готувалися відпливти до Марокко. Але арабські війни не цікавили кап. Джона Сміта, і в 1604 р. він повернувся до Англії”.

ВПЕРШЕ В АМЕРИЦІ

Вперше до Америки, яка стала — за його ж висловом, „країною мого серця”, капітан Джон Сміт прибув 26 квітня 1607 року, на кораблі під командуванням відпоручника Вірджинської Компанії з Лондону капітана Крістофора Ньюпорта (також видатного завойовника й мандрівника). Тоді до побережжя майбутньої Вірджинії причалили три англійські кораблі; на одному з них був капітан Джон Сміт... у кайданах! Капітан Ньюпорт обвинуватив його в підмовлянні команди до бунту. Насправді ж було так, що капітан Ньюпорт хотів сам „командувати парадом”, але капітан Джон Сміт був також призначений Вірджинською Компанією членом Ради майбутньої, запланованої колонії-поселення, і тому домагався права голосу. На березі кайдани з нього зняли, а не минуло й трьох тижнів, як на засновану тоді англійцями колонію Форт Джеймставн над рікою Джеймса напали індіанці. Англіїдці спершу згубили голову, лише бувалий у багатьох боях капітан Джон Сміт врятував справу: він негайно налагодив оборонну лінію, відгнав індіанську ватагу сильним во-

гнем та швидко збудував довкола території колонії високий частокіл із вікнами-бійницями (на зразок тих, які бачив у „Татарії” над Озівським морем та в „краю козаків”).

Капітан Джон Сміт у той період налагодив кращі відносини з індіанцями, а тих, що їх порушували — розігнав збройною рукою; вдячні жителі Джеймстауну обрали його своїм президентом, коли капітан Ньюпорт повернувся в 1608 р. до Англії. Треба згадати, що у той час, за першого перебування на американській землі, кап. Д. Сміт улітку 1608 р. плавав ще по річці Потомак, стараючись знайти „північно-західний прохід на Захід, до Пацифіку”. В тій небезпечній експедиції траплялось чимало сутичок із місцевими войовничими індіанцями. Дослідники допливли Потомаком (індіяни називали ту ріку Патавомек) до Великих Водопадів, капітан Джон Сміт тоді вперше зладив дуже точну як на ті часи географічну карту великої Чесапикської затоки.

На пізніший час припадає романтична пригода кап. Джона Сміта з індіанською князівною-красунею Покагонтас, яка мала б врятувати йому життя. Всупереч таким переказам і всупереч першим американським пісням-баладам про той випадок — цього ніколи не було: капітан Джон Сміт двічі бачив її в житті (вдруге аж у Англії, в Лондоні), про що буде мова далі. Тепер історики довели, що Покагонтас ніколи не рятувала життя капітана Джона Сміта, але він любив легенди й ніколи не заперечував народної вигадки.

У вересні 1609 р. в колонії Джеймстаун стався нещасливий випадок: вибухнув через якусь необережність капшук із порохом, що його завжди носив при собі капітан Джон Сміт. Важко попечений, без відповідних ліків він був змушений відплисти першим же кораблем до Англії. Коли відпливав, частина колоністів плакали, а невдоволені махали вслід кулаками. Хто за ним дійсно шкодував, так це індіяни. Згодом у своїх писан-

Капітан Джон Сміт
(Із старинної гравюри)

нях кап. Джон Сміт щоразу підкреслював, що всі умови, складені з індіанськими ватажками, треба доконче виконувати, щоб уникати непотрібних кровопролиттів.

ВДРУГЕ В АМЕРИЦІ — „МАССАЧУЗЕТС БЕЙ”

Про цей період нічого не згадано в нарисі про капітана Джона Сміта в „Календарі” УНС з 1958 року. Він, дійсно, короткий, можна сказати, лише один із епізодів у незвичайному житті героя нашої розповіді, але й дуже важливий. Щоб краще його вивчити і таким чином краще з української сторони зустріти недалекий вже 1976 рік — 200-річчя проголошення Американської Держави, —

автор цього репортажу провів улітку 1972 р. майже два тижні в районі затоки Массачузетс, на північному сході ЗСА, що охоплює такі міста, як Бостон, Масс., Портленд і Бенгор, Мейн, та область Нової Шкотії в Канаді (10 годин кораблем з Портленду до порту Ермут у Канаді).

Чи там щось пам'ятають про капітана Джона Сміта?

Пам'ятають. Один із довговолосих портлендців-юнаків, студент, заспівав пісню-баладу про те, як індіанська дівчина врятувала англійського капітана Джона — прізвища він не знав (співав у ритмі модерного „біт” в супроводі гітари, заробив 1 дол.). Інтелігентна старша пані з Довгого острова в затоці Каско впевнено твердила, що капітан Джон Сміт з 17 сторіччя був і жив деякий час на тому острові. Цілком імовірно: збереглися географічні карти, ним там намальовані, а Довгий острів кожного може привабити особливою красою.

Коротко про сучасну подорож, цілковито відмінну від часів капітана Джона Сміта.

З задушного і запамороченого влітку Нью Йорку автобусом треба їхати до північного американського міста Бенгору в стеїт Мейн майже 12 годин, через Гартфорд, Конн., Портленд, Мейн. У дорозі три співрозмовники: два студенти з Гарварду (обом знають про Центр Українських Студій, знають проф. О. Прицака і вважають, що „для українців — це єдиний шлях чогось реально добитись, бо зброї у вас немає і не зброя врешті-решт перемагає”) та їхня знайома дівчина Барбара, яка покинула студії в Колумбії і просто волочиться по світі; вона не цікавилась розмовою про Джона Сміта, доки не дійшли до його романтичної історії з індіанською князівною. Ту дівчину цікавила тільки романтика, її прибило (напевно лише тимчасово) суворо реалістичне і, в суті, заробітчанське американське життя в наш час. Барбара збунтувалась проти „б е з н а станної

праці, потім ліжка, потім знову безнастанної праці”.

Массачузетська затока-велетен — велика тема. У Морському Музеї і в бюрі туризму в Портленді сказали, що капітан Джон Сміт провів багато часу в тому районі у 1614 році, під час другої мандрівки до Америки з Англії (охоплює велику частину північно-східнього побережжя ЗСА): капітан Джон Сміт мав тоді пливти від Плимутської Компанії до берегів Нової Шкотії, тепер північно-східня частина Канади. Про той, здається, нездійснений плян розповімо в розділі „Ермут, Канада”.

У той час, коли в Україні козаки відбували перші степові й морські походи, — на другому кінці світу, в Америці, причалив у Массачузетській затоці англійський корабель із нашим невідомим героєм із Англії, у 1614 році.

Вірджінська Компанія в Лондоні з різних міркувань не бажала, щоб капітан Джон Сміт, іменованій самими колоністами у Джеймставні у Вірджинії їхнім президентом, повернувся до Джеймставну. Можна припускати, що керівники компанії побоювались, що капітан таки стане керівником Вірджинії і не потребуватиме ніякої „опіки” збоку лондонської компанії, яка шукала прибутків у формі золота, срібла, дорогих каменів та хутра (Вірджінська Компанія не дошукалася тоді справжнього золотого скарбу, що ріс на землі — тютюну...). І треба сказати, капітан Джон Сміт не надто цікавився тим, чим цікавилась Вірджінська Компанія — він відкривав людей і землі. Тому, махнувши рукою на Вірджінську Компанію, Капітан Джон Сміт пов'язався у Лондоні з чотирма заможними купцями, які дали йому гроші і все необхідне для нової подорожі до Америки. Капітан домовився, що він працюватиме для тих купців, досліджуючи нові береги та розшукуючи можливості рибної ловлі, торгівлі з індіанцями, тощо.

Коли ж корабель пристав весною 1614 р. до побережжя Нової Англії в

Америці, та капітан Д. Сміт залишив іншим членам команди справу розшуку золота й срібла, а сам з кількома матросами подався вивчати нові береги й заносити їх уперше на карту.

Капітан Джон Сміт побачив із своєї пхуни незвичайної краси картину: перед ним простяглась велетенська затока з багатьма зеленими островами, яку місцеві індіани назвали, як Аукосіско. Капітан знав кілька індіанських мов чи діалектів, і зміг перекласти назву, що означала „Затока відпочинку“. Багатьох слів місцевих індіан він все таки зрозуміти не міг. Спробуйте, читачу, запам'ятати не те, що переклад, а саме слово, ось хоча б кілька з тих, що збереглись (без розуміння їх змісту): „Покумкісвагонгомеккессі“, або „Нагамаджунсквонаггамак“! . . .

У „Затоці відпочинку“, „Аукосіско“, яка тепер зветься англійською мовою „Каско бей“, капітан провів чимало часу, після описів більш південного району побережжя. Тепер над цією затокою височить на крутому природному березі чимале місто Портленд, Мейн, з багатьма церквами, готелями, музеями, із старовинним будинком-музеєм великого американського поета Лонгфелло, автора книги-поєми „Пісні про Гайявату“, перекладеної на майже 100 мов світу (також на українську); із двома безкоштовними вечірніми концертами в залі Міської Управи влітку, на одному із найбільших у світі органів, із виступами найкращих органістів ЗСА. Сучасний Портленд це великий порт, де річно вивантажують 26 мільйонів тонн нафти, яку привозять із Південної Америки, з Африки і Середнього Сходу. Більшість тієї нафти перепомпують до рафінерій у Канаді, в Монтрзалі, на віддалі близько 350 миль по прямій лінії. Щоденно з Атлантийського океану прибувають до Портленду 4-5 велетенських нафтовозів - т а н к е р і в. Портленд — надзвичайно чисте місто, спокійне, охолоджуване морським

бризом (коли у серпні в Нью Йорку температура сягає 90, у Портленді 70, а вночі 57-60); мова населення більше зближена до англійської, як і в районі Бостону.

У часах капітана Джона Сміта міста Портленду не існувало. Але він побачив затоку „Каско“ у всій її первісній красі, нестерпій і в наш час. У одному з англійських звітів під назвою „Календар островів“ з 1691 р. було сказано: „Говорять, що в цій великій затоці є 365 островів, стільки, скільки й днів у році“. Напевно їх стільки немає, але подорож кораблями компанії „Каско бей“, з цікавими інформаціями Пітера МекЛогліна, відбувається серед десятків різного розміру островів, а ген на обрії видно їх і сотні, переважно не заселених людьми. Біля кількох автор бачив у далековид чималі групи „сілс“ (тюленів) із малими дітьми, що вигрівались на сонці біля батьків на каміннях поблизу води.

Пропливемо частиною того району, де плавав капітан Джон Сміт у 1614 році, вперше заносючи його на географічну карту.

Науковці стверджують, що в затоці Каско, яка належить до велетенської системи заток американської Нової Англії, біла людина вперше висадилась ще перед Народженням Христа. Це мав би бути скандинавець-норман Ліф Еріксон. Вікінгів із короткими мечами індіани зустріли зливою стріл із луків, і вони швидко подалися геть. Через яких 400 років сюди припливли через океан інші вікінги, на чолі з Еріком Червоним, але також не оселились через завзятий спротив індіанських загонів. У 1498 р. в затоці Каско коротко побували два англійці, і також швидко подалися геть. У 1500-их рр. французький король Генрі (Анрі) IV подарував усю область Мейну з островами колонізаторові де Монтсові, але спроба створення колонії не вдалася. У 1602 р. Галловей Прінг прибув у затоку Каско і розшукував там природні ліки, за якими його послали ан-

гліські лікарі. А в 1614 році увесь той великий простір Массачузетської затоки досліджував герой нашої розповіді, капітан Джон Сміт, і, як стверджує сучасний історик П. Мек-Логлі, „нашкіцував першу реальну карту цього району. Він був також першим, хто дав назву „Нова Англія” північно-східній частині нашої країни”.

ОСТРІВ КАПІТАНА ДЖОНА СМІТА

Впливши з порту Портленду, ми наємо вже через яких 20 хвилин острів „Пік”, який за капітана Джона Сміта звався з індіанської мови „Утовна” — „Кам'яне місце”. Острів дістав назву „Пік” у 1740 році; перший торговельний пункт англійці створили там ще в 1623 р. (капітан Крістофер Леветт, із Йорку в Англії). У 1880-их роках на острові існував власний театр. Тепер там живуть біля 1 000 людей, влітку до них долучуються ще яких 5 000 осіб. Острів займає 720 акрів і, як і всі інші, густо покритий деревами, в тому й прекрасними велетенськими ялинами.

На дальшому острові „Великому діаманті” й меншому „Малому діаманті” живуть понад тисяча осіб; там є театр на 300 місць та добре обладнані лабораторії, в яких проходять літню практику студенти-біологи і зоологи з коледжу Ханссон.

Приблизно через три чверті години допливаємо до Довгого острова в затоці Каско. Він великий і довгий, але живуть там тепер тільки з 300 осіб. Живуть дійсно як у раю: здорове морське повітря, повно зелені, до того ще й дикої малини, повно риби при самому березі (острів славиться також, як „клейм енд чавдер айленд”), недалеко звідти й до раків — „лабстерів”, основної мети рибалок. На острові є власна школа, церкви, модерні вілли, гарні дороги. Острів'яни з приємністю показують свої „співаючі пляжі”: дійсно, коли вітер повіває з океану, там чути ніжний,

мелодійний, сумовитий „спів”, який виникає між камінням.

Та для нас найцікавіший, мабуть, Довгий острів тим, що ще в першій половині 18 сторіччя він звався „Островом Сміта”. Чому так? — бо на початку 17 сторіччя його мав купити капітан Джон Сміт! Однак, дехто на Довгому острові твердив, що це був інший капітан Сміт, бо продав той острів, з його 912 акрами землі й солодкою питтською водою, у 1640 році Джон Сірс із Массачузетсу капітанові Джонові Смітові, разом із ворожими до білих індіанцями. Острів'яни-старожили твердять, що капітан Д. Сміт (здається, таки не наш!) хоча мав той острів, але на ньому не був, бо не підпускали червоношкірі. Аж згодом полковник Ейзеکیل Кушінг силою захопив острів Сміта й змусив індіан визнати нову владу. . . На Довгому острові є дерева, яким уже по кілька сот років, багато чого вони бачили на своєму віку. . .

Коли плити ще далі від Портленду, то наблизимось до найбільшого в тому районі острова з індіанською назвою „Чебігве” (шість миль довжини, три милі широчини, подекуди з горами мушлів, вік яких обраховують на 5.000 років!). За капітана Джона Сміта острів звався „Чібідіско”, що означає в перекладі „Острів багатьох весен”. Цей острів дуже любили індіани, і їхні вожді там відпочивали, в кам'янистих укріпленнях; ще в 1870-их роках на острові жили рештки малих індіанських племен. Тепер там живуть біля 400 осіб. Деякі діти плавають щодня до приватних шкіл у Портленді, і на це треба від 2 до 3 годин денно, залежить від того, як швидко пливе зв'язковий кораблик.

Відвідаємо ще один острів, серед багатьох незаселених (між якими є й такі малі, що на них можна було б поставити дім і насадити сад чи обробити город, і не мати чим поливати, бо на більшості малих немає прісної води) — острів під назвою „Кліфф” — „Круча”. Він досить далеко серед

Стейт Мейн — типове рибальське село

водяної рівнини, і хоч займає 273 акри, там живуть лише кілька десятків осіб. На ньому зберігся найдавніший будинок з усіх на тих островах — йому вже, вирахуйте, скільки: збудований у 1630 році... Капітан Джон Сміт не бачив того будинку, який можемо тепер оглянути, але напевно бачив індіан-острів'ян. Цей досигь гористий острівцець — „Кроч” був малоприступний для чужинців; індіанське плем'я Алгонквін зберігало там свої харчові запаси. „Кроч” — індіанська назва острова „Кліфф”.

Хоч на острові живуть люди та яких 250-300 душ приїздить туди щоліта відпочивати „від усього на світі” (переважно з Філадельфії), про нього між людьми ходить погана слава. Ось чому:

У 1630 р. острів „Кроч” належав кланові Адкінса із Шотляндії, члени якого стали там першими білими поселенцями — немає між живими ні одного з їхніх нащадків. У 1630 р. біля острова стався перший у американських водах акт піратства, вчинений збунтованою командою корабля „Діксі Булл”, а рівно через 200 років

там, біля острова Кліфф, розбилась об каміння велика шхуна „Нюкестл”, що перевозила англійський ром. Шхуна потонула, кілька членів залоги врятувались, а бочки з ромом плавали на хвилях. Нещаслива шхуна везла 137 бочок, але виловили з води тільки 102 — і нині ніхто не знає, що сталося з іншими (чи хто їх випив!). Перша поштова станція була відчинена на цьому острові аж у 1892 році. Однак, спочатку ніхто не хотів там служити: всі говорили (і тепер залюбки про це говорять), що поблизу острова з'являється морська потвора — велетенський морський змії! Якийсь жартун написав на скелі: „Вач аут фор джаєнт Сі Серпентс!” („Обережно, велетенський морський змії!”). Чути в одному місці дивні звуки, що нагадують скавуління або уривчастий плач; кажуть, що там інколи також спалахують загадкові сині вогні...

ПІРАТ КІЄФФ...

Хоч ми ще перебуваємо на острові Кліфф, виділимо окремо одну з його

цікавих і страшних історій. Розповідають, що в давнину на тому острові час до часу з'являвся жорстокий пірат, морський розбійник, на прізвиське Кієфф . . . Можливо, що таке ім'я дали йому якісь „приятелі” України й нашого Кієва, може це був дійсно якийсь чорноморський утікач-моряк — ніхто цього вже не зможе встановити. Так ось, десь у 17-му сторіччі на острів Кліфф прибув морський одноокий пірат Кієфф. На якийсь час він поселився і налагодив зв'язок та „співпрацю” з іншим піратом, капітаном Чейсом, із сусіднього острова Джейвелл. Їхня співпраця полягала в тому, що вони подавали ліхтарями фальшиві сигнали чужим кораблям. Коли корабель, не орієнтуючись добре у тих небезпечних, з мілинами і підводними скелями, водах, потрапляв „на гачок” і сідав на мілину, капітани Кієфф і Чейс, очевидно, з помічниками-бандитами, нападали на корабель, вистрілювали залогу й забирали собі всі скарби чи товари.

Капітан прибережного кораблика „Абернакі”, який розвозить жителів островів, харчі для них та пошту, і також бере принагідних туристів, запевняв, що на острові Кліфф є й тепер могила капітана Кієффа. Теж саме підтвердили й у правлінні компанії „Каско Бей Ляйн” у Портленді, та не було часу й „американських експресів” вартості по 10 дол. за штуку, щоб попливти до острова „Затоки” й побачити і сфотографувати могилу пірата з таким дивним іменем — „Кієв”, та ще й у московській вимові!

Десь на тому ж острові мав би з'явитися й інший пірат „із Бермуди”, який сховав там, добре позначивши місце, великі золоті скарби. Через 10 років прибув якийсь чоловік із Нової Шкотії (з канадійського берега) і повідомив, що він знає все про той скарб і де його треба шукати. Він шукав помічника, і знайшов його в особі капітана-пенсіонера. Удвох попливли до острова Кліфф. Через кілька днів звідти на материк повернувся тільки капітан, і замість попереднього до-

сити скромного життя на пенсії — зажив на „найширшу ногу”! Ще через деякий час люди знайшли на острові біля великої, глибокої ями кілька гудзиків і срібного персня, які тоді продаували тільки в Новій Шкотії . . . Але капітан уперто відмовився давати будь-які свідчення, а ніхто не міг йому точно доказати злочину. Так справа й завмерла . . . — тільки дивні звуки та світла на острові Кліфф мали б говорити про занепащену душу, багато душ . . .

Все це, однак, не перешкоджає жити на тому острові науковцеві-історикові на прізвиське Едвард Ров Снов. Він . . . копає острів, знайшов чимало індіанських реліквій, але до скарбу ще не докопався. Між ін., проф. Снов відомий на всьому побережжі Нової Англії в ЗСА як „літаючий Дід Мороз”: кожного Різдва він скидає з літака подарунки всім обслугам маяків, а їх там кілька соток. Очевидно, мас за що купити подарунки, хоча ніби ще й не знайшов скарбу.

Кілька років тому на острові серед нечисленних жителів зчинився переполох: невідома група людей прибула на острів і, нічого нікому не кажучи, почала розкопувати острів! Що вони шукали? — звичайно, скарбів! Шукали й рили землю так завзято, що довелося звертатися до федеральної влади, інакше вони перерили б увесь острів — той справжній зелений смарагд серед похмурої води безкрайної затоки . . .

Ось ці та ще багато-багато інших островів вперше наніс на карту капітан Джон Сміт у 1614 році.

Чого він не міг змалювати чи записати — так це дальших історій, що трапилися там згодом. А взя затока Каско — повна не лише раків, риби та устриць („клеймів”), а й тіней загиблих людей. Це ж уже майже північ, а на півночі „забави” короткі.

У Енному році біля острівця Джейвел налетіла на каміння шхуна „Фер Плей” — загинула вся команда;

У 1689 р. на форт Лойятт поблизу

Портленду напали пірати й вирізали майже всю залогоу;

У 1813 р. бились на смерть біля острова Сегвін два великі кораблі: американський „Антерпрайс” і англійський „Боксер”: обидва капітани загинули в тому бою і поховані на скідному кладовищі в Портленді;

У 1849 р. втопився корабель „Гановер” і вся його команда з 16 осіб — врятувався тільки песик, допливши до острівця;

У Енному році збунтувалась залога брига „Албїон Купер” і вкинула в море старшин — залогоу потім повісили в Обурні, Мейн;

У 1864 р. пароплав „Богемієн” налетів на кам’яний острівець і потонув;

У 1903 р. корабель „Вашінгтон Б. Томас” розбився біля острова „Страттон”; у 1910 р. розбився й загинув корабель „Клара Санта”, і так далі, щоб не продовжувати сумного списку. Та ось найновіша містерія: у червні 1941 р. між островами затоки Каско пливла велика шхуна „Ди Дон”, маючи на борту 34 особи — і не припливла ніколи й нікуди! Розшуки були надзвичайно докладні, але нічого не дали. Зникли люди, зникла й шхуна, наче її дійсно проковтнув морський змії.

Ми були б не справедливі, коли б спинялись тільки на трагічних подіях у місці досліджень капітана Джона Сміта. Хоч значно після нього, але на одному з тих островів, „Орсс”, жила героїня славетної письменниці Бічер Стів — з її повісти „Хатина дядька Тома”. Або: у 1924 р. на „Мерпойнт Нек” закінчився перший кругосвітній переліт літаком, і закінчився цілком щасливо.

А все таки, на острові Джейвеллс несподівано знайшли кістяки людей у лежачих і в сидячих позах!..

ЕРМУТ, КАНАДА

Киньте оком на географічну карту: на північному сході ЗСА, стоїть Мейн,

— проведіть рівну лінію з Портленду через колосальну океанську затоку до найбільш висуненої в океан на південь частини Канади. То Нова Шкотія. До тих берегів рвався капітан Джон Сміт, але, виявляється, ніколи не доплив, хоча й не з власної вини. Відважний і рішучий, мореплавець і воєк, знавець мов і воєнного діла, уважний дослідник і картограф, він залежав від чужих грошей. Капітан Джон Сміт прославився як син убогого селянина, котрий звільнив із турецької неволі чудову англійську графиню, але слава за той та багато інших подвигів і послуг не давала йому економічної незалежності. Правда, він міг жити з гонорарів за книжки, про які розповімо в кінці, однак для далеких експедицій фондів не було.

Після відвідин Америки в 1614 р. й знесення на карту берегів заток та багатьох островів Нової Англії, капітан Джон Сміт повернувся в Англію. Він привіз своїм чотирьом купцям-фінансистам відомості про береги та про великі можливості налагодження риболовлі, але фінансисти були незадоволені — вони сподівалися вже, відразу ж срібла та золота в сундуках...

Тоді Д. Сміт домовився з іншим підприємцем, сером Фердинандом Джорджем, і в березні 1615 року відплив на кораблі знову до Америки. Та доля повернулася цього разу плечима до невтомного мандрівника! Замість дістатися до американського берега, він потрапив на палубу французького піратського корабля. Перед тим, як потрапити в руки піратів, капітан Джон Сміт нашвидку роздав між членами залоги англійського корабля все, що мав із собою (більше нічого й не мав!), усі дукати, фльорини і т. д., сподіваючись згодом одержати свій масток назад. Цього ніколи не сталося, жадного пенні ніхто йому не повернув. Французи відпустили англійський корабель, забравши із собою Сміта, і він мусів плавати з ними, доки не випустили

його на беріг у Марселі. Змагання за морські й земельні простори між Англією і Францією відбилась на долі капітана Д. Сміта. Все таки, він не прогайнував часу на французькому кораблі — писав там книжку, яка й була надрукована наступного року.

У 1616 р. велика Плимутська Компанія дала певні доручення геросві нашої розповіді, а при тому й досить грошей: цього разу капітан Джон Сміт мав пливати не тільки до Нової Англії, а й до Ньюфаунденду, до Нової Шкотії, сучасної канадійської території.

У дорозі стався непередбачений випадок: в океані на довгий час запанував такий штіль (тиша, безвітря), що англійський корабель стояв серед океану, як безпомічна дитина серед безмежного поля. Згодом виявилось, що корабель, на якому капітан Джон Сміт мав би відпливати до Ньюфаунденду, не дочекався свого особливого пасажирів і відплив — і з тим назавжди погасла остання нагода капітана Джона Сміта побувати на нових, тоді майже невідомих північно-східних берегах Нового Світу. Щоправда, Плимутська Компанія зрозуміла той особливий випадок і, замість оскаржити капітана Д. Сміта, дала йому досмертне звання Адмірала Нової Англії. Це заімпувало відважній людині, але так була втрачена остання нагода капітана Сміта побувати на землі, яка полонила його серце.

Нині на те, щоб подолати морем віддаль від затоки Каско в Новій Англії (Мейні) до найпершого, найбільш південно-східного канадійського порту Ермут у Новій Шкотії, потрібно яких 10 годин, якщо океан спокійний. Модерний шведський корабель-пором „Принц оф Фанді” бере на борт понад 1 000 пасажирів та 200 автомобілів, його тягнуть вперед 12 000 моторових „коней”, він має вигідні кабіни на понад 500 осіб, центральне охолодження, ресторани, бари, казино і т. п. Подорож з Портленду до Ермуту й назад, у вигідній кабіні на два ліжка коштує кругло

70 дол. (хто бере з собою й авто — додайте ще 33 дол.). Якщо кабіни продані, або хочете чи мусите ощадити гроші, можете спати на великих розкладних кріслах, яких 250 на борту (але тоді подбайте про ковдру, бо светер не допоможе...). На кораблі першокласна шведська кухня, присна обслуга, танцювальний майдан, кінофільми, рулетки-автомати, де можна грати на монети в 10 і 25 центів (і виграти доляра, щоб потім програли 10). Увага: ціни з минулого року, не забудьте про сучасну інфляцію!

Корабель „Принц оф Фанді” відпливає о 9-ій вечора з Портленду, залишаючи збоку безліч островів у затоці Каско, що їх відвідував капітан Джон Сміт, і бере курс на північний схід, пропливаючи в океані майже 1 000 миль за майже 10 годин. Спершу за корблем летять морські чайки, потім залишають його, повертаючись до американського берега. Скоро надходить тиха морська ніч, не видно вже ні маяків, ні навіть зірок, небо по-північному захмарене... А на десятки миль серед морських просторів чути мотори й оркестру з корабля-принца, над яким повіває синьо-жовтий шведський прапор — золотий хрест на синьому тлі. Більшість пасажирів йдуть спати десь біля 1-2 ночі; для бажаючих бари відчинені всю ніч, також можна купити теплу каву, різні пиріжки тощо.

Раннім ранком корабель, подаючи протяжні гудки, пристає до порту в Ермуті, і ви вже в Канаді. Береги навколо якіс суворі, навіть дикі, хоча тут і там видніють маяки та малі рибальські оселі. Хто бажає повернутись із поворотним рейсом, може провести одну годину в місті Ермут, розташованому на високих горбах. Все там спокійне, повільне, навіть апатичне, і хоча був серпень — багато людей мали светри. Нашвидку купивши кілька статуеток, майстерно виконаних у кості ескімосами, та напившись міцного ермутського „сидру”, яблуневого соку, повертаємось малою гру-

пою до нашого „принца“; знову протяжні гудки, і ми вже в океані.

КНИЖКИ КАПІТАНА ДЖОНА СМІТА

Для читачів, у тому й українських, найцікавішим твором капітана Джона Сміта є книжка під назвою „Правдиві подорожі, пригоди й спостереження капітана Джона Сміта“, опублікована у Лондоні вперше у 1630 р. У ній він згадує про Україну й козаків, подає описи боїв проти турків, описи життя і звичаїв татар та інших народів. Ця його праця важлива й нині для пізнання історії Європи.

У 1622-24 роках він написав книжку „Загальна історія Вірджинії, Літніх Островів (Західньої Індії) та Нової Англії“. Наступною його працею був „Довідник“ для англійських моряків, який дуже швидко розкупили — Англія дедалі, то більше виходила на світові води й потребувала для цього людей, а відомості й досвід капітана Д. Сміта сприяли підготові таких людей до походів. Про книжку „Правдиві подорожі“ ми вже згадували (надрукована в 1630 р.). Наступного року, 1631, коли вже була заснована колонія в Массачузетській затоці в Америці, капітан Джон Сміт опублікував книжку „Відомості для недосвідчених господарів у Новій Англії, або ж будь-де“.

Помер капітан Джон Сміт у Лондоні в 1631 році і був гідно похований за відкладені ним же 20 фунтів (для похорону, як він зазначив у заповіді) біля церкви св. Сепелкр. Через 25 років велетенська пожежа знищила велику частину англійської столиці, тоді ж згоріла й частина церкви. І хоча трохи згодом друзі капітана Джона Сміта подбали про нову табличку з написом, хто похований у тій могилі, — ніхто тепер

точно не знає місця, де саме лежать його останки. Одно відомо: хоробре й любляче та справедливе серце капітана Джона Сміта — назавжди залишилось в улюбленій Америці, у Новому Світі.

**

Один із дослідників життя капітана Джона Сміта й інших видатних англійців, Томас Фуллер, у своїй праці „Визначні люди з Англії“ писав про мандрівця Джона Сміта, як про людину, в якій „розум принца був у полоні бідної людської кишені“. У цьому твердженні велика правда. Англія і людство могли б мати від капітана Джона Сміта багато більше, коли б до його природного розуму додали кілька десятків тисяч англійських фунтів.

Ні в Англії, ні в ЗСА немає пам'ятника капітанові Джонові Смітові — оборонцеві християн, відкривачеві нових земель, захисникові прав індіан і людині, яка подякувала Україні за порятунок у лиху годину.

Він вартий пам'ятника у вільному Києві.

**

Чи ми зустріли під час тієї подорожі на північ українців? Так, зустріли українку — на телевізійному екрані: прекрасна молода оперова солістка з Монреалю, сопрано Анна Чорнодольська виступала в супроводі піяніста Л. Пелет'є з творами Дебюссі і Равеля у неділю 6 серпня 1972 р. о год. 5:30 вечора через телевізійну станцію СіБі ЕнТі, що охололо в Новій Шкотії міста Галіфакс, Шербурн, Єрмут, Ліверпул і корабель „Принц оф Фанді“.

Та зустріч була такою ж важливою, як і з капітаном Джоном Смітом.

Портленд, Мейн

Джмелиний спів

написала Любов Коленська

Здавалось — від самих початків вони завжди були двоє: Наталена і Лука.

Ще змалечку раннім ранком Лука підходив до відкритого вікна і кликав: — Натю, прокинься, я вже полуниць для тебе приніс. Найкращі вибирив. Глянь!

Вона притьмом ставала біля вікна: — Дай!

— А ходи сюди, до мене, тоді дам.

Наталена перехилялась, щоб забрати в нього полуницю, а Лука відходив далі й далі у сад і вабив: — А ходи ближче! — І так Наталена виходила з дому, і вони йшли, самі не знаючи куди.

Спочатку її розшукували, не знали, куди поділася. Але потім якось Наталенин батько сказав батькові Луки:

— І знов твій гульвіса потягнув мою дочку, і бредуть хто-зна куди і вдома не посадять.

— А коли тобі було стільки ро-

ків, тоді... сидів? — Це Наталенина мати.

— Ні, не сидів.

— Тож не гуди! — І вже сміялася. Батько розгладжував вуса і заглядав у невеличке кухонне дзеркальце. Це діялось рідко, він уникав глядіти в дзеркало, йому тоді ставало ніяково за себе, що отака потуга чоловіча, як він, дивиться на себе, наче якась краля.

Часами Наталенина мати перестерегігала Луку й Наталену і казала: — Гей, вам там водно йти з кошеликами чи впорожні. Підіть у город і назбирайте з кущів агресту й порічок, конфітуру робитиму.

Брали кошелики і йшли. По дорозі була велика калюжа. Наталена вскакувала туди з розгону, і сміх всуміш з водою розсипався кругом. Бризки води скроплювали штани Луки. — А це тобі за те, що спати не даш! — І тікала а він — нзвздогін. Реготались, качалися в травах, аж

поки не згадували про порожні кошелики. Ще не назбирали, а вже Луці ставало скучно: — Вже доволі. Краще ходімо й подивимось, чи риба сьогодні буде.

Ната спочатку відмовлялась: — Мати казали...

Але Лука вже тягнув її: — Це мати так, щоб ми не ледарювали. Але там цікавіше. Ну!?! — І Наталена погоджувалася.

А там уже не йшли, а бігли. Їхні руки зустрічались, у волоссі залптувалися листки із агrestових кущів, на устах яскрила порічкова червіль. За ними понад водою — ластівки.

І десь уже гейби зникали Лука й Наталена, перетворювались на срібло вод, на шелест верболозів. Ховалися, ловили рибу або лягали у траву і, задивившись у небо відпочивали й говорили щонебудь. Лука казав: — А бачиш, Ната, як багато риби, і добре тут, правда? Завтра сюди прийдемо?

— Тільки не дуже рано, на світанку холодно, і спати хочеться...

Й вона пригадувала світанкову прозорість, плюскіт риби і добрі руки сонця — з кожнісінькою хвилиною ласкавіші...

Коли йшли дощі, зоставалися вдома. Спочатку окремо — нудились. А потім догадалися сходитися. Ліпили з глини птахів, різні дивні створіння, а далі пробували різьбити і потиху підспівували — це з радості. Не бачили в цьому нічого кумедного. Аж раз зайшла мати Луки: — Та як же це так, упоряд різьбити й співати?..

Здивовані перестали. Але враз ніби смутно стало.

Поволі росли, більшали, не спостерігаючи часу.

Над річкою, поміж кущами, заглядили якось джмелів. — Диви но, Лучку, які вони мохнаті усі й золотаві, і оксамитові - м'якенькі. Якби не боялася — торкнула б одного, але чула, що вони кусаються. І ховала руки.

А потім: — А ти не вловив би мені одного, щоб зблизька поглянути?

Ні, боюсь.

— Лучку, чуєш, як вони бринять? Ні, вони співають, і так урочисто й радісно, наче в церковному хорі. Здається, якраз з їхніх крил родиться літо, розмугляє і жагуче. Бачиш, тепер рознімають крила, і все ясніє у бурштин. — Поклала його руки собі на груди: — Чуєш, це відгомонам їм — моє серце. Боюся їх, але й люблю, вони — літо. Вдома не кажи нікому, сміятимуться, як із нашого співу тоді... — Забули про все і побігли, тримаючись за руки.

Аж якось по дорозі перейняв їх друг Луки: — Ех, та куди ви у такому розгоні, забули, що дорослими стаєте, ще й за руки побрались, зовсім наче закохані, — жартівливо пригрозив їм пальцем.

Наталена украй здивувалась, подивилася на Луку, а той очі забрав, немов винуватий. Тоді зашарілась вона, забрала руку, збентежено якось засміялась і, не попрощавшись, побігла від них геть.

Згодом по-іншому пішло. Хотіли б усе повернути, жаль... але вже не змогли. Побачили, що вирости.

Потім довго не бачились. Наталенина мати померла, і Наталена нікуди не виходила. Горнулася до батька, але він не міг їй ні в чому допомогти. Дівчина йшла в самоту, клала біля себе своє горе, роздивлялась на нього і тужила... Вдивлялась у кожний світанок, ніби вже ніколи не мало бути сонця.

По-давньому хтось застукав у шибку. Відкрила — Лука.

— Не хотів через хату йти, боявся — зустріну батька. А він не хоче тепер гостей бачити. — І ясний жмут волосся зсунувся на брову. — Наталено, забула мене?

— Ні.

— Тоді чому до мене ані словечка не перекажеш — ми не чужі. А я й не знаю, чи можна і чи треба тобі...

Мовчала. То сплітала, то розплітала косу, усміхаючись...

— Наталено, підемо завтра на луки?

— Чому? — І її очі звузилися, наче чогось злякалась, а потім широко відкрилися, тільки у захист понад ними ще хитнулись віі...

— Учора там був, риби повно, але без тебе — зле. А ти тільки сидіти-меш і кошелік подаватимеш. І більше нічого мені не треба — тільки щоб, як колись.

Зустрінулись на світанку. Не знали, що за ними вже назирці ішла любов, хоча вони її не шукали, і не просили, щоб прийшла.

Наталена звернулася до Луки: — Порадь мені, Лучку...

— Кажі.

— Я у батька спитала б, але він усе на мене подивиться і каже: — Ти така до матері своєї подібна — і в очах жаль і втікає до іншої кімнати або до твоїх, заставляється там шахами, і вже його немає. А мені треба з кимось поговорити.

— Питай.— В очах Луки навернулось таке тепло, що ще дужче розлисінілись трави, і начебто стало ще ясніше.

— Скажи мені, — питалася вона, — чи ми тільки отут — і показала на себе і на нього — чи також у цій річці, і в нивах, і в усьому просторі?

— Ми, Нато, скрізь. Навіть в інших людях ми їхньою частинкою, а вони — нашою. Бо усе є — Бог. Це відчуваємо в часі й інколи дивуємося, як же ж це так, що ми це вже колись бачили і переживали.

— А я думала, що це тільки зі мною так. Тепер мені легше. Тільки я хочу бути лише собою, а не кимось чужим.

Лука захвилювався, жбурнув камінцем у річку і сполошив рибу. — Не турбуйся, Нато, не треба. Глянь!

Над водою неслися русалки, на крила забирали небо. Наталена і Лука поклялися понад річкою у траві і більше нічого вже не говорили. Не думали про те, що вони удвох тільки...

Аж прийшов полудень. Спека гостро черкнула по землі розжареним серпом, і день розтопився в оранжевий м'якуш. Тільки врандигоди надбі-

гав легенький вітерець, чіплявся Наталениних кучерів, навивав на долоні і розсипав ясними стебелінами.

Лука дивився на неї, і в нього в грудях воскресала, струменіла нова радість...

Якось ненароком Наталена простягнула руку долонею вгору, щоб зачерпнути блакиті. І враз Луці зачотілося торкнутися її руки. І він швидко, щоб не роздуматись, вловив її. Рука її затріпотіла збентежено. Лука тепер відчував її вже як свою, і щось незвичайно ніжне ворухнулось у його душі і вже не погасало...

Спочатку вони не дивилися одне на одного, боялись і соромилися. А далі надійшла тиша, і урочисто та лагідно, фіялковими очима, глянула їм у вічі любов. Високо вгорі не вгавав птах, торкаючись своїми крильцями їхніх сердець. Відкривалося, йшло світло, росло й розходилося крутіжними кругами й дзвеніло...

Зелені трави розіскрилися у сонці, і квіти цвіли й поверталися обличчям до них...

І раптом у смуглявий полудень увірвався вітер, несучи прохолоду. На городах дзвеніла коса і хилила трави, а косар наливався сонцем.

Лука і Наталена пристанули і звернулися одне до одного, як квіти, що мусять зараз же розцвісти. І очей їхніх не було, тільки величезні світла і безмежна сила, що йшла із самого кореня, з душі, тягнула вирами і синіла бузковим квітом. І радости ще не було і сліз ні... Тільки крихітка здивування й болю, і разом дрібними дзвониками сміх.

І знову над рікою синіми крильми зустрілися дві русалки.

Лука обійняв Наталену і пильно глянув: з неба зірвалася зоря і припала до нього... Дивився на Наталену і бачив, як уста її повнішають, заокруглюються, і вже такі близькі, тільки брати. Коли схилився понад нею — шарпнув ним гострий струмись спочатку полум'ям, а потім легко й ніжно. І щось несказанно добре і любе оволоділо ними.

Наталена-дівчина; потоки ясного

волосся, усмішка звабливим ельфійним співом і розквіт її — йому назустріч.

Простелив їй на траві блюзу.

**

Струменів полудень. Згусток насиченого солоду клався у кожну стебелину. Звіддалік чутно було металічне джмелине дзижчання, воно зближалося піснею радості і життя, безкрайого в його відтінях, в його іскряних глибинах.

— Луко — джмелі співають!

— Не жаль тобі, Нато?

Мовчанка. А потім її рука поволі відгорнула волосся з його чола. —

Луко, я ж казала, джмелі співають...

— Вони, Наталено, нам співають.

Злегенька усміхнулася і поклала йому голову на плече.

— Люблю тебе, Наталено.

— Хіба? — І очі її із зелених стали брунатними жолудями.

А по дорозі, як уже верталися: — Ти бачиш, Лучку, хтось сюдою також ходив і ромені звідсіля прибрав.

— Хай йому там...

— О, ні — це важливо! — сказала Наталена. — Тепер тобі все одно, але, уяви собі, колись оцеї самий чоловігяга, тепер нам невідомий, у потойбічному житті не буде байдужий...

— Нато, що тобі, чому ти про це?

— Тому, що ще більше якраз тепер хочеться, щоб усе простягнулося у вічність і ніколи не закінчувалося. Уяви собі, що колись, там, усі будемо близькими. Не тільки ми обоє. Навіть отой, що на розі продає квіти, чи хоча б пекарева жінка, що розрослася до широченних розмірів, що захлається і мало не вдавлється як їсть, і тепер це огидливо... І чи не страшно, що ми таку велику юрбу мусимо колись спізнати. А я цього, Луко, не хочу, навіщо мені торкатися чиеїсь чужої душі, і тих, що добро творили, і тих, що вбивали, добрих і поганих, і до осоружности тобі колись байдужих. І вже не буде одношерстої, сірої юрби, а кожний у ній окремиї і відмінний, і цікавий, як ми тепер обоє...

Зблідла, а він тільки посміхнувся:

— І чого нам тепер про це думати? Тепер хочу тільки торкатися тебе, цілувати або говорити про приємні, добрі речі, хоча б навіть про нас.

Ішли, а за ними гналися хмари.

Удома, щоб захопити промені місяця, сіла Наталена на підвіконня, а їй Лука: — Ти у місяці гарна, як гордий лебідь. І волосся твоє — срібні пера...

Всміхалася, лагідніла й горнулася. Були однією барвою, одним відчужанням, слухом, співом і пахощами весняних трав.

**

Ната тепер часто заходила до його дому, і вони за давнім звичаєм разом різьбили. Батьки не звертали на них уваги, бо все так було. А часами приходила до них ще й надія, що може Наталена і Лука колись поберуться. Та от прийшло несподіване.

Якраз кінчили різьбити дівчину. — Нато, їй ще косичку, і все.

— Ні. Їй бракує ще стрічки — вона ж дівчина, — поволі різьбила, вплітала стрічку.

А потім Лука: — Гей, Нато, чому ота наша дівчина має бути сумною. От, ти не сумна...

— Ні, хочу на її обличчі смуток...

Лука нетерпеливо: — Навіщо, хай вона сміється.

Наталена це вже надокучило, і вона насупилася. Вона ж слухалась завжди його, а тут...

Тоді Лука: — Чого це я їй справді пристав, хай ота дівчина буде, як ти хочеш.

І їхні очі вперше розминулися.

**

Осінь кинула першим багровим листом. Якраз зайшло сонце і присмерк узув усе в сірі сап'янці. Лука і Наталена вертались додому.

— Лучку, я люблю сонце, а коли стає так, як тепер, мені чомусь боляко — барв ніяких... Здається, хтось оббиває наші очі хустиною, і ми ніколи вже не побачимо світла...

— Чому так, Нато? Хіба сонце аж таке гарне? У сонці все гостре, палюче, а треба трохи тіней і лагідности, і затишку. Від сонця втомитись мож-

на. Зрештою, тому Господь нам дав темряву і сон.

— Ти не розумієш, Лучку. — Замовкла і не дуже вже поспішала з розмовою, йшла і потиху собі думала. І Лука вражено мовчав.

Коли виходили з хати, часами ще співали, але їхній спів уже не сповоювався.

А там Наталена зумисне: — Лучку, я думала, що в тебе очі голубі, а вони сірі, такі мені менше подобаються. Може й не закохалася б... — ніби пожартувала і засміялася.

Лука не відповів нічого і сховав це, як зневагу. І від цього у його душі зосталось щось важке.

Вибиралися на прогулянку. Лука хотів був піти левадами понад ріку, але Наталена відмовилася: — Надокучило все туди ходити, підемо лісом.

На те Лука: — Колись не було смішно...

— Ні. — затиснула уста, і на обличчя наплила туга велика і жура... І коли він не здавався, сказала: — Тоді підемо окремо. — І, вже одвернувшись від нього, пішла, але потім таки вернулася, і пішли вони разом на луки і навіть сміялись. Тільки що сміх їхній тепер уже розкочувався, не міг і навіть не плигав, але рвався й загивав десь у тиші.

Верболози набирались осінніх сліз...

І якось уже не хотілося завжди бути разом. Лука шукав друзів, Наталена частенько залишалася вдома або кудись ходила сама. Часами, умовившись з Лукою зустрітись, приходила пізно. Він гнівався, а вона йому: — Чого чекав, було йти самому, куди завгодно, я могла й зовсім не прийти... — Зневажливо підводила брову і, хоча може й не хотіла аж так сказати, бунтувалася.

Жаль їм було обом, ловили свої почування, як у сіті воду — вони кудись пропливали, і годі було їх задержати. Примикали очі, не дивилися одне на одного і шукали самоти, як поранені птахи.

— Чому? — раз вголос запитав Лука.

— Це — не ми... — похилила Наталена голову. Лука був їй ще любий, але, на своє здивування, вона вже не шукала його погляду, не тремтіла під доторком його уст, чимраз частіше нетерпеливо випрочувалась з його обіймів, і зовсім добре обходила без його товариства.

Лука ще пробував: — Наталено, пригадаєш джмелів у наш гарячий полудень? Ти казала, що вони співають.

Відвернула голову: — Це мусіло бути хіба дуже давно... Я ніколи не чула більшої нісенітници...

Віддалювалися одне від одного, як у сильному вітрі дві рідні гілки...

Хоча голубили ще своє кохання і задержували його, воно вже не хотіло повернутись. Непрошене прийшло, простягнуло понад ними павині крила, а потім, поволі згортаючи їх, дійшло, не залишивши нічого. І найбільше допікав їм жаль тому, що вдяти було нічого...

Лука заховався переляканим струсем і хоча все бачив і все зрозумів, соромився у цьому признатися навіть перед собою.

Перша ршилася Наталена. Не приходила й слова не передавала. Лука чекав... Сизіли мряки осінні, студились трави, а вона усе не йшла.

Лука ще не вірив, але торкнувся трави — сіріла, глянув на небо — одвернулося у хмари, підійшов до кватів — вони замкнулись.

Над ним пролетів джміль — німо й без пісні. Либонь, йому восени не співати, можливо, його спів був тільки раз у гарячий полудень. А може правда й те, що казала Наталена: — Це тобі, Лучку, тільки вчулося, джмелі ніколи не співають... — Його всього стрепенуло відгомонам тепла, і перед ним промайнуло обличчя Наталени: на початках відкрите щастям, а приростанку — схвильоване і в журі.

Простояв ще кілька хвилин, а там пішов у напрямі високого горбка, де найдужче розгорталися вітри, росли й розцвітали палкі анемони.

SUMMARIES

These summaries in English of selected articles in the Almanac are provided for the convenience of our English speaking readers.

Page 38:

THE CENTENNIAL OF THE SHEVCHENKO SCIENTIFIC SOCIETY, by Dr. Basil Steciuk

offers a broad, descriptive analysis of the Society's work over a period of 100 years. The principal thrust of the informative article is to demonstrate the importance of the Society's scholarly accomplishments, especially in the realm of Ukrainian studies, that is, those areas of investigation which have been barred by the alien regimes occupying Ukraine. In addition to providing a wealth of factual material, the article, penned by the Society's secretary-general, defines the real purpose of this body of academes: to give the Ukrainian identity a scholarly imprint, to bring out the wealth of scholarly research, accomplished by its illustrious members and fostered by the Society as a whole, in a self-assumed commitment to tell the world about Ukraine and its people in objective, scholarly terminology. The article also sheds light on the cooperation of the Shevchenko Society with other Ukrainian professional and scientific societies, as well as on its subsidiary institutions—museums, libraries, printing shops, bookstores—and its valuable contacts with the scholarly world of the West once the Society established its foothold in the world of free thought and unfettered investigation.

Page 55:

SCHOLARLY AND PUBLISHING ACTIVITY OF THE SHEVCHENKO SCIENTIFIC SOCIETY, by Dr. Wasyl Lew

is yet another attempt at demonstrating the involvement of Ukrainian scholars from both the western and the eastern parts of Ukraine in the multi-faceted work of the Society to provide a scientific framework for Ukrainianism. The article lists the various areas of pursuit by Ukrainian scholars and the myriad of publications, in Ukrainian and other languages, to present to the world a cogently compiled set of facts about Ukraine and its people in specific periods of time. Since the "Prosvita" Society assumed the burden of publishing popular literature in its efforts to enlighten the masses of Ukrainian population during the crucial period of national and cultural renaissance, it was the Shevchenko Scientific Society which strove to accomplish this on the higher, scholarly level. The article cites the work of the Society's sections and commissions, reflecting the various areas of Ukrainian studies pursued by its members. The total of 1,412 issues published by the Society in the century of its existence is categorized in the article thus giving the reader an idea of the enormous output of publications brought out by this body of Ukrainian scholars.

Page 63:

THE SHEVCHENKO SCIENTIFIC SOCIETY IN UKRAINE AND ABROAD, by Dr. Matthew Stachiw

describes the conditions and the underlying reasons for the establishment of this scholarly society in Lviv in 1873. In juxtaposing the political conditions in eastern

Ukraine—which suffered under inhuman bans of Valuyev's infamous ukase barring every manifestation of Ukrainianism including the proscription of the Ukrainian language—with those in Galicia, then under Austria's enlightened monarchy, the article points to the vast role of the Shevchenko Scientific Society which afforded an opportunity for Ukrainian scholars from both the eastern and western parts of Ukraine to publish their research work. The development of the Society is traced through the period of Ukrainian independence, the subsequent revival in West Germany in 1947, concluding with the establishment of the Society's branch in the United States where it has evolved a broad and diverse scholarly activity.

Page 76:

**THE SIGNIFICANCE OF THE SHEVCHENKO SCIENTIFIC SOCIETY IN
UKRAINIAN SCHOLARSHIP AND IN THE UKRAINIAN LITERARY
LANGUAGE,**

by Panteleymon Kovaliv

is an expose on the contribution of the Society towards the refinement and popularization of the literary language as a vehicle for both publication of scientific works and elevating it to a more cultured level. The article, authored by a scholar from the eastern part of Ukraine, cites the work of Ukrainian philologists in western Ukraine, their research into various dialects—the Hutsul, the Boykian—and their efforts in standardizing the lexicography of Ukrainian thus providing scientific bases for the language. The accomplishments of the Society and its members in this respect were all too important in the light of Russophile trends and the harsh proscriptive measures imposed by the Czarist Russian regime on the Ukrainian language. The article stresses the importance of the Society's work in forging the Ukrainian language as an accepted and wholly lucid means of communication even on the highest scientific level thus divesting it of any semblance of inferiority at a crucial time in history.

Page 95:

THREE BOLSHEVIK FAMINES,

by Viacheslaw Davydenko

dissects the policies of the Communist regime in Ukraine in turning the Ukrainian peasant into a "slave of the socialist state" by means of artificially concocted famines in Europe's richest granary. The author analyses the measures applied by the Russo-Communist regime in Ukraine as far back as 1921-22, which resulted in the first famine in Ukraine. The harsh continuity of exploitative steps found its climax in 1932-33, one of the most atrocious phases in mankind's history, which cost the Ukrainian nation some 7-10 million lives, all victims of the artificially created famine in Ukraine. The article goes on to state that in 1944, upon the return of the Red Army, Ukraine was once again deprived of its basic means of sustenance by the inhuman acts of the Russo-Communist regime. The article goes a long way in recounting some of the most flagrant abuses and atrocities perpetrated deliberately by the Communists in Ukraine which even now is on the verge of yet another national economic tragedy.

**SOCIOLOGICAL ASPECTS OF IHOR KALYNEC'S WORKS IN HIS
"POEMS FROM UKRAINE"
by Dr. Wolodymyr Janiw**

constitutes an analysis of verse produced by one of contemporary Ukraine's foremost poets, who was recently imprisoned by the Communists. The 33-year-old poet, one of many enjoying popularity in Ukraine and abroad, is portrayed by the author of the article as combining both the elements of traditionalism with modernism in a synthesis that reflects the mentality of contemporary Ukraine's intellectuals. Replete with quotations from the poetry of Ihor Kalyneć—whose wife, Irene, a writer of children's literature, was also arrested and sentenced to six years at hard labor and five years of exile—the article is in fact a tribute to this courageous and extremely talented poet whose work abounds in love and respect for the Ukrainian spiritual heritage at a time when it is once again subjected to harsh persecution and undisguised oppression by the Russo-Communist regime. By citing and interpreting the work of Kalyneć, the article sheds meaningful light on the cultural and national undercurrents in present-day Ukraine.

**A CRUSADING NEWSPAPER,
by Anthony Dragan**

is a survey of the daily's incentive over a period of 80 years in spurring many a national project of lasting value to the Ukrainian community in the U.S. and Canada and to the Ukrainian nation as a whole. From the inception of the Ukrainian National Association, a child of Svoboda's urgings in the initial phase of Ukrainian settlement on this continent, to the historically indelible manifestation of Ukrainianism during the memorable unveiling of the Taras Shevchenko Monument in this nation's capital in 1964, the article cites the unique role of this the largest and oldest Ukrainian newspaper in the free world in forging the threefold purpose of Ukrainian settlement on this continent: the preservation of the cherished Ukrainian heritage, the inclusion of Ukrainian settlers in the mainstream of America, and the supreme objective of rendering all possible help to the Ukrainian people in their native land to sustain their unquenched hopes and just yearnings for freedom and independence. The article is as much the story of Svoboda as it is of the Ukrainian community here.

**BOOK PUBLISHING BY THE SVOBODA PRESS AND THE UNA,
by Bohdan Krawciw**

is a bibliographical compilation of books, brochures and pamphlets put out by the two allied organizations from 1896 through 1972. This register includes Ukrainian and English language works—a total of 212 listings—put out at various periods of Ukrainian settlement in the U.S. and, therefore, attuned to the specific needs of the Ukrainian immigrants at different times in history. This production includes the initial publications of the Svoboda Press and the UNA all the way through the two-volume "Ukraine: A Concise Encyclopaedia," published for the UNA by the University of Toronto Press, a landmark work that is a standard reference volume on Ukraine and its people. Conversely, the list includes some works that are collector's items by now, preserved possibly by individuals who may not even be aware of their value. In general, the compila-

tion reflects the Ukrainian community's continuous effort to preserve its own heritage and to disseminate the truth about Ukrainians in the milieu in which they live.

Page 159:

"SVOBODA" AND THE FAR EAST

by Ivan Svit

sheds some interesting light on the penetration of this now 80-year-old daily, published in the free world, to the Ukrainian enclaves in the Far East. The article cites both the tremendous informative significance of the paper and its importance as a fountain of Ukrainianism for the scattered settlers who hungered for spiritual links with the native land. The author's personal involvement in disseminating truth about Ukraine in this part of the globe is recounted in vivid detail. Also, the seepage of news about Ukrainians in the Far East, their life, their dreams, preoccupations and yearnings, as reported in the largest Ukrainian daily in the free world, are digested from a personal observer's point of view.

Page 171:

LEGAL BASES OF THE HARVARD CENTER OF UKRAINIAN STUDIES,

by Dr. Jaroslaw Padoch

traces the history of this major project initiated by Ukrainian students and eventually endorsed by the entire Ukrainian community in the United States. The article delves into the genesis of the project which came into being as a result of a resolution adopted by the Third Congress of the Federation of Ukrainian Student Organizations (SUSTA) held in Cleveland, O., June 15-16, 1957. Slow in starting, the project found its partial consummation in the establishment of the first chair of Ukrainian studies at Harvard University in 1968. The Ukrainian Studies Chair Fund, headed by Stephan Chemych, is now at the threshold of its accomplishment—the endowment of three chairs of Ukrainian studies at Harvard, in accordance with the plan of Prof. Omeljan Pritsak, eventually expanding into a Center of Ukrainian Studies. The article is explicit on the contractual obligations between the USCF and Harvard in the light of similar agreements signed by Harvard with other institutions.

Page 205:

IN SEARCH OF JOHN SMITH,

by Leonid Poltava

is an analytical reportage tracing the association of Captain John Smith with the Ukrainians. The article relates in a colorful manner the exploits of this legendary explorer, traveler, and man of many talents. A great defender of human rights, Capt. John Smith, by virtue of his insatiable drive for adventure, found his way to Turkey and, having successfully escaped from captivity, made his way back to Western Europe via Ukraine. The article traces his travels as much as his recollections about Ukraine and the Kozaks until his subsequent arrival in the United States where he founded the Jamestown colony. Replete with quotations from sources about the famous voyageur, the article makes a wholly valid case for Capt. Smith's inclusion in Ukrainian history in a niche reserved for personages of universal stature.

УКРАЇНСЬКИЙ КОНГРЕСОВИЙ КОМІТЕТ АМЕРИКИ

ВІТАЄ

**УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДНИЙ СОЮЗ
НАЙСТАРШУ БРАТСЬКУ ОРГАНІЗАЦІЮ
АМЕРИКАНСЬКИХ УКРАЇНЦІВ, ЙОГО
КЕРІВНІ ОРГАНИ ТА ВСЕ ЙОГО
ЧЛЕНСТВО.**

•

**РІВНОЧАСНО СКЛАДАЄ ПОДЯКУ ЗА ВСЕБІЧНУ МО-
РАЛЬНУ І МАТЕРІАЛЬНУ ПІДДЕРЖКУ ЯК ЦЕНТ-
РАЛІ, ТАК І ВІДДІЛАМ УНСОЮЗУ ТА ПРЕСОВИМ
ОРГАНАМ УНСОЮЗУ: ЩОДЕННИКОВІ „СВОБОДИ”
І “UKRAINIAN WEEKLY”**

•

**UKRAINIAN CONGRESS COMMITTEE
OF AMERICA**

**302 West 13th Street New York, N.Y. 10014
Tel.: WA 4-5617**

УКРАЇНСЬКА ВІЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК у США

УВАН у США існує як самостійна Українська Вільна Академія Наук у Сполучених Штатах Америки, сприяє розвитку всіх галузей науки, але головну увагу приділяє дослідям у царині українознавства, в найширшому розумінні цього слова; дбає про координацію і кооперацію всіх конструктивних сил у ній, притягаючи до активної співпраці, поруч зі старшими членами, кращих представників молодших генерацій науковців; стежить за розвитком української науки на Батьківщині й критично ставлячись до недоліків її, особливо в царині гуманітарних наук, співпрацює з іншим науково-академічним світом.

За час 25-річної діяльності Академія випустила у світ чимало наукових праць українською та англійською мовами. Ці видання УВАН є в найбільших державних та університетських бібліотеках світу. Своїми науковими публікаціями, науковими конференціями та засіданнями — Академія здобула собі визнання в науковому світі. Участь у науковій праці Академії беруть також вчені американці та з інших країн, виступаючи з доповідями на наукових конференціях та вміщуючи свої статті у виданнях Академії. До СТОРІЧЦЯ народження ЛЕСІ УКРАЇНКИ Академія видала монументальну велику працю Ольги Косач-Кривинюк (сестра Лесі Українки): „Лєся Українка. Хронологія життя і творчості”.

Це видання має 942 сторінки, з ілюстраціями.

Єдиним джерелом фінансування наукової та видавничої діяльності УВАН у США є членські внески та пожертви українського громадянства до Фондації Академії.

Підтримуйте наукову та видавничу діяльність УВАН у США своїми внесками та пожертвами.

Внески та пожертви і замовлення на видання Академії просимо надсилати на адресу:

**THE UKRAINIAN ACADEMY OF ARTS AND SCIENCES
IN THE U.S. INC.**

206 West 100th Street

New York, N.Y. 10025

УПРАВА УВАН у США

НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ІМ. ШЕВЧЕНКА

ПЕРША УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ НАУК

ВІДЗНАЧАЄ В 1973 РОЦІ

століття своєї праці для української
незалежної науки і нації

Вітаючи почин Українського Народного Союзу і Редакції „Свободи”, які з нагоди століття НТШ видають окремий Альманах-Календар, Управа Наукового Товариства ім. Шевченка в ЗСА повідомляє, що з цієї нагоди видано історію НТШ п. я. „Сто років праці для науки й нації” українською і англійською мовами, бібліографію видань НТШ на протязі сто років, вибрані твори Івана Франка англійською мовою (репрезентативне видання з ілюстраціями), англійськомовну історію української державности 1917-20 рр. та історію Сходу Європи, наукові Збірники, Записки і інше. Наукове Товариство ім. Шевченка, про яке Олександр Кониський, один із основоположників Т-ва, пише у люгневому виданні „Правди” 1889 р. „щоб воно стало засновником будучої Українсько-Руської Академії Наук”, — основане соборницькими зусиллями визначних громадян-меценатів та науковців — плекало у своїй науковій і видавничій діяльності — перш-за-все студії української мови, літератури, історії, етнографії та українознавства взагалі. У висліді цієї столітньої праці осягнуло НТШ величезний науковий дорібок, а саме понад 750 томів наукових і літературних праць. Воно зосередило у себе всіх наших визначних вчених, які без різниці політичних поглядів, релігійних переконань чи місця замешкання, обстоювали незалежність української науки. Воно прислало також у свої ряди визначних чужих вчених.

Запрошуємо всіх, яким дорога українська вільна наука — до участі у святкуваннях століття НТШ, що відбудуться в 1973 році в Нью Йорку та у інших зкупченнях нашого громадянства. Подробиці щодо Ювілейного Наукового Конгресу, який відбудеться 23 і 24 листопада 1973 р., щодо бенкету і ін. будуть своєчасно подані в пресі.

Просимо також морально і матеріально піддержувати нашу працю, пересилаючи пожертви на адресу:

SHEVCHENKO SCIENTIFIC SOCIETY, INC.

302-304 West 13th Street

New York, N.Y. 10014

ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ! ♦ ЧИТАЙТЕ! ♦ ПОШИРЮЙТЕ!

СВІТЛО

ВИДАЮТЬ ОО. ВАСИЛІЯНИ

ВИХОДИТЬ ЩО МІСЯЦЯ У ВИГІДНІМ ДО
ЧИТАННЯ ФОРМАТІ З ГАРНОЮ, МИС-
ТЕЦЬКОЮ ОБГОРТКОЮ.

ПЕРЕДПЛАТА ТІЛЬКИ 4.00 ДОЛ. РІЧНО.

Адреса :

THE BASILIAN PRESS

286 Lisgar Street ♦ Toronto 3, Ont., Canada ♦ Tel.: LE 5-6483

Ваші знайомі чи рідні будуть Вам вдячні весь рік, коли як Різдвяний Дарунок замовите для них „СВІТЛО”.

•

ДРУКАРНЯ ОО. ВАСИЛІЯН

ІЗ ВЛАСНОЮ ПЕРЕПІЛЕТНЕЮ

виконує сумлінно й за умірковані ціни всякі
друкарські роботи: ЧАСОПИСИ, ЖУРНА-
ЛИ, КНИЖКИ, ВІДОЗВИ, АФІШИ, ЛЕТЮЧ-
КИ, КАНЦЕЛЯРІЙНІ ДРУКИ, КОВЕРТИ,
ВІЗИТІВКИ, ВЕСІЛЬНІ ЗАПРОШЕННЯ,
ДРУКИ У ДВОХ АБО Й БІЛЬШЕ БАРВАХ,
ТОЩО.

THE BASILIAN PRESS

286 Lisgar Street ♦ Toronto 3, Ont., Canada ♦ Tel.: LE 5-6483

**Уже появился в друк и продается
ДРУГИЙ ТОМ**

АНГЛОМОВНОЇ ЕНЦИКЛОПЕДІЇ УКРАЇНОЗНАВСТВА

приготованої Науковим Товариством ім. Шевченка під головною редакцією проф. Володимира Кубійовича та видаваної англійською мовою старанням і коштом Українського Народного Союзу.

Другий том цієї монументальної книги знання про Україну включає розділи: 1. Право; 2. Церква; 3. Наука; 4. Освіта і школи; 5. Бібліотеки, архіви, музеї; 6. Книгодрукування і преса; 7. Мистецтво; 8. Музика і хореографія; 9. Театр і кіно; 10. Народне господарство; 11. Народне здоров'я; 12. Збройні сили; 13. Українці в діаспорі.

Книга має коло 1,500 сторінок друку, 726 ілюстрацій, 8 кольорових і 22 чорнобілих ілюстраційних таблиць та 6 великих, в повних кольорах, складаних мап України; фізичної, адміністративної, етнографічної, ґрунтів та ін.

Ціна другого тому виносить \$60.00

Рівночасно подається до відома, що перший наклад ПЕРШОГО ТОМУ ЕНЦИКЛОПЕДІЇ (Розділи: Загальні інформації, Фізична географія і природа, Людність, Етнографія, Українська мова, Історія України, Українська культура і Українська література) ВИЧЕРПАНИЙ, але уже появиться ДРУГИЙ НАКЛАД. З уваги на величезні кошти друку, ціна ПЕРШОГО ТОМУ встановлена тепер на \$45.00.

**Для тих, що замовляють обидва томи
разом, ціна виносить \$94.50**

Замовляти можна в Головній Канцелярії УНСоюзу.

Ukrainian National Association

81-83 GRAND STREET

JERSEY CITY, N.J. 07303

ЗАПОРУКОЮ УКРАЇНСЬКОСТИ КРЕДИТОВОЇ
КООПЕРАТИВИ „САМОПОМІЧ“ Є ВИКЛЮЧНО
ІІ УКРАЇНСЬКЕ ЧЛЕНСТВО!

ФЕДЕРАЛЬНА КРЕДИТОВА КООПЕРАТИВА САМОПОМІЧ В ЧИКАГО, ІЛЛИНОЙ

- є власником \$10,000,000 капіталу,
 - держить около \$600,000 у резерві
 - і начисляє більше як 5,500 членів:

ОЩАДЖУЙТЕ И ПОЗИЧАЙТЕ
у Федеральній Кредитовій Кооперативі „Самопоміч”.

КОЖНЕ ОКРЕМЕ КОНТО ВАШИХ ОЩАДНОСТЕЙ
є заасекуроване до висоти \$20,000 Державною Агенцією
NCUA.

ЗВЕРТАЙТЕСЯ З ПОВНИМ ДОВІР'ЯМ ДО НАС,
а ми Вас обслужимо чемно й дорядно у слідуючих бюрах:

ЦЕНТРАЛЯ

2351 West Chicago Avenue ■ Chicago, Illinois 60622

ФЛПІ

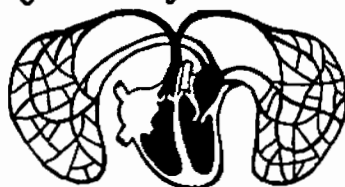
1923 West 51st Street
Chicago, Illinois 60609

5000 Cumberland Rd.
Chicago, Illinois 60656

Д-Р МИХАЙЛО ДАНИЛЮК

НА МЕДИЧНІ ТЕМИ

ЛІКАРСЬКИЙ
ДОВІДНИК

Вступне слово

- I. Щоденне життя
- II. Здоров'я і харчування
- III. Отруйні речовини
- IV. Алергія
- V. Про пістряк
- VI. Інфекційні хвороби
- VII. Хвороби крові
- VIII. Хвороби серця і судин
- IX. Хвороби органів дихання
- X. Хвороби органів травлення
- XI. Хвороби сечових органів

XII. Хвороби залоз внутрішньої
секреції

- XIII. Хвороби нервової системи
 - XIV. Деякі хвороби органів
чуття
 - XV. Хвороби кістяка, м'язів
і споріднених тканин
 - XVI. Хвороби шкіри і зовнішніх
залоз
 - XVII. Домашня аптечка
- Англо-український медичний
словник

Ціна 10.00 доларів з пересилкою.

Добрий папір — тверда обкладинка.

Замовлення і належність ТІЛЬКИ ЧЕКАМИ або ПОШТОВИМИ
ПЕРЕКАЗАМИ (М.О.) слати:

S V O B O D A

81-83 GRAND STREET

JERSEY CITY, N.J. 07303

*Oldest Mutual Savings Bank
in New Jersey*

**PAID
MONTHLY**

Bring us your
bankbooks — we'll
transfer your funds
to Provident without
charge.

**CHECKING
ACCOUNTS**
REGULAR OR
SPECIAL

ESTABLISHED 1839

THE OLD BEEHIVE

**PROVIDENT
SAVINGS BANK**

OFFICES IN JERSEY CITY • WEST NEW YORK • DUMONT • LEONIA

MEMBER FDIC • DEPOSITS INSURED UP TO \$20,000

The Firestone Bank wants to join you!

We salute organizations like yours which are dedicated to the betterment of humanity, our environment, our city, state and nation. Like you, we're committed to building better futures for everyone.

Our dedication is to building better futures for people and businesses through the many services The Firestone Bank offers . . . savings and checking accounts, all types of loans, trust services and travel services.

All in favor of a better future for yourself, say "Aye" . . . and stop in at a Firestone Banking Center tomorrow.

The Firestone Bank

*хоче приєднатися
до вас!*

Глибоко шануємо організації, як Ваша, які віддані справі покращання нашого людства, нашого довкілля, нашого міста, степу і країни. Як Ви, ми також зобов'язалися будувати кожному краю майбутність.

Ми віддані справі будови кращої майбутності для людей і бізнесу і здійснюємо це різними послугами, що їх дає The Firestone Bank — своїми щадничими і чековими контами, всіма типами позичок, довіреними фондами і допомогою у справах подорожей.

Маючи на увазі власну краю майбутність — скажи „Так” . . . і вже завтра зайди до Firestone Banking Center.

— БУДУЄ, МАЮЧИ НА УВАЗІ
ВАШУ МАЙБУТНІСТЬ!

Akron, Ohio 44301

The Firestone Bank
Building with your future in view

BANKING CENTERS: MAIN & MILLER AVENUE — FIRESTONE PARKWAY — COPLEY CIRCLE — STEELS CORNERS
CHAPEL HILL MALL — SUMMIT MALL — AKRON SQUARE — AUSTIN ESTATES, BARBERTON

Складайте свої ощадності в найстаршій
щадниці КЛІВЛЕНДУ

WEST SIDE FEDERAL SAVINGS

AND LOAN ASSOCIATION

Рік основання 1886 року

- Тут Ваші гроші гарантовані високим резервовим фондом.
- Тут Ваші гроші обезпечені Державною Агенцією F.S.L.I.C. до \$20,000.
- Тут Ваші гроші одержують високі відсотки виплачувані чотири рази в рік.
- Тут Ваші гроші опроцентовуються на щоденній базі.
- Тут маєте до вибору різні форми щадничих конт і щадничих сертифікатів.
- Тут можете легко щадити через пошту — ми оплачуємо кошта пересилки.
- Тут знайдете одну велику фінансову установу, яка для підкреслення тісного зв'язку з українською громадою, формально називає одну свою філію "Ukrainian Office."
- Тут можете свої справи залагодити в українській мові.

➔ ПИШІТЬ ДО НАС ПО ІНФОРМАЦІЇ ◀

ЦЕНТРАЛЯ

21500 Lorain Road — Cleveland, Ohio 44126
Тел.: 331-6800

ФІЛІЇ:

Середмістя
345 Euclid Ave.
Парма
5839 Ridge Rd.

Українська філія
2190 Professor St.
North Royalton
6465 Royalton Rd.

W. 25th Street
2025 W. 25th St.
Vermilion
4400 Liberty Ave.

Brunswick — 1500 Pearl Rd

WEST SIDE FEDERAL SAVINGS

AND LOAN ASSOCIATION

— Майно: \$150,000,000 —

SINCERE FELICITATIONS

DIMITRI & MARY HORBAY

SERVING UKRAINIAN CLIENTS

IN

TRAVEL

**INDEPENDENT OR GROUP VISITS TO UKRAINE, FOREIGN
AND DOMESTIC TOURS & CRUISES.**

IMMIGRATION SERVICES

INSURANCE

**ALL TYPES OF COVERAGE FOR THE HOME, BUSINESS,
HEALTH & ACCIDENT, AUTO.**

REAL ESTATE

**FINE HOMES IN THE HIGHLY DESIRABLE NORTH SHORE
AREAS OF FLUSHING, BAYSIDE, WHITESTONE, FRESH
MEADOWS, DOUGLSTON, LITTLE NECK.**

**THE ONLY UKRAINIAN OWNED AND UKRAINIAN SPEAKING
AGENCY OF ITS KIND IN GREATER QUEENS.**

SCOPE AGENCY

192-12 NORTHERN BLVD.

FLUSHING, N.Y. 11358

Phone: 357-5400, area code 212

УКРАЇНСЬКИЙ ПОГРЕБНИК

ПЕТРО ЯРЕМА

ЗАЙМАЄТЬСЯ ПОХОРОНАМИ

В

**BRONX — BROOKLYN — NEW YORK
і ОКОЛИЦЯХ**

**КОНТРОЛЬОВАНА ТЕМПЕРАТУРА
МОДЕРНА КАПЛИЦЯ ДО УЖИТКУ — ДАРОМ**

Phone OR 4-2568

Established 1908

PETER JAREMA FUNERAL HOME, INC.

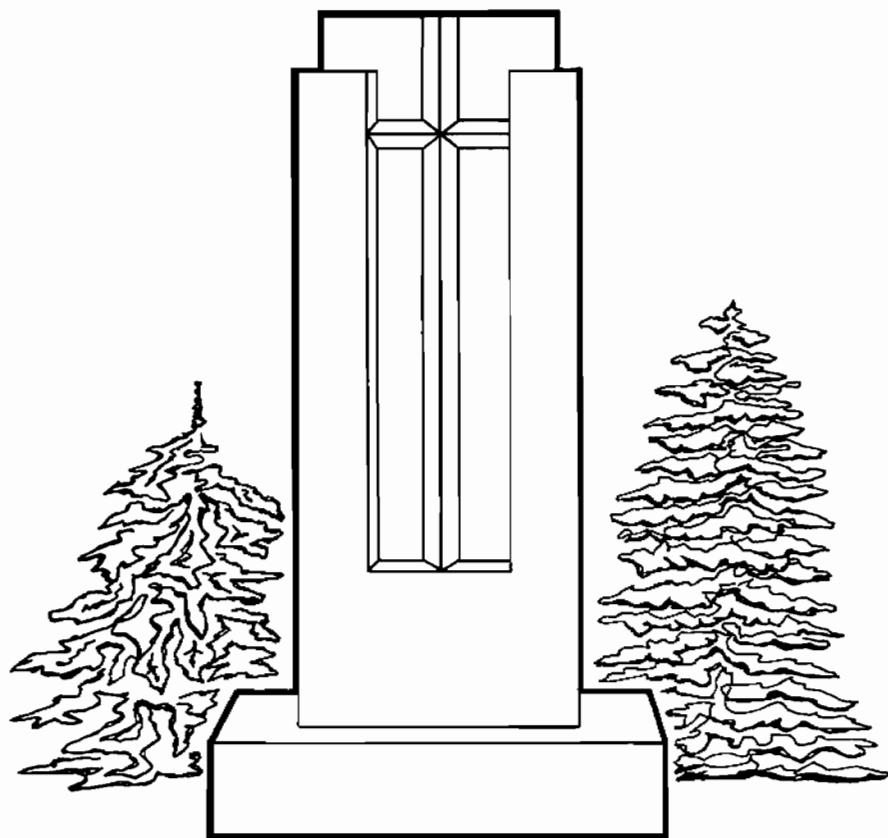
AIR CONDITIONED CHAPELS

CHAPELS AVAILABLE IN ALL LOCATION

129 East 7th Street

New York City, N.Y. 10009

Tel.: (201) 246-0549

SOUTH BOUND BROOK MONUMENT CO.

Власник Ю. БЕЗСОНІВ

- Авторизовані репрезентанти виконавців гранітних робіт пам'ятника Тарасові Шевченкові у Вашингтоні.
- Приймаємо замовлення й ставимо гранітні й мармурові пам'ятники мавзолеї, статуї, рівнож у бронзі, огорожі й лави на всіх цвинтарях.

Office and Residence:

Box 445 A, Cedar Grove Rd., Somerset, N.J. 08873

(напроти „Українського Села”, у віддалі 3-ох хвилин від Церкви-Пам'ятника)

Mailing Address:

P.O. Box 316, So. Bound Brook, N.J. 08880

Displays:

127 Main Street, So. Bound Brook, N.J. 08880

В ПАМ'ЯТЬ

На кладбищі с. Угорці, над Золотою Липою, Золочівського р-ну, Львівської області спочивають бл. п. мої Батьки й члени Родини:

Григорій Маланюк

Анна Маланюк

Василь Маланюк

Петро Маланюк

Ксеня Маланюк-Дреботій

Семен Дреботій

Володимир Маланюк

Ольга Маланюк

Яків Щур

В глибокій пошані й поклони їх зі смутком, жалем завжди
в молитві згадую.

МИРОН МАЛАНЮК

KAPPA FUNERAL HOME

Українське Похоронне Заведення

2321 West Chicago Avenue ■ Chicago, Ill.

Tel.: AR 6-4575 and 227-2270

PETER KAPPA
DIRECTOR

СУМЛЕННА І ЧЕСНА ОБСЛУГА
КАПЛИЦІ В ЧИКАГО Й НА ПЕРЕДМІСТЯХ

CHAPEL FACILITIES THROUGHOUT CHICAGO AND SUBURBS.

SZONK-RUSYCH MUSEUM OF ENAMEL ART

318 East 9th Street Phone: (212) 982-1600

Це лише скромний початок такого роду МУЗЕЮ ЕМАЛЦІ, який буде поступово збагачуватися як новотворами та репродукцією із старої емалі.

NORM ENAMEL ART GALLERY

13 East 7th Street New York, N.Y. 10003
(bet. 2 & 3 Aves.) Phone: 982-1600

У виконанні: **К. ШОНК-РУСИЧЕМ**

- Книжка Емаль (Перегородиста емаль)
- Живописна емаль
- Емаль в конструкції
- Емаль в скульптурі

У виконанні: **ОЛЬГА ШОНК**

- Прикладне мистецтво в емалі

- Багатющий вибір для подарунків, а також і для прикрас Ваших домів.
- **ОРГАНІЗАЦІЯМ**, які влаштовують виставки, фестивалі, базари — мистецького порядку, ми радо випозичуємо, даємо в коміс вже готові емальові твори.

- **НЕ ВИТРАЧАЙТЕ ГРОШЕЙ НА НЕПОТРІБНІ ЗАКУПИ ДЛЯ ДІТЕЙ!**
- **НЕ РОБІТЬ КРИВДИ ДІТЯМ — ВНУКАМ!**
- **ПЕРЕДПЛАТІТЬ**

з кольоровими ілюстраціями виходить кожного місяця у Видавництві „Свобода” заходами Українського Народного Союзу. Редагує Колегія. Річна передплата становить у ЗСА — 5.00 дол., у інших країнах — рівновартість цієї суми. Для членів УНС — 4.00 дол. Ціна окремого числа 50 центів. Ціна подвійного числа — 75 центів.

“The Rainbow” — “Veselka”

81-83 Grand Street

Jersey City, N.J. 07303

"The House of Complete Lithographic Facilities"

N O B L E OFFSET PRINTERS, INC.

Specialists in book lithography for leading publishers

**Books, Covers, Jackets and Varnishing
Presses up to 52½ x 77, single and 2-color**

We stock large quantities of book paper. Also jacket & cover papers, all finishes, bulks, grains, colors and sizes.

**MANHATTAN LOCATION MEANS
BETTER SERVICE AND CONTROL ON JOBS**

NOBLE OFFSET PRINTERS, INC.

419 Lafayette Street, New York, N.Y. 10003

(212) 777-1300

"Your Kind Of Bank"

COMMERCIAL TRUST

15 Offices in Hudson and Bergen Counties

Member Federal Reserve System and Federal Deposit Insurance Corporation

НАЙСТАРШЕ УКРАЇНСЬКЕ ВИСИЛКОВЕ БЮРО В НЬЮ ЙОРКУ

ROMAN PARCELS SERVICE

141 Second Avenue — New York, N.Y. 10003 — Tel.: 475-7430

(Між 8-ою і 9-ою вулицями)

Відчинене щоденно від 8:30 рано до 6:00 вечером •
а в неділі від 10:00 рано до 2:00 по полудні.

- Посилки опаковуємо і висилаємо прямо з нашого бюро.
- Висилаємо також харчеві пакки прямо з Європи, по дуже низьких цінах.
- Приймаємо замовлення на машини до прання, телевізії, ровери і машини до шиття виробу ССРСР, авта і мотоцикли.
- Рівнож приймаємо поштові замовлення з-поза Нью Йорку та інших стейтів.
- Всі посилки обезпечені повністю.
- На складі маємо великий вибір товарів для висилки по приступних цінах.

ПРОСИМО ЗАГЛЯНУТИ ДО НАС, А МИ ОБСЛУЖИМО ВАС
СКОРО І СОЛІДНО.

Властители висилкового бюро:
С. Секрета, З. Корчинський, Я. Ганкевич

П'ЯТДЕСЯТЛІТТЯ

50TH ANNIVERSARY

TRIDENT SAVINGS

Р
И
З
У
Б

760 CLINTON AVE., NEWARK, N. J. 07108

**Всестороння
фінансова
обслуга**

ЩАДІТЬ І ПОЗИЧАЙТЕ У СВОЇЙ УСТАНОВІ

(212) 254-8779

Established 1920

KOWBASNIUK TRAVEL AGENCY

(LARK TOURS, INC. - TOUR DIVISION)

286 EAST 10th STREET

NEW YORK, N.Y. 10009

AIRLINE and STEAMSHIP TICKETS
TOURS ✻ CRUISES ✻ HOTELS

IMMIGRATION

WORLD-WIDE, UKRAINE, POLAND and EAST
EUROPEAN TOUR SPECIALISTS

FOREIGN REMITTANCES TO ALL PARTS OF THE WORLD

Authorized agents for:

TUZEX, PEKAO, HASKOVA, AMERICAN EXPRESS

Notary Public
Vera Kowbasniuk Shumeyko

General Insurance
Anthony Shumeyko

ОДИНОКА ФЕДЕРАЛЬНА

УКРАЇНСЬКА ЩАДНИЦЯ UKRAINIAN SAVINGS & LOAN ASSOCIATION

УРЯДОВІ ГОДИНИ:

Від понеділка до четверга від год. 9-ої рано до 3-ої по пол.

В п'ятницю від год. 9-ої рано до 7-ої вечора.

OUR SERVICES:

Insured Savings Accounts — Home Mortgage Loans — FHA Insured
Loans — Savings Passbook Loans — Money Orders — Travelers
Checks — U.S. Saving Bonds — Financial Advice.

UKRAINIAN SAVINGS & LOAN ASSOCIATION

1321-1323 W. Lindley Avenue

Philadelphia, Pa. 19141

Phone DA 9-7080 — 81 — 82

ДОРОГІ МОЇ:

Сл. І. Хр.!

Не раз і всюди по світі буває таке, що батько вмирає, і залишає дітей для матері-вдови. І як та жінка не ридас, не розпачас, на неї тяжить обов'язок заробляти на дітей, в школу їх посылати, бо іншого виходу немає. А їй не так то легко самій жінці все подолати, бо їх, тих діточок, треба зодягнути, та щось на другий сніданок бодай дати. На це вона честь має. Вона МАТИ, найсолодше ім'я в світі носить, а їй Господа завжди просить, щоб їй якусь поміч дав, а не раз, і то нерозумно, щоб її з цього світу взяв до чоловіка.

Ще як така вдова належить до державної нації, то нема їй рації журитися дуже, бо знайдеться якась організація, що їй допоможе. Та не так у нас, де ми не жили б. Є вправді сиротинці, але їй ті переповнені — так, що для пересічного чоловіка виховання сиріток є непосильною справою. Ситий годного не знає, їй не слуха. А, як залишаться круглі сироти, то їм уже й хати немає, дарма, що наша прибрана батьківщина незмірно багата. Тож немає гірше нікому, як тій сиротині — співається в пісні. І, ото я, взявши таке під увагу, — рішив усновити хоч двох круглих сиріток, не з В'єтнаму, чи другої країни, а таки з рідної нам України й у розсіяній суцїх (як є десь такі). Самі вони, або їх опікунки хай пишуть на адресу:

MOST REV. PETER ZURAWETZKY

946 Leesville Avenue

Rahway, N.J. 07065

Українська Федеральна Кредитова Спілка

831 Joseph Avenue, Rochester, N.Y. 14621

Тел.: 544-9518

- ПІДІТЬ І ПОЗИЧАЙТЕ У СВОЇЙ УСТАНОВІ.
- НАЙДОГІДНІШІ І НАЙДЕШЕВІШІ ПОЗИЧКИ В УКС.
- НАШ ОБОРОТОВІ ФОНДИ \$2,913,357,00, ЧЛЕНСТВО 1904 (В СЕРПНІ 1972 Р.).

ДИРЕКЦІЯ:

Віліям Андрушин, голова
Михайло Єйна — 1. заст. голови
Богдан Венгльовський — 2. заст. голови
Ростислав Шутер — секретар
Володимир Гавриляк — касир —
укавитель
Володимир Біловус — 1. заст. кас.
Володимир Делькевич — 2. заст. касира
Любомир Білик — 3. заст. касира
Іван Олексин — член Управи

КРЕДИТОВИЙ КОМІТЕТ:

Михайло Белей — голова
Василь Іванців — секретар і
позичковий урядник
Юрій Боберський — член Комітету

Карло Маньківський — член К-ту
Володимир Карамушко — член
Комітету

КОНТРОЛЬНА КОМІСІЯ:

Константин Гуран — голова
Яро Почапський — секретар
Михайло Озарук — член
Людвик Вах — член
Іван Олексин — член

ОСВІТНЬО-ІНФОРМАТИВНИЙ КОМІТЕТ:

Мирослав Кознарський
Любомир Білик
Анатолій Калиновський
Харитон Довгалюк
Володимир Пилишенко
Богдан Венгльовський

Українська Православна Федеральна Кредитівка

**304 Іст 9-та вул. Нью Йорк, Н. Й. 10003
Тел.: (212) 533-2980**

УРЯДОВІ ГОДИНИ:

Понеділок і субота: 10-та перед пол. до 3-тя по полудні.

Всі інші дні тижня крім середи від 6-та по пол. до 8 вечора.

- **Приймає ощадности, які крім 2.000.— дол. життєвого безкоштовного забезпечення є гарантоване державою до висоти 20,000.00 доларів.**
- **Дасмо різного роду позички усім членам Кредитівки.**

АНДРІЙ ЗАЛІСКО, Скарбник Кредитівки

Читайте й передплачуйте політичний журнал

МІСЯ УКРАЇНИ

ПЕРЕДПЛАТА 4 ЧИСЕЛ ВІНОСИТЬ ТІЛЬКИ 2:00 ДОЛЯРИ.

**Звертайтеся по оказові примірники на адресу
Адміністрації Видавництва:**

MISSION OF UKRAINE

Box 51, Postal Station "C"

Toronto 3, Ontario, Canada

SP 7-9637

HOLIDAY LOUNGE

BAR

75 ST. MARK'S PLACE
(8th Street)

JAROSLAVA — STEVE LUTAK

NEW YORK CITY

EUGENE S. ROHACH ASSOCIATES

FIRE — CASUALTY — LIFE INSURANCE

1325 West Lindley Ave., Philadelphia, Pa. 19141

GL 7-2654

MANOR JUNIOR COLLEGE

Католицька вища
школа для ДІВЧАТ
Fox Chase Manor

Catholic College
For WOMEN
Jenkintown, Pa. 19046

Fully Accredited

☐ Гуманістично-суспільні науки	☐ Associate Degree
☐ ДИПЛОМ	☐ Liberal Arts and
☐ Секретарські курси	☐ Secretarial Courses

Проводять
СЕСТРИ ВАСИЛЯНКИ

Conducted by the
SISTERS OF ST. BASIL
THE GREAT

(215) 885-2360

(215) 885-2361

53 YEARS OF SERVICE

53-ЛІТНЯ ОБСЛУГА

NOW PROVIDING TWO LOCATIONS FOR BETTER SERVING
THE NEEDS OF FAMILIES THROUGHOUT THE
DELAWARE VALLEY.

NASEVICH FUNERAL HOME

CONSCIENTIOUS SERVICE

CENTER CITY

Franklin and Brown Streets
Philadelphia, Penna. 19123
MA 7-1320

NORTH PHILADELPHIA

109 E. Tabor Road
(5400 N. Front Street)
Philadelphia, Pa. 19120
DA 9-1844

MICHAEL and ANNE NASEVICH

STEFANIA & TEODORE LESHKO

ВЛАСНИКИ УКРАЇНСЬКОГО РЕСТОРАНУ

- КАВА
- ДОМАШНЯ КУХНЯ
- РІЗНОГО РОДУ — ПИРОГИ, ГОЛУБИ

ВИДАЄМО ЗАМОВЛЕННЯ ДОМІВ • ЩОДЕННА ОБСЛУГА

**111 Avenue "A" (Corner 7th Street)
NEW YORK, N.Y. 10009**

Тел.: OR 7-9633

BARAN'S RESTAURANT & MOTEL

**30 YEARS ON THE SAME PLACE.
THE OLDEST RESTAURANT BETWEEN
KIEV AND POND EDDY, NEW YORK.**

JOHN BARAN

Pond Eddy, N.Y. 12770

Phone Area Code 914 — 598-6214

GLEN-SPA MOTEL

ITALIAN-AMERICAN RESTAURANT • ALSO UKRAINIAN FOOD
COCKTAIL LOUNGE

Kitty & Joe Lachowicz

GLEN SPEY, N.Y.
12737

Tel.: 442-4660 (Code 201)

MIRON'S MEAT MARKET

"THE REAL POLISH KIELBASY"
PRIME MEATS - POULTRY & PROVISIONS
HOMEMADE BOLOGNA & SAUSAGES
К. МИРОНОВИЧ

272-A Smith Street

Perth Amboy, N.J.

24 HOURS SERVICE
Phone: 372-6812

AUTOMATIC HEATING
OIL BURNERS - BOILERS

SMOOK & SON OIL CO.
FUEL OILS - SALES - SERVICE

2206 Stanley Terrace

Phone: 687-2919

Union, N.J. 07083

**ШИРОКО ВІДОМЕ
УКРАЇНСЬКЕ БЮРО ВИСИЛКИ ПАЧОК
В УКРАЇНУ**

COSMOS PARCELS EXPRESS CORPOR.

5879 State Rd., Cleveland, Ohio 44134 ■ Tel.: 884-1738

ШВИДКО І ТОЧНО ОБСЛУГОВУЄ СВОЇХ ЧИСЛЕННИХ КЛІЄНТІВ. ■ ПОСИЛКИ ВІДПРАВЛЯЄТЬСЯ БЕЗПОСЕРЕДНЬО ЧЕРЕЗ ПОШТУ В КЛІВЛЕНДІ ПРОДОВЖ 24 ГОДИН.

763-7700

Res. 373-0713

**ХОЧЕТЕ ПРОДАТИ АБО КУПИТИ
ДИМ, БИЗНЕС, ЗЕМЛЮ**
телефонуйте або відвідайте

JEAN HASCHENKO

Broker Associate

MEMBER OF MULTIPLE LISTINGS WITH
JORDAN BARIS

4 Sloan Street • So. Orange, N.J. 07079

NICK SQUARE HOME FURNISHING CO.

Власник Микола Шквара

МАЄ НА СКЛАДІ ВСЯКІ ТОВАРИ:

- Домашнього вжитку
- Карпети
- Appliances
- Carpeting
- Умебльовання
- Телевізори
- Furniture
- Television

**ПРОСИМО НАС ВІДВІДАТИ АБО ТЕЛЕФОНУВАТИ.
МИ ЗАВСІГДИ ГОТОВІ ДО ОБСЛУГИ.**

811 E. Turkeyfoot Lake Road, Akron, Ohio 44319 — Open 9 to 9.

Nick Square: Business phone: 896-1717 — Res.: 896-2803

Tel.: (212) 625-4651

THEO. GAUS' SONS, INC.

***Printers of Hard and Soft Covered
Books for Almost 100 Years***

30-38 Prince Street

Brooklyn, N.Y. 11201

KUSKO-HECKER FUNERAL HOME

Погребник на Акрон і околиці

Phone: 724-1281

123 E. Waterloo Road
Akron, Ohio

Watkins 9-9421

EST. 1910

Pappas Restaurant, Inc.

14th Street at 8th Avenue

New York, N.Y. 10011

Phone CA 8-5590

Julian Baczynsky

MEAT MARKET & DELICATESSEN

Bet. 8th & 9th Sts.

139 — 2nd Avenue
New York City

ЗАПРОШУЄМО ВАС ДО

BLUE SKY MOTEL

у КОЛЬОРОВОМУ КОЛОРАДО — ДЕНВЕР —

Столиця світового клімату. Приїзджайте та побувайте з нами серед чудової гірської природи. Запрошують Вас: Михайло й Софія Бозьо — власники.

Welcome to the **BLUE SKY MOTEL** in Colourful Colorado - Denver - Capitol of World Climate. Come and stay with us for a worthwhile vacation in the midst of mountainous scenery. Your hosts **Michael and Sophia Bozio** invite you.

6205 West Colfax Avenue, US 40, Denver, Colorado 80214

(303) 238-7651

ВИСИЛКОВЕ БЮРО ПАЧОК В УКРАЇНУ ТА ВСІ ІНШІ РЕСПУБЛІКИ ССРС

Cosmos Parcels Express Corp.

39 Second Avenue, New York, N.Y. 10003

Tel.: AL 4-4556

Власники: ВОЛОДИМИР СУШКІВ та ОСИП ДИБА

Полагоджує сумлінно і скоро пересилки пачок-дарунків Вашим Рідним у краю. Приймає замовлення на автомашини, долярові сертифікати та приймає посилки до пересилки до краю з-поза Нью Йорку. Стало має на складі великий вибір товарів по уміркованих цінах. Бюро відкрите від понеділка до п'ятниці від год. 9 ранку до 6-ої вечора. Субота: від 9 ран. до 4 по пол. Неділя: від 9-ої ранку до 2-ої год. дня.

COMPLIMENTS OF

STASIUK BROS.

124 First Avenue

New York, N.Y. 10009

BLB MEAT MARKET

841 Elizabeth Avenue

ELIZABETH, N.J.

**MUZYKA & SON
FUNERAL DIRECTORS**

2151-57 West Chicago Avenue
CHICAGO, IL

CA 7-1222

BR 8-7767

THEODORE WOLINNIN, INC.

**E. Joseph & Ruth E. Zebrowski
FUNERAL DIRECTORS**

123 East 7th Street
New York, N.Y. 10009

GRamercy 5-1437
5-6020
5-1422

**HUDSON CAMERA
CORPORATION**

122 Newark Avenue
JERSEY CITY, N.J. 07302
(201) 332-7834-5

Compliments of

**SULLIVAN COUNTY
WHOLESALEERS**

100 Mill Street
Liberty, New York

Якщо бажаєте собі мати приємні
вакації над озером
Lake George, N.Y.,
то ідьте до:

TWIN BAY VILLAGE

Bolton Landing, N.Y. 12814
Tel.: Area Code (518) 644-9777
Жадайте кольорових проспектів
і цінників.

СТЕФАН і ЛЕОНІЯ ХОМЯК
Власники.

Tel.: (212) 677-0370

УКРАЇНСЬКА ПЕРЕПІЛЕТНЯ

BIBLOS, CO.

752 Broadway

New York, N.Y. 10003

EARN THE HIGHEST DIVIDENDS • NONE HIGHER ANYWHERE

- 5% per yr. on Regular Savings Accounts. From day of deposit to day of withdrawal.
- 6% per yr. on Saving Certificates.
- Lovely Appreciation Gifts on New Accounts.
- THE UKRAINIAN language is spoken here.

See **ADRIAN HAWRYLIW** at 208 N. Broad

LIBERTY FEDERAL SAVINGS & LOAN ASSOCIATION

202 N. Broad
PHILADELPHIA, Pa.

Stenton & Duval
128 W. Chelton

1625 Wadsworth
PHILADELPHIA, Pa.

Art Service Courtesy Value

HOLLYWOOD FLORIST

Flowers for Any Occasion

127 East 7th Street
Bet. Ave. A & 1st Ave.
New York, N.Y. 10009

GRramercy 5-7844

JOHN MOLCHANOW

**PLUMBING - J.M. - HEATING
SERVICE**

1645 Germantown Avenue
Philadelphia 22, Pa

PO 9-2879

ЧУДОВІ КАРТИ!

(в кольорах)

(Карти до грання - Playing Cards)
з тризубом, і ще до того по-ан-
гліїськи написано Україна.

Ціна \$1.50 за одну пачку. Скле-
пам знижка. Моя адреса:

STEPHEN SLOTA
4618 - 21st Street, N.E.
Washington, D.C. 20018

DA 4-1028

Watch Repairs
Precision Specialists
In Chronographs
Complicated Movements

NICK'S

INTERNATIONAL JEWELRY

Watches - Diamonds - Jewelry
Radios - Records - Stereos - TV -
Typewriters - Small Appliances
Novelties - Gifts

N. Zacharcenko, Prop.
4927 Old York Road
Philadelphia, Pa. 19141

Tel.: ALgonquin 4-8675

L. PROC
HAIR STYLIST

Specializing in
Individualized Permanent Waving
Tinting and Bleaching

95 Second Avenue
New York, N.Y. 10003

S. Bardygula

S. Bodnar

NIKOLAS
CAFETERIA and BAR, Inc.

Tel. 29 Cooper Square
GR 3-7180 New York, N.Y. 10003

ВЕСЕЛКА

144 Друга Евею, Нью Йорк, Н. Й.

Тел. 228-9682

Відкрита від вчасного ранку
до пізньої ночі.

A. & S. PHARMACY, INC.

116 Second Avenue
New York, N.Y. 10003

Tel. 473-3318

CE 6-5260

CE 6-4262

BENSON FUEL OIL CO.

IMMEDIATE DELIVERY
SERVICE & REPAIRS

512 W. Montgomery Ave.
Philadelphia, Pa. 19122

LOnagacre 5-2768

UNIon 7-3281

BELL
PHOTOENGRAVING CO.

QUALITY & SERVICE

2814 Jeannette Street
Union City, N.J.

As a Member of Self Reliance Credit
Union in New York City, we are
pleased to do business with
Ukrainian Customers.

**EAST SIDE BUSINESS
MACHINES**

IBM Specialists
Repairs — Sales — Rentals

92 Second Avenue
882-2490 New York, N.Y. 10003

DELTO SPORTSWEAR CO.

136 First Ave. (bet. 8th & 9th Sts)
New York, N.Y. 10009 228-2266

має на складі різного рода това-
рі до висилки на УКРАЇНУ. Та-
кож в нас є великий вибір: кера-
міки, друкованих обрусів
і серветок.

Власник: Роман Іваницький

**WE WERE HERE BEFORE
YOU WERE BORN**

**McSORLEY'S OLD ALE
HOUSE**

"A Landmark of Old New York"

15 East 7th Street
Just East of Third Ave.
New York, N.Y. 10003

Saveon Stationery Co., Inc.

MACO OFFICE SUPPLIES

Commercial Stationers
Printers — Office Furniture

1000 Kennedy Boulevard
Union City, N.J. 07087

"GLORIA"

- Finest Incense
- Supreme Quality
- Special Blend

Famed for its composition and out-
standing in its field. It is the in-
cense which serves its purpose best.

"GLORIA" makes good scents...

G. BOZYK MFG., CO.
126 St. Marks Place
New York, N.Y. 10009

Bus. Tel.: EV 4-5842

DELICATESSEN

**GRAND SUPER MARKET
AND DELICATESSEN**

Imported Beers & Goods
Hot & Cold Sandwiches Take Out
175 Grand Street
Philip Oprysk (Cor. Betford Ave.)
Owner Brooklyn, N.Y. 11211

**ВСТУПАЙТЕ В ЧЛЕНИ
ВИДАВНИЧОЇ КООПЕРАТИВИ**

ЧЕРВОНА КАЛИНА

Вписове \$5.00 — уділ \$10.00.

140 Друга Евія
Ню Йорк, Н. Й.

W. J. DAVIDUK, Prop.
Telephones 35 and 88
PAINTS • T.V.

Beatty • Frigidaire • Chain Saws
Gifts • Photo Supplies • Jewellery

**RYBRYNA HARDWARE
SPORTING GOODS
WATCH REPAIR**

Hafford, Sask. Canada

Phone 69

**NU-WAY STORE
Hafford, Sask. Canada**

**CLOTHES FOR THE WHOLE
FAMILY**
Just phone us for prompt service!
Est. 1940

J. H. HERMAN, Prop.

B & B MEAT PRODUCTS

Власники м'ясарні:
Я. Березовський і С. Баськевич

168 Bedford Avenue
Brooklyn, N.Y. 11211

Tel.: EV 8-2811

RATNER'S

in good taste ----- since 1905

RESTAURANT

2nd Ave. & 6th St. GR 3-7374

BAKE SHOP

2nd Ave. & 7th St. OR 4-9206
NEW YORK CITY

GR 3-8725

Res. GR 5-2804

BLUE & GOLD TAVERN

— BAR and GRILL —

M. Roscishewsky — C. Liszczyński
79 East 7th Street
New York, N.Y. 10003

GL 7-0300

GL 7-0300

KARBINYK REAL ESTATE

153 W. Wyoming Avenue
Philadelphia, Pa. 19140

575-7540

Air Conditioned

SING WU RESTAURANT

FOR THE FINEST CHINESE
FOODS IN THE TRUE
SHANGHAI MANNER

Order for Parties 123 2nd Ave.
Orders to Bet. 7-8 Sts
Take Out New York, N.Y. 10003

NASZ BAZAAR RADIO TV SERVICE & SALES

77 East 7th Street
New York City, N.Y. 10003

Phone: GR 3-3678

RCA TUBES

Theodor Wasiuta

See Us Before You Buy and Save
GRamercy 3-5875

KARS JEWELRS & APPLIANCE, INC.

Watches — Jewelry — Diamonds
Antiques — Fine Watch & Jewelry
Repairs — Electric Appliances —
Imported Hi-Fi Radios
218 East 14th Street
Near Jefferson Theatre
Bet. 2nd & 3rd Ave's
New York, N.Y. 10003,

OR 3-4949 Established Since 1916

ROBERT I. MORRIS

OPTOMETRIST
CONTACT LENS SPECIALIST

Hours:

Mon. to Thurs. — 10 AM to 6 PM
Sat. 5 PM. Closed Fri. & Sun.

60 Avenue "B"
Bet. 4th & 5th Sts.
New York, N.Y. 10009

Тел. GL 5-1400

ІВАН ГАСИН

Найстарший Український
Погребник у Філадельфії
й околицях.

"Air Conditioned Parlors"

HASYN FUNERAL HOME
4244-48 Old York Rd.
Philadelphia, Pa.

Привіт

**ЗАПОРОЗЬКА СІЧ
ZAPOROSKA SICZ**

132 ВІДДІЛ УНС

McKeesport, Pa.

H. & O. Slywka Tel. 473-9132

ODESSA COFFEE SHOP
OUT GOING ORDERS

117 Avenue A
New York, N.Y. 10009

BOARDING HOME

Accommodation for Men & Women

ПАНСІОН-ПРИЮТ

Приміщення для мужчин і жінок

Mrs Ewdokia ARESTOWICH

265 Rector St., Perth Amboy, N.J.

Tel.: (201) 826-1371

Павло Шкафаровський, власник

**COZY NOOK
LUNCHEONETTE**

459 McLean Avenue
Yonkers, N.Y. 10705

**JOHN'S EXPRESS
TAXI SERVICE**

Tel. (212) 931-5825

Перевозу людей на близьку
і дальшу віддалі — кожної
суботи і неділі.

Мирон Техловець — Юрій Турич

**NORWICH WINDOW
CLEANING CO.**

257 Main Street Norwich, Conn.
Tel.: 887-3695

**ГАРНУ ОЛТИНУ КАРТИНУ ЧИ
РЕЛІГІЙНИЙ ОБРАЗ**

по поміркованих цінах
кожного часу
можете набути
у мистця

ІВАНА МАРУСИНА

34 Malapardis Rd.
WHIPPANY, N.J. 07981

A - G BAR AND GRILL

81 East 7th Street
New York City

Tel.: 674-9530

Олесь Томапівський —
Юрій Микитин

АЛЬМАНАХ-КАЛЕНДАР УНСОЮЗУ, 1973

З М І С Т

	Ст.:
Державні гимни -----	5
Цьогорічний Альманах УНС -----	7
Календарієм -----	9
Урядові свята в Канаді і в інших країнах -----	32
Виказ слов'янських святих -----	33
Порівняння годин в Америці й у широкому світі -----	34
Що таке календар -----	36
<i>В. Стецюк</i> : У сторіччя Наукового Товариства ім. Шевченка -----	38
<i>В. Лев</i> : Наукова й видавнича праця НТШ -----	55
<i>М. Стахів</i> : НТШ в краю і на еміграції -----	63
<i>П. Ковалів</i> : Значення НТШ в історії української наукової і літературної мови -----	76
<i>Л. Луців</i> : Сторіччя літературної творчості Івана Франка -----	81
<i>С. Гординський</i> : Листопад (вірш) -----	94
<i>В. Кравців</i> : Кривавим листом (вірш) -----	94
<i>В. Давиденко</i> : Сорочіччя великого голоду, 1932-1933 -----	95
<i>В. Янів</i> : Соціологічний аспект творчості Ігоря Калинця в його „Поезіях з України” -----	113
<i>А. Драган</i> : У 80-річчя „Свободи”: Газета хрестоносних походів -----	129
<i>В. Кравців</i> : Книжкові видання „Свободи” й УНСоюзу -----	139
<i>Г. Світ</i> : „Свобода” й Далекий Схід -----	159
<i>В. Гомзин</i> : 1918 рік (вірш) -----	166
<i>Z. Snylyk</i> : The Ukrainian Weekly's „40th” -----	167
<i>Я. Падох</i> : Правні основи Гарвардського Центру Українських Студій -----	171
<i>О. Лятуринська</i> : Грудень (вірш) -----	181
<i>П. Стерго</i> : Августин Штефан -----	190
<i>Л. Мосендз</i> : Березень (вірш) -----	194
<i>Г. Кедрин</i> : Забутий епізод -----	195
<i>В. Бойченко</i> : Україні (вірш) -----	202
<i>Ікер</i> : „Науковці” (Гумореска) -----	203
<i>Л. Полтава</i> : На розшуках капітана Джона Сміта -----	205
<i>Л. Коленська</i> : Джмелиний спів -----	216
English SUMMARIES of Selected Articles in Ukrainian -----	211
Оголошення -----	225

Керівник друкарні: *Анатоль Домарацький*
Складачі: *Евген Гарасимчук, Ярослав Сидоряк, Степан Чума,*
Роман Ференцевич
Верстальник: *Мілан Печіва* Друк: *Роман Падковський*
Наклад: *20 000 прим.*

